

A c t a Universitatis Lodzianis

FOLIA LIBRORUM

2(35)
2022

A c t a
Universitatis
Lodziensis

FOLIA LIBRORUM

2(35)
2022

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

A c t a Universitatis Lodzianensis

FOLIA LIBRORUM

2(35)
2022

 **WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO**
ŁÓDŹ 2022

Member since 2021
JM15487

RADA NAUKOWA

*Hanna Tadeusiewicz, Grażyna Gzella, Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, Zdzisław Kropidłowski
Jadwiga Sadowska, Artur Jazdon, Kateřina Homolová (Czechy), Anna Karlskov Skyggebjerg
(Dania), Åse Kristine Tveit (Norwegia), Olga Ciwkacz (Ukraina)*

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

*Magdalena Przybysz-Stawska (redaktor naczelna), Agata Walczak-Niewiadomska (zastępca
redaktora naczelnego), Grzegorz Czapnik (sekretarz), Ewa Andrysiak (redaktor tematyczny)
Alina Brzuska-Kępa (redaktor językowy), Zbigniew Gruszka (redaktor tematyczny)
Andrzej Walkowski (redaktor tematyczny), Jan Degirmendžić (redaktor statystyczny)
Tomasz Piestrzyński (redaktor)*

ADRES REDAKCJI

Katedra Informatologii i Bibliologii UŁ
90-236 Łódź, ul. Pomorska 171/173
www.kiib.uni.lodz.pl/acta-universitatis-lodziensis-fovia-librorum/
e-mail: magdalena.przybysz-stawska@uni.lodz.pl;
agata.walczak-niewiadomska@uni.lodz.pl; grzegorz.czapnik@uni.lodz.pl;
fovia.librorum@uni.lodz.pl

RECENZJA

double-blind review

REDAKTOR INICJUJĄCY

Sylvia Mosińska

SKŁAD, ŁAMANIE I PROJEKT GRAFICZNY

Grzegorz Czapnik

KOREKTA TECHNICZNA

Elżbieta Rzymkowska

PROJEKT OKŁADKI

Agencja Komunikacji Marketingowej efectoro.pl

© Copyright by Authors, Łódź 2022

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2022

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ
przez Katedrę Informatologii i Bibliologii UŁ

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.11045.23.0.Z

Ark. druk. 16,0

ISSN 0860-7435

e-ISSN 2450-1336

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-237 Łódź, ul. Jana Matejki 34A
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 635 55 77

Spis treści

– TABLE OF CONTENTS

WSTĘP	7
ARTYKUŁY	
Piotr Romanowicz – Łódzka Biblioteka Składowa jako efekt łączenia bibliotek dzielnicowych	13
– Lodz Deposit Library as a result of merging district libraries	23
Maria Strzelecka & Monika Sulejewicz-Nowicka – Jak chronić i popularyzować dziedzictwo kulturowe? Na przykładzie projektów starodrucznych i rękopiśmiennych Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w latach 2020–2022	25
– How to protect and popularize cultural heritage? On the example of old print and manuscript projects of the Library of the University of Lodz in the years 2020–2022	45
Róża Pomiecińska – Wykorzystanie czasopism gromadzonych przez PBP Książnicę Pedagogiczną im. A. Parczewskiego w Kaliszu – raport z badań	47
– The use of periodicals collected by PBP A. Parczewski Pedagogical Library in Kalisz – research report	58
Beata Kurek – <i>Najczcigodniejszy mój łaskawco</i> – czyli o czym do siebie pisali bibliograf Karol Estreicher i pisarz Józef Ignacy Kraszewski. Korespondencja z lat 1867–1886	59
– <i>Most venerable, my gracious</i> – that is what the bibliographer Karol Estreicher and the writer Józef Ignacy Kraszewski wrote to each other. Correspondence from 1867–1886	72
Małgorzata Bańkowska – Jan Emil Skiwski – krytyk niepokorny. (Z redakcji „Pionu” i „Przełomu” do Biblioteka Nacional w Caracas)	73
– Jan Emil Skiwski – a rebellious critic. (From the editors of “Pion” and “Przełom” to the Biblioteca Nacional in Caracas)	101
Michał Kimaczyński – „Auto Motor i Sport”: analiza miesięcznika motoryzacyjnego w latach 2018–2020	103
– „Auto Motor i Sport”: analysis of the automotive magazine in 2018–2020	131
Karin Anna Wawrzynek – Die Kunst als Refugium der Selbstrettung und Selbstfindung. Das Lesen und Verstehen von Charlottes Salomon autobiographischen Werk <i>Leben? oder Theater?</i>	133
– Art as a refugium of self-rescue and self-finding. Reading and understanding of Charlotte Salomon’s autobiographical work <i>Life? or Theatre?</i>	151

Spis treści

RECENZJE

- Maja Wojciechowska** – Recenzja książki *Serwisy internetowe instytucji kultury w Polsce* – Mariusz Jarocki, Paweł Marzec. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2020, ss. 206. ISBN 978-83-231-4357-4 155
- Joanna Mikosz** – *Metody badania komunikacji i mediów. Perspektywa teoretyczna i analityczna* – monografia metodologiczna, poświęcona analizie mediów i zapośredniczonej technologicznie komunikacji ... 159

ZESTAWIENIA BIBLIOGRAFICZNE

- Paula Gamus** – Biblioteki i media w czasie pandemii COVID-19 – bibliografia selektywna (od kwietnia 2022 do sierpnia 2022 roku) .. 169
- Paula Gamus** – Konferencje i szkolenia online zorganizowane w Polsce w czasie pandemii COVID-19 – wybór (od kwietnia 2022 do października 2022 roku) 171
- Agata Walczak-Niewiadomska** – Brokerstwo informacyjne w Polsce – przegląd publikacji z lat 2013–2021 177
- Marcin Mikołajczyk** – „Blżej Biblioteki. Pismo Bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” bibliografia za lata 2013–2021 193

SPRAWOZDANIA

- Aldona Zimna** – Teatr Kamishibai w PBP Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu 215
- Grażyna Piechota** – Konferencja „Ksi@zka w mediach – Media w ksi@zce: Rynek – Technologie – Konsumpcja” (Lublin, 29–30 czerwca 2022 r.) 221
- Julia Margol** – Prawo własności intelektualnej. Polska – Europa – świat (Konferencja online – MS Teams, 30 lipca 2022 r.) 241
- Ewa Obała** – I Konferencja Stowarzyszenia Introligatorów Polskich (Poznań, 8–9 września 2022 r.) 249
- Zbigniew Gruszka** – Sprawozdanie z Kongresu Profesjonalistów i Profesjonalistek Informacji (Montréal, 2–4 listopada 2022) 255

Magdalena Przybysz-Stawska

Uniwersytet Łódzki

Katedra Informatologii i Bibliologii

e-mail: magdalena.przybysz-stawska@uni.lodz.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-5868-6840>

[Wstęp

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.00>

Najnowszy numer naszego czasopisma otwieramy artykułem, którego przedmiotem jest łódzka Biblioteka Składowa. Autor koncentruje się przede wszystkim na opisie działalności tej placówki, ze szczególnym uwzględnieniem realizowanych przezeń funkcji. Z kolei projekty dotyczące ochrony i popularyzacji zbiorów starodrukowych i rękopiśmiennych Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego opisały Maria Strzelecka i Monika Sulejewicz-Nowicka. Natomiast o wynikach płynących z raportu na temat wykorzystania czasopism oferowanych przez Książnicę Pedagogiczną w Kaliszu możemy przeczytać w następnym artykule, pióra Róży Pomiecińskiej. Autorka zwróciła uwagę na formy promocji prasy, a także przedstawiła propozycje konkretnych działań, służących wykorzystaniu periodyków zarówno przez nauczycieli, studentów, jak i innych użytkowników biblioteki. Warto podkreślić, że przeprowadzone badania były realizowane w czasie trwania pandemii COVID-19, co z pewnością wpłynęło na wynikające z nich ciekawe wnioski.

Interesujący opis cennej korespondencji pomiędzy Karolem Estreicherem a Józefem Ignacym Kraszewskim przedstawiła z kolei Beata Kurek. Przyjaźń, jaka łączyła zasłużonego dla polskiej nauki uczonego i równie zasłużonego dla polskiej literatury pisarza, znalazła swój wyraz w wymienianych przez nich listach i stanowi niezwykle interesującą lekturę. Inną, równie wybitną postać,

Jana Emila Skiwskiego, krytyka literackiego XX-lecia międzywojennego, przybliża Małgorzata Bańkowska. Analiza poglądów, nierzadko kontrowersyjnych, tego esejisty, pisarza to przedmiot polecanego artykułu. Jego dodatkowym walem jest bibliografia publikacji tego felietonisty (za lata 1933–1945).

Kolejny artykuł ma charakter prasoznawczy. Michał Kimaczyński opisał jeden z najstarszych polskich periodyków motoryzacyjnych „Auto Motor i Sport”, przedstawiając charakterystykę formalno-treściową tego miesięcznika (za lata 2018–2020).

Ten numer pisma zamykamy artykułem Karin Wawrzynek, poświęconym niezwykle interesującej, choć mało znanej postaci, Charlotte Salomon.

Kolejny dział otwiera recenzja, przygotowana przez Maję Wojciechowską. Autorka podzieliła się swoimi wrażeniami po lekturze publikacji M. Jarockiego i P. Marca: *Serwisy internetowe instytucji kultury w Polsce* (Toruń, 2020). Druga recenzja, opracowana przez Joannę Mikosz, dotyczy *Metod badania komunikacji i mediów. Perspektywa teoretyczna i analityczna* – monografii metodologicznej, poświęconej analizie mediów i zapośredniczonej technologicznie komunikacji (red. Barańska-Szmitko, Łódź, 2021).

Kontynuacją zamieszczonego w poprzednim numerze „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum” (Kowalska M., 2021 nr 1, s. 139–141) jest bibliografia selektywna obejmująca artykuły i publikacje zwarte z zakresu informatologii i bibliologii (kwiecień–sierpień 2022), opracowana przez Paulę Gamus. W numerze publikujemy również, opracowane przez Agatę Walczak-Niewiadomska, zestawienie bibliograficzne *Brokerstwo informacyjne w Polsce – przegląd publikacji z lat 2013–2021*, będące kontynuacją bibliografii, zamieszczonej w 17 tomie „Folia Librorum” (Walczak-Niewiadomska, A., Czapnik, G. & Gruszka, Z., 2013 nr 1(17), s. 217–232).

Trzecim wykazem, jaki odnajdą nasi Czytelnicy w proponowanym numerze pisma, jest bibliografia zawartości periodyku „*Bliżej Biblioteki. Pismo Bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej*” (2013–2021), opisanego w numerze 1 (2022) „FL” (Mikołajczyk M., 2021 nr 1, s. 79–101).

W nowowydanym numerze nie mogło zabraknąć również sprawozdań, ukazujących aktywność środowiska bibliologów. Pierwszym z nich jest omówienie szkolenia, przeprowadzonego przez Aldonę Zimną, a zatytułowane „Teatr Kamishibai – technika zaliczana do aktywizujących metod edukacyjnych, wykorzystywana w pracy z dzieckiem w przedszkolu i szkole”. Szkolenie zorganizowano w ramach ciekawych i wartościowych spotkań *Sieci współpracy i samokształcenia nauczycieli „Wokół Czytania”*. W trakcie szkolenia Autorka nie tylko przedstawiła historię teatru, ale również wyjaśniła, czym jest Kamishibai i zachęciła uczestników – nauczycieli do korzystania z tej pomocy dydaktycznej na zajęciach w świetlicach i bibliotekach szkolnych.

Obszerną relację, opatrzoną zdjęciami z II Międzynarodowej Konferencji Naukowej Książka w mediach – Media w książce: rynek – technologie – konsumpcja, organizowanej przez Katedrę Informatologii, Bibliologii i Edukacji Medialnej Instytutu Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach UMCS w Lublinie, przysłała nam Grażyna Piechota. To wydarzenie zgromadziło wielu przedstawicieli nie tylko ośrodków naukowych w Polsce, ale i z Ukrainy, dając możliwość wymiany poglądów w środowisku żywo zainteresowanym kondycją książki we współczesnym świecie.

Podstawowym założeniem kolejnej, II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Prawo własności intelektualnej. Polska – Europa – świat”, z której otrzymaliśmy sprawozdanie, była wymiana opinii na temat prawa własności intelektualnej, szczególnie na poziomie relacji powszechnie obowiązującego prawa polskiego oraz zagranicznych praktyk i porządków prawnych, a także regulacji międzynarodowych. Organizatorzy (czyli Center For American Studies oraz Center For European Studies, we współpracy z Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) zadbali o to, aby w wystąpieniach znalazło się miejsce na zagadnienia teoretyczne odnoszące się do własności intelektualnej w kontekście szczególnie ważnych aspektów prawnych w tym zakresie. Ewa Obala natomiast przesała nam sprawozdanie z I Konferencji Stowarzyszenia Introligatorów Polskich, która odbyła się w dniach 8–9 września 2022 r. w Poznaniu. Imprezie tej, zorganizowanej przez Pracownię Restauracji Książki Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu oraz Stowarzyszenie Introligatorów Polskich, towarzyszyła wystawa prac i narzędzi introligatorskich. Numer naszego periodyku zamyka interesujące sprawozdanie, przygotowane przez Zbigniewa Gruszkę, który uczestniczył w Kongresie Profesjonalistów i Profesjonalistek Informacji, który odbył się w Montréalu w dniach 2–4 listopada 2022 r.

Zachęcamy do lektury wszystkich tekstów zamieszczonych w proponowanym w numerze „Folia Librorum”, jednocześnie przypominając, że periodyk nasz indeksowany jest w bazach ERIH PLUS, EBSCO, PolINDEX, HAL, CEJSH, BazHum, ARIANTA, jak również w Polskiej Bibliografii Bibliologicznej, w zasobach WorldCat, LitDok, Google Scholar oraz ViFaOst.

Zainteresowanych archiwalnymi numerami „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum” polecamy Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego.

Życząc owocnej oraz inspirującej lektury, zapraszamy do współpracy z nami.

Magdalena Przybysz-Stawska

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

Artykuły

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

Piotr Romanowicz

Biblioteka Miejska w Łodzi

Biblioteka Składowa

e-mail: piotr.romanowicz@biblioteka.lodz.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-6492-2069>

Łódzka Biblioteka Składowa jako efekt łączenia bibliotek dzielnicowych

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.01>

Abstrakt: Tworzenie nowych, dużych sieci bibliotek często niesie ze sobą potrzebę wdrażania nowych rozwiązań, które mają na celu zagospodarowanie i „ocalenie” dokumentów piśmienniczych przed ich nadmierną selekcją. Przykładem tego jest Łódzka Biblioteka Składowa przedstawiona w artykule. Charakterystyka i analiza działalności objęła pierwsze cztery lata jej funkcjonowania.

Słowa kluczowe: biblioteka składowa, selekcja zbiorów, Biblioteka Miejska w Łodzi, składowanie, bookcrossing

Wstęp

Biblioteki składowe nie są szeroko opisywanym tematem w prasie bibliotekarskiej. W większości artykułów przedstawia się zagraniczne składnice i realizowane w nich pomysły na zagospodarowanie, archiwizowanie i ponowne wykorzystywanie nieatrakcyjnych w danym momencie dokumentów piśmienniczych. Brakuje natomiast publikacji na temat funkcjonowania tego rodzaju bibliotek w Polsce.

Celem autora artykułu jest próba uzupełnienia tej luki i podzielenie się swoimi doświadczeniami nabytymi podczas budowania łódzkiej Biblioteki Składowej od podstaw.

W artykule zostaną przedstawione okoliczności powstania łódzkiej Biblioteki Składowej, jako nowej samodzielnej jednostki wchodzącej w skład struktury organizacyjnej Biblioteki Miejskiej w Łodzi, a także analiza działań i metod pracy tejże jednostki, wynikających z nowej charakterystyki powierzonych jej zadań i funkcji. W pracy wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa oraz materiały źródłowe, czyli sprawozdania Biblioteki Składowej opisujące jej funkcjonowanie w latach 2018-2021.

Stan badań nad bibliotekami składowymi

Informacje o bibliotekach składowych możemy znaleźć w publikacji *Współpraca bibliotek w zakresie gromadzenia zbiorów* (Świdorski, 1964), w której występują głównie opisy zagranicznych instytucji. Autor sugeruje jednocześnie, że w Polsce, można byłoby rozpocząć dyskusję nad ich powołaniem, nawet eksperymentalnie (z powodu braku odpowiedniego budownictwa dostosowanego do wymogów bibliotecznych w tamtym czasie).

Wydana w 1971 roku *Encyklopedia wiedzy o książce* definiuje biblioteki składowe jako:

składnice, gdzie pewna liczba B. współpracujących w skali regionalnej lub lokalnej przechowuje wycofane ze swych magazynów mało używane wydawnictwa. B.s. udostępniają swe zbiory wszystkim współpracującym księżnikom. Jednym z warunków dobrego działania B.s. jest zapewnienie łatwego i szybkiego dostępu do magazynowanych materiałów, co wiąże się z posiadaniem przez współpracujące B. katalogu zbiorów B.s. oraz sprawnych środków łączności i transportu (...) (Birkenmajer i in., red. 1971, s. 260)

Dodatkowo możemy przeczytać, że pierwszą biblioteką składową była powołana w 1942 roku biblioteka w Bostonie w Stanach Zjednoczonych (Birkenmajer i in., red. 1971, s. 260).

Encyklopedia zawiera również definicję Zbiornicy książek, która została powołana po drugiej wojnie światowej (Birkenmajer i in., red. 1971, s. 2586). Jej ówczesne zadania pokrywają się częściowo z funkcją współczesnych bibliotek składowych, dlatego można uznać ją za ich pierwowzór.

Władysław Piasecki w swoim artykule *Biblioteki składowe* stwierdza, że „w szerokim znaczeniu pojęcia biblioteki składowej mieści się także zbiornica” (1974, s. 265-277).

Autor podjął próbę ogólnego scharakteryzowania tematu w oparciu o dostępną dla siebie literaturę przedmiotu i podróże zagraniczne do bibliotek

pełniących zadania bibliotek składowych. Piasecki odwiedził składnice w Wielkiej Brytanii i USA, gdzie stosowano różne kryteria gromadzenia nieczytanych książek jak i ich podziałów, ze względu na konkretne zadania im przyświecające. Były nimi np. kryteria zasięgu terytorialnego, kryteria użytkownika, rodzajów bibliotek, warunków pomieszczenia, metod magazynowania i udostępniania a nawet metod finansowania. Natomiast sam Piasecki stwierdza we wnioskach, że jego artykuł jest tylko przeglądem zagadnień, które ma wykazać jak bardzo temat bibliotek składowych jest złożony i problematyczny. Zaznacza, że oprócz zwolenników składnic są też ich przeciwnicy, tacy jak Helena Harrar czy Burghard Burgemaister. Za radą autora ich stanowiska powinny być wysłuchane, ale ostatecznie odrzucone, by nie blokowały samej idei tworzenia bibliotek składowych (1974, s. 265-277).

W książce *Biblioteka składowa i jej problemy*, wydanej przez Instytut Książki i Czytelnictwa, znajdują się artykuły dotyczące działalności zagranicznych bibliotek składowych jak również planów na tworzenie nowych składnic:

- Nagyne Racz opisuje Centralną Bibliotekę Składową węgierskiej Biblioteki Narodowej, jej cele oraz profil gromadzonych zbiorów. (Wiącek, red., 1978, s. 45).
- L. Hjuler przedstawia Duńską bibliotekę Składową dla Bibliotek Publicznych wraz z historią jej powstania, metodami pracy i celami do realizacji w przyszłości. (Wiącek, red., 1978, s. 72).
- G. Schwarz z kolei skupia się na zagadnieniu składowania rzadziej wykorzystywanego piśmiennictwa w Niemieckiej Republice Demokratycznej (Wiącek, red., 1978, s. 57).
- F. N. Paszczenko i A. B. Papierno przedstawiają pomysły i rozwiązania na temat projektowania budynków bibliotek składowych jak i samego ich budowania (Wiącek, red., 1978, s. 82).
- J. A. Grichanow i V. M. Oskina prezentują teorię i praktykę w deponowaniu zasobów w bibliotekach składowych (Wiącek, red., 1978 s. 29).
- M. Stanczew wymienia bułgarskie metody i sposoby na radzenie sobie z przyrostem piśmiennictwa, jego składowaniem dla ponownego wykorzystania (Wiącek, red., 1978, s. 66).
- J. Thuss opisuje system depozytowy dla czasopiśmiennictwa niemieckiego, poprzez przeniesienie go na nośniki mikrograficzne (Wiącek, red., 1978, s. 95).
- H. L. Totten przedstawia proces selekcji materiałów bibliotecznych do późniejszego składowania dla amerykańskich bibliotek naukowych (Wiącek, red., 1978, s. 7).

W publikacji zamieszczono również tekst *Rozporządzenia o deponowaniu krajowych zasobów bibliotecznych w bibliotekach składowych dla ZSRR* (Wiącek, red., 1978, s.18).

Zaden z dostępnych w tekście artykułów nie jest bezpośrednio związany z polskimi realiami bibliotek składowych.

O Duńskiej Bibliotece Składowej dla Bibliotek Publicznych wspomina również Jan Wołosz w artykule *Dobre bibliotekarstwo w państwie duńskim* opublikowanym w „Poradniku Bibliotekarza”. Opisując duńską sieć biblioteczną nadmienia, że Duńska Biblioteka Składowa powstawała w 1967 roku jako eksperyment, który zakończył się sukcesem. Zgromadzone egzemplarze były wypożyczane lub przekazywane na własność bibliotekom, które podjęły z nią współpracę. Wykazy zbiorów zostały umieszczone na mikrofilmach i w sieci komputerowej (1996, s. 12).

Jan Antos w artykule *Kilka spostrzeżeń z działalności Biblioteki Składowej* opublikowanym w „Poradniku Bibliotekarza” opisuje powstanie i pierwszych dziewięć lat działalności biblioteki składowej będącej filią Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Łodzi. Zwraca uwagę na istotną rolę Kuratorium Oświaty i Wychowania, które powołało ją do życia i ustanowiło jej organizację, zadania i zasady działania. W ogólnym założeniu, miała ona działać na rzecz prawidłowej gospodarki zgromadzonymi zbiorami bibliotecznymi znajdującymi się w szkołach i innych placówkach oświatowo-wychowawczych województwa łódzkiego. Dodatkowo nie miała pełnić funkcji archiwizacyjnej dla całości wyselekcjonowanego księgozbioru z bibliotek szkolnych a magazynować jedynie książki i czasopisma szczególnie cenne, na które przejściowo nie było zapotrzebowania (1991, s. 50).

Jedną z nowszych publikacji stanowi praca Lucjana Bilińskiego *Selekcja materiałów bibliotecznych*. Temat bibliotek składowych przywołuje autor w piątym rozdziale książki zatytułowanym *Przemieszczanie zbędnych materiałów bibliotecznych do biblioteki składowej lub magazynów druków rzadziej wykorzystywanych*. Podaje podstawę prawną ich powoływania, krótką charakterystykę i metody działania. Wymienia istniejące składnice działające w strukturach takich bibliotek jak szczecińska Książnica Pomorska, gdańska Wojewódzka Biblioteka Publiczna i warszawska Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka. Nadmienia również, że o ile powstawanie bibliotek składowych można oceniać w kategoriach sukcesu to mogą one jednak sprzyjać kunktatorstwu w podejmowanych decyzjach dotyczących selekcji księgozbioru (2004, s. 23).

Powody powstania Biblioteki Składowej w Łodzi

Nowa instytucja kultury – Biblioteka Miejska w Łodzi (BMwŁ) – została powołana w 2018 roku. Powstała na mocy Uchwały Nr LII/1286/17 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 14 czerwca 2017 roku z połączenia pięciu odrębnie zarządzanych Miejskich Bibliotek Publicznych, którymi były MBP Łódź-Bałuty, MBP Łódź-Górna, MBP Łódź-Polesie, MBP Łódź-Śródmieście, MBP Łódź-Widzew.

Do 2018 roku w Łodzi funkcjonowało pięć miejskich bibliotek dzielnicowych. Każda z nich posiadała własną politykę gromadzenia zbiorów. Tylko MBP Łódź-Górna miała centralny zakup, reszta bibliotek dzielnicowych zbiory nabywała i opracowywała indywidualnie. W następstwie centralizacji bibliotek polityka gromadzenia zbiorów uległa ujednoczeniu. Dla wszystkich bibliotek zaczął obowiązywać centralny zakup książek. Zmiany nastąpiły również w liczbie posiadanych zbiorów, ponieważ skumulowały się zasoby książkowe 79 filii bibliotecznych. Dotyczyło to zarówno pozycji zinwentaryzowanych jak i darów książkowych od czytelników. W sytuacjach, kiedy następowały połączenia mniejszych filii bibliotecznych w jedną większą jednostkę, naturalnym było dublowanie się tych samych tytułów książek. Przy remontach i nowej aranżacji wnętrza bibliotek zmianie ulegała również liczba regałów bibliotecznych. By uatrakcyjnić księgozbiór dla czytelników, modyfikacji uległ również profil zbiorów. Wyżej wymienione czynniki spowodowały, że duża liczba książek nie mogła już pomieścić się na regałach bibliotecznych. Stan fizyczny i wartość intelektualna nie pozwalała przeznaczyć ich na makulaturę, dlatego potrzebne było utworzenie jednostki, która miałaby za zadanie je przejąć i po wewnętrznej selekcji powtórnie zagospodarować. Rolę tę powierzono Bibliotece Składowej.

Akty prawne

Uchylona już ustawa o bibliotekach z 1968 roku przewidywała tworzenie bibliotek składowych jako instytucji przeznaczonych do przechowywania rzadko wykorzystywanych materiałów bibliotecznych (Ustawa, 1968).

Obecnie sytuacja wygląda inaczej. Aktualna ustawa o bibliotekach nie wspomina o organizowaniu bibliotek składowych, jednocześnie jednak nie zakazuje ich tworzenia, co dało możliwość powołania takiej instytucji w Łodzi (Ustawa, 1997).

Cele łódzkiej Biblioteki Składowej

Jak zaznaczono na wstępie łódzka Biblioteka Składowa miała za zadanie przejąć i usystematyzować zbiory zdublowane, rzadko wykorzystywane oraz dary książkowe przekazywane przez czytelników. W ogólnym założeniu miała ona pełnić funkcję magazynową i „rozdzielczą”¹ dla filii bibliotecznych Biblioteki Miejskiej w Łodzi. Na mocy decyzji ówczesnego dyrektora Pawła Brauna, biblioteka dodatkowo mogła podjąć współpracę z innymi jednostkami kultury, stowarzyszeniami, organizacjami pożytku publicznego. Książki przekazywane są na podstawie dokumentów o nieodpłatnym przekazaniu.

Biblioteka Składowa nie pełni roli archiwalnej z wyjątkiem książek wydanych przed 1945 rokiem. Nie gromadzi również czasopism i wydawnictw audiowizualnych.

Metody pracy i opis łódzkiej Biblioteki Składowej

Bibliotekę Składową zorganizowano w budynku dawnej filii nr 11 Miejskiej Biblioteki Publicznej Łódź-Śródmieście. Przy wyborze lokalu wzięto pod uwagę względy ekonomiczne oraz lokalizację budynku. Biblioteka Składowa znajduje się w na parterze kamienicy przy ulicy Adama Próchnika 7. Całkowita powierzchnia użytkowa to 160 m². Na wyposażeniu biblioteki znajduje się 57 regałów bibliotecznych, dwa stanowiska komputerowe, 4 wózki biblioteczne i 5 czytników kodów kreskowych. Obsada liczy dwoje pracowników etatowych zatrudnionych w pełnym wymiarze czasu. Jest to bibliotekarka i bibliotekarz z wieloletnim stażem.

Jednym z założeń było, by pracownicy mieli doświadczenie w pracy z książką i czytelnikiem. Pomaga to w selekcjach księgozbiorów bibliotecznych, w których, na prośbę kierowników filii, biorą udział pracownicy Biblioteki Składowej.

Biblioteka Składowa od 2020 roku posiada własny katalog OPAC (*Online Public Access Catalog*), przeznaczony tylko dla filii bibliotecznych Biblioteki Miejskiej w Łodzi. Pracownicy filii mogą przeglądać inwentarz Biblioteki Składowej, jak również zamawiać wybrane pozycje dla swoich jednostek. W tym miejscu należy zaznaczyć, że książki skatalogowane przez pracowników Biblioteki Składowej to pozycje starannie wyselekcjonowane pod względem stanu fizycznego i atrakcyjności dla czytelników. Są to w dużej mierze pozycje nie starsze niż 10 lat lub wydane wcześniej, lecz często poszukiwane a posiadające bardzo dobry stan fizyczny. Biblioteka Składowa pracuje w systemie

---

¹ Funkcja „rozdzielcza” dla innych filii bibliotecznych wykorzystana została wcześniej np. w Danii przez Duńską Bibliotekę Składową powstałą w 1968 roku. (Wiącek, red., 1978, s. 77)

bibliotecznym Patron i dla nowo wprowadzanych książek pracownicy samodzielnie tworzą opisy bibliograficzne. Przy tworzeniu opisu przyjęto zasadę „minimalnej pracy bibliotecznej”². Przyspiesza to czas, w jakim zbiory są dostępne dla bibliotek. W obecnym modelu gromadzenia książki wybrane przez filie biblioteczne są ubytkowane z inwentarza Biblioteki Składowej, a następnie wpisywane są do inwentarza filii jako dary od czytelnika.

Pozycje starsze i w gorszym stanie fizycznym, ale nadające się do ponownego wykorzystania (po gruntownym oczyszczeniu) nie są katalogowane w systemie bibliotecznym, a jedynie liczone z wykorzystaniem czytników kodów kreskowych. Pozwala to zautomatyzować proces przejmowania książek przez bibliotekę. Sczytane książki układane są na regałach bibliecznych alfabetycznie w obrębie działu. Starsze książki są dostępne dla filii bibliecznych podczas wizyt indywidualnych. W tym systemie pracownik filii może z autopsji ocenić czy dana pozycja kwalifikuje się na uzupełnianie jego księgozbioru.

Wszystkie książki wybrane przez pracowników filii bibliecznych są pakowane i przewożone do miejsc ich przeznaczenia. Biblioteka Miejska w Łodzi dysponuje własnym transportem samochodowym.

W latach 2018-2021 Biblioteka Składowa przejęła od filii BMwŁ łącznie 27 491. książek z selekcji bibliecznych i 53 501 książek z darów od filii bibliecznych i innych źródeł. Natomiast do filii przekazano 27 600 książek³.

Biblioteka Składowa gromadziła również książki dla nowo powstałych bibliotek, których otwarcie nastąpiło po 2018 roku. Stanowiło to dodatkowe wsparcie dla ich księgozbiorów. Każda z tych bibliotek miała przygotowaną wyselekcjonowaną partię książek, skąd bibliotekarze mogli wybrać interesujące ich pozycje. Natomiast publikacje, które nie weszły do inwentarza nowo powstałych bibliotek, zasilily zbiory Biblioteki Składowej i zostały wprowadzone do katalogu OPAC. Nowe filie biblieczne, które uzupełniły swoje księgozbiory to:

- Filia nr 14 Rozgrywka, ul. Powstańców Wielkopolskich 3
- Filia nr 15 Słówka, ul. Boya-Żeleńskiego 15
- Filia nr 32 Gdańska, ul. Gdańska 8
- Filia nr 39 Wolność, plac Wolności 4
- Filia nr 40 Odyseja, ul. Wschodnia 42
- Filia nr 63 Tuvim, ul. Tuwima 46

---

² Podobną metodę wspomina M. Stanczew w swoim artykule *Czy czekać aż powstaną biblioteki składowe* (Wiącek, red., 1978, s. 70–71).

³ Dane pochodzą ze sprawozdań rocznych Łódzkiej Biblioteki Składowej z lat 2018, 2019, 2020 i 2021.

Rozpoczęto również gromadzenie książek dla nowej biblioteki, która ma znajdować w secesyjnej kamienicy przy ulicy Zachodniej 76. Profil biblioteki w założeniu będzie ściśle związany z miastem Łódź oraz architekturą i urbanistyką.

Oprócz bieżącej współpracy z filiami BMwŁ, Biblioteka Składowa dystrybuuje książki do innych instytucji w ramach nieodpłatnego przekazania dla celów bookcrossingowych. Są to pozycje z selekcji bibliotecznych i dary czytelników, które nie spełniają wymogów BMwŁ ale nadają się do ponownego wykorzystania. Instytucje, które podjęły współpracę w Biblioteką Składową to, między innymi:

- Bałucki Ośrodek Kultury ul. B. Limanowskiego 166, 91-027 Łódź
- Biblioteka przy Szkole Podstawowej Nr 70 ul. Łączna 29/31 Łódź
- Biblioteka przy Zespole Szkół Ekonomiczno-Turystyczno-Hotelarskich ul. Drewnowska 171 Łódź
- Centralne Muzeum Włókiennictwa ul. Piotrkowska 282, 93-034 Łódź
- Centrum Dialogu im. Marka Edelmana ul. Wojska Polskiego 83, 91-755 Łódź
- Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS ul. Narutowicza 8/10, 90-001 Łódź
- Dom Dziecka dla Małych Dzieci w Łodzi, ul. Zbocze 2A 92-003 Łódź
- Dom Pomocy Społecznej przy ul. Narutowicza Narutowicza 114, 90-145 Łódź
- Dom Pomocy Społecznej w Zgierzu Chelmska 16/18, 95-100 Zgierz
- Fundacja Biuro Interwencyjnej Edukacji i Dydaktyki Artystycznej (B.I.E.D.A.) ul. Legionów 2, 90-401 Łódź
- Muzeum Etnograficzne i Archeologiczne w Łodzi ul. plac Wolności 14, 91-415 Łódź
- Oddział Terenowy w Łodzi Narodowego Instytutu Dziedzictwa, ul. Rewolucji 1905 r. nr 9
- Ogród Botaniczny u. Krzemieniecka 36/38, 94-303 Łódź
- Poradnia Zdrowia Psychicznego Przychodnia Pomost ul. Adama Próchnika 7, 90-001 Łódź
- Przedszkole Miejskie Nr 100 ul. Piotrkowska 44, 90-265 Łódź
- Przedszkole Miejskie Nr 199 ul. Łąkowa 13, 90-562 Łódź
- Przedszkole Miejskie Nr 56 ul. Stefana Pogonowskiego 71, 90-619 Łódź
- Przedszkole Miejskie Nr 57 ul. Narutowicza 30, 90-135 Łódź
- Przedszkole Miejskie Nr 71 ul. Rewolucji 1905 roku 19, 90-206 Łódź
- Przedszkole Miejskie Nr 8 ul. Zbiorcza 3, 92-328 Łódź
- Regionalne Centrum Wolontariatu „Centerko” ul. Adama Próchnika 7, 90-001 Łódź

- Stowarzyszenie Charytatywne „Słuchaj swego serca” ul. Al. Kościuszki 48, 90-427 Łódź
- Stowarzyszenie Młodzieży i Osób z Problemami Psychicznymi „Pomost” ul. Adama Próchnika 7, 90-001 Łódź
- Szkoła Podstawowa Nr 45 ul. Bojowników Getta Warszawskiego 3, 91-431 Łódź
- Szkoła Podstawowa Nr 70 ul. Rewolucji 1905 roku 22, 90-001 Łódź
- Szkoła Podstawowa Nr 94 ul. Zacisze 7/9, 90-228 Łódź
- Szkoła Specjalna przy Szpitalu Dziecięcym ul. Sporna 36/50, 90-001 Łódź
- Środowiskowy Dom Samopomocy „Przystań” ul. Adama Próchnika 7, 90-001 Łódź
- Teatr Nowy w Łodzi ul. Zachodnia 93, 90-402 Łódź
- Teatr Pinokio w Łodzi ul. Mikołaja Kopernika 16, 90-503 Łódź
- Towarzystwo Przyjaciół Łodzi ul. Piotrkowska 17/lokal 69U, 90-406 Łódź
- Dom Kultury „Ariadna” ul. Niciarniana 1/3 92-208 Łódź
- Zakład Karny Nr 1 ul. Beskidzka 54, 91-612 Łódź
- Związek Emerytów i Rencistów ul. Próchnika 5 90-408 Łódź

Kontakt z wyżej wymienionymi instytucjami i organizacjami pracownicy Biblioteki Składowej nawiązali za zgodą dyrekcji BMwŁ. Łączne do końca 2021 roku przekazano im 33 452 książek⁴. Jest to duży wkład pracy w promowanie czytelnictwa. Wiele w tych jednostek mogło rozszerzyć swoją ofertę o działania bookcrossingowe lub odświeżyć bądź wzbogacić swoje księgozbiory.

W Bibliotece Składowej nie dokonuje się oceny wartości przyjmowanych książek⁵. Dotyczy to zarówno książek pochodzących z selekcji bibliotecznej jak i darów czytelników. W swoim ogólnym złożeniu przyjmuje się wszystkie książki, które nadają się do powtórnego wykorzystania. Stan fizyczny jest głównym kryterium przy włączaniu do zbiorów Biblioteki Składowej. Tylko książki wydane przed 1945 i o szczególnej wartości są przyjmowane bez względu na stan zniszczenia. Dodatkowo wszystkie pozycje dotyczące Łodzi lub z nią związane trafiają do Biblioteki Składowej bez rygору stanu fizycznego.

Inaczej niż np. National Repository Library – NRL, fiński odpowiednik narodowej biblioteki składowej (Grabowska, 2012, s. 292) łódzka Biblioteka Składowa nie prowadzi wypożyczeń międzybibliotecznych.

---

⁴ Dane pochodzą ze sprawozdań rocznych łódzkiej Biblioteki Składowej z lat 2018, 2019, 2020 i 2021.

⁵ Taką zasadę przyjęła wcześniej wspomniana Duńska Biblioteka Składowa (Wiącek, red., 1978, s. 73).

Wnioski

Łódzka Biblioteka Składowa od momentu powołania pełni ważną rolę w sieci łódzkich bibliotek miejskich. Do najważniejszych zalet funkcjonowania Biblioteki Składowej należy zaliczyć:

- Odciążanie filii bibliotecznych od konieczności przechowywania mniej poczytnych w danym okresie książek.
- Odciążanie bibliotekarzy od obowiązku przyjmowania darów książkowych, w większości zniszczonych bądź zdezaktualizowanych. Obecnie darczyńcy są kierowani bezpośrednio do Biblioteki Składowej, gdzie jest przeprowadzana selekcja darów pod kątem ponownego ich zagospodarowania.

Działalność składnicy wpływa znacząco na oszczędności dla BMwŁ. Wiele książek dostępnych dla filii w inwentarzu Biblioteki Składowej nie musi być specjalnie zakupywana. Dodatkowo bibliotekarze mają możliwość zamawiania drogą mailową lub telefoniczną pozycji, których nie mają w swoich zbiorach, a jest na nie zapotrzebowanie, nawet jeśli Biblioteka Składowa jeszcze nie posiada tych pozycji.

Biblioteka Składowa BMwŁ, pomimo stosunkowo krótkiej działalności stała się jednostką istotną i rozpoznawalną w łódzkim środowisku bibliotecznym oraz na terenie czytelniczej Łodzi. Książki, które z racji upływu czasu i ich wykorzystania byłyby kierowane do ubytkowania, obecnie trafiają do jednostki, która niejako nadaje im „drugie życie”.

Biblioteka Składowa wspiera działania mające na celu promowanie czytelnictwa. Wszystkie biblioteki BMwŁ mogą w dowolnej chwili pozyskiwać książki do swoich działań bookcrossingowych, które często mają miejsce przy plenerowych wydarzeniach organizowanych przez filie biblioteczne.

Bibliografia

- Antos, Jan (1991). Kilka spostrzeżeń z działalności Biblioteki Składowej. *Poradnik Bibliotekarza*, 7–8, 50–51.
- Biliński, Lucjan (2004). *Selekcja materiałów bibliotecznych*. Warszawa: Wyd. SBP.
- Birkenmajer, Aleksander i in. (red.) (1971). *Encyklopedia wiedzy o książce*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Grabowska, Hanna (2012). „Biblioteka ucząca się” – zmiany w organizacji i systemie zarządzania w Bibliotece Uniwersytetu Finlandii Wschodniej. *Biblioteka*, 16(25), 283–298.
- Grichanow, Jurij A., Oskina, Valentina M. (1978). Biblioteka Składowa duńskich bibliotek publicznych. W: Wiącek, H. (red.), *Biblioteka składowa i jej problemy* (s. 29–44). Warszawa: Biblioteka Narodowa. Instytut Książki i Czytelnictwa.
- Hjuler, Anne-Lise (1978). Biblioteka Składowa duńskich bibliotek publicznych. W: Wiącek, H. (red.), *Biblioteka składowa i jej problemy* (s. 72–81). Warszawa: Biblioteka Narodowa. Instytut Książki i Czytelnictwa.

- Nagyne Racz, Aranka (1978). Biblioteka Składowa duńskich bibliotek publicznych. W: Wiącek, H. (red.), *Biblioteka składowa i jej problemy* (s. 45–56). Warszawa: Biblioteka Narodowa. Instytut Książki i Czytelnictwa.
- Paszczenko, Fiodor N., Papierno, Albert B. (1978). Biblioteka Składowa duńskich bibliotek publicznych. W: Wiącek, H. (red.), *Biblioteka składowa i jej problemy* (s. 82–94). Warszawa: Biblioteka Narodowa. Instytut Książki i Czytelnictwa.
- Piasecki, Władysław (1974). Biblioteki składowe. *Przegląd Biblioteczny*, 3, 265–277.
- Schwarz, Gerhard. (1978). Biblioteka Składowa duńskich bibliotek publicznych. W: Wiącek, H. (red.), *Biblioteka składowa i jej problemy* (s. 57–65). Warszawa: Biblioteka Narodowa. Instytut Książki i Czytelnictwa.
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Składowej w 2020 roku.
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Składowej w 2021 roku.
- Sprawozdanie z prac wykonanych w Bibliotece Składowej w 2019 roku.
- Sprawozdanie z prac wykonanych w Filii Nr 43 – Bibliotece Składowej, wrzesień – grudzień 2018 rok.
- Stanczew, Michail (1978). Biblioteka Składowa duńskich bibliotek publicznych. W: Wiącek, H. (red.), *Biblioteka składowa i jej problemy* (s. 66–71). Warszawa: Biblioteka Narodowa. Instytut Książki i Czytelnictwa.
- Świdorski, Bolesław (1964). *Współpraca bibliotek w zakresie gromadzenia zbiorów*. Warszawa: Wyd. SBP.
- Thuss, Joachim. (1978). Biblioteka Składowa duńskich bibliotek publicznych. W: Wiącek, H. (red.), *Biblioteka składowa i jej problemy* (s. 95–98). Warszawa: Biblioteka Narodowa. Instytut Książki i Czytelnictwa.
- Totten, Herman. L. (1978). Biblioteka Składowa duńskich bibliotek publicznych. W: Wiącek, H. (red.), *Biblioteka składowa i jej problemy* (s. 7–17). Warszawa: Biblioteka Narodowa. Instytut Książki i Czytelnictwa.
- Uchwała nr LII/1286/17 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 14 czerwca 2017 roku w sprawie połączenia samorządowych instytucji kultury: Miejskiej Biblioteki Publicznej Łódź-Bałuty im. Stanisława Czernika, Miejskiej Biblioteki Publicznej Łódź-Górna im. Władysława Stanisława Reymonta, Miejskiej Biblioteki Publicznej Łódź-Polesie, Miejskiej Biblioteki Publicznej Łódź-Śródmieście im. Andrzeja Struga oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej Łódź-Widzew im. Lucjana Rudnickiego i utworzenia samorządowej instytucji kultury o nazwie Biblioteka Miejska w Łodzi (2017).
- Ustawa z dnia 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach. (Dz.U. 1968 nr 12 poz. 63).
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. (Dz.U. 1997 nr 85 poz. 539).
- Wolosz, Jan (1996). Dobre bibliotekarstwo w państwie duńskim, Cz. 2. *Bibliotekarz* 3, 12.

Lodz Deposit Library as a result of merging district libraries

ABSTRACT: The creation of new, large library networks often brings with it the need to implement new solutions to manage and „save” written documents from over-selection. As an example of this is the Lodz Storage Library and its characteristics presented in the article. A characterization and analysis of the institution included first four years of its operation.

KEYWORDS: deposit library, collection selection, Municipal Library of Lodz, depot, bookcrossing

Maria Strzelecka

Oddział Zbiorów Specjalnych. Sekcja Rękopisów
Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego
e-mail: maria.strzelecka@lib.uni.lodz.pl

Monika Sulejewicz-Nowicka

Oddział Zbiorów Specjalnych. Sekcja Starych Druków
Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego
e-mail: monika.sulejewicz@lib.uni.lodz.pl
 <https://orcid.org/0000-0002-8428-1203>

[Jak chronić i popularyzować dziedzictwo kulturowe? Na przykładzie projektów starodrucznych i rękopiśmiennych Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w latach 2020–2022

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.02>

Abstrakt: Artykuł omawia działania podjęte w latach 2020–2022 przez Bibliotekę UŁ w ramach projektów obejmujących zbiory starodruczne z pierwszej połowy XVII wieku i rękopiśmienne z XV–XVIII wieku. Prezentuje kolejne etapy projektów, służące ochronie i popularyzacji zbiorów, a wśród nich: wybór kolekcji, opracowanie, konserwację, digitalizację, działania popularyzatorskie i promocyjne. Jest próbą odpowiedzi na pytanie o miejsce i rolę dziedzictwa kulturowego w przestrzeni rzeczywistej i wirtualnej biblioteki, w społeczności akademickiej, lokalnej i międzynarodowej.

Słowa kluczowe: dziedzictwo kulturowe, zbiory specjalne, rękopisy, starodruki, ochrona zbiorów bibliotecznych, digitalizacja, wystawy biblioteczne

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to dobro wspólne każdego narodu, odgrywające znaczącą rolę w procesie identyfikacji kulturowej, utrwalania tożsamości i związków z danym miejscem. Ochrona kultury stanowiona jest zatem dla dobra ogółu i niezależnie od tego, czyją własnością jest zabytek, to i tak stanowi on własność wspólną jako element dziedzictwa kulturowego. Biblioteka akademicka pełni dziś różnorodne funkcje i gromadzi zbiory różnego rodzaju. W kontekście zasobów dziedzictwa narodowego to właśnie zbiory biblioteczne, szczególnie zaś specjalne, tworzą unikatową pod względem zawartości i charakteru kolekcję wyróżniającą bibliotekę spośród innych placówek. Stanowią ponadto szczególny rodzaj wyzwania z punktu widzenia ochrony tego rodzaju zasobów oraz ich popularyzacji, rozumianej jako podejmowanie działań i inicjatyw adresowanych do zróżnicowanych grup odbiorców.

Zbiory specjalne to dokumenty biblioteczne wyłączone z ogólnego zasobu zbiorów ze względu na odrębne cechy formalne. Są to: sposób wykonania, odmienny od produkcji drukarskiej (rękopisy, fotografie, rysunki, grafika artystyczna, mikrofilmy, kopie cyfrowe, nagrania dźwiękowe i audiowizualne na różnych nośnikach), a w przypadku produkcji drukarskiej jej szczególny charakter (starodruki jako efekt produkcji rękodzielniczej ze względu na papier, skład typograficzny i oprawę) oraz formę wydawniczą odmienną od druków zwartych (mapy, nuty, afisze, plakaty, ulotki, obwieszczenia, opisy patentowe) (Matwijów, 2013, s. 151–152). Warto zaznaczyć, że za zbiory specjalne w ścisłym tego słowa znaczeniu uznaje się tylko te o największej wartości naukowej i kulturowej oraz o unikalnym charakterze (Matwijów, 2013, s. 151–152).

Ze względu na powyższe kryteria na szczególną uwagę zasługują zgromadzone w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego starodruki i rękopisy. Wśród nich należy wskazać na niemieckojęzyczne pommeranica i prussica pierwszej połowy XVII stulecia oraz rękopisy XV–XVIII-wieczne. Dokumenty te (ich cechy formalne oraz unikatowy charakter) stanowią ważne dziedzictwo kulturowe¹. Wyodrębniono je jako kolekcje w ramach dwóch projektów zrealizowanych przez BUŁ w latach 2020–2022 i dofinansowanych przez Ministerstwo Edukacji i Nauki. W ramach popularyzacji i ochrony dziedzictwa kulturowego skoncentrowano się na następujących działaniach o zasięgu międzynarodowym: opracowaniu do Centralnego Katalogu Polskich Bibliotek Naukowych NUKAT zgodnie z obowiązującymi standardami, digitalizacji

---

¹ W polskim prawodawstwie funkcjonuje równolegle kilka pojęć o nieprecyzyjnie określonym polu semantycznym, takich jak: dobro kultury, dziedzictwo narodowe, dziedzictwo kulturowe, narodowe dziedzictwo kulturowe. O problemach definiowania pojęć związanych z dziedzictwem kulturowym pisała Wyrzykowska, 2012, s. 15–22.

i umieszczeniu kopii cyfrowych w Bibliotece Cyfrowej UŁ i Federacji Bibliotek Cyfrowych, konserwacji, przygotowaniu wystawy stacjonarnej i wirtualnej, opracowaniu katalogu z komentarzem naukowym oraz wydaniu faksymile jednego z rękopisów. Podjęte zatem działania mają na celu zarówno ochronę unikatowego dziedzictwa, jak i jego popularyzację oraz promocję. Priorytety dzisiejszej biblioteki oprócz rozwoju kapitału ludzkiego, modernizacji i pozyskiwania funduszy na rozwój, to również dbałość o postrzeganie jej jako miejsca rozpowszechniania wiedzy, kultury i informacji, rozwijania i promowania statusu badawczego instytucji (Buck & Simonjetz & Kotlarek, 2019, s. 23) oraz ochrona zbiorów (poprzez konserwację i digitalizację), a także kształtowanie pozytywnego wizerunku biblioteki w świadomości jej potencjalnych i rzeczywistych użytkowników. Z kolei dziedzictwo kulturowe jest dziś nie tylko przedmiotem ochrony, ale i stanowi potencjał, do którego każdy winien mieć dostęp i który należy wykorzystać dla przyszłego rozwoju (Purchla, 2014, s. 21).

Celem artykułu jest przedstawienie działań podjętych w latach 2020–2022 przez Bibliotekę UŁ w ramach projektów obejmujących zbiory starodruczne z pierwszej połowy XVII stulecia i rękopiśmienne z XV–XVIII wieku w kontekście ich znaczenia dla ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Artykuł jest próbą odpowiedzi na pytania: o miejsce cennych i rzadkich dóbr kultury w bibliotece, społeczności akademickiej, lokalnej i międzynarodowej oraz o rolę, jaką pełni w przestrzeni rzeczywistej i wirtualnej, o kroki, jakie podejmuje BUŁ w ramach realizowanych projektów w celu ochrony i popularyzacji swoich najcenniejszych kolekcji. Autorki udzielią odpowiedzi na pytanie, jakie korzyści przynoszą działania podjęte w ramach ww. projektów, zarówno z perspektywy biblioteki, jak i przede wszystkim jej użytkowników. W artykule zastosowano metodę historyczną oraz analizę materiałów informacyjnych BUŁ o projektach i literatury poruszającej problematykę ochrony i popularyzacji zbiorów bibliotecznych.

Projekty *Cenne pommeranica i prussica pierwszego półwiecza XVII stulecia w zbiorach Biblioteki UŁ* i *Rękopiśmienne dziedzictwo kulturowe z XV–XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*

W latach 2020–2022 BUŁ realizowała dwa projekty współfinansowane przez MEiN w ramach programu „Społeczna odpowiedzialność nauki”: *Cenne pommeranica i prussica pierwszego półwiecza XVII stulecia w zbiorach Biblioteki UŁ* (SONB/SP/461660/2020) oraz *Rękopiśmienne dziedzictwo kulturowe XV–XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* (SONB/SP/466537/2020).

Pierwszy z wymienionych projektów objął 433 starodruki wydane do 1650 roku na terenach Prus i Pomorza i jednocześnie stanowił kontynuację prowadzonego w latach 2016–2018 przedsięwzięcia mającego na celu udostępnienie zgromadzonej po II wojnie światowej i pochodzącej z różnych bibliotek niemieckich i polskich kolekcji 1300 szesnastowiecznych druków. Warto zaznaczyć, że oba projekty są wynikiem współpracy BUŁ i Wydziału Filologicznego UŁ z Uniwersytetem Justusa Liebiga w Gießen². Przedsięwzięciem *Cenne pommeranica i prussica pierwszego półwiecza XVII stulecia w zbiorach Biblioteki UŁ* kierował dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej – kustosz dypl. Tomasz Piestrzyński, prace koordynowała wicedyrektor i kierownik Oddziału Zbiorów Specjalnych – kustosz dypl. Dorota Bartnik we współpracy z dr Moniką Sulejewicz-Nowicką. Projekt (podobnie jak poprzedni) zakładał współpracę ze środowiskiem naukowym, w tym międzynarodowym. W realizacji przedsięwzięcia uczestniczyli germaniści UŁ – dr hab. Małgorzata Kubisiak, dr Tomasz Ososiński i dr Małgorzata Pólrola i Uniwersytetu Justusa Liebiga w Gießen – prof. Dr Cora Dietl. Zrealizowano cztery kluczowe działania: konserwację 29 tytułów, opracowanie 433 tytułów w katalogu (NUKAT) i w elektronicznym katalogu biblioteki (SYMPHONY) według standardów MARC21 dla starych druków wraz z odczytaniem (objaśnieniem i tłumaczeniem) proveniencji (w tym rękopiśmiennych) oraz digitalizację i udostępnianie w BC UŁ i FBC (433 tytuły). Projekt zakończył się wystawą stacjonarną z wernisażem (29 czerwca 2022 roku) połączonym z promocją dwujęzycznego katalogu, w którym omówiono najcenniejsze i najciekawsze niemieckojęzyczne starodruki pierwszej połowy XVII stulecia (Dietl & Kubisiak & Ososiński, 2022). Do projektu wybrano niemieckojęzyczne druki wydawane w latach 1600–1650 na Pomorzu i w Prusach. Kolekcja ta reprezentuje niezwykle unikatowy księgozbiór ze względu na pochodzenie, tematykę, miejsce druku lub drukarza oraz dedykację. Wśród pommeraniców znajdują się druki z Plotów (Schloss Plathe), niejednokrotnie sygnowane wpisem własnościowym FWvdOsten (Friedrich Wilhelm von der Osten), z biblioteki Emila Jacobsena (urodzonego w Gdańsku niemieckiego chemika i pisarza), wydawane w Szczecinie (Stettin, Alten Stettin), Greifswaldzie, Kołobrzegu (Kolberg, Colberg) i Gdańsku (Dantzig), spod pióra osób związanych z Pomorzem (m.in. David Herlitz, Daniel Cramer, Joachim Balcke, Andreas Casscorbi, Johannes Florus, Andreas Hildebrand, Johannes Butovius, Paulus Colerus, Jacob Fabricius, Valentin Gadebusch, Johann Hayne,

---

² W jego realizacji uczestniczyli: dr hab. M. Kubisiak, prof. dr C. Dietl, H. Hofmann, dr J. Gortat, dr T. Ososiński, dr M. Pólrola oraz ze strony BUŁ – kustosz dypl. T. Piestrzyński, kustosz dypl. D. Bartnik, dr M. Sulejewicz-Nowicka i P. Lewkowicz. Owocem pracy oprócz 1300 rekordów bibliograficznych jest katalog wraz z dwujęzycznym komentarzem naukowym do najciekawszych egzemplarzy opisanych w tomie *Unbekannte Schätze...*

Joachim von Glasenapp, Johann Himmel, Johannes Micraelius, Coeler Martin), dotyczące dziejów księstwa darłowskiego i zjednoczonego Księstwa Pomorskiego (kroniki, statuty, prawa, edykty, korespondencje, druki okolicznościowe i dedykacje) oraz książąt i biskupów pomorskich (Jan Fryderyk, Bogusław XIII, Bogusław XIV, Barnim X, Filip II, Franciszek I). Do prussiców zalicza się zatem druki, które wyszły z oficyn znajdujących się na terenach dawnych Prus (m.in. Frankfurt, Hamburg, Wittenberga, Nürnberg, Leipzig, Magdeburg, Berlin) i w większości pochodzą z Biblioteki Królewskiej w Berlinie znanej później jako Państwowa Pruska (Königl. Bibliothek Berlin, Ex Biblioth. Regia Berolinensi) i Miejska Biblioteka (Stadtbibliothek Berlin) oraz z Görlitz-Lübeck Stiftung (Stadt Bibliothek Berlin Görlitz-Lübeck) i z Biblioteki Gimnazjum Friedrichswerderskiego w Berlinie (Bibliothek des Friedrichs-Werderschen Gymnasiums zu Berlin). Kolekcja jest zróżnicowana pod względem tematycznym, począwszy od literatury religijnej, teologicznej (niekiedy na poziomie akademickim), poprzez literaturę klasyczną, piękną, podróżniczą i okolicznościową (różnorodną w formie literaturę barokową), słowniki, po druki faktograficzne, materiały źródłowe do dziejów Świętego Cesarstwa Rzymskiego, a na naukach ścisłych takich jak chemia, matematyka, biologia, medycyna kończąc (podręczniki akademickie, słowniki, „przyczynki” naukowe ówczesnych ośrodków akademickich).

Drugi z prezentowanych projektów – *Rękopiśmienne dziedzictwo kulturowe z XV–XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* był pierwszym w historii BUŁ projektem obejmującym rękopisy, współfinansowanym przez MEiN³. Wśród 50 najcenniejszych zabytków łódzkiej księżnicy uniwersyteckiej wybranych spośród innych zbiorów znalazły się cztery grupy dokumentów: kodeksy religijne katolickie i prawosławne z XV–XVI w.; akta i dokumenty kościelne z XVII–XVIII w.; dokumenty cechowe z XVI–XVIII w.; listy królewskie i dokumenty o znaczeniu historycznym. Prace nad zbiorami objęły szereg działań, których nadrzędnym celem było udostępnienie rękopisów czytelnikom biblioteki, a także badaczom z polskich i zagranicznych ośrodków naukowych. Było to możliwe dzięki, m.in. opracowaniu zbiorów w katalogu NUKAT i w elektronicznym katalogu biblioteki SYMPHONY oraz dzięki digitalizacji i zdeponowaniu kopii cyfrowych w BC UŁ i w FBC 39 obiektów⁴. Ponadto, wybrane egzemplarze zostały poddane konserwacji. Jednym z działań w ramach projektu było udostępnienie wystawy wirtualnej, prezentującej 12 rękopisów.

---

³ Projektem kierował dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej – st. kustosz dypl. T. Piestrzyński, prace koordynowała wicedyrektor i kierownik Oddziału Zbiorów Specjalnych – kustosz dypl. D. Bartnik we współpracy z pracownikami Sekcji Rękopisów.

⁴ W postaci zdigitalizowanej dostępne są wszystkie rękopisy wybrane do projektu.

Wykonano również faksymile najcenniejszego z obiektów – modlitewnika *Liber precum latinarum et gallicarum cum Calendario* (dalej: *Liber precum*).

Wśród manuskryptów wytypowanych do projektu znalazły się m.in. modlitewniki – wspomniany wyżej, bogato iluminowany *Liber precum* oraz wyróżniający się niewielkim formatem (5 x 7 cm) *Liber psalmodum [cum Calendario]*. Oba kodeksy, spisane na pergaminie, zawierają pozłacane miniatury, ozdobne inicjały i bordiury. W kolekcji znalazł się także rękopis cyryliccki *Tetraevangelium* z XVI wieku przepisany dla cerkwi w Liskach istniejącej od 1531 roku; na uwagę zasługuje jego oprawa, skórzana ze złoconymi tłoczeniami, okuciami, guzami i metalowymi zapieczkami. Grupę akt i dokumentów kościelnych tworzą m.in. kronika klasztoru miechowitów z Przeworska z XVI–XVII w., księga metrykalna parafii Małyń z lat 1637–1875 czy wreszcie *Litera Pastorales* – zbiór listów pasterskich z lat 1743–1780 spisany przez oo. paulinów z Sanktuarium Matki Bożej Zwycięskiej w Brdowie. Akta i dokumenty cechowe obejmują m.in.: Kronikę Miasta Łowicza pisaną na pergaminie przez członków Zgromadzenia Szewskiego w latach 1596–1898; Kronikę cechu garncarzy z Łasku, 1639–1858, tzw. *Rękopis znaleziony w Łasku* współoprawny ze starodrukiem *Hunc Librum Comparavit, & Donavit: P. Gregorius Ioannes Zdziewoyski, a Lasko* oraz Reguły cechu kapeluszników z Wrocławia pt. *Einfältiges Jedoch Wolgemeintes Getichte von den Hutten (...)*. Do projektu zakwalifikowano także listy królewskie Zygmunta III Wazy, listy króla Jana II Kazimierza, listy króla Stanisława Augusta Poniatowskiego (np. list do ambasadora Ottona Magnusa von Stackelberga z 1786 r. Kolejnym interesującym obiektem jest *Principia poesis. Nobili etc ingenui Juventuti Scholas Pias frequentantia, Anno 1769, tradita Vielunii Annum 1770* – podręcznik poetyki wykorzystywany od 1770 r. w szkole pijarskiej w Wieluniu. Kolekcja rękopisów wybrana do projektu zwraca uwagę swoją różnorodnością zarówno gatunkową, jak i formalną. Znajdują się w niej rękopisy spisane w językach: polskim, łacińskim, niemieckim i francuskim.

Opracowanie zbiorów w Centralnym Katalogu Polskich Bibliotek Naukowych NUKAT

Katalog biblioteczny jest pierwszym i podstawowym narzędziem kontaktu użytkownika ze zbiorami, a katalogowanie to wciąż istotne źródło bibliotecznej wartości naddanej (Gorman, 2005).

Przedmiotem opracowania według obowiązujących norm i standardów do katalogu NUKAT były w pierwszym z omawianych projektów 433 niemieckojęzyczne starodruki wydane w Prusach i na Pomorzu do 1650 roku. Sporządzono opisy bibliograficzne według zalecanego formatu MARC21 dla starych druków. Podstawowe informacje czerpano zatem z karty tytułowej, kolofonu, explicitu,

wstępu, przedmowy, dedykacji i tekstu głównego, zaś identyfikację wszystkich egzemplarzy tej samej pozycji pochodzących z tego samego składu opracowano na podstawie tzw. fingerprintu – utrwalonego na papierowym nośniku obrazu materiału drukarskiego, składającego się z 16 znaków pobranych z czterech ściśle określonych stron tekstu (Mieczkowska (oprac.), 2011). Dzięki temu niezwykle dokładnie można wskazać różne warianty wydań danego druku oraz na druki pochodzące z tego samego składu. System doboru znaków specjalnych został opracowany w 1968 roku w oparciu o metody matematyczne, a więc z matematyczną dokładnością (Król, 2005, s. 176).

Kolekcja manuskryptów została skatalogowana zgodnie z formatem MARC21 dla rękopisów. Opisy bibliograficzne sporządzono dla 50 dokumentów, uwzględniając: autora (jeśli takie ustalenie było możliwe), tytuł oryginalny lub nadany przez katalogującego, cechy formalne oraz szczegółowe (rodzaj papieru, oprawy, format).

Warto w tym miejscu podkreślić zasięg katalogu NUKAT (tworzy go ponad 180 bibliotek)⁵, jak i BC UŁ oraz FBC, które stanowią nieocenione i łatwo dostępne źródło tekstów będących przedmiotem badań naukowców różnych dyscyplin, w tym dziedzin nauk humanistycznych: filozofii, językoznawstwa, literaturoznawstwa, nauk o kulturze i religii oraz nauk o sztuce. Wyszukiwanie polskich zbiorów przez zagraniczne biblioteki i użytkowników z całego świata jest możliwe dzięki umieszczaniu przez NUKAT opisów bibliograficznych w międzynarodowym katalogu centralnym WorldCat oraz dzięki przesyłaniu rekordów khw do Międzynarodowej Wirtualnej Kartoteki Hasel Wzorcowych VIAF. Wymiernym efektem takich działań są m.in. wykonywane przez pracowników OZS szczegółowe kwerendy dla badaczy zagranicznych, którzy odnaleźli w zasobach katalogu NUKAT skatalogowane zbiory BUŁ⁶.

Konserwacja zbiorów

Objekty biblioteczne podlegają procesom starzenia. Zbiory zabytkowe ulegają zaś zniszczeniom, które można podzielić na: mechaniczne (przedarcia, zagniecenia, ubytki papieru, zaplamienia, zabrudzenia, deformacje opraw, ubytki opraw i ich części składowych np. więzadeł, bloków i grzbietów, brak całych kart lub fragmentów), fizyko-chemiczne powodowane temperaturą, wilgocią, światłem, składem atmosfery (zakwaszenie materiału, ciemnienie, pokrycie brunatnymi plamkami), mikrobiologiczne (przebarwienia i rozpad struktury papieru,

⁵ NUKAT w tym roku obchodzi jubileusz dwudziestolecia istnienia, poświęcono mu ostatni numer biuletynu EBIB: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/issue/view/95>.

⁶ Ostatnio zapytania dotyczyły druków okolicznościowych dla książąt pomorskich – Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig.

pergaminy, skórzanych opraw) oraz zniszczeniom spowodowanym przez owady i gryzonie. Dlatego też restauracja książki, konserwacja księgozbioru, a więc zabiegi i czynności związane z ich zabezpieczeniem przed zniszczeniem oraz zabiegi przywracające stan ich używalności (niekiedy stan pierwotny) stanowią jedno z kluczowych działań podczas realizacji projektów bibliotecznych, muzealnych i archiwalnych. Konserwacja jest bowiem jednym ze sposobów ochrony dziedzictwa kulturowego. Należy zatem powstrzymać procesy destrukcji bądź przywrócić dawnym dokumentom zabytkowym ich walory użytkowe, artystyczne i estetyczne.

Jednym z działań zrealizowanych projektów w BUŁ była właśnie konserwacja wybranych starodruków (29 tytułów) i rękopisów (3 tytuły) przeprowadzona w Pracowni Konserwacji Zbiorów BUŁ. Prace konserwatorskie wybranych dokumentów poprzedziła ich dogłębna analiza (budowy, stanu zachowania, ocena czystości mikrobiologicznej, badania fizyko-chemiczne materiałów, z których dany zabytek się składał). Konserwator pracował nad dokumentami cennymi, rzadkimi, unikatowymi, zatem musiał dobrać odpowiednie metody restauracji dawnych druków i rękopisów. Po przeanalizowaniu wyników badań sprecyzowano zakres ingerencji konserwatorskiej⁷. Podczas prac nad starodrukami i rękopisami skupiono się na: oczyszczeniu powierzchniowym, myciu z dodatkiem środków powierzchniowo-czynnych (zwilżaczy), usunięciu starych podklejeń brzegów, wzmacnianiu i odkwaszaniu kart, rozjaśnianiu zaplamień papieru, szyciu składek, konserwacji papieru, okładek, wyklejek, naprawie bloku, naprawie i rekonstrukcji brakujących więzadeł, rekonstrukcji uszkodzeń tkaniny, oczyszczaniu, reperacji i wzmacnianiu skóry oprawy, wzmacnianiu grzbietu (umożliwiając tym samym bezpieczne otwieranie kodeksów), wklejaniu w bok luźnych kart, usuwaniu większej deformacji bloków, wykonaniu nowych składek, wyklejek, opraw z zachowaniem cech charakterystycznych dla epoki, w której powstały (użyte skóry natłuszczono, dzięki czemu zyskały na elastyczności), wzmacnianiu, czyszczeniu i prostowaniu opraw pergaminowych i prostowaniu desek opraw skórzanych (Pokorzyńska, 2016, 157–175). Przeprowadzone prace i zmiany udokumentowano (Drewniewska-Idziak (red.), 2002). W przypadku projektu rękopiśmiennego konserwacja ujawniła dodatkowe karty wykorzystane do wzmocnienia oprawy jednej z ksiąg.

---

⁷ W tym miejscu warto odnotować, że wszystkie obiekty z projektu starodrucznego oraz rękopiśmiennego zostały poddane dezynfekcji chemicznej w celu pozbycia się głównie drobnoustrojów w komorze fumigacyjnej, którą dysponuje BUŁ.

Digitalizacja kolekcji i zdeponowanie na platformach cyfrowych (Biblioteka Cyfrowa UŁ i Federacja Bibliotek Cyfrowych)

W 2008 r. udostępniona została Biblioteka Cyfrowa UŁ, gromadząca zbiory własne biblioteki w postaci zdigitalizowanej⁸. Prezentowane są w niej obiekty najcenniejsze, najbardziej unikatowe, a także niezbędne do realizacji celów dydaktycznych. Wśród podzielonych tematycznie zbiorów znajdują się: bibliografie, czasopisma XVIII–XX wieku, czasopisma bieżące, zbiory dziedzictwa kulturowego (zbiory specjalne), materiały konferencyjne, polskie serie literackie XIX wieku wydawnictwa regionalne XIX–XX wieku oraz wydawnictwa współczesne (m.in. kolekcja przygotowana w ramach projektu “(Nie)pełnosprawny student UŁ”, zawierająca “publikacje w formacie PDF z warstwą tekstową dla osób, którym niepełnosprawność uniemożliwia korzystanie ze standardowych materiałów dydaktycznych w szczególności publikacji do zajęć lub pracy badawczo-dydaktycznej, a także innych druków”).

W ramach digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego BUŁ sukcesywnie przenosi do postaci cyfrowej dokumenty wszystkich sekcji tworzących Oddział Zbiorów Specjalnych BUŁ. Program MEiN “Społeczna odpowiedzialność nauki” umożliwił w latach 2020–2022 zdigitalizowanie w ramach obu projektów 472 obiekty (starodruki – 433, rękopisy – 39). Zbiory zostały zeskanowane i umieszczone na platformie cyfrowej w formatach DjVu i zarchiwizowane w plikach bezstratnych TIFF. Do każdego dokumentu dołączono metadane, takie jak: autor, tytuł, temat i słowa kluczowe, typ zasobu, format, źródło, języki, uwagi, opis fizyczny (w przypadku starodruków dodatkowo: wydawcę, współtwórcę, miejsce druku, proveniencje w języku oryginału i tłumaczeniu na język polski). Ponadto, link do każdego obiektu znalazł się w rekordzie umieszczonym w katalogu komputerowym biblioteki. Dzięki temu użytkownik miał możliwość bezpośredniego przejścia z katalogu do wirtualnej postaci starodruku lub rękopisu.

Należy podkreślić, że przeniesienie danego obiektu do postaci cyfrowej służy jego ochronie – zarówno przed kradzieżą, jak i zniszczeniem spowodowanym wpływem czasu lub aktywnością człowieka. Jest również działaniem z dalszą perspektywą czasową, ponieważ “tworzenie kopii cyfrowych polskich zasobów kultury i ich bezpieczne przechowywanie jest jednym z podstawowych warunków zachowania go dla przyszłych pokoleń” (Makowski & Ślaska, 2011, s. 89). Taka forma ochrony księgozbioru jest szczególnie istotna w przypadku zbiorów specjalnych, zarówno tych kilkusetletnich, jak

---

⁸ O problematyce pojęć mikrofilmowania i digitalizacji pisał Szymański, 2015, s. 185–214.

⁹ <https://bcu.lib.uni.lodz.pl/dlibra>

i XX-wiecznych¹⁰. Digitalizacja to z jednej strony ochrona postaci materialnej najbardziej unikatowych i najcenniejszych zbiorów, z drugiej zaś otwarcie dostępu do zbiorów szczególnie chronionych. Obiekty oglądane dotychczas przez wąskie grono specjalistów i badaczy są dostępne dla szerokiej publiczności – społeczności akademickiej, instytucji naukowych i kulturalnych polskich i zagranicznych oraz wszystkich zainteresowanych. Z perspektywy użytkowników platform takich jak BC UŁ i FBC (specjalistów lub amatorów) digitalizacja umożliwia szybkie dotarcie do materiałów źródłowych. W perspektywie międzynarodowej jest to istotne dla badań nad dziedzictwem kulturowym, prowadzonych wspólnie przez ośrodki naukowe z różnych krajów. W omawianym przykładzie zbiory starodruczne pommeraniców i prussiców BUŁ były przedmiotem badań zespołu naukowców z Instytutu Germanistyki UŁ oraz Uniwersytetu Justusa Liebiga. Warto zaznaczyć, że umieszczane w sieci starodruki ułatwiają naukowcom prowadzenie badań porównawczych, tekstologicznych i edytorskich. Pozwalają na wyciągnięcie wniosków dotyczących geografii, topografii, języków, działalności ich twórców i wytwórców, cech edytorsko-typograficznych poszczególnych oficyn drukarskich i charakterystykę ich produkcji wydawniczej, śledzenie przebiegu np. ruchów i idei politycznych, ekonomicznych, filozoficznych. Wnioski mogą prowadzić również do wskazania unikatów na skalę międzynarodową bądź też bestsellerów wydawniczych.

Jak już wspomniano, digitalizacja pozwala jednocześnie na połączenie dwóch wzajemnie wykluczających się celów, a mianowicie autentycznej ochrony oryginałów przy jednoczesnym rozszerzeniu dostępu do nich. W postaci cyfrowej nawet unikaty mogą być przecież dostępne w sieci bez ograniczeń.

Warto w tym miejscu przytoczyć opinię wyrażoną w jednej z prac nt. znaczenia i funkcji procesu przenoszenia zbiorów do postaci cyfrowej: „Digitalizacja i umieszczanie dokumentów w bibliotekach cyfrowych nie może kończyć pracy nad nimi. W podejmowanych działaniach o charakterze kulturotwórczym, naukowym i informacyjnym należy uwzględniać kolekcje umieszczone w bibliotekach cyfrowych, które zaczynają przejmować rolę miejsca pierwszego kontaktu czytelnika z dokumentami” (Fiszer & Michalski, 2018, s. 134)¹¹. Jako

---

¹⁰ Jako przykład warto tu podać wcześniejsze projekty realizowane w BUŁ, m.in. konserwację, opracowanie i digitalizację kolekcji współczesnych plakatów polskich. Niskie pH papieru powodowało w przypadku niektórych plakatów osłabienie ich wytrzymałości i kruszenie. Por. Bartnik & Michalski, 2020, s. 112–113.

¹¹ W tym miejscu warto również przytoczyć prognozowane rezultaty programu digitalizacji dóbr kultury, jakie były planowane w programie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego na lata 2009–2020: „realizacja następujących postulatów: – zwiększenie powszechnego dostępu do dorobku historycznego i cywilizacyjnego Polski zapobiegającego wykluczeniu kulturowemu społeczeństwa; – zapewnienie właściwego miejsca dorobku polskiej nauki, kultury i sztuki w systemie upowszechniania kultury światowej; – zmniejszenie wykluczenia cyfrowego

przykład realizacji tego postulatu można podać umieszczenie dokumentów wybranych do projektu *Rękopiśmienne dziedzictwo kulturowe XV–XVIII wieku* w BC UŁ i FBC, które umożliwiło jego popularyzację w formie wystawy wirtualnej.

Wydawnictwa towarzyszące: katalog starodruków i faksymile średniowiecznego manuskryptu

Opracowanie katalogu starodruków

Popularyzacja zabytkowych zbiorów BUŁ miała w omawianych projektach charakter wielopłaszczyznowy. Obejmowała zarówno międzynarodowe badania nad zbiorami prowadzone przez zespół naukowców, wydanie drukiem katalogu starodruków oraz wiernej kopii najcenniejszego kodeksu rękopiśmiennego *Liber precum*, przygotowanie wystaw (stacjonarnej połączonej z sympozjum naukowym oraz wirtualnej), jak i promocję projektów za pośrednictwem mediów społecznościowych biblioteki i uczelni.

Dzięki współpracy naukowej BUŁ i Instytutu Germanistyki UŁ z Uniwersytetem w Gießen powstał dwujęzyczny katalog (w języku polskim i niemieckim) wraz z komentarzem naukowym – *Religion, Reim und Regiment: Germanica der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts in der Lodzer Universitätsbibliothek: Ausstellungskatalog. Religia, rym i regiment: germanica z pierwszej połowy XVII wieku w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego: katalog wystawy* (C. Dietl, M. Kubisiak, T. Osołowski; współpraca: D. Bartnik, T. Piestrzyński, M. Sulejewicz-Nowicka; tłumaczenie: M. Pórola, Łódź 2022). Omówiono w nim najcenniejsze zbiory, unikatowe pod względem tematyki (historia Pomorza, kroniki zwłaszcza z lat 1627–1632, druki ulotne i bogato ilustrowane emblematy i księgi portretowe, literatura religijna obejmująca zarówno nowe wydania dzieł XVI-wiecznych teologów, jak i pisma aktualne nierzadko drukowane w formie broszur, mowy wspomnieniowe oraz kazania rocznicowe poświęcone reformacji i kazania żałobne, literatura i przekłady literackie, prace językoznawcze, w tym prace Towarzystwa Owocodajnego/ Zakonu Palmowego [Fruchtbringende Gesellschaft], druki medyczne dotyczące zarazy, traktaty omawiające prozdrowotne działanie kąpieli w leczniczych i ciepłych źródłach, maści zwierzęcych), pochodzenia czy zachowania (niektóre z nich to unikaty na skalę światową, nie

---

w dostępie do zdigitalizowanych obiektów, zmniejszenie dysproporcji w dostępie do kultury pomiędzy regionami; – zabezpieczenie zbiorów instytucji kultury w postaci wysokojakościowych kopii cyfrowych; – dostosowanie systemu prawa autorskiego do szerszego i pełnego dostępu do zbiorów cyfrowych”. Makowski & Ślaska, 2011, s. 95. Zob. również: Pietruszka, Andrzejczak & Szrajber, 2012, s. 141–142.

notowane w żadnych źródłach i katalogach jak *Pommerscher Buß- und Betetag*, Danzig 1629, sygn. 1003775 bądź występujące tylko w dwóch egzemplarzach na świecie jak *Gedoppelter Dramatischer Student Auffzug Micraeliusa*, Alten Stettin 1650, sygn. 1011046, lupy wojenne jak *Exmen Versionis Lutheri* Melchiora Zangera, Mainz 1605, sygn. 1022300 bądź należące do znacznych osobistości epoki baroku jak księcia Ludwiga zu Anhalt-Koethen, sygn. 1006216/1-4, a nawet druki oprawione w przeznaczony na makulaturę uszkodzony inkunabul *Liber sextus decretalium* papieża Bonifacego VIII z 1479 r. jak Frauenzimmer Gesprächspiele Harsdörffera, Nürnberg 16436–1645, sygn. 1005043/1, 3, 5) (Dietl & Kubisiak & Ososiński, 2022). Druki dawne umieszczono w kontekstach tematycznych, tak by przybliżyć czytelnikowi główne wątki historii i historii literatury niemieckiej. Wersja elektroniczna katalogu została zdeponowana w Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego, na podstawie otwartych licencji Creative Commons¹².

Faksymile średniowiecznego modlitewnika

Wyjątkowym obiektem, który powstał w ramach projektu rękopiśmienne go było faksymile XV-wiecznego modlitewnika *Liber precum latinarum et gallicarum cum Calendario*. Bogato iluminowany oryginał manuskryptu spisany został na cienkim pergaminie w językach łacińskim i francuskim. Egzemplarz trafił do BUŁ w okresie powojennym; wcześniej przechowywany był w założonej przez ordynata Stanisława Kostkę Zamoyskiego Bibliotece Ordynacji Zamojskiej, pod sygn. 43. Kodeks liczy 116 kart pergaminowych, dwustronnie zapisanych i 4 karty niezapisane. Karty iluminowane przelożono dodatkowo kartkami z cienkiego papieru czerpanego. Egzemplarz został ozdobiony 36 pozłacanymi miniaturami figuralnymi oraz licznymi inicjałami. Na zewnętrznych marginesach kart znajdują się wielokolorowe i złożone pasy bordiurowe z motywami roślinnymi. Modlitewnik zawiera kalendarz liturgiczny (w górnej części kart umieszczono bogate w detale miniatury przedstawiające znaki zodiaku i prace gospodarcze typowe dla danej pory roku); początek Ewangelii według św. Jana, św. Mateusza i Marka, Godzinki poświęcone Najświętszej Maryi Pannie oraz dekalog w języku francuskim.

Manuskrypt jest najcenniejszym obiektem w zbiorach Sekcji Rękopisów. Ze względu na wartość oryginału, a jednocześnie jego unikatowość zdecydowano się na wykonanie kopii modlitewnika. Wydrukowano ją na papierze imitującym pergamin, w kolorystyce średniowiecznego oryginału (zieleń, błękit, czerwień, złoto). Tom iluminowany bordiurami, inicjałami i miniaturami figuralnymi został wzbogacony o trzy dodatkowe rekonstrukcje malarskie ze złożeniami, przelożone cienkimi arkuszami papieru czerpanego (kalendarz,

---

¹² <http://hdl.handle.net/11089/42239>

Ukrzyżowanie, Nawiedzenie). Oprawa tomu została wykonana z deski bukowej i brązowej skóry z mosiężnymi zapinkami. Przygotowanie kopii zlecono specjalistom (począwszy od etapu wykonania zdjęć, przez wydruk i prace introligatorские). To pierwsze w historii BUŁ faksymile jest wydawnictwem o wysokich walorach estetycznych, które sytuują je obok cymeliów i książki artystycznej¹³.

Faksymile umożliwi BUŁ ekspozycję dzieła w celach popularyzatorskich, będzie miało również znaczenie dla naukowców jako fizycznie dostępny przedmiot badań, a także dla studentów kierunków humanistycznych jako pomoc dydaktyczna¹⁴.

W wydarzenia towarzyszące

Wystawa stacjonarna starodruków i sympozjum naukowe

Jednym z elementów promocji bibliotecznej rozumianej jako krótkookresowe działanie dające określone korzyści użytkownikowi w celu pobudzenia lub zwiększenia popytu na ofertę biblioteki jest organizacja wystaw (Antczak, 2019, s. 530). Wybrana do projektu kolekcja starodruków została zaprezentowana na zorganizowanej 29 czerwca 2022 roku wystawie stacjonarnej połączonej z sympozjum i promocją osiągnięć zaproszonych do współpracy badaczy z Uniwersytetu Łódzkiego i Uniwersytetu w Gießen. Niewątpliwie była to sposobność dla użytkowników biblioteki do zetknięcia się z unikatowymi zbiorami BUŁ sprzed niemal 400 lat, dostarczająca szczególnych doznań estetycznych ze względu na zabytkowy charakter prezentowanych druków¹⁵.

¹³ Por. Koblischke, 2019.

¹⁴ „Idea stworzenia wiernej reprodukcji dokumentu – bez względu na jego formę – może się pojawić w różnych środowiskach. Niewątpliwie obecnie w pierwszej kolejności należy wymienić wyspecjalizowanych wydawców, dla których publikowanie faksymiliów jest źródłem utrzymania. (...) Kolejną grupą, dla której faksymile ma ogromną – i powiązaną z działalnością zawodową – wartość, są szeroko rozumiani pracownicy książki, począwszy od bibliotekarzy (pracowników działów zbiorów specjalnych), przez archiwistów, konserwatorów papieru i skóry, po muzealników. To oni, obcując ze starymi manuskryptami, starodrukami i innymi dokumentami, mogą określić potrzebę »zfaksymilowania« danego obiektu ze względu na jego wartość, potrzebę ochrony bądź częstą ekspozycję. (...) Następną grupę interesów tworzą pracownicy naukowcy, którzy ze względu na badania źródłoznawcze, edytorstwo filologiczne czy niezmienną aktualność niektórych dzieł zabiegają o sporządzenie wiernych kopii dzieł oryginalnych. Wreszcie, najliczniejszym gronem odbiorców są ludzie, dla których liczy się forma reprodukcji, dokładność odwzorowania, bogactwo zdobień i oprawy, słowem – estetyczna i materialna wartość faksymiliów”, Koblischke, 2019.

¹⁵ Wystawę w formie roll-upów można było oglądać w BUŁ do 9 września 2022 r.

Na wystawę składała się ekspozycja pięćdziesięciu starodruków umieszczonych w gablotach oraz dwujęzyczny komentarz naukowy zamieszczony na trzynastu roll-upach, które stanowią wystawę mobilną (na przełomie lutego i marca 2023 roku zostaną zaprezentowane w Gießen). Tematami przewodnimi były kolejno: 1) historia i pochodzenie zbiorów starodrukowych w BUŁ (znaki własnościowe), 2) Pomorze i świat (m.in. Christian Loper, *Pasewalckische Schlacht*, Stralsund 1630, sygn.1009502), 3) druki bogato ilustrowane w tym druki ulotne i księgi emblematów (m.in. Oseas Schadaeus, *Summum Argentoratis Templum*, Straßburg 1617, sygn. 1004869), 4) spory na tle wyznaniowym (m.in. Maximilian Philos, *Bäpstischer Triumph*, [miejsce nieznane] 1607, sygn. 1012264), 5) święta, wesela i rocznice związane z reformacją i wojną trzydziestoletnią (m.in. Johann Oettinger, *Fürstlicher Württembergischer Ritterlicher Pomp*. Stuttgart 1607 sygn. 1004267), 6) kazania żalobne (m.in. Philipp Cradelius, *Eine Lehr Trost vnd Vermahnungs Predigt*. Alten Stettin 1620, sygn. 1002903), 7) zainteresowania nowymi formami duchowości, w tym również dokumentujące powstanie i rozwój ruchu różokrzyżowców (m.in. Johann Arndt, *Das Dritte Buch vom wahren Christenthumb*, Magdeburg 1610, sygn. 1009120/3), 8) Martin Opitz, reformator niemieckiej poetyki (m.in. Martin Opitz, *Prosodia Germanica*, Wittenberg 1641, sygn. 1005818), 9) nowy stosunek do języka ojczystego i podręczniki instruktażowe (m.in. Justus Georg Schottelius, *Der Teutschen Sprach Einleitung*. Lübeck 1641–1645, sygn. 1006043-1006046), 10) adaptacje z kręgu kultury romańskiej (m.in. Johann Michael Moscherosch, *Visiones de Don Quevedo*, Straßburg 1642, sygn. 1005757), 11) medycyna (m.in. Ludwig von Hörnigk, *Politia Medica*. Frankfurt a.M. 1638, sygn. 1013644).

Podczas sympozjum wicedyrektor D. Bartnik opowiedziała o zrealizowanych działaniach w ramach projektu, dr prof. C. Dietl i dr T. Ososiński przybliżyli literaturę niemiecką pierwszej połowy XVII stulecia (C. Dietl, *Krieg und Fest. Wojna i świętowanie*; T. Ososiński, *Martin Opitz. Dichter und Reformator. Martin Opitz. Poeta i reformator*), a dr hab. M. Kubisiak wprowadziła odbiorców w tajniki barokowej medycyny (*Pesttraktate aus der 1. Hälfte des 17. Jahrhunderts in der UB Łódź. Traktaty o zarazie z pierwszej połowy XVII w. w zbiorach BUŁ*).

Należy podkreślić, że prezentacja zbiorów na wystawie stacjonarnej pozwala budować stałą publiczność zainteresowaną tak cennymi i unikatowymi drukami dawnymi, pomimo swoich ograniczeń czasowych, obcowanie z dziełem w czasie rzeczywistym, „tu i teraz” reprezentującym kunszt dawnej sztuki typograficznej jest bezcenne.

Wystawa wirtualna zabytkowych rękopisów

Jednym z działań zrealizowanych w ramach projektu *Rękopiśmienne dziedzictwo kulturowe XV–XVIII wieku w zbiorach Biblioteki UŁ* była wystawa wirtualna¹⁶. Zarówno sam projekt, jak i ekspozycja to pionierskie działania w historii Sekcji Rękopisów. Ich przygotowanie oraz realizacja były możliwe dzięki zaangażowaniu zespołu pracowników z różnych sekcji BUŁ.

Organizacja wirtualnej przestrzeni wystawienniczej wymagała wielopłaszczyznowych działań. Pierwszym z nich było wybranie kolekcji: spośród 50 rękopisów włączonych do projektu wybrano 12 najbardziej reprezentatywnych dla czterech grup dokumentów. Kryteria wyboru obejmowały: unikatowość, znaczenie historyczne, a także wygląd dokumentu (atrakcyjność graficzna, iluminacje, zdobienia, oprawa lub format). Kolejnym etapem prac był wybór elementów do zaprezentowania w formie zdjęć: w większości przypadków elementem stałym była oprawa oraz strona tytułowa, pojedyncze strony z iluminacjami w kadrach pełnych i w zbliżeniu. Tłem zdjęcia każdego obiektu było jednokolorowe płótno o wyraźnej strukturze, korespondujące z charakterem dokumentów i jednocześnie neutralne w stylistyce.

Zespół pracowników Sekcji Rękopisów zajął się opracowaniem merytorycznym zbiorów oraz przygotowaniem i redakcją treści do poszczególnych dokumentów. Przy każdym dokumencie umieszczono: 1) galerię zdjęć; 2) link do BC UŁ z pełną, elektroniczną wersją dokumentu; 3) bibliografię, obejmującą zarówno publikacje drukowane, jak i online. Twórcy wystawy uznali za konieczne umieszczenie tych trzech elementów z kilku powodów. Galeria zdjęć stanowiła pierwszy kontakt odwiedzającego wystawę z danym eksponatem. Miała więc ona za zadanie zarówno krótką prezentację danego obiektu, jak i zachęcenie do przejścia „w głąb” wystawy. Było to możliwe dzięki jej usieciowieniu, powiązaniu z dodatkowymi linkami, m.in. z BC UŁ oraz artykułami dostępnymi online. Oglądający miał możliwość wyboru, w jakim stopniu chce zaangażować się w zwiedzanie wystawy oraz jakie informacje chce otrzymać: pozostać przy samej galerii i komentarzu, przejść do pełnej wersji dokumentu w BC UŁ czy zapoznać się z literaturą fachową powiązaną z tematem. Dostęp do wystawy możliwy był przez stronę biblioteki z każdego urządzenia mającego połączenie z Internetem (została dostosowana do urządzeń mobilnych).

Wystawa wirtualna wydaje się być łatwo dostępnym, ale i bezpiecznym miejscem prezentacji zbiorów zabytkowych. Z uwagi na to, że są to zbiory

---

¹⁶ Wystawa jest dostępna na stronie internetowej BUŁ: <https://www.lib.uni.lodz.pl> [dostęp 1.09.2022]. Zgodnie z podziałem wystaw zaproponowanym przez A. Lubczyńską jest to wystawa od początku stworzona na potrzeby Internetu, co wiązało się ze specyfiką podjętych prac. Por. Lubczyńska, 2010.

należące do domeny publicznej nie istnieją tu przeszkody prawne, które mogłyby naruszać prawa autorskie. Jej zaletami są użyteczność oraz duża dostępność (można ją obejrzeć o dowolnej porze, z dowolnego miejsca – wymogiem jest posiadanie Internetu). Zbiory są chronione, ale nie są hermetycznie zamknięte przed szeroką publicznością tak jak ich materialne odpowiedniki. Wirtualny charakter wystawy pozwala na wykorzystanie jej w dydaktyce i promocji zbiorów bibliotecznych. Umożliwia prezentowanie jej w czasie spotkań z użytkownikami, w czasie prelekcji, konferencji i warsztatów. Jest to wystawa, którą można wszędzie „zabrać” ze sobą, ponieważ jest „mobilna”. Prezentowanie zasobów dziedzictwa kulturowego w takiej formie ma również inne zalety, z których można wymienić: rozbudzenie zainteresowań historycznych, literackich, kulturowych, patriotycznych, zainteresowań badawczych, inspirowanie do szukania nowych przedmiotów badań i nowych źródeł badań. Są to czynniki, które swoim zakresem obejmują różne grupy użytkowników, co z punktu widzenia społecznej odpowiedzialności uczelni i biblioteki wydaje się być istotnym elementem strategii podejmowanych działań¹⁷.

Promocja w mediach społecznościowych

Popularyzacja obu projektów wiązała się również z ich obecnością w mediach społecznościowych. BUŁ, poza własną stroną internetową, posiada konta na trzech platformach społecznościowych; są to: Facebook, Twitter, Instagram, które służą nawiązywaniu i podtrzymywaniu kontaktów z użytkownikami biblioteki, informowaniu nt. działań bibliotecznych, szkoleń, wydarzeń, nowości itd. Szczególne miejsce w social media BUŁ zajmują zbiory specjalne, które pojawiają się w nich regularnie, w ramach cyklicznie redagowanych postów, takich jak np. #projektyBUŁ, #perelkiBUŁ, #zbioryspecjalnepodlupa¹⁸. Na profilach społecznościowych BUŁ użytkownicy mogli w ciągu dwóch lat trwania projektów towarzyszyć ich kolejnym etapom: od rozpoczęcia projektów, przez prezentację obiektów, promocję wystaw i katalogu aż po podsumowanie. Należy przy tym zaznaczyć, że posty dotyczące zbiorów specjalnych

---

¹⁷ Por. *Strategia...*, 2021. Jak zauważa B. Celer, „Zamieszczanie wystaw wirtualnych na stronach internetowych bibliotek przynosi wiele korzyści, wśród których wymienić należy: dotarcie do nieograniczonej liczby zwiedzających; nieograniczony czas ekspozycji; nieograniczona możliwość korzystania z jej zasobów; reklama ekspozycji tradycyjnej; poszerzenie i ugruntowanie wiadomości uzyskanych podczas zwiedzania wystawy tradycyjnej; możliwość zaprezentowania wystawy osobom, które nie mogą zwiedzić ekspozycji tradycyjnej (...)”, Celer, 2013, s. 33.

¹⁸ Szczegółowe omówienie działań promujących zbiory specjalne w mediach społecznościowych BUŁ przedstawiły B. Gamrowska, M. Strzelecka w wystąpieniu *Zbiory specjalne pod lupą – promocja w mediach społecznościowych Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*, na IV Konferencji poświęconej zbiorom specjalnym pt. *Zbiory specjalne w bibliotekach polskich – między ochroną a popularyzacją* (Książnica Szczecińska, 7–8 X 2021 r.), tekst w druku.

(a więc i projektów) zyskały w omawianym przedziale czasowym dużą liczbę reakcji (Gamrowska & Strzelecka, 2021).

W pracy z zabytkowymi zbiorami powinno liczyć się z dodatkowymi, często niespodziewanymi okolicznościami. Konserwatorzy z Pracowni Konserwacji Zbiorów BUŁ podczas renowacji Księgi gruntowej wsi Remenów z 1786 roku odnaleźli w niej ukryte karty, które posłużyły XVIII-wiecznemu introligatorowi do wzmocnienia oprawy. Były to dwa autentyczne listy gończe z okresu zaborów i anonimowy zapis nutowy. Pierwszy z listów wystawiony został w roku 1786 we Lwowie i dotyczył poszukiwania trzech drukarzy pochodzących z Pragi, którzy “zostawiwszy znaczne długi, y popelniwszy wiele złego uciekli”. List zawierał drobiazgowy opis poszukiwanych, który miał służyć ich skutecznej identyfikacji¹⁹. Drugi list, znacznie krótszy, został wystawiony w tym samym roku za zbiegłym z więzienia mieszkańcem wsi Zubrzyce. Listy wydrukowano również w języku niemieckim.

Konserwatorskie odkrycie (choć niespodziewane, to jednak częste przy tego typu pracach), jak i zawarta w nim intrygująca historia wzbudziły zainteresowanie mediów uniwersyteckich i lokalnych. Briefing zorganizowany w Pracowni Konserwacji Zbiorów BUŁ zgromadził kilkudziesięciu dziennikarzy, a informacje o listach gończych pojawiły się m.in. na stronach internetowych i w serwisach informacyjnych Uniwersytetu Łódzkiego, Radia Łódź, Radia RMF, Gazety Wyborczej, Faktu (również w wydaniu drukowanym) oraz na portalu kopalniawiedzy.pl.

W omawianych projektach media społecznościowe BUŁ pełniły funkcje komunikacyjne i marketingowe²⁰: informowały czytelników o etapach i zakresie prac, prezentowały wybrane zbiory, a jednocześnie umacniały wizerunek BUŁ jako instytucji podejmującej działania na rzecz ochrony dziedzictwa narodowego. Z kolei dzięki mediom lokalnym BUŁ miała okazję do przedstawienia swoich zbiorów społeczności regionu łódzkiego.

---

¹⁹ Zgodnie z ówczesną praktyką pisania listów gończych wymienione zostały zarówno cechy fizyczne przestępców (“małego wzrostu, chuderlawy, jasno brunatnych włosów”), znaki szczególne (“ma prawą rękę krótszą iak lewą”), jak i elementy ubioru poszukiwanych (“nosi niebieską kapotę i kaftanik, czarne spodnie białe, niciane pończochy, y trzewiki, cielece boty, biały okrągły kapelus, z szaremi brzegami, mały woreczek na włosy, y krótko strzyżony tupet”). Jeden z poszukiwanych Czechów posługiwał się nazwiskiem “Prohaska”, które należało do rodziny zajmującej się drukarstwem na przełomie XVIII i XIX wieku.

²⁰ Por. Przybysz & Pioterek, 2015, s. 339–356.

Podsumowanie

Łódzka księżnica realizuje w pełni swoje podstawowe funkcje od zapewnienia bezpłatnego dostępu do własnych zasobów i usług, do dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej, gromadząc i chroniąc zebrane materiały, udostępniając swoje zasoby i informacje o nich, a zatem spełnia oczekiwania współczesnego społeczeństwa. Ponadto pełni wielorakie funkcje od edukacyjnej, rekreacyjno-relaksacyjnej, informacyjnej, społecznej, instrukcyjno-metodycznej, po kulturalną, ochronną, promocyjną i naukowo-badawczą (Antczak & Kalińska-Kula, 2019, s. 12–17).

Zaprezentowany przegląd działań podjętych przez BUŁ na rzecz ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego w ramach programu MEiN w latach 2020–2022 pozwala na sformułowanie kilku wniosków. Przede wszystkim, działania tego typu mają istotne znaczenie z perspektywy biblioteki i uczelni. Społeczność akademicka i biblioteczna zyskują w projektach: a) usieciwienie zbiorów poprzez opracowanie kolekcji z systemie NUKAT, digitalizację, zdeponowanie materiałów w BC UŁ i FBC, a katalogu w Repozytorium UŁ, wystawę wirtualną (z przekierowaniem do innych platform i zasobów elektronicznych); b) nieograniczony dostęp do materiałów źródłowych w postaci zdigitalizowanej do prowadzenia badań naukowych (BC UŁ, FBC, wystawa wirtualna); c) specjalistyczne komentarze do wybranych zbiorów w postaci wydawnictw towarzyszących (katalog *Religion, Reim und Regiment...*, faksymile *Liber precum*). Należy również podkreślić, że realizacja projektów obejmujących zbiory specjalne jest działaniem istotnym z perspektywy krajowej i międzynarodowej. Stanowi przestrzeń wspólną dla międzynarodowych zespołów badawczych, co z kolei przekłada się na użyteczność dla nauki oraz na korzyści dla uczelni i biblioteki (ich widoczność oraz prestiż).

Projekty *Cenne pommeranica i prussica pierwszego półwiecza XVII stulecia w zbiorach Biblioteki UŁ* oraz *Rękopiśmienne dziedzictwo kulturowe XV–XVIII wieku w zbiorach Biblioteki UŁ* umożliwiły kompleksową ochronę zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez konserwację, opracowanie oraz digitalizację. Zapewniły jednocześnie ich bezpieczną popularyzację w formie wystaw: stacjonarnej (mobilnej) i wirtualnej, wydanego katalogu i faksymile, a także komunikatów redagowanych dla mediów lokalnych i społecznościowych. Zakres podjętych działań był szeroki, objął różne aspekty pracy ze zbiorami specjalnymi i zaangażował różne grupy pracowników biblioteki, uczelni i innych instytucji naukowych. Wydaje się, że ta wielopłaszczyznowa perspektywa ochrony i popularyzacji zabytków dziedzictwa spełniła swoje założenia, a dzięki otwarciu zasobów w postaci cyfrowej możliwa będzie ich dalsza recepcja i popularyzacja.

Bibliografia

- Antczak, Mariola (2019). Marketing biblioteczny. W: Wojciechowska, M. (red.), *Zarządzanie biblioteką* (s. 521–540). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Antczak, Mariola & Kalińska-Kula, Magdalena (2019). *Biblioteczny marketing wewnętrzny w teorii i praktyce. Na przykładzie bibliotek województwa łódzkiego*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Bartnik, Dorota & Michalski, Radosław (2020). Plakat polski z okresu PRL. Konserwacja, opracowanie i digitalizacja kolekcji w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego. W: Borysowska, A., Gierke M. (red.), *Zbiory specjalne w bibliotekach polskich między tradycją a nowoczesnością. Cz. 2, Zbiory specjalne a problematyka cyfryzacji* (s. 108–117). Szczecin: Książnica Pomorska.
- Bartnik, Dorota & Piestrzyński, Tomasz (2018). Zwischen Tradition und Modernität. Zur Geschichte der Universitätsbibliothek in Lodz. Historia Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Między tradycją a nowoczesnością. W: Dietl C., Kubisiak M. (red.), *Unbekannte Schätze. Germanica des 16. Jahrhunderts in der Universitätsbibliothek Łódź. Nieznane skarby: germanika XVI-wieczne w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* (s. 21–61). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Buck, Andrzej & Simonjetz, Monika & Kotlarek, Dawid (2019). *Miejsce spotkań. Biblioteka jako przestrzeń społeczna (na przykładzie województwa lubuskiego)*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Celer, Bogusława (2013). Wystawy wirtualne jako nowe narzędzie działalności kulturalnej i edukacyjnej bibliotek pedagogicznych. *Zarządzanie Biblioteką*, 1, [online]. Pobrano 10 września 2022 r. z: <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/17449/Bogumila%20Celer.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Dietl, C & Kubisiak M. (red.) & Pórola M. (tłum.) (2018). *Unbekannte Schätze: Germanica des 16. Jahrhunderts in der Universitätsbibliothek Łódź. Nieznane skarby: germanika XVI-wieczne w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Dietl, Cor & Kubisiak, Małgorzata & Ososiński, Tomasz (2022). *Religion, Reim und Regiment: Germanica der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts in der Lodzer Universitätsbibliothek. Religia, rym i regiment: germanica z pierwszej połowy XVII wieku w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego: katalog wystawy*; współpraca: D. Bartnik, T. Piestrzyński, M. Sulejewicz-Nowicka; tłumaczenie: M. Pórola. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Drewniewska-Idziak Barbara (red.) (2002). Aktualne tendencje ochrony zbiorów bibliotecznych i archiwalnych. Materiały z ogólnopolskich warsztatów konserwatorskich, Warszawa, 13–14 czerwca 2002. *Propozycje i Materiały*, 53. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Fiszler, Paweł & Michalski, Radosław (2018). Zdigitalizowane zbiory druków ulotnych Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego jako forma ich zabezpieczenia i promocji. W: Nowicki R. (red.), *Od Armarium do kolekcji cyfrowych. Ochrona zbiorów bibliotecznych* (s. 125–135). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Gamrowska, Beata & Strzelecka, Maria (2021). Zbiory specjalne pod lupą – promocja w mediach społecznościowych Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, [wystąpienie na IV konferencji poświęconej zbiorom specjalnym pt. *Zbiory specjalne w bibliotekach polskich – między ochroną a popularyzacją*, Książnica Szczecińska, 7-8 X 2021 r., tekst w druku].
- Gorman, Michael (2005). *Our own selves. More meditations for libraries*. Chicago: American Library Association.

- Hollender, Henryk (2015). Katalog biblioteczny: czarna dziura czy jedyna nadzieja dla profesji? *Biuletyn EBIB*, 3(157a), [online]. Pobrano 13 października 2022 r. z: <https://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/295/293>
- Jazdon, Artur (2002). Zbiory specjalne – luksus czy narodowy obowiązek? W: Jazdon, A., Chachlikowska A. (red.), *Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej, Poznań 13-15.11.2002* (s. 149–170). Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Koblischke, Patryk (2019). Faksymilia jako typ publikacji książkowej – definicja, typologia, edytorstwo i funkcje. *Roczniki Biblioteczne*, 63, [online]. Pobrano 2 października 2022 r. z: <https://wuw.pl/rbibl/article/view/11416/10360>
- Król, Witold (2005). Stare druki w Sieci. W: Komza M. i in. (red.), *Oblicza kultury książki. Prace i studia z zakresu bibliologii i informacji naukowej. Acta Universitatis Wratislaviensis*, 2680 (s. 169–189). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Lubczyńska, Aleksandra (2010). Wystawy wirtualne – nowoczesne forma prezentacji biblioteki i jej zbiorów, [online]. Pobrano 2 października 2022 r. z: <http://bcul.lib.uni.lodz.pl/Content/1894/301-310.pdf>
- Makowski, Tomasz & Ślaska, Katarzyna (2011). Krajowa strategia cyfryzacji dziedzictwa narodowego. W: Hollender H. (red.), *Cyfrowy świat dokumentu* (s. 88–96). Warszawa: Centrum Promocji Informatyki.
- Matwijów, Maciej (2013). Zbiory specjalne. W: Tokarska A. (red.), *Bibliotekarstwo* (s. 143–154). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Mieczkowska, Halina (oprac.) (2011). Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla starych druków [online]. Pobrano 20 listopada 2022 r. z: https://centrum.nukat.edu.pl/images/files/instrukcje_procedury/MARC_21/marc21_staredruki_130711.pdf
- Mikołajuk, Lidia (2018). Dwa budynki Biblioteki UŁ – kontrast czy harmonia. W: Baran S., Bikowska K. (red.), *Ewolucja nowych przestrzeni bibliotecznych. Od założeń do praktyki*, Olsztyn (s. 255–268), [online]. Pobrano 19 października 2022 r. z: <http://hdl.handle.net/11089/26147>
- Pietruszka, Maria, Andrzejczak, Jarosław & Szrajber, Rafał (2012). Wirtualne muzeum na wyciągnięcie ręki – interaktywna infografika czy cyfrowa informacja o dziedzictwie kulturowym dostępna online. W: Herden E., Seidel-Grzezińska A., Stanicka-Brzezicka K. (red.), *Dobra kultury w Sieci* (s. 139–147). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Pokorzyńska, Elżbieta (2016). Oprawy jako element ochrony zbiorów. W: Nowicki R., Gomołiszek J., Wodniak K. (red.), *Ochrona zbiorów bibliotecznych* (s. 157–175). Bydgoszcz: Wydawnictwo UKW.
- Przybysz Janina & Pioterek, Paweł (2015), Media społecznościowe w służbie bibliotek. W: Brzezińska-Stec H., Zochowska J. (red.), *Biblioteki bez użytkowników? Diagnoza problemu. V Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Supraśl, 14–16 września 2015* (s. 339–356). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Przybysz-Stawska, Magdalena (2010). Zbiory specjalne na przykładzie wybranych łódzkich bibliotek. W: Gaziński R. (red.), *Zbiory specjalne i regionalia w polskich bibliotekach naukowych. Materiały z III ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Bibliotekę Główną uniwersytetu Szczecińskiego 9–11 września 2009* (s. 133–146). Szczecin: Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica.
- Purchla, Jacek (2014). Dziedzictwo kulturowe a kapitał społeczny. W: Rottermund A. (red.), *Dlaczego i jak w nowoczesny sposób chronić dziedzictwo kulturowe: materiały pokonferencyjne, konferencja zorganizowana przez Polski Komitet do spraw Unesco w Warszawie 25 lutego 2013 roku* (s. 21–30). Warszawa: Polski Komitet do Spraw UNESCO.

- Strategia Uniwersytetu Łódzkiego 2021-2030 (2021) [online]. Pobrano 20 października 2022 r. z: https://www.bip.uni.lodz.pl/fileadmin/user_upload/Strategia_Uniwersytetu_Lodzkiego_2021-2030.pdf
- Szymański, Andrzej (2015). Z problematyki mikrofilmowania i digitalizacji jako form zabezpieczania zbiorów. W: Kowalska S., Wańska, D. (red.), *Retrospekcja i ochrona dziedzictwa kulturowego* (s. 185–214). Poznań–Kalisz: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wydział Pedagogiczno-Artystyczny.
- Wyrzykowska, Małgorzata (2012). Problem definiowania pojęć związanych z dziedzictwem kulturowym w wybranych językach. W: Herden E., Seidel-Grzesińska A., Stanicka-Brzezicka K. (red.), *Dobra kultury w sieci* (s. 15–22). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Strony internetowe

- Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Łódzkiego: <https://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra?language=pl>
- Repozytorium UŁ: <https://repozytorium.uni.lodz.pl>
- Komunikat prasowy „Cenne pommeranica...”: <https://www.uni.lodz.pl/aktualnosc/szczegoly/cenne-pommeranica-i-prussica-pierwszego-polwiecza-xvii-stulecia-w-zbiorach-biblioteki-ul-podsumowanie-projektu>
- Komunikat prasowy „Niecodziennie odkrycie w BUŁ”: <https://www.uni.lodz.pl/strefa-studenta/aktualnosci/szczegoly/niecodziennie-odkrycie-w-bul>

How to protect and popularize cultural heritage? On the example of old print and manuscript projects of the Library of the University of Lodz in the years 2020–2022

ABSTRACT: The article discusses the activities undertaken in the years 2020–2022 by the Library of the University of Lodz as part of projects including old prints collections from the first half of the 17th century and manuscripts collections from the 15th–18th century. It presents the successive stages of projects to protect and popularize the collections, including: selection of the collection, development, conservation, digitization, popularization and promotion activities. It is an attempt to answer the question about the place and role of cultural heritage in the real and virtual library space, in the academic, local and international community.

KEYWORDS: cultural heritage, special collections, manuscripts, old prints, protection of library collections, digitalization, library exhibitions

Róża Pomiecińska

PBP Książnica Pedagogiczna
im. A. Parczewskiego w Kaliszu
e-mail: rozyczka1891@wp.pl

Wykorzystanie czasopism gromadzonych przez PBP Książnicę Pedagogiczną im. A. Parczewskiego w Kaliszu – raport z badań

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.03>

Abstrakt: W artykule opisano wyniki badań ankietowych dotyczących wykorzystania czasopism gromadzonych przez Książnicę Pedagogiczną im. A. Parczewskiego w Kaliszu przez nauczycieli, studentów oraz użytkowników biblioteki. Autorka artykułu zwróciła uwagę m.in. na sposoby promocji periodyków, a także wskazała działania mające służyć lepszemu wykorzystaniu czasopism znajdujących się w zasobach kaliskiej biblioteki.

Słowa kluczowe: czasopisma, badanie ankietowe, Książnica Pedagogiczna w Kaliszu

Wstęp

W Polsce pierwsze czasopismo pojawiło się w 1661 roku i nosiło tytuł *Mercuriusz Polski*, a jego pomysłodawcą był król Jan Kazimierz i jego żona Maria Ludwika Gonzaga de Nevers. Periodyk opisywał istotne wydarzenia polityczne, ale także był źródłem informacji o sprawach gospodarczych kraju czy też klęskach żywiołowych. Jak podają źródła opisujące to zagadnienie,

czasopismo to ukazywało się zaledwie przez siedem miesięcy, a następnie ze względów finansowych zaniechano jego publikacji („Merkuriusz Polski...”, 2022).

Dziś wielu z nas nie wyobraża sobie biblioteki właśnie bez czasopism, które dla naszych czytelników są często źródłem aktualnej i fachowej wiedzy.

Jak wskazują badania Biblioteki Narodowej w 2021 roku na terenie Rzeczypospolitej Polskiej ukazało się 6295 periodyków papierowych opisujących zagadnienia z różnych dziedzin naszego życia. Należy tutaj zwrócić szczególną uwagę na fakt, iż liczba ta powstała w oparciu o nadesłane do Biblioteki Narodowej tzw. obowiązkowe egzemplarze czasopism, co może skutkować jej zwiększeniem z uwagi na to, że nie każdy wydawca przestrzega zasady egzemplarza obowiązkowego (Ruch wydawniczy..., 2022).

Nasuwa się zatem pytanie: Jak tak ogromny ruch wydawniczy wpływa na wykorzystanie periodyków przez użytkowników biblioteki? Pytanie to z całą pewnością zadaje sobie wielu bibliotekarzy, w tym także pracownicy Publicznej Biblioteki Pedagogicznej Książnicy Pedagogicznej im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu, gdzie rocznie prenumerowanych jest ok. 60 tytułów czasopism bieżących¹, głównie dla nauczycieli i studentów kierunków pedagogicznych.

Udzielenie odpowiedzi na to i inne pytania dotyczące gromadzonych w kaliskiej bibliotece czasopism jest możliwe poprzez zastosowanie odpowiednich narzędzi badawczych, a jednym z nich jest ankieta.

Autorka artykułu za cel postawiła sobie przedstawienie wyników badań ankietowych prowadzonych w latach 2020–2022 w Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu, ukazujących wykorzystanie czasopism gromadzonych w kaliskiej bibliotece. Przeprowadzone przez autorkę badania miały na celu zmierzenie stopnia przydatności gromadzonych periodyków, a także formy ich wykorzystania przez nauczycieli, studentów oraz użytkowników biblioteki.

Metodologia badań

Badaniami objęto nauczycieli z terenu miasta Kalisza i okolic, studentów uczelni kaliskich, a także czytelników Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. Kwestionariusz ankiety składał się z dziesięciu pytań, z czego sześć pytań miało charakter zamknięty, natomiast cztery były pytaniami otwartymi. Ankieta została rozesłana drogą elektroniczną na adresy email współpracujących z książnicą nauczycieli, umieszczona w mediach społecznościowych i na stronie WWW placówki, a także wyświetlona na ekranie komputerów w czytelni biblioteki. Do opracowania kwestionariusza wykorzystano formularze wchodzące

---

¹ Dane pochodzą ze Sprawozdania biblioteki tworzonego na potrzeby Głównego Urzędu Statystycznego.

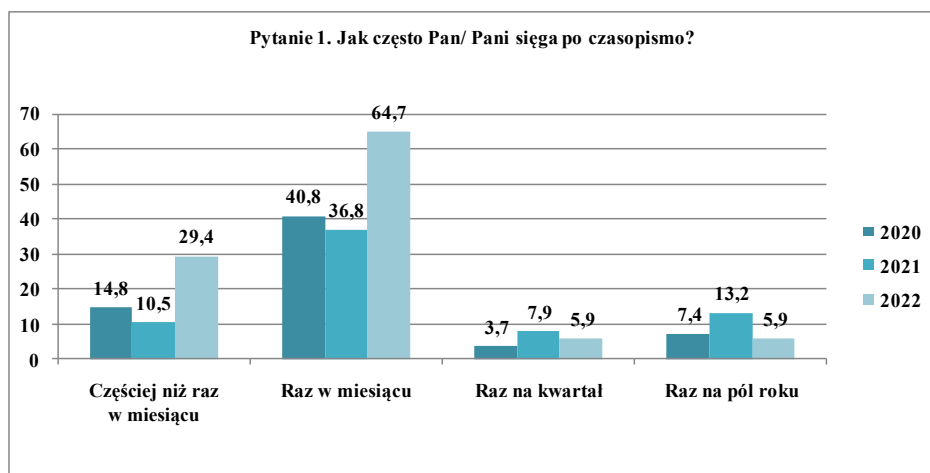
w skład Dysku Google, co znacząco wspomogło opracowanie ankiety, jej publikację oraz zbieranie i analizę danych (Pomieczńska, 2021, s.111).

Badania prowadzono w latach 2020–2022. Ankieta była aktywna od 1 do 30 października danego roku, a następnie została automatycznie zamknięta. Na pytania odpowiedziały 82 osoby, a ponad 70% z nich to kobiety. Jak wynika z przeprowadzonych badań prawie 32% respondentów to nauczyciele.

Wyniki ankiety

Pierwsze pytanie zawarte w ankiecie dotyczyło częstotliwości sięgania po czasopismo przez nauczycieli, studentów oraz czytelników korzystających ze zbiorów Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. Jak wynika z wykresu zamieszczonego poniżej, w 2020 i 2021 roku około 40% ankietowanych wybrało odpowiedź raz w miesiącu. Warto tutaj zwrócić uwagę, że już w 2022 roku odpowiedź tę wybrało ponad 64% respondentów, co może wskazywać na to, że zainteresowanie periodykami wśród badanej grupy wzrasta. Należy również podkreślić, iż wśród zaproponowanych sformułowań na drugim miejscu znalazła się odpowiedź częściej niż raz w miesiącu, co także napawa optymizmem jeśli chodzi o korzystanie ze współczesnych periodyków.

Ryc. 1. Częstotliwość sięgania po czasopisma wśród respondentów

Źródło: opracowanie własne

Drugie i trzecie pytanie zawarte w ankiecie były pytaniami otwartymi. Ankietowani zostali poproszeni o podanie tytułów znanych im czasopism, a także o wskazanie tych, które sami czytają. Wśród przytoczonych odpowiedzi

znalazły się następujące tytuły: *Gazeta Wyborcza*, *Głos Wielkopolski*, *Bliżej Przedszkola*, *Głos Pedagogiczny* czy też *Życie Szkoły*. Ponadto, jak wynika z przeprowadzonej ankiety, respondenci sięgają także po czasopismo *Charaktery* i cotygodniowy dodatek do *Gazety Wyborczej* pt. *Wysokie Obcasy*. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż wśród wymienionych tytułów nie zabrakło także fachowych czasopism dla bibliotekarzy, m.in. *Biblioteki w Szkole* czy też *Poradnika Bibliotekarza*.

Z bogatego wachlarza przytoczonych powyżej periodyków widać wyraźnie, że wśród badanej grupy osób znalazły się takie, które korzystają z czasopism w celach zawodowych, ale są i takie, które szukają w nich odpowiedzi związanych z psychologiczną naturą człowieka. Cieszy fakt, że wśród tej grupy znalazły się również fachowe czasopisma bibliotekarskie, co może świadczyć o tym, że czytając tego typu periodyki bibliotekarze, w tym pracownicy księżnic pedagogicznych, szukają w nich inspiracji, aktualnej wiedzy związanej np. z opracowywaniem zbiorów, a także wsparcia na ścieżce awansu zawodowego nauczycieli.

Kolejne pytanie ankietowe odnosiło się do tematyki, która interesuje ankietowanych i której poszukują w czasopismach. Tutaj na szczególną uwagę zasługują te zagadnienia, które odnoszą się do pracy zawodowej nauczyciela, m.in. metodyki nauczania, metod aktywizujących oraz gotowych materiałów dydaktycznych (scenariusze zajęć) do wykorzystania na lekcjach. Dodatkowo należy także wspomnieć, iż respondenci w dostępnych dzisiaj czasopismach szukają także informacji związanych ze zdrowiem, sytuacją gospodarczą kraju, a także kwestiami politycznymi. Wśród odpowiedzi znalazły się również te związane z modą, sztuką i kulturą.

Interpretując odpowiedzi dotyczące tematyki szukanej w czasopismach można pokusić się o stwierdzenie że badana grupa osób szuka informacji przydatnych w odniesieniu do ich aktywności zawodowej jak i sytuacji osobistej lub panującej w kraju. Należy tutaj zaznaczyć, że zagadnienia związane z szeroko rozumianą kulturą także znajdują się w obszarze zainteresowań respondentów.

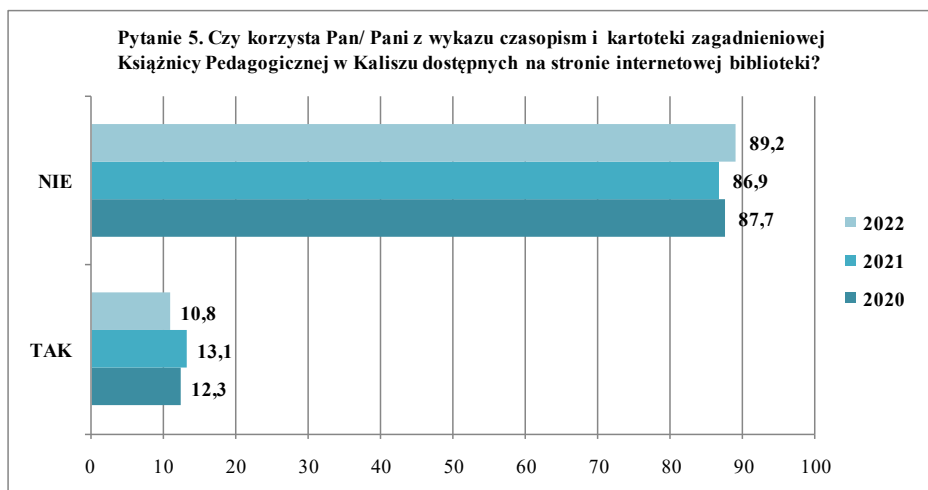
Piąte pytanie w ankiecie dotyczyło wykorzystania wykazu czasopism i kartoteki zagadnieniowej tworzonej przez pracowników Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu, dostępnej na stronie www biblioteki. Niestety, jak pokazuje wykres poniżej, dane statystyczne nie są optymistyczne. W okresie, w którym zostały przeprowadzone badania około 90% ankietowanych wskazało, iż nie korzysta z wykazu czasopism oraz kartoteki zagadnieniowej Książnicy. Nasuwa się zatem pytanie: Co jest przyczyną takiego stanu rzeczy? Z całą pewnością ogromny wpływ na tę sytuację miała przebudowa strony WWW biblioteki. Witryna internetowa musiała zostać dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, a także przybrać odpowiedni kształt w momencie korzystania z niej za

pośrednictwem urządzeń mobilnych. Wszystkie te działania sprawiły, iż rozmieszczenie informacji na stronie WWW uległo znacznym przeobrażeniom, co mogło skutkować tym, iż czytelnicy mieli trudności z odnalezieniem potrzebnych materiałów.

Ponadto należy zaznaczyć, iż sytuacja ta może mieć jeszcze jedno podłoże. Z uwagi na liczne obowiązki pracowników działu informacyjno-bibliograficznego Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu, którzy na co dzień zajmują się uzupełnianiem wykazu czasopism oraz tworzeniem kartoteki zagadnieniowej materiały te nie są w pełni aktualne.

Współcześni użytkownicy bibliotek, w tym także księżnic pedagogicznych, oczekują szybkiego dostępu do najnowszych źródeł informacji, najlepiej w wersji online. Niestety z uwagi na coraz większy zakres obowiązków pracowników bibliotek, tj. organizację wydarzeń o charakterze kulturalno-oświatowym, pracę nad przygotowaniem materiałów promocyjnych związanych z działaniami placówki czy też prowadzenie działalności wydawniczej nie zawsze jest to możliwe. Tworzenie rekordów kartoteki zagadnieniowej czy szczegółowego wykazu dostępnych w bibliotece periodyków przy prenumerowanych w 2021 roku niemal 60 tytułach wymaga od bibliotekarzy ogromnego skupienia i jest bardzo czasochłonne.

Ryc. 2. Korzystanie przez respondentów z wykazu czasopism i kartoteki zagadnieniowej, dostępnych na stronie internetowej Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu

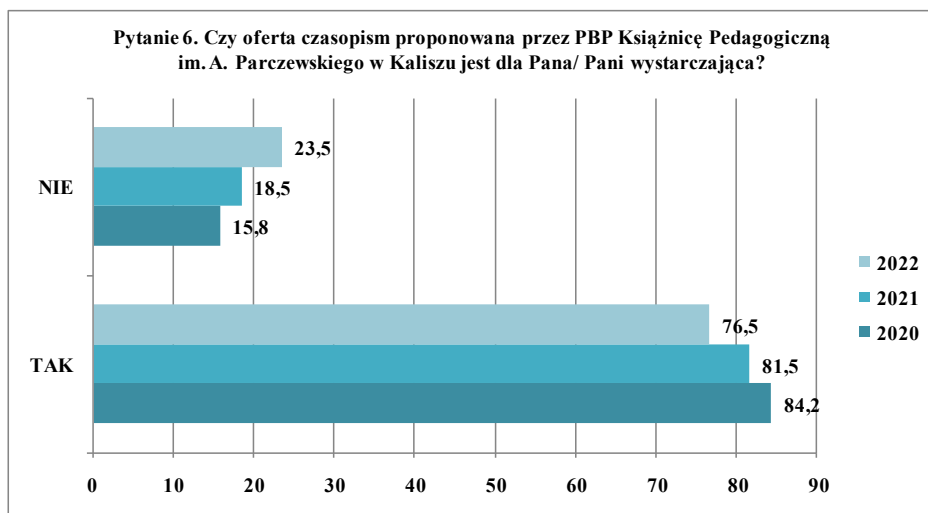

Źródło: opracowanie własne

Kolejne pytanie zawarte w ankiecie dotyczyło oferty czasopism gromadzonych w kaliskiej bibliotece. Respondenci zostali poproszeni o odpowiedź na

pytanie, czy oferta czasopism proponowana przez Książnicę Pedagogiczną w Kaliszu jest dla nich wystarczająca. Jak wynika z uzyskanych danych statystycznych w 2020 roku ponad 76% ankietowanych stwierdziło, iż bieżąca oferta periodyków dostępna w bibliotece jest dla nich wystarczająca. Podobna sytuacja miała miejsce w 2021 i 2022 roku, gdzie odpowiednio 81,5% oraz 84,2 % ankietowanych uznało, iż zasoby kaliskiej książki, jeśli chodzi o czasopisma są wystarczające.

Ryc. 3. Opinia respondentów na temat oferty czasopism w Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu

Źródło: opracowanie własne

Pozytywny odbiór oferty czasopism gromadzonych w bibliotece może być wynikiem dużej różnorodności, jeśli chodzi o gromadzone tytuły periodyków. Biblioteka w swych zasobach posiada czasopisma dla nauczycieli, tj. *Biologia w Szkole* czy też *Polonistyka*. Ponadto w zasobach czytelnicy znajdują się także czasopisma z przeznaczeniem np. dla bibliotekoznawców tj. *Przegląd Biblioteczny* oraz *Bibliotekarz*. Wśród czasopism przeznaczonych dla osób blisko związanych z książką na szczególną uwagę zasługuje czasopismo *Bliżej Biblioteki Pismo Bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej*, którego wydawcą jest kaliska Książnica².

² Czasopismo *Bliżej Biblioteki Pismo Bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej* jest półrocznikiem i ukazuje się od 2013 roku. Redaktorem naczelnym periodyku jest dr Bogumiła Celer. Czasopismo dostępne jest w wersji papierowej jak i online pod linkiem: <https://ksiaznica70.wixsite.com/blizej-biblioteki>.

Duża część czasopism gromadzonych w kaliskiej Książnicy stanowią czasopisma regionalne, wśród których warto wymienić: *Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* czy też *Edumysli* – periodyk wydawany przez Ośrodek Doskonalenia nauczycieli w Kaliszu.

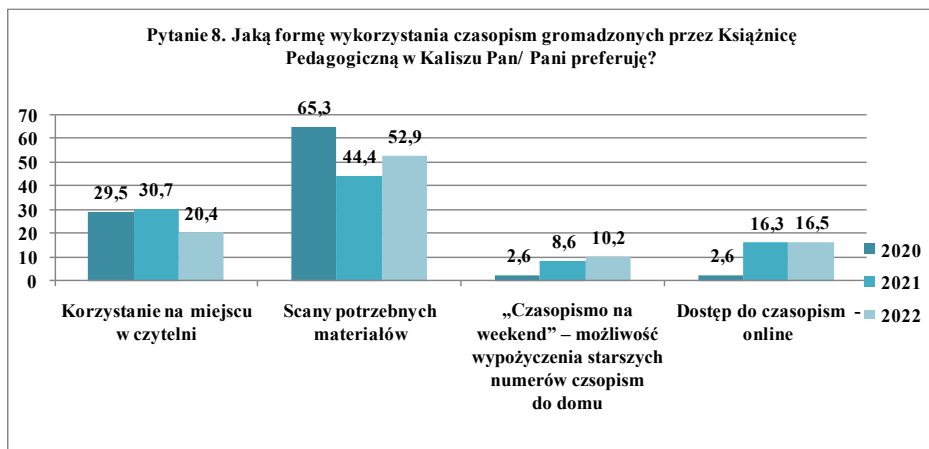
Wśród czasopism regionalnych na szczególną uwagę zasługuje czasopismo *Kaliszanin* tym bardziej, że kaliska biblioteka, jako jedyna w Polsce, może pochwycić się posiadaniem cyfrowych kopii kilku roczników tego ukazującego się w latach 1870–1892 periodyku, który dla miłośników i badaczy lokalnej historii jest bezcennym źródłem informacji.

Prowadząc tego typu badania ankietowe warto także zadać pytanie o propozycję tytułu czasopisma do zaprenumerowania w najbliższym czasie przez bibliotekę. Wśród odpowiedzi podanych przez respondentów pojawiły się takie tytuły, jak: *Psychologia w Praktyce*, *Zarządzanie Biblioteką* czy też tygodnik *W Sieci*. Dodatkowo ankietowani wskazywali na *Wiedzę i Życie* oraz *Bibliotekę 3.0*.

Należy tutaj zauważyć, iż biblioteki pedagogiczne tworząc listy materiałów bibliotecznych, które warto pozyskać, oprócz preferencji swoich czytelników zobligowane są także do zakupu książek i czasopism służących wsparciem nauczycielom i studentom kierunków pedagogicznych. Nie zawsze więc można spełnić wszystkie oczekiwania czytelników. Dodatkowo bardzo istotny jest czynnik ekonomiczny. W obecnej bardzo trudnej sytuacji finansowej bibliotek zakupy te muszą zostać dokładnie przemyślane.

Ósme pytanie zawarte w kwestionariuszu dotyczyło formy wykorzystania czasopism gromadzonych przez Książnicę Pedagogiczną w Kaliszu. Grupa osób, która wzięła udział w ankiecie jako najlepszą formę korzystania z czasopism wskazała skany potrzebnych materiałów. Tę formę korzystania preferuje odpowiednio: w 2020 roku ponad 65% respondentów, 2021 – 44,4% a w 2022 blisko 53% ankietowanych. Wśród proponowanych odpowiedzi na drugim miejscu znalazło się korzystanie z wybranych zbiorów na miejscu w czytelni.

Ryc. 4. Preferencje respondentów dotyczące formy wykorzystania czasopism

Źródło: opracowanie własne

Wyniki te są odzwierciedleniem faktu, iż żyjemy w tzw. społeczeństwie informacyjnym³, które pragnie otrzymywać wszelkiego rodzaju informacje, także te biblioteczne, w formie cyfrowej. Taki stan rzeczy potwierdza także następne pytanie skierowane do badanej grupy osób. Pytanie dotyczyło preferowanej formy promocji czasopism przez ankietowanych. Warto tutaj zaznaczyć, iż respondenci mogli wybrać kilka odpowiedzi.

Jak wskazują uzyskane dane ankietowani najchętniej chcą poznawać czasopisma i ich zawartość poprzez dostępne dzisiaj media społecznościowe. W 2020 roku ponad 63% ankietowanych wskazało, iż to właśnie takie komunikatory jak Facebook czy Instagram są doskonałym narzędziem do promocji periodyków. Podobnie sytuacja wyglądała także w kolejnych dwóch latach, w 2021 roku było to blisko 78% ankietowanych, a w 2022 roku ponad 47% respondentów.

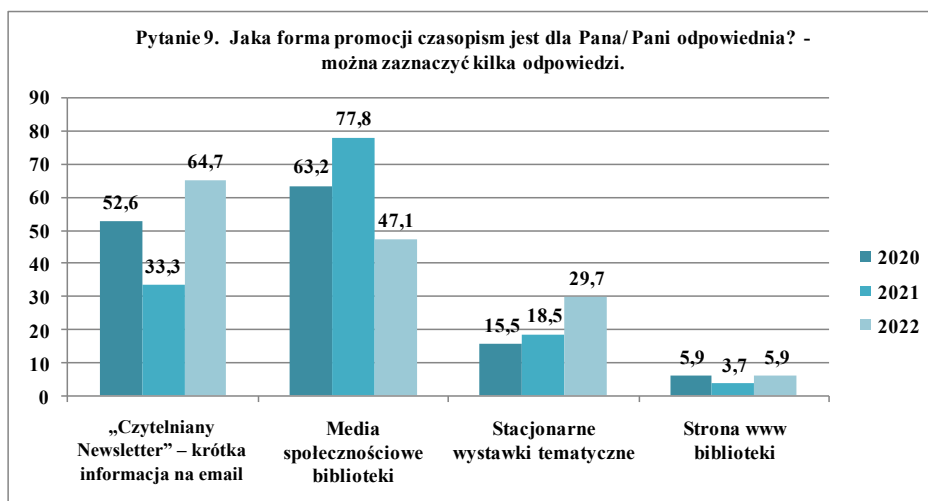
Dużą popularnością wśród badanej grupy użytkowników biblioteki cieszy się również Czytelniany Newsletter czyli krótka informacja przesłana drogą elektroniczną polecająca konkretny artykuł. Jak wskazują dane zamieszczone na wykresie poniżej w 2020 roku blisko 53% ankietowanych wskazuje Czytelniany Newsletter, jako najbardziej przystępną formę promocji czasopism. W 2021 roku sytuacja ta uległa małym przeobrażeniom, bowiem nieco ponad

³ Pod pojęciem społeczeństwa informacyjnego rozumiemy ogół społeczeństwa, które chętnie korzysta z nowoczesnych technologii, a one mają wpływ na życie i funkcjonowanie człowieka, Zob. Fidowicz, 2022.

33% respondentów zdecydowało się na tę formę promocji materiałów bibliotecznych. Natomiast 2022 rok ponownie przyniósł duże zainteresowanie tą metodą upowszechniania czasopism, gdyż blisko 65% ankietowanych deklaruje chęć korzystania z newslettera.

Szybkie tempo życia, pogoń za pracą oraz liczne obowiązki sprawiają, że pragniemy otrzymywać krótką i konkretną informację na tematy, które nas interesują. Takie cechy charakterystyczne są przypisane właśnie do newslettera, być może dlatego cieszy się on dużym zainteresowaniem wśród badanej grupy użytkowników kaliskiej biblioteki.

Ryc. 5. Preferencje respondentów dotyczące formy promocji czasopism

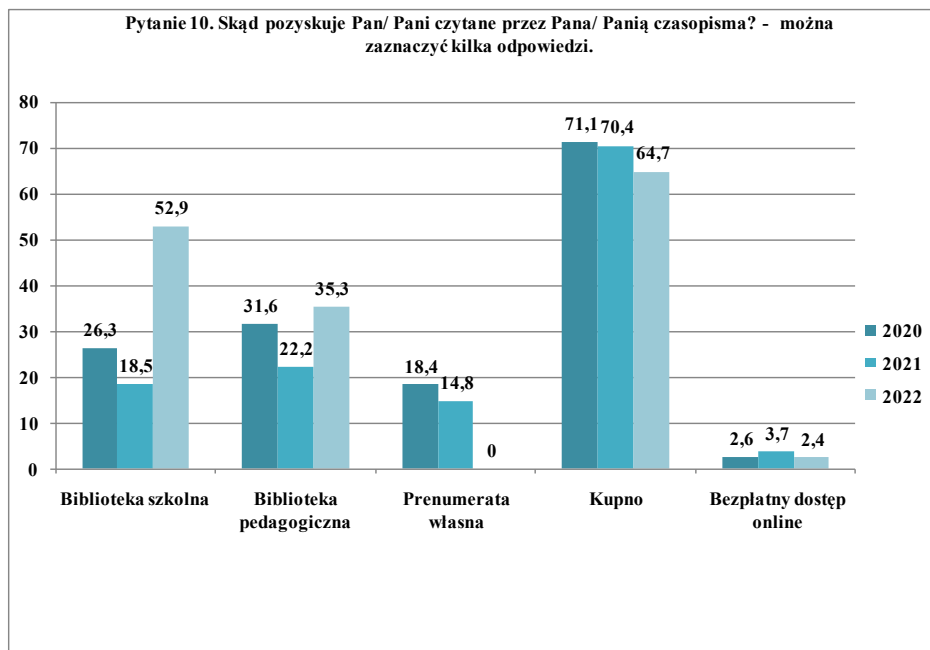

Źródło: opracowanie własne

Ostatnie dziesiąte pytanie zawarte w ankiecie dotyczyło sposobów pozyskiwania czasopism. W pytaniu tym także można było wybrać kilka proponowanych odpowiedzi. Autorkę artykułu zaskoczył fakt, iż najchętniej wybieraną odpowiedzią w okresie prowadzonych badań była odpowiedź świadcząca o tym, że ankietowani pozyskują czasopisma poprzez kupno. Fakt ten jest o tyle zastanawiający, iż obecne ceny periodyków są dość wysokie. Jednak jak wynika z danych zamieszczonych poniżej, w 2020 roku aż 71%, w 2021 roku – 70% oraz w 2022 roku ponad 64% ankietowanych wskazuje kupno jako główne źródło pozyskiwania czasopism. Warto tutaj wspomnieć, iż znaczna grupa respondentów wskazuje na biblioteki szkolne i pedagogiczne jako miejsce, gdzie mogą skorzystać z bieżących czasopism.

Ryc. 6. Źródła pozyskiwania czasopism przez respondentów

Źródło: opracowanie własne

Analizując powyższe dane autorka artykułu doszła do wniosku, iż być może tak wysoki odsetek wskazujący na zakup czasopism może wynikać z tego, że grupa badanych osób miała na myśli prasę codzienną traktującą o bieżącej sytuacji w kraju lub zakup pojedynczego artykułu w formie online.

Zastanawiający jest także fakt, iż jedynie około 3% ankietowanych wskazuje na korzystanie z bezpłatnych dostępów do darmowych wersji czasopism. Sytuacja ta może wynikać z faktu, że dane osoby w zasobach Internetu nie potrafią odnaleźć poszukiwanych informacji. Stwierdzenie to zdaje się także potwierdzać codzienne doświadczenie autorki artykułu w pracy z użytkownikami biblioteki.

Wnioski

Przeprowadzone w latach 2020–2022 badania ankietowe dotyczące wykorzystania czasopism gromadzonych przez Książnice Pedagogiczną w Kaliszu przez nauczycieli, studentów oraz użytkowników biblioteki wykazały, że zasoby czytelnicy kaliskiej biblioteki w pełni zaspokajają potrzeby informacyjne lokalnej społeczności. Co więcej, prowadzona od 2020 roku wirtualna forma promocji

czasopism została zauważona przez użytkowników biblioteki. Rok 2020 w kaliskiej Książnicy wiązał się z dużymi zmianami w strukturze osobowej poszczególnych działów i zaowocował także zmianą strategii promocji zbiorów bibliotecznych. Podążając za nowymi trendami marketingu bibliotecznego pracownicy biblioteki rozpoczęli szereg cykli na profilu Facebookowym placówki promujących zbiory czytelnicy, wśród których warto wymienić m.in. Wirtualną półkę z czasopismem czy też 52 Newspaper Challenge. Dodatkowo wprowadzono cykliczne opracowywanie tzw. Newsletterów Czytelnianych, co także przyniosło pozytywne efekty.

Analiza powyższych badań jasno pokazała, iż ważną sferą nad którą powinni popracować kaliscy bibliotekarze jest uaktualnienie wykazu czasopism zamieszczonych na stronie www placówki oraz rekordów kartoteki zagadnikowej. Należy zwrócić szczególną uwagę na kwestie rozmieszczenia tych informacji na stronie internetowej biblioteki w taki sposób, aby były one łatwiejsze do odnalezienia dla użytkowników.

Podążając za współczesnym użytkownikiem biblioteki, ze szczególnym uwzględnieniem działu czytelnicy, kaliscy bibliotekarze powinni również zwiększyć swoje działania w obszarze działań informacyjnych tak, żeby czytelnicy zechcieli poznać i czytać wszystkie tytuły dostępne w bibliotece, a nie tylko te, które znają. Warto także zastanowić się nad prenumeratą proponowanych przez nich periodyków, oczywiście jeśli środki finansowe placówki będą wystarczające. Z uwagi na dosyć duży koszt zakupu papierowych wydań periodyków może warto w przyszłości rozważyć zakup e-wydania i e-prenumeraty, co z pewnością obniży koszt pozyskania czasopism. Takie rozwiązanie byłoby też korzystne z punktu widzenia czytelników, bowiem odnosząc się do ostatniego pytania zawartego w ankiecie nie musieliby samodzielnie dokonywać zakupu czasopism, co w znacznej mierze przyczyniłoby się do wzrostu czytelnictwa oraz wykorzystania tych zbiorów.

Warto zwrócić uwagę że omówione powyżej badania ankietowe zostały przeprowadzone w okresie trwającej pandemii COVID-19, co także mogło mieć wpływ na otrzymane wyniki badań.

W przyszłości autorka artykułu planuje powtórzyć tego typu badania, aby porównać otrzymane dane statystyczne i sprawdzić, czy rzeczywiście pandemia koronawirusa wpłynęła na wykorzystanie czasopism gromadzonych w kaliskiej bibliotece.

Systematyczne powtarzanie takich badań pozwoli także autorce na lepsze opracowanie strategii promocji zbiorów bibliotecznych ze szczególnym uwzględnieniem zasobów czytelnicy w kolejnych latach.

Bibliografia

- Fidowicz, Jan (2022). Społeczeństwo informacyjne. W: Encyklopedia Zarządzania [online].
Pobrane 8 grudnia 2022 r., z: https://mfiles.pl/pl/index.php/Społeczeństwo_informacyjne
- „Merkuriusz Polski” z 1661 roku pierwsze polskie czasopismo (2022). [Online]. Pobrane
8 grudnia 2022 r., z: https://web.archive.org/web/20221208221839/https://www.wilanow-palac.pl/mercuriusz_polski_z_1661_roku_pierwsze_polskie_czasopismo.html
- Pomiecińska, Róża (2021). Wiedza dobrze podana – raport z działalności Sieci Współpracy
i Samokształcenia Nauczycieli TIK-owy Nauczyciel. *Bliżej Biblioteki Pismo Bibliotekarzy
Wielkopolski południowo-wschodniej*, 1–2, s. 111–115.
- Ruch wydawniczy w liczbach (2022). W: Biblioteka Narodowa [online]. Pobrane 8 grudnia
2022 r., z: <https://www.bn.org.pl/raporty-bn/ruch-wydawniczy-w-liczbach>

The use of periodicals collected by PBP A. Parczewski Pedagogical Library in Kalisz – research report

ABSTRACT: The article describes the results of a survey on the use of periodicals collected by the A. Parczewski Pedagogical Library in Kalisz by teachers, students, and library users. The author of the article pointed out, among others, ways of promoting periodicals, and also indicated activities aimed at better use of periodicals in the resources of the Kalisz library.

KEYWORDS: magazines, survey, Pedagogical Library in Kalisz

Beata Kurek

Biblioteka Jagiellońska

e-mail: beata.kurek@uj.edu.pl

[Najczcigodniejszy mój łaskawco¹ – czyli o czym do siebie pisali bibliograf Karol Estreicher i pisarz Józef Ignacy Kraszewski. Korespondencja z lat 1867–1886

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.04>

Abstrakt: Czy korespondencja z XIX wieku może mieć wartość historyczną? Poprzez określenie zakresu tematycznego oraz cytaty z listów wymienianych między Józefem Ignacym Kraszewskim a Karolem Estreicherem za lata 1867–1886 staram się udowodnić, że ta kolekcja może być przedmiotem badań biograficznych, historycznych, bibliologicznych i z zakresu komunikowania społecznego.

Słowa kluczowe: korespondencja, Józef Ignacy Kraszewski, Karol Estreicher

---

¹ List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Karola Estreichera z 21 kwietnia 1877, rękopis z Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie.

Korespondencja to zbiór listów prywatnych lub urzędowych, wymienianych między adresatami w celu porozumienia się w jakiejś sprawie (Szymczak, 1988, s. 1013). Tak można w skrócie zdefiniować to pojęcie, albowiem pierwszym zadaniem listów jest bieżąca wymiana myśli. Po krótkim czasie te zapisane kartki nabierają wartości historycznej i stają się tym cenniejsze, im ważniejsze tematy są w nich poruszane, lub im bardziej znanych osób dotyczą.

Z tą myślą podjęłam się naukowego i edytorskiego opracowania, opatrzenia komentarzem źródłowym oraz przygotowania do druku niepublikowanej dotąd, obejmującej 19 lat korespondencji między Karolem Estreicherem a Józefem Ignacym Kraszewskim. Stosując się do instrukcji wydawniczej źródeł historycznych Ireneusza Ihnatowicza (1962, s. 99–124) zmodernizowałam pisownię i interpunkcję, zachowując wyrażenia typowe dla epoki i oryginalne cechy gramatyczne. W celu ujednoczenia opisów przeniosłam daty z końca na początek listów (kilka przypadków). Zachowałam w nagłówkach nazwę ulicy i miasta, nawet jeżeli była wydrukowana na papierze listowym, a nie odręcznie umieszczona na liście. Stosowną co do tego uwagę umieściłam w przypisach. Podkreślenia w tekście zgodne są z oryginalnymi. Skróty rozwiązałam w nawiasach kwadratowych.

Tak bogata, pod względem ilości podanych nazwisk i opisów źródeł, korespondencja wymagała opracowania uzupełniającego w postaci przypisów źródłowych, biograficznych, rzeczowych, słownikowych i geograficznych. Są one niezbędnym wyjaśnieniem treści listów i wskazują na rozległą podstawę źródłową edycji.

Opracowany zbiór zawiera 155 listów, w tym 23 ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej i 132 z Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie. Stanowi cenne uzupełnienie wydanych już drukiem edycji korespondencji Kraszewskiego oraz Estreichera. Wydania korespondencji pisarza, to m.in. *Listy do rodziny* (Danek, oprac., 1982 i 1993), *Listy do Adama i Joanny Miłaszewskich, rodziny Langie, Walerego Eljasza-Radzińskiego* (Danek, oprac., 1966), *Korespondencja między Józefem Ignacym Kraszewskim a Marianem Dubieckim* (Dubiecki, wyd., 1939), *Listy do Władysława Chodźkiewicza* (Burkot, oprac., 1999), *Listy do Władysława Maleszewskiego* (Obrusznik-Partyka, oprac., 2011), *J.I. Kraszewski i T. Lenartowicz Korespondencja* (Danek, do dr. przygot. i koment. opatrzył, 1963) i inne. Wydania listów bibliografa to między innymi *Korespondencja Karola Estreichera z Marią i Felicjanem Faleńskimi* (Rudnicka, z autogr. wyd. i komentarzem opatrzył, 1957), *Listy Karola Estreichera do Edwarda Jelinka* (Vrtel-Wierczyński, oprac., 1961) i opracowania Jadwigi Grzybowskiej w „Biuletynie Biblioteki Jagiellońskiej” wychodzące w latach 1959–1994. Opracowanie korespondencji pomiędzy Estreicherem a Kraszewskim jest uzasadnione, gdyż obaj odegrali ważną rolę w nauce i kulturze polskiej.

Pierwszy z nich, Karol Estreicher (1827–1908), prawnik z wykształcenia, to pasjonat i historyk teatru, a z zamiłowania bibliograf. Studiował w Krakowie,

po czym pracował we Lwowie jako asesor sądowy. Wykonywana przez niego praca nie była niczym innym, jak tylko źródłem utrzymania, a przede wszystkim przeszkodą w prowadzeniu badań literackich i bibliograficznych. Nic więc dziwnego, że przy pierwszej nadarzającej się okazji (po 7 latach pracy w zawodzie) przeniósł się do Warszawy, gdzie otrzymał stanowisko bibliotekarza w Szkole Głównej. Jednak postępująca rusyfikacja, likwidacja katedry bibliografii i brak możliwości publikowania przygotowanego już do druku pierwszego tomu *Bibliografii Polskiej XIX*² wieku spowodowały, że wymarzone miejsce pracy, stało się udręką (Grzybowska, 1964, s. 16–17).

Znalazła się inna biblioteka, która stała się ostatecznym miejscem pracy znanego bibliografa, była to Biblioteka Jagiellońska. W ciągu 37 lat pełnienia obowiązków dyrektora ksiąźnicy uniwersyteckiej Estreicher wprowadził wiele zmian, dbając o powiększenie i uporządkowanie zbiorów. Znany był wręcz z pasji zbierania druków polskich pozyskując je czy to drogą kupna od księgarzy, czy w formie daru od osób prywatnych. Przy tej okazji uzupełniał spisy bibliograficzne tworzące jego największe dzieło (Brzeski, 2012, s. XXVII–XXVIII).

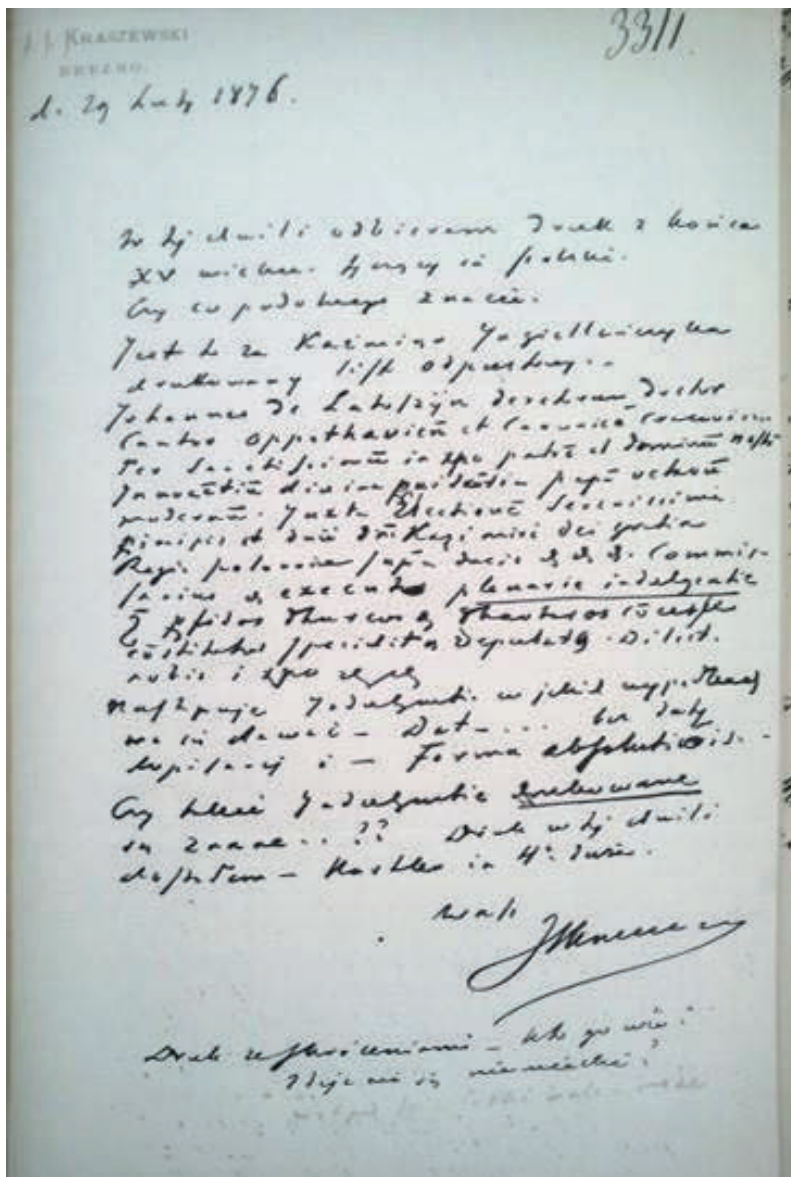
Drugi miłośnik literatury polskiej, a wręcz jej twórca to Józef Ignacy Kraszewski (1812–1887). Jako młodzieniec studiował literaturę, uczył się języków i malarstwa. Angażował się też w działalność konspiracyjną, za co został skazany w 1830 roku na rok więzienia. Już wtedy pisał pierwsze powieści i zajmował się tłumaczeniami. Po ślubie z Zofią Woroniczówną zamieszkał w Gródku obok Łucka. Dużo podróżował, dzięki czemu poszerzał kontakty literackie i naukowe, które służyły mu później w rozwijaniu prac literackich oraz edytorskich. Był to też czas, kiedy rozpoczęły się kłopoty ze zdrowiem pisarza i odtąd towarzyszyły mu, w zmiennej intensywności, aż do śmierci.

Kolejne lata to wędrówka pisarza od Żytomierza (1853), przez Warszawę (1859) do Drezna (1863), gdzie ostatecznie zamieszkał. Jeszcze w Warszawie przez swoje poglądy polityczne i publikację broszurki *Sprawa polska w roku 1861* (w której opowiadał się przeciw powstaniu zbrojnemu) zaczęły dochodzić do Kraszewskiego negatywne i wrogie komentarze dotyczące oceny jego światopoglądu. Czując się zagrożony i przewidując, że może zostać aresztowany wyjechał z Warszawy. Odtąd kontynuował prace edytorskie, redakcyjne i literackie w Dreźnie. Był też członkiem korespondencyjnym Towarzystwa Naukowego, a później Akademii Umiejętności. Jeździł z odczytami do Krakowa, Lwowa i Poznania. W 1879 brał udział w krakowskich obchodach pięćdziesięciolecia swojej pracy twórczej (Danek, 1970, s.225–227).

---

² Za życia Karola Estreichera wyszło 26 tomów *Bibliografii Polskiej* (razem z dodatkami) obejmując piśmiennictwo polskie za lata 1470–1889.

Ryc. 1. List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Karola Estreichera z 29 lutego 1876

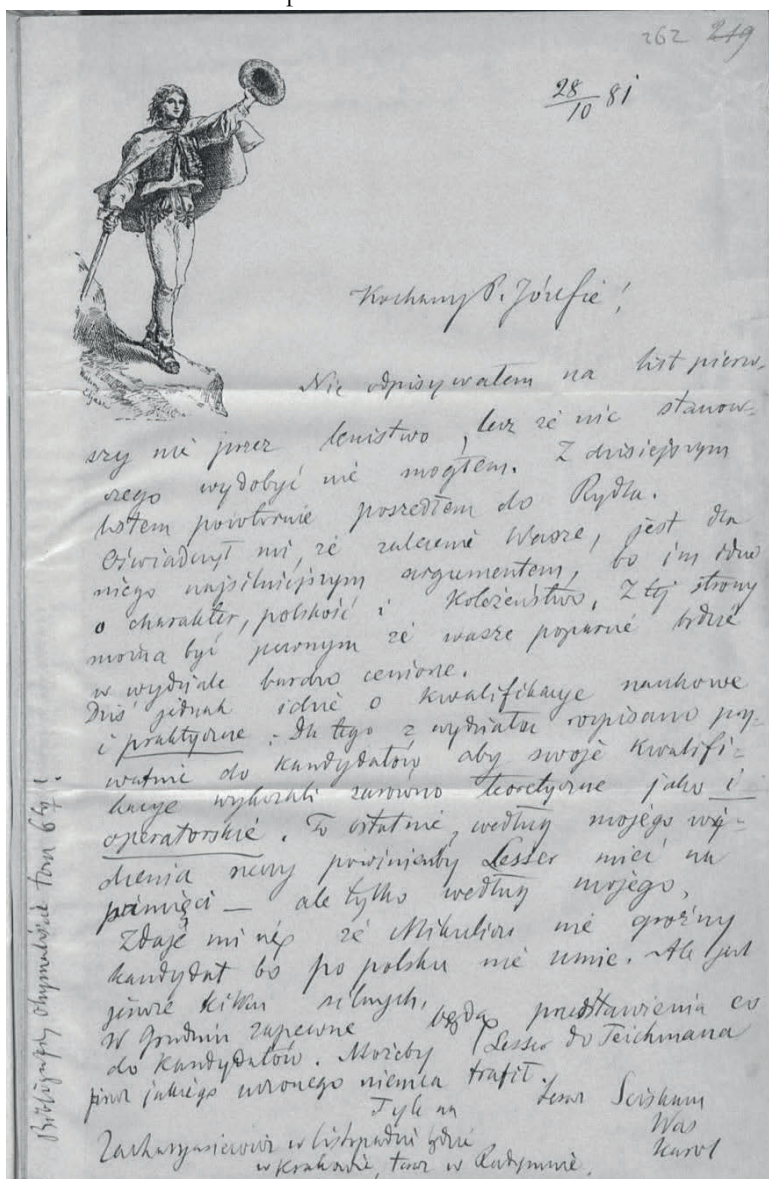
Źródło: List nr 3311 z Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie

W 1883 został aresztowany pod zarzutem działalności szpiegowskiej i skazany za zdradę stanu na trzy i pół roku więzienia. 26 maja 1884 roku Kraszewski trafił do twierdzy magdeburgskiej, którą opuścił 7 listopada 1885 roku ze względu na zły stan zdrowia. Leczył się w Lucernie, Montreaux i San Remo,

Najczcigodniejszy mój taskawco...

a po upływie sześciu miesięcy urlopu zdrowotnego już nie wrócił do więzienia i postanowił osiąść na stałe w Szwajcarii. Pomysł nie doszedł do skutku, bo pisarz zmarł w 1887 roku w Genewie podczas podróży, której końcowym efektem miał być wybór domu w Lozannie (Rydłowa, 1966, s. 35–36).

Ryc. 2. List Karola Estreichera do Józefa Ignacego Kraszewskiego z 28 października 1881 roku

Źródło: ze zbiorów BJ rkp. 6500 IV, k. 262.

Pozostała korespondencja – zarówno w spuściźnie po Kraszewskim, jak i Estreicherze. Do naszych czasów przetrwała jako dwa zbiory listów: pierwszy złożony w 1888 roku w Bibliotece Jagiellońskiej w postaci daru od spadkobierców pisarza (Bar, 1929) oraz drugi – przechowywany w Towarzystwie Sztuk Pięknych w Krakowie – jako zbiór pamiątek rodzinnych (w tym również i listów) będących spadkiem po Karolu Estreicherze Juniorze (1906–1984).

Korespondencja zebrana w całość tworzy swoisty dialog między bibliografem a pisarzem i obejmuje okres od 1867 do 1886 roku³. Spod pióra Karola Estreichera pochodzi 65 listów pisanych z Krakowa, był to bowiem okres kiedy piastował już stanowisko Dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej. Józef Ignacy Kraszewski był bardziej aktywnym korespondentem, bo napisał do bibliografa 91 listów. Większość wysłał ze swojego domu w Dreźnie, kilka ostatnich z Magdeburga i San Remo. Panowie wymieniali się też pojedynczymi listami podczas wakacji (Estreicher bywał w Zakopanem), czy pobytów leczniczych (Kraszewskiego w Homburgu i Estreichera w Cieplicach).

Prawie wszystkie listy mają odpowiedź zwrotną. Zdarzało się, że zanim Estreicher odpisał, to Kraszewski wysyłał już kolejny list, spragniony odzewu na ciągle pojawiające się potrzeby literackie i źródłowe. Bibliograf miał wtedy w zwyczaju odpowiadać zbiorczo w jednym piśmie.

Zbiór rozpoczyna i kończy list od Kraszewskiego. Panowie musieli słyszeć o sobie wcześniej, a osobiście poznali się zapewne w Warszawie, gdzie na przełomie 1862 i 1863 roku obydwaj przebywali: Kraszewski będąc redaktorem „Gazety Polskiej”, a Estreicher piastując stanowisko bibliotekarza w Bibliotece Szkoły Głównej. Pisarz przygotowując się do tworzenia powieści czy redakcji wydawanych przez siebie materiałów źródłowych, bardzo często korzystał ze zbiorów bibliotek. Zapewne odwiedził wtedy i bibliotekę w której pracował bibliograf, już wtedy znany ze swojej wiedzy na temat literatury polskiej.

O zadzierzgniętej wcześniej znajomości świadczy też treść pierwszego listu z 14 kwietnia 1867 roku, który oprócz prośby do bibliografa o przesłanie spisu prac dotyczących Dantego, zawiera życzenia świąteczne i informacje związane ze szczegółami pobytu Kraszewskiego w Krakowie:

Do 25. [tego] m[iesiąca] jestem w Dreźnie a tego dnia wyjeżdżam do Krakowa na prelekcje. Gdybyście mi odpowiedzieć raczyli po 25 dopiero, raczcież adresować w Hotelu Pollera... notatka ta potrzebną by mi była do 18 i ostatniego odczytu.

---

³ Cała opracowana przeze mnie kolekcja wraz ze wstępem wyszła w 2022 roku nakładem Księgarni Akademickiej w Krakowie pod tytułem *Mimo, że jestem chory i jak ocet kwaśny, ale chwytam za pióro. Korespondencja między Józefem Ignacym Kraszewskim a Karolem Estreicherem z lat 1867–1886*.

Estreicher wysłał odpowiedź zaraz następnego dnia, umieszczając w niej szeroką analizę literatury przedmiotu wraz z danymi bibliograficznymi, co świadczyło o stopniu zażyłości z pisarzem. Dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej był bowiem niechętny do pisania listów. Od tego zadania milsze mu było pochylanie się nas kolejnymi zeszytami *Bibliografii Polskiej*, które regularnie wysyłał Kraszewskiemu i których proces wydawniczy opisywał w listach, skarżąc się na brak zainteresowania ze strony potencjalnych czytelników. Nie to jednak było najważniejsze.

Nie martwi mnie atoli ta obojętność bo mam wewnętrzne zadowolenie z tem książką odpowiedział jednemu z dygnitarzy rosyjskich⁴ który mi zabraniał druku książki grożąc oddaleniem ze służby (w r. 1867) i dowodząc, iż my nie mamy żadnej literatury, iż powinniśmy się złąć z literaturą wielką wszechrosji [sic!] a nie chelpić się idiomatem (tak nazwał) polskim. Po wydrukowaniu dzieła, będę mógł spytać Wittego, czy Wielka literatura Rosji zdobędzie się na ogrom 120 000 druków. Książka moja faktami⁵.

Kraszewski w pełni rozumiał i popierał ambicję stworzenia spisu literatury polskiej, sam był przecież jej twórcą oraz wydawcą. Na temat dzieła Estreichera wypowiadał się bardzo pozytywnie i apelował wielokrotnie, aby bibliograf nie poddawał się w swych wysiłkach, działał uparcie, bo jest to praca dla narodowego dobra.

Mimo, że jestem chory i jak ocet kwaśny, ale chwytam za pióro by Wam za pamięć dziękować, za tę nieoszacowaną Bibliografię, którą daj Boże abyście nam całą dali, a postawicie piśmiennictwu i sobie pomnik i może też znajdując się ludzie co zajrzawszy do niej pierwszy raz nauczą się co mieliśmy i co mamy⁶.

Estreicher był wdzięczny za wsparcie i pozytywną ocenę jego dzieła. Władząc sens w mrówczej pracy nad źródłami, tym chętniej (choć był bardzo zajęty i nie lubił pisać listów) odpowiadał na liczne zapytania Kraszewskiego, a to o bibliografię prac na temat Ziemi Świętej, a to o spis satyr i komedii staropolskich. Zlecał też przepisywanie niektórych dzieł, a szczególnie potrzebne, lecz obfite pod względem objętości wypożyczał Kraszewskiemu do Drezna, wysyłając je pocztą. Była to wyjątkowa uprzejmość skierowana wyłącznie w stronę pisarza. Dzieła szczęśliwie wracały na miejsce, a kiedy zaostrzyły się przepisy wydane przez ministerstwo austriackie uniemożliwiając ten proceder, Estreicher i tak znalazł na to sposób. Wyjścia były dwa: pierwsze to przyjazd

---

⁴ Mowa o Fiodorze Wittem, rosyjskim kuratorze okręgu warszawskiego, który zainicjował zmianę Szkoły Głównej w Warszawie na rosyjski uniwersytet.

⁵ List Karola Estreichera do Józefa Ignacego Kraszewskiego z 11 grudnia 1870 roku.

⁶ List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Karola Estreichera z 12 maja 1872 roku.

Kraszewskiego do Krakowa i swobodne korzystanie z dzieł na miejscu w bibliotece. Zresztą takie zaproszenie bibliograf wysyłał do Dreżna kilka razy, zapewniając, że warunki do pracy są bardzo dobre, szczególnie w okresie wakacyjnym.

Żona moja wyjeżdża w końcu czerwca do Rabki wraz z dziećmi, otóż przyjedźcie do mnie na początek lipca. Będziemy we trójkę całą bibliotekę zajmować bo na ten czas ściągnę Zachara⁷ – a na sierpień wyjechalibyśmy w Góry. Mnie nie zrobicie kłopotu mieszkając u mnie, bo lubię towarzystwo a miejsca mam co niemiara. Siedziałbyś sobie w Bibliotece jak u Pana Boga za piecem i czerpałbyś całymi garściami na miejscu? A co? Przyjmij propozycję. Przyjedź po cichu, siedź sobie po cichu – a przyjdzie humor i z nim zdrowie, bo mnie nigdy nie braknie humoru, choćby i w kłopotach⁸.

Drugi sposób obejmował drogę urzędową, w pełni legalną i skuteczną.

Co się tyczy wypożyczenia dialogów, tych mi pod żadnym pozorem nie wolno wypożyczać za granicę. Jest na to ustawa bardzo ostra. Od niej uchylać się nie możebna. Jednakowoż łatwo przepisowi zadość uczynić. Załączam ci niemiecką odpowiedź. Tę pošlij do Poselstwa Saskiego w Wiedniu lub się wprost zwróć do Ministerium für Cultus und Unterricht, wskaż że masz zezwolenie dyrekcji Biblioteki i proś aby bezpośrednio dali pozwolenie Dyrekcji Biblioteki. Ministerium nie odmawia nikomu gdy jest z mej strony przychylna rezolucja⁹.

Z pierwszej metody Kraszewski nie skorzystał, tłumaczył się złym stanem zdrowia i potrzebą spokoju przy pisaniu:

Nieraz wdycham do Biblioteki waszej, ale trudno. W Krakowie bym pracować nie umiał, nadto jest jeszcze ruchu i życia, a ja absolutnej ciszy i samotności potrzebuję. Po dni 10 i więcej czasem nikogo nie widuję i żyję tylko w moim świecie, który się tworzy czytaniem i myśleniem¹⁰.

Pisarz posłużył się jednak drogą urzędową i tym sposobem miał możliwość korzystania z upragnionych materiałów w swoim domu w Dreźnie, chciał bowiem przy swoich pracach literackich i edytorskich korzystać z oryginałów. Czego nie udało się znaleźć w bibliotekach, próbował kupować u księgarzy. Ponieważ miał wrażenie, że często jest oszukiwany i płaci więcej niż dzieło jest warte (w liście z 25 listopada 1881 roku pisze: „Obdarł mnie antykwariusz

---

⁷ Mowa o Janie Zachariasiewiczu, pisarzu i dziennikarzu, przyjacielu Kraszewskiego i Estreichera.

⁸ List Karola Estreichera do Józefa Ignacego Kraszewskiego z 15 Maja 1872 roku.

⁹ List Karola Estreichera do Józefa Ignacego Kraszewskiego z 12 lutego 1882 roku.

¹⁰ List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Karola Estreichera z 18 grudnia 1875 roku.

szkaradnie”), to zwracał się z prośbą o zakupy do Estreichera, który jako znany już w środowisku księgarskim miał lepsze kontakty i nie dawał się okłamać.

W ten sposób Kraszewski wzbogacał swoją bibliotekę, a za wszystkie przepisane lub kupione książki zwracał natychmiast Estreicherowi pieniądze wysyłając je pocztą. Uparcie trzymał się jednak Drezna i ustalonego rytmu dnia, który pozwalał mu na spokojną i owocną pracę. Został za to doceniony w 1879 roku, kiedy to urządzono w Krakowie jubileusz pięćdziesięciolecia pracy twórczej pisarza. Estreicher był w komitecie organizacyjnym i referował Kraszewskiemu jak przebiegają postępy w przygotowaniach, jakie są pomysły i pytał o zdanie jubilata, bo pisarz był bardzo negatywnie nastawiony do tej uroczystości.

Mnie tym jubileuszem konfundujecie. Jestem nim przybity – występowanie takie publiczne jest mi, Bóg widzi, tak ciężkie, że o ile możecie mi go oszczędzić tak uczynicie, będę serdecznie wdzięczny¹¹.

Estreicher próbował uspokajać Kraszewskiego, że obchody będą jak najskromniejsze, a jeżeli miłośnicy pisarza chcą uczcić jego zasługi dla literatury polskiej, to nie wypada odmawiać:

Wierzę, iż wam owe owacje połączone z propozycją zjazdu do Krakowa nie na rękę bo i nużą i zniewalają do zgłaszania się niejako po akt hołdu – ale ludziom ani tłumaczyć ani perswadować. Postanowiono was tu widzieć, zatem opór jubilata na nic się zda. Mogę tylko na zebraniu, wypowiedzieć wasze zdanie, iż nie życzycie sobie jeździć po honory. To jednak nie pomoże¹².

I nie pomogło. Uroczystości w Krakowie trwały od 3 do 5 października i od chwili postawienia stopy na dworcu, do godziny wyjazdu, Kraszewski był nieustannie oblegany przez miejscowych i przyjezdnych gości. Każdego wieczoru wystawiano na deskach teatru krakowskiego sztukę jubilata, musiał więc być obecny na przedstawieniach i wysłuchiwać licznych przemówień. Przemówienia były też praktykowane wieczorami na przyjęciach urządzanych na jego cześć. Nie obyło się bez uroczystego obiadu, w odnowionych wtedy Sukienicach, podczas którego wręczano Kraszewskiemu podarki, a w wśród nich dyplomy, wiersze okolicznościowe, medale pamiątkowe i wieńce. Od samego Estreichera otrzymał pisarz spis wszystkich jego prac¹³ wydany w trzech postaciach: broszury, dziewięciometrowej wstęgi i drukowanej tablicy zawieszanej w Bibliotece Jagiellońskiej (*Księga pamiątkowa...*, 1881, s. 22–78).

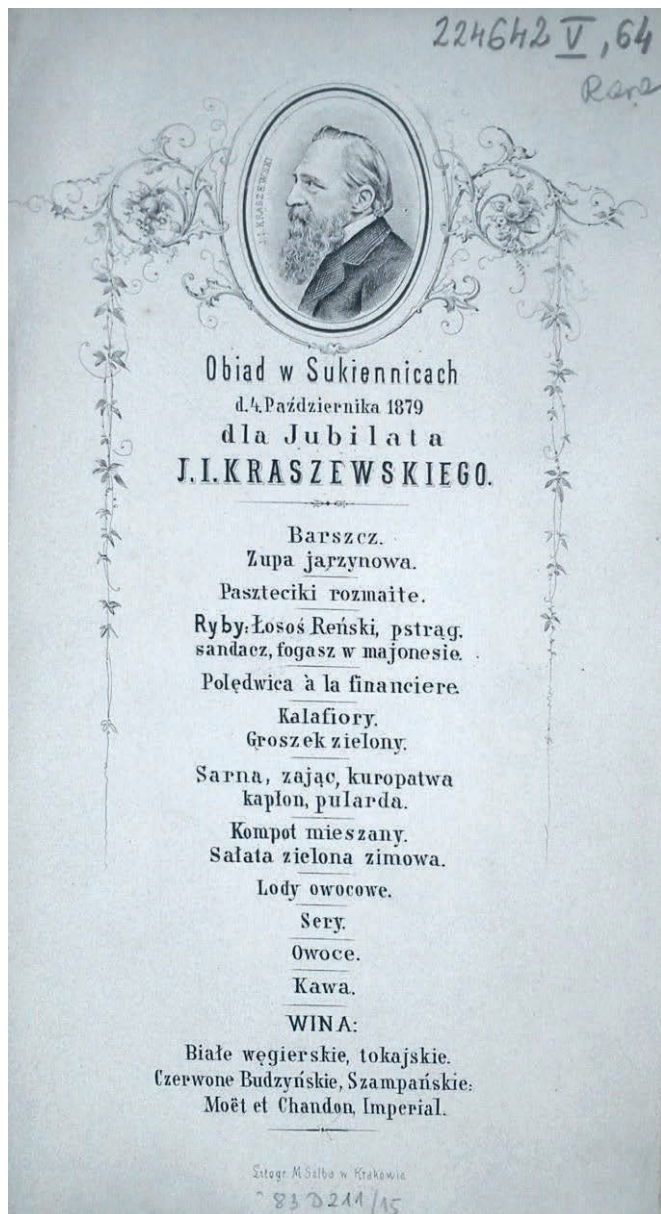
---

¹¹ List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Karola Estreichera z 7 marca 1879 roku.

¹² List Karola Estreichera do Józefa Ignacego Kraszewskiego z 5 września 1878 roku.

¹³ K. Estreicher, *Pięćdziesiąt lat pracy J. I. Kraszewskiego (1830–1879). Abecadłowe i chronologiczne zestawienie pięćdziesięcioletniej działalności naukowej i literackiej Jubilata z wymieniem wszystkich wydań dzieł Jego i przekładów na obce języki*, Kraków 1879.

Ryc. 3. Obiad w Sukiennicach

Źródło: BJ sygn. 224642 V 64 Rara

Uroczystości się skończyły, Kraszewski wrócił do Dreżna zmęczony i chory. Na pojawiające się sprzeczne opinie dotyczące rzekomego spotkania pisarza z przedstawicielem rewolucjonistów odpowiadał:

Boleję nad tym co mi piszecie. Widząc że nie podobna z tym opisem dojść do ładu, najwłaściwiej by więc było dać temu pokój i mnie pokój. Niech sobie przeszłość, gdy się jej zechce, znajdzie prawdę w sprzecznych bardzo głosach w owych godach, po których ja do dziś dnia chory, z domu nie wychodząc, spijam obfite męty i fusy¹⁴.

To nie jedyna wzmianka na temat zdrowia Kraszewskiego. Na podstawie całej korespondencji można prześledzić w jaki sposób pogarszała się kondycja pisarza. Od przewlekłego kataru począwszy, przez gorączkę, nieustający kaszel, bóle wątroby, a na kamieniach nerkowych skończywszy. Dwa razy pisarz spadł ze schodów, za pierwszym razem „głową w dół – ale twarda i uszło jakoś”¹⁵, za drugim „padł na krzyże i potłukł się mocno”¹⁶.

Zdarzyło się też, że pogarszający się stan zdrowia spowodował u pisarza chwilowe zwątpienie w sens swojej pracy twórczej. Chciał nadal pracować, ale ciało odmawiało posłuszeństwa:

Wystawcie sobie że mi u prawej ręki palec wielki za służbę podziękował, pióra nie mogę nim prawie utrzymać. Rozumnijszy ode mnie, mówi że pora dać pokój¹⁷.

Zwalczał słabości i wbrew przeciwnościom pracował, nawet będąc w twierdzy w Magdeburgu utrzymywał korespondencję ze światem i pisał. Przerwał dopiero kiedy opuścił więzienie i udał się na konieczny urlop zdrowotny.

Żyję, chodzę o kiju lub o człowieku prowadzącym pod rękę. Przed jedzeniem mogę trochę się poruszać, po obiedzie który się składa z odrobinki jakiejś, już tak cierpię że mnie wożą tylko. Jakkolwiek wiem, że niedowiarstwem powitasz moje skargi – nie mogę inaczej podać jak jest. Po półtora rocznym więzieniu – złamany jestem... nie dźwignę się już¹⁸.

Nie pierwszy to upadek ducha u Kraszewskiego. Korespondencja oprócz spisów źródłowych, informacji literackich i ze świata naukowego zawiera też mnóstwo informacji z życia osobistego obydwu panów. Na przykład dowiadujemy się, że pisarz przeszedł załamanie po śmierci wnuczki Zofii, „12 letniej ślicznej i jak anioł dobrej”¹⁹. Podobnie przykre wydarzenie miało miejsce w tym samym czasie w rodzinie Estreichera, jego bratanek po niezdanym egzaminie maturalnym popełnił samobójstwo:

---

¹⁴ List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Karola Estreichera z 7 grudnia 1879 roku.

¹⁵ List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Karola Estreichera z 12 lutego 1874 roku.

¹⁶ List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Karola Estreichera z 1 listopada 1878 roku.

¹⁷ List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Karola Estreichera z 22 grudnia 1877 roku.

¹⁸ List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Karola Estreichera z 5 kwietnia 1886 roku.

¹⁹ List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Karola Estreichera z 30 czerwca 1878 roku.

Donosisz mi o zmartwieniu twym. Jam jednocześnie miał podobne. Syn mego brata z Kalisza, bawił u brata mego w Warszawie zdając maturę. Młodzian wielkich zdolności, choć nieco paniczyk. Otóż w obecności Zachariasiewicza zastrzelił się w mieszkaniu²⁰.

Były i wiadomości radosne, jak zaręczyny, śluby i odwiedziny dzieci. Szczególnie po stronie Estreichera, który miał pięć córek i dwóch synów. Zarówno z Drezna, jak i z Krakowa przychodziły też życzenia imieninowe oraz wysyłany z okazji Wigilii opłatek, jako „dotykalna oznaka życzeń świątecznych”²¹. Innym stałym tematem była nieustająca troska o wspólnego przyjaciela Jana Zachariasiewicza (1823–1906) zwanego w listach Zacharem. Jego perypetie życiowe, kłopoty ze zdrowiem i niezaradność prowokowała obydwu panów do ciągłej wymiany informacji.

Korespondencja urywa się na dziesięć miesięcy przed śmiercią Kraszewskiego. Z ostatnich listów wynika, że pisarz chciał przyjechać do Galicji, aby spotkać się z rodziną, ale ponieważ nie wrócił do aresztu po skończonym urlopie zdrowotnym, mógł być narażony na nieprzyjemności. Pisał w tej sprawie do Estreichera, aby ten uzyskał dla niego zgodę na przyjazd do Krakowa. Bibliograf zdecydowanie odradzał mu ten pomysł: „W górnych sferach nie zwracano by uwagi na przyjazd Pana, ale nie obroniliby gdyby zażądano wydania”²².

Odmowa pomocy i sugestia, że pobyt w Krakowie byłby niebezpieczny, bardzo poruszyła Kraszewskiego. Widać w kolejnych listach żal z jakim zwraca się do bibliografa. W końcu pisarz sam znalazł drogę oficjalną i uzyskał zgodę u władz na przyjazd do Galicji. Zawiadomił o tym Estreichera:

W tej chwili – bądźcie spokojni – korzystać z tego nie myślę i nie będę, ale możliwym jest iż dla spotkania się z rodziną, zjadę później gdzieś do Galicji. Sądziłem że powinienem był Was o tym zawiadomić, abyście na przypadek dowiedzenia się z innego źródła, nie nadto[?] się o mój los niepokoiili²³.

To był ostatni list pisarza do bibliografa.

Nie sposób wymienić wszystkich poruszanych w listach tematów. Podsumowując, można określić kilka głównych wątków, takich jak: zaspokojenie potrzeb literackich i naukowych; informacje związane z przygotowaniem i przebiegiem jubileuszu w Krakowie; historia krakowskiego środowiska naukowego; tworzenie warsztatu pracy i wreszcie, wiadomości na temat życia prywatnego (rodzina, sposób spędzania czasu, zdrowie).

---

²⁰ List Karola Estreichera do Józefa Ignacego Kraszewskiego z 4 lipca 1878 roku.

²¹ List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Karola Estreichera z 24 grudnia 1880 roku.

²² List Karola Estreichera do Józefa Ignacego Kraszewskiego z 8 kwietnia 1886 roku.

²³ List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Karola Estreichera z 29 maja 1886 roku.

Poruszane w listach zagadnienia przedstawiają też zakres zainteresowań autorów, ich wiedzę z dziedziny literatury i nauki, opinie oraz poglądy na różne tematy. Jednocześnie obrazują w jaki sposób piszący pracowali, gromadzili i posługiwali się informacją, a także poszerzali kontakty środowiskowe.

W chwili, kiedy Kraszewski i Estreicher pisali do siebie listy, miały one zaspokajać ich bieżące potrzeby zdobywania i wymiany informacji. Obecnie ta korespondencja może być źródłem do badań biograficznych, historycznych, bibliologicznych, z zakresu komunikowania społecznego i innych. Stanowi też cenne uzupełnienie dotychczasowych edycji rękopisów pisarza i bibliografa.

Bibliografia

- Bar, Adam (oprac.) (1929). *Indeks korespondencji Józefa Ignacego Kraszewskiego przechowywanej w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej*, Prace Biblioteczne Krakowskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich, 6. Kraków: Skład Główny Gebethner i Wolff.
- Brzeski, Jan (oprac.) (2012). Kształtowanie się Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego w świetle Kroniki Karola Estreichera. W: Estreicher K., Brzeski J. (oprac. i wstępem opatrzył). *Kronika Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego od 1811 roku* (s. XXVII–XXVIII). Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Burkot, Stanisław (oprac.) (1999). *Józef Ignacy Kraszewski. Listy do Władysława Chodźkiwicza*. Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne.
- Danek, Wincenty (do dr. przygot. i koment. opatrzył) (1963). *J.I. Kraszewski i T. Lenartowicz. Korespondencja*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Danek, Wincenty (oprac.) (1966). *Józef Ignacy Kraszewski. Listy do Adam i Joanny Miłaszewskich, rodziny Langie, Walerego Eljasza-Radzińskiego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Danek, Wincenty (1970). Kraszewski Józef Ignacy, W: Rostworowski, E. (red.) *Polski słownik biograficzny*, t. 15 (s. 225–227). Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Danek, Wincenty (oprac.) (1982). *Józef Ignacy Kraszewski. Listy do rodziny 1820–1863, cz. 1, W kraju*. Kraków–Wrocław: Wydawnictwo Literackie.
- Danek, Wincenty (oprac.) (1993). *Józef Ignacy Kraszewski. Listy do rodziny, cz. 2, Na emigracji 1863–1886*. Kraków–Wrocław: Wydawnictwo Literackie.
- Dubiecki, Tadeusz (1939). *Korespondencja między Józefem Ignacym Kraszewskim a Marianem Dubieckim*. Łuck: nakł. Wołyńskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.
- Estreicher, Karol (1862). *Pięćdziesiąt lat pracy J.I. Kraszewskiego (1830–1879). Abecadłowe i chronologiczne zestawienie pięćdziesięcioletniej działalności naukowej i literackiej Jubilata z wymieniem wszystkich wydań dzieł Jego i przekładów na obce języki*. Kraków: nakł. Drukarni Czasu.

- Grzybowska, Jadwiga (1964). Karol Estreicher (1827–1908). Studium biograficzne. W: *Księga pamiątkowa ku czci Karola Estreichera (1827–1908). Studia i rozprawy* (s. 16–17). Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Grzybowska, Jadwiga (1959). Z korespondencji Karola Estreichera, cz. 1. *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*, s. 21–37.
- Grzybowska, Jadwiga (1961). Z korespondencji Karola Estreichera, cz. 2. *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*, s. 5–38.
- Grzybowska, Jadwiga (1992). Z korespondencji Karola Estreichera, cz. 3. *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*, s. 163–174.
- Grzybowska, Jadwiga (1994). Z korespondencji Karola Estreichera, cz. 4. *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*, s. 217–222.
- Ihnatowicz, Ireneusz (1962). Projekt instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX wieku, *Studia Źródłoznawcze*, 7, s. 99–124.
- Kraszewski, Józef I. (1862) *Sprawa polska w roku 1861. List z kraju* (listopad 1861). Paryż: L. Martinet.
- Księga pamiątkowa Jubileuszu J.I. Kraszewskiego 1879 roku* (s. 22–78). Kraków: nakładem Komitetu Wydawniczego.
- Kurek, Beata (wstęp i oprac.) (2022). *Mimo, że jestem chory i jak ocet kwaśny, ale chwytam za pióro. Korespondencja między Józefem Ignacym Kraszewskim a Karolem Estreicherem z lat 1867–1886*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Obrusznik-Partyka, Maria (oprac.) (2011). *Józef Ignacy Kraszewski. Listy do Władysława Maleszewskiego*. Piotrków Trybunalski: Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie.
- Rudnicka, Jadwiga (z autogr. wyd. i komentarzem opatrzył) (1957). *Korespondencja Karola Estreichera z Marią i Felicjanem Faleńskimi*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Rydłowa Maria (red.) (1966). Bibliografia Literatury Polskiej Nowy Korbut. T. 12. *Józef Ignacy Kraszewski. Zarys bibliograficzny* (s. 35–36). Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Szymczak, Mieczysław (red.) (1988). *Słownik języka polskiego*. T. 1. Warszawa: PWN.
- Vrtel-Wierczyński, Stefan (oprac.) (1961). Listy Karola Estreichera do Edwarda Jelinka. *Slavia Occidentalis*, 21, s. 185–198.

Most venerable, my gracious – that is what the bibliographer Karol Estreicher and the writer Józef Ignacy Kraszewski wrote to each other Correspondence from 1867–1886

ABSTRACT: Can correspondence from the 19th century have historical value? By specifying the thematic scope and quotations from letters exchanged between Józef Ignacy Kraszewski and Karol Estreicher for the years 1867–1886, I try to prove that this collection can be the subject of biographical, historical, bibliological and social communication research.

KEYWORDS: correspondence, Józef Ignacy Kraszewski, Karol Estreicher

Małgorzata Bańkowska

Akademia Kaliska

im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego

e-mail: m.bankowska@akademia.kalisz.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-5343-3836>

[Jan Emil Skiwski – krytyk niepokorny (Z redakcji „Pionu” i „Przełomu” do Biblioteka Nacional w Caracas)

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.05>

Abstrakt: W artykule omówiono sylwetkę i myśl społeczno-polityczną jednego z najwybitniejszych krytyków literackich dwudziestolecia międzywojennego – Jana Emila Skiwskiego. Fascynacja ruchami faszystowskimi, proniemieckie poglądy oraz współpraca z wydawnictwami nadzorowanymi przez hitlerowskiego okupanta spowodowały, że po II wojnie światowej Skiwski został niemal całkowicie zapomniany. Od końca lat 90. XX wieku trwa proces przywracania postaci i twórczości krytyka polskiej historii literatury. Opracowanie niniejsze wpisuje się w te działania i obejmuje analizę poglądów Skiwskiego zawartych w artykułach publicystycznych z lat 1933–1945 wraz z obszerną bibliografią jego publikacji z tego okresu.

Słowa kluczowe: prasa literacka, krytyka literacka, faszyzm, „Pion”, „Przełom”

Wstęp

Kim był Jan Emil Skiwski? Eseistą, felietonistą, pisarzem, jednym z trzech, obok Tadeusza Boya-Żeleńskiego i Karola Irzykowskiego, największych krytyków literackich dwudziestolecia międzywojennego. Ten wrażliwy, o nieprzeciętnej osobowości intelektualista, filozof, rewizjonista i krytyk najwyższej próby zyskał w latach trzydziestych szeroki rozgłos i uznanie środowiska literackiego. Jego nieprzeciętne zalety intelektualne i talent pisarski zauważali: Ignacy Chrzanowski, Józef Birkenmajer, Ludwik Fryde, Konrad Górski. Ten ostatni pisał wprost: „Jan Emil Skiwski wywalczył sobie we współczesnej literaturze naszej stanowisko prawdziwie niezależne i oryginalne” (Górski, 1935, s. 5). Z jakiej zatem przyczyny na całe powojenne dziesięciolecie Skiwski został zapomniany, więcej wykreślony z kart polskiej historii literatury? Na to pytanie jako pierwszy począł poszukiwać odpowiedzi, i tym samym przywracać polskiej literaturze postać Skiwskiego, Maciej Urbanowski¹. W jego opracowaniu ukazał się w 1999 roku przełomowy dla badań nad spuścizną krytyka zbiór szkiców i esejów literackich, pt. *Jan Emil Skiwski, Na przelataj oraz inne szkice o literaturze i kulturze*². Publikacja obok materiału źródłowego (prace opublikowane i maszynopisy zachowane w rodzinnych zbiorach), zawiera bibliografię prac Skiwskiego z lat 1919–1950. Całość dorobku, zebranego przez Urbanowskiego wraz z uzupełnieniami dokonanymi przez Krzysztofa Woźniakowskiego i autorkę niniejszego artykułu, przedstawia się imponująco – ponad pół tysiąca artykułów opublikowanych w najważniejszych periodykach kulturalnych międzywojnia, takich jak „Myśl Narodowa”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Tęcza”, „Wiadomości Literackie” i „Pion”. Wiele z tych prac sygnowanych było kryptonimami: „j.e.s.”, „J.E.S.”, „J.e.s.”, „J.S.” oraz „Yes”. Podczas okupacji, publikując w prasie gadzinowej³, krytyk ukrywał się przypuszczalnie pod kryptonimami: „Jotes” i „Eski” (Woźniakowski, 2014, s. 449). Po wojnie, w paryskiej „Kulturze”, drukował także pod pseudonimami: Karol Ignacy Hołobocki oraz Karol Rogaliński.

¹ W ślad za M. Urbanowskim na potrzebę odczytywania na nowo tekstów Skiwskiego wskazywać zaczęli także inni literaturoznawcy. W 2000 roku Jan Zięba napisał znamienne słowa: „w najlepszym interesie polskiej historii literatury leży nie konsekwentne przemilczanie jego twórczości (co miało miejsce w ostatnim półwieczu polskich badań literackich), ale próba właściwego jej zrozumienia w kontekście epoki” [...] (Zięba, 2000, s. 162).

² M. Urbanowski wydał także edycje źródłowe prezentujące powojenny dorobek publicystyczny Skiwskiego: *Jan Emil Skiwski, To o czym się nie mówi. Szkice polityczne z lat 1946–1956*, Łomianki 2014 oraz zbiór utworów literackich pióra Skiwskiego: J.E. Skiwski, *Umierające miasto: opowiadania i wspomnienia*, Łomianki 2020. Ponadto M. Urbanowski jest autorem monografii poświęconej życiu i twórczości Skiwskiego: *Człowiek z głębszego podziemia. Życie i twórczość Jana Emila Skiwskiego*, Kraków 2003.

³ Mowa o „Wiadomościach Polskich” wydawanych w Pluten w okresie od listopada 1944 roku do marca 1945 roku (Woźniakowski, 2014, s. 448).

Skiwski był nie tylko publicystą płodnym, ale i oryginalnym, prowokującym i wreszcie bulwersującym. W jego pisarstwie uwagę zwraca determinacja, z jaką podważał utrwalone schematy myślowe, zwłaszcza w kwestiach moralnych i społeczno-politycznych. Każde wystąpienie prasowe kryło w sobie, zgodnie z jego słowami: nutę „protestu przeciw pewnemu typowi myślenia i odczuwania” (Skiwski, 1999, s. 39). Polemizował rzeczowo i odważnie z najwybitniejszymi umysłami epoki – Tadeuszem Boy-Żeleńskim (problem życia ułatwionego) (Skiwski, 1931; tenże, 1934b), Karolem Irzykowskim (determinanty krytyki literackiej) (Skiwski, 1934d; tenże 1934f) oraz Stefanem Furmanikiem (dogmatyzm religijny) (Skiwski, 1935a). Bezprecedensowo podważał konwencje artystyczne uznanych twórców polskiej i światowej literatury (Żeromski, Słonimski, Nalkowska, Mauriac i in.). Interesowała go problematyka literacka, kulturalna i społeczno-polityczna, zamknięta w triadzie: religia, tradycja, obyczaj (por. Skiwski, 1931, s. 2). Na płaszczyźnie światopoglądowej balansował Skiwski między prawicowym konserwatyzmem (współpraca z „Tęczą” i „Tygodnikiem Ilustrowanym”), narodowym nacjonalizmem („Myśl Narodowa”), solidaryzmem państwowym („Pion”) i wreszcie włoskim, a następnie niemieckim faszyzmem („Przełom”). Kontrowersyjne poglądy polityczne, zwłaszcza przekonanie o konieczności współpracy z Niemcami, jako jedynej szansie na uratowanie narodu polskiego przed bolszewizmem nałożyły nań, jeszcze przed zakończeniem II wojny światowej, etykietę kolaboranta i skazały krytyka na „cywilną śmierć”.

Celem podjętych rozważań jest próba ukazania ewolucji ideowej i duchowej Skiwskiego, ze szczególnym uwzględnieniem okresu współpracy z sanacyjnym „Pionem” (1933–1939) i wydawanym w języku polskim, niemieckim „Przełomem” (1944–1945). Publicystyka jego pióra obecna na łamach tychże pism, nie została dotąd szczegółowo opracowana. Niektóre z jej aspektów poruszył M. Urbanowski w książce: *Człowiek z głębszego podziemia: życie i twórczość Jan Emila Skiwskiego*. Kwestie te zasygnalizowano także w monografii „Pionu”⁴.

Perspektywę badawczą podjętej analizy wyznaczyły poszukiwania odpowiedzi na zasadnicze dla oceny dorobku Skiwskiego pytania: 1) jakie czynniki zadecydowały o zmienności (chwiejności) ideowej Skiwskiego, relatywizmie moralnym i rewizjonizmie religijnym?, 2) jakie determinanty wpłynęły na ukształtowanie faszyzujących i proniemieckich postaw tego utalentowanego krytyka i dlaczego pozostał im wierny aż do końca?

Opracowanie wienczy bibliografia prac J.E. Skiwskiego opublikowanych w „Pionie” oraz w prasie gadzinowej.

⁴ M. Bańkowska, *Prasa, książka i polityka. Sanacyjny tygodnik „Pion” na tle czasopism literacko-społecznych II Rzeczypospolitej*. Kalisz, 2022.

**[Od endecji do sanacji (1926–1933)
– na drodze poszukiwań ideowych**

Urodzony 13 lutego 1894 roku w Warszawie Jan Emil Skiwski, debiutował w 1919 roku na łamach „Świata” nowelą *Gorączka*. Karierę krytycznoliteracką rozpoczął w 1923 roku w „Pamiętniku Warszawskim”⁵. Trzy lata później nawiązał współpracę z redakcją „Myśli Narodowej”, która trwała nieprzerwanie do 1930 roku. Współpraca z endeckim tygodnikiem wywarła niezatarte piętno na poglądach młodego krytyka, co podkreślał kilka lat później Józef Birkenmajer, pisząc:

Skiwski godzien jest z wielu względów być nazwany uczniem redaktora i twórcy „Myśli Narodowej” Zygmunta Wasilewskiego. Mistrza swego przypomina nie tylko temperamentem pisarskim, nie tylko stylem [...], ale i samą treścią swoich poglądów na twórczość i życie (Birkenmajer, 1930, s. 3).

Ryc. 1. Jan Emil Skiwski (początek lat 30.)

Źródło: Urbanowski, 2003

---

⁵ W 1923 roku Skiwski opublikował nadto na łamach „Przeglądu Filozoficznego” recenzję książki Emila Meyersona *De l'explication dans le sciences* (Urbanowski, 2003, s. 29).

Powstałe w okresie współpracy z endeckim tygodnikiem rozprawy społeczno-literackie, nierzadko kontrowersyjne⁶, stały się podstawą do wydania w 1929 roku pierwszego zbioru esejów zatytułowanego *Poza wieszczbiarstwem i pedanterią* (Poznań: Fiszer i Majewski Księgarnia Uniwersytecka).

W pierwszych latach krytycznoliterackiej działalności Skiwski bliski był ideowym założeniom Stronnictwa Narodowego, choć już wtedy zarysowywała się w jego światopoglądowej postawie tendencja do silnego rewizjonizmu i programowej „elastyczności”. W 1927 roku na łamach „Myśli Narodowej” opublikował artykuł *W obronie sanacji*. Zwracał w nim uwagę na specyficzny synkretyzm obozu pomajowego, pisząc:

«Sanacja» jest to połączenie militaryzmu i pacyfizmu, patriotyzmu i internacjonalizmu, demokratyzmu i autokratyzmu (Skiwski, 1927).

Być może to właśnie ten, wydobywany przez krytyka, eklektyzm obozu pomajowego zadecydował o jego przejściu kilka lat później (w 1933 roku) do redakcji sanacyjnego „Pionu”.

W okresie współpracy z „Myślą Narodową” zwraca uwagę zafascynowanie Skiwskiego wiarą i religią chrześcijańską. Religijność definiował jako postawę życiową, siłę nieustannie obecną w życiu człowieka, a praktyczną realizację wartości chrześcijańskich uznał za kwintesencję egzystencji. Przekonania te ilustrują słowa:

Człowiek, który usiłuje kierować swym życiem wewnętrznym i zewnętrznym, opierając się jedynie na własnych siłach, odrzucając pomoc nadprzyrodzoną idzie ku nieuchronnej katastrofie, zaślepią się w egocentryzmie, co w ostatecznym wyniku podcina w nim wszelką energię rozwojową i prowadzi do rozkładu (Skiwski, 1926, s. 213).

Jednocześnie przez zachwyt nad wiarą przebijal w tym okresie cień sceptycyzmu wobec doktryny Kościoła katolickiego. W metafizycznych rozważaniach krytyka zaznaczało się też poszukiwanie antybolszewickich tez w poglądach pisarzy katolickich, m.in. Gilberta K. Chestertona.

Zaintrygowany religijnymi doświadczeniami 33-letni Skiwski, w 1927 roku rozpoczął współpracę z nowo powstałym katolickim tygodnikiem „Tęcza”, wydawanym w Poznaniu. Pełnił tu funkcję sekretarza redakcji⁷ oraz

---

⁶ Kontrowersje dotyczyły, m.in. oceny twórczości Stefana Żeromskiego. Podważanie pisarckiego artyzmu autora *Przedwiośnia* i kwestionowanie jego pozycji jako wieszca i myśliciela miało wydźwięk silnie rewizjonistyczny (por. Skiwski, 1999, s. 39–80).

⁷ M. Urbanowski we wstępie do wydanego w 1999 roku zbioru *Na przelaj* wskazał na Skiwskiego jako redaktora „Tęczy” (Urbanowski, 1999a, s. 7). Jednak kwerenda prasoznawcza numerów „Tęczy” z lat 1927–1929 oraz dostępne opracowania nie potwierdziły jakoby pełnił on wspomnianą funkcję. Skiwski jedynie podpisywał oficjalne dokumenty w imieniu redakcji.

współredagował polityczno-społeczną rubrykę „Światłocienie”. Dla Skiwskiego-filozofa był to czas metafizycznych poszukiwań, determinowanych pragnieniem poznania prawdy całkowitej i ostatecznej. Jego uwagę przyciągały „tęsknoty religijne” wrogów Kościoła i duchowe przemiany ateistycznych pisarzy (Skiwski, 1928, s. 1). Zarazem wzrastało zainteresowanie Skiwskiego intelektualizmem i obrazoburczą odwagą Boya. Młody krytyk zdawał się kreować na jego zwolennika. Jednakże i ten stan rzeczy miał się wkrótce zmienić.

Współpraca Skiwskiego z redakcją „Tęczy” nie trwała długo. Decyzję o odejściu z tygodnika⁸ publicysta podjął w okolicach maja 1929 roku, tj. kilka miesięcy po opublikowaniu w „Wiadomościach Literackich” artykułu pt. *Problemat Boya*. Skiwski zaprezentował się w nim jako sympatyk twórczości Żeleńskiego, pisarza „głębi życiowej” (Skiwski, 1929, s.1), jak go określał. To uznanie dla „kosmicznego uroku cywilizacji”, stanów metafizycznych i intelektualnych, kreowanych przez autora *Słówek*, będzie widoczne także w latach późniejszych, choć nigdy nie będzie jednoznaczne, ślepo akceptujące.

Kontrowersyjny (zwłaszcza w kontekście współpracy z „Tęczą”) artykuł zdawał się być tylko jedną z przyczyn zakończenia współpracy z redakcją katolickiego pisma. Zasadniczym powodem mogło być poczucie niezrozumienia i przekonanie o dystansie dzielącym go od kręgu katolickich współpracowników, o czym opisał Skiwski w liście do Wacława Borowego (Urbanowski, 1999a, s. 7). Z tego okresu mógł też wynieść przekonanie o istnieniu „urzędowych dostawców ideałów” (Skiwski, 1931, s. 2), których praktyka życiowa jest daleka od wartości chrześcijańskich. Toteż etap ten zamykał z pewną intelektualną wyższością i zgorzknieniem.

Po odejściu z redakcji „Tęczy” kariera Skiwskiego, jako wybitnej osobowości pravicowej krytyki, rozwijała się intensywnie. Związał się z „Wiadomościami Literackimi” i „Tygodnikiem Ilustrowanym”. Prawdziwym przełomem w karierze publicystycznej autora *Poza wieszczbiarstwem i pedanterią* stał się szkic *Życie ułatwione* ogłoszony w 1931 roku w „Wiadomościach Literackich”. Skiwski zaprezentował się w nim jako dojrzały, rewizjonistyczny i bezpretensjonalny krytyk. Nie popierał kategorycznie tez społecznych Boya (rozwoły cywilne,

---

Redaktorami „Tęczy” *de facto* byli: Szczepan Jeleński, Emil Zegadłowicz, Jerzy Drobik i Józef Kisielewski (por.: Kristanova, 2003, s. 119, 123; Kristanova, 2006).

⁸ Mimo że Skiwski z redakcją „Tęczy” współpracował zaledwie dwa lata, to związki ze środowiskiem poznańskim utrzymywał znacznie dłużej. Jeśli opierać się na wspomnieniach samego Skiwskiego trwały one sześć lat. W 1934 roku napisał: „I teraz właśnie czas, by zamknąć bilans sześćcioletni, by się rzetelnie i po ludzku rozliczyć z Poznaniem”. Wbrew mieszanym uczuciom związanym z zakończeniem współpracy z redakcją poznańskiego tygodnika, miasto pozostało dla niego sentymentalnym wspomnieniem (Skiwski, 1934e, s. 11–12). Toteż analizując opublikowane w „Pionie” wspomnienia Skiwskiego trudno zgodzić się z opinią Urbanowskiego, że Poznań nie zdobył sympatii Skiwskiego (Urbanowski, 2003, s. 37).

zniesienie celibatu księży, aborcja), wskazywał natomiast „jakim potrzebom czyni zadość ideał »życia ułatwionego«, a jakie pozostawia niezaspokojone” (Skiwski, 1931, s. 2). W założeniach tych znajdował potwierdzenie dla własnego „czystego doświadczenia” i pochylał się nad rozdźwiękiem między idealizmem moralnym systemów religijnych a realizmem życia (konkretnymi wyborami jednostki). Skiwski nie negował znaczenia doświadczenia religijnego, ideałów ascetycznych i heroicznych w życiu jednostki oraz społeczeństwa, niemniej stawał się piewcą minimalizmu (relatywizmu) moralnego. Pisał:

Jeżeli – powiadają – w praktyce jakiś ideał prowadzi własnych wyznawców do zła i obludy, czyż nie jest to dostatecznym wskaźnikiem, że jego realizacja przekracza siły ludzkie? Czyż więc nie lepiej trzymać się takiego ideału, który byłby dostosowany do naszych sił i możliwości? (Skiwski, 1931, s. 2).

Być może były to oznaki wewnętrznego kryzysu duchowego⁹, a może siła fascynacji starszym kolegą-krytykiem i uleganie mocy jego argumentów¹⁰. Jedno jest pewne, odtąd odbrażawianie autorytetów moralnych wraz z praktykowanym już wcześniej kwestionowaniem utrwalonych prawd w literaturze, życiu społecznym, politycznym i religijnym, stało się znakiem firmowym Skiwskiego.

Pod sztandarem pilsudczyków (1933–1939) – rewizjonizm ideowy i moralny

W październiku 1933 roku obóz sanacji wprowadził na rynek prasowy tygodnik literacko-społeczny „Pion”. Skiwski od pierwszego numeru stał jego czołowym publicystą. Po przejściu do redakcji rządowego pisma opublikował jeszcze kilka wystąpień w „Wiadomościach Literackich”, w tym na tematy związane z katolicyzmem, po czym na trzy lata rozstał się z pismem Grydzewskiego. Powrócił do niego na krótko w 1937 roku.

---

⁹ W czasie kiedy wyrastał na zwolennika myśli Boya rozpadło się jego małżeństwo, które zawarł w 1922 roku z Jadwigą Sabiną Kamińską. Od połowy lat 30. pozostawał w nieformalnym związku z Genowefą Okonek, z którą miał dwóch synów (Urbanowski, 2003, s. 31, 52).

¹⁰ Jak wynika z ustaleń M. Urbanowskiego, Skiwski darzył Boya-Żeleńskiego wielką estymą i na niej opierała się współpraca z tygodnikiem Grydzewskiego. Skiwski często też bywał w domu Żeleńskich, a sam Boy traktował go z sympatią i cenił jako błyskotliwego rozmówcę (Urbanowski, 1999a, s. 8).

Ryc. 2. Numer pierwszy „Pionu”

Źródło: Biblioteka Cyfrowa UMCS

Nawiązując współpracę z kręgami rządowymi Skiwski zdawał się nie pamiętać o ostrych słowach, które w 1927 roku wypowiedział pod adresem obozu pomajowego i prowadzonej przezeń polityki kulturalnej. Pisał wówczas, m.in.:

«Sanacja» zmobilizowała wszystkie antykulturalne czynniki społeczeństwa, stworzyła choć niejednolity, ale zwarty front antykulturalny, pokazała nam, czym Polakowi być nie wolno, dowiodła, że pod hasłem rujnowania kultury mogą jednoczyć się warstwy, gardzące sobą wzajemnie i wrogie sobie (Skiwski, 1927).

Trudno jednoznacznie ustalić co było bezpośrednią przyczyną nawiązania przez Skiwskiego ścisłej współpracy z redakcją rządowego magazynu literackiego, zwłaszcza że krytyk w 1931 roku dołączył do grona pisarzy protestujących w sprawie uwięzienia przedstawicieli opozycji w twierdzy brzeskiej (Urbanowski, 2003, s. 56). Faktem jest, że jego artykuły zdominowały publicystykę społeczno-literacką dwóch pierwszych roczników pisma. Tylko w 1934 roku redakcja zamieściła blisko 50 jego artykułów, zaś w całej historii tygodnika ponad 130. Nigdzie wcześniej nie drukował Skiwski z równą tej intensywnością.

Radykalna, ideologiczna przemiana Skiwskiego odbiła się szerokim echem w środowisku literackim. Na związane z propaństwowymi wyborami zarzuty, w marcu 1934 roku tak odpowiadał Stanisławowi Piaseckiemu:

Widok bowiem stronnictwa, mającego pełną gębę frazesów i szkalującego najplugawszymi insynuacjami każdego człowieka, współpracującego na jakimkolwiek polu z obozem rządowym (znane kawałki: „źlób“, „wysługiwanie się“, „pisanie na komendę“ itp.) jest czymś tak obmierzłym, tak sprzecznym z dobrym obyczajem prasowym, że protest staje się obowiązkiem (Skiwski, 1934c, s. 11).

W okresie „pionowskim” publicystyka Skiwskiego, niezrównanego szermierza słowa, pozostawała niezmiennie kontrowersyjna i prowokująca. Konsekwentnie i z premedytacją poddawał ostrej krytyce program polityczny obozu narodo-demokratycznego i mierzył się z dogmatami Kościoła katolickiego. Współpracę z „Pionem” rozpoczął esejem *Introdukcja* (Skiwski, 1933b, s. 10), w którym wybrzmiewały jego ideowe rozterki. 39-letni krytyk stawiał retoryczne pytania, którymi zdawał się łagodzić osobiste rozterki i poniekąd tłumaczyć decyzje poparcia sanacyjnego rządu. Widoczny był w nich wewnętrzny dysonans i narastający tragizm niełatwych politycznych wyborów, perorował:

[...] zapytuję — po czyjej stronie stanąć, kiedy spór wiodą: stęchły frazes patriotyczny — z jarmarcznym geszefciarstwem; bigoteria — z rynsztokowym materializmem; świętoszkostwo — z wyuzdaniem, upudrowany estetyzm — z rozwalonym kramikarstwem? (Skiwski, 1933b, s.10).

Skiwski jako współpracownik sanacyjnego pisma stanął na pozycji antyendeka. Z pozycji rządowego publicysty negował endecki antysemityzm, jako przeciwny godności narodowej¹¹. Dawnym ideowym pobratymcom zarzucał świątopoglądową schizofrenię, oddzielenie „sfery czynu od sfery myśli” (Skiwski, 1933f, s. 10). Jednocześnie postulował zradykalizowanie nacjonalistycznych koncepcji państwa. Pisał wówczas:

Mojem zdaniem, panowie endecy powinni by wybrać: albo antysemityzm absolutny, hitlerowski — albo bardziej ludzki i cokolwiek sceptyczny [...]. Innymi słowy: endecy praktycznie uznają to, co uznają ludzie z poza ich obozu — że istnieją silne zrosty psychiczne, które przelamują przeszkodę rasy i wyznania i włączają jednostkę do kultury polskiej (Skiwski, 1933e, s. 10).

---

¹¹ Około 1936 roku Skiwski przeciwstawiając się komunizmowi będzie głosił tezy antysemickie, widząc w środowisku żydowskim zagrożenie dla Polski. Na łamach „Pionu” stwierdził wówczas: „Komunizm grozi nam ze Wschodu, z Rosji. Jakże mielibyśmy zapomnieć, że w granicach państwa polskiego jest kilkumilionowe środowisko, psychicznie wyraźnie ciężące ku Rosji komunistycznej” (Skiwski, 1936a, s. 8).

Napiętnowanie endecji dotyczyło także sfery literatury. Za przedstawiciela idei narodowościowych uznawał jedynie Sienkiewicza, jako autora *Rodziny Połanieckich*. Pogląd ten argumentował następująco:

Rzecz prosta, w nacjonalizmie jako postawie społecznej, znalazłoby się dość pierwiastków, aby wytworzyć własną literaturę o wyraźnym obliczu. A jednak taka literatura w Polsce nie powstała. Narodowa demokracja nie wydała pisarza, który by tak zdecydowanie był odbiciem jej ducha, dążeń (Skiwski, 1933h, s. 10).

W pierwszych miesiącach współpracy z redakcją „Pionu” Skiwski bezwzględnie atakował także środowiska liberalne. Zarzucał im lęk przed radykalnymi zmianami społecznymi i zaściankowość stosunków kulturalnych. Za szczególny przejaw prowincjonalizmu literackiego uznawał publicystykę „Wiadomości literackich”, zwłaszcza w wydaniu Antoniego Słonimskiego (Skiwski, 1934a, s. 10).

Przejście do obozu pułkowników pokazało, że Skiwski nie zrezygnował z ideowych eksperymentów, co więcej po 1935 roku znalazł na łamach „Pionu” przyjazną przestrzeń dla swoich nacjonalistycznych przekonań. Utworzenie dwa lata później, z inicjatywy Edwarda Rydza-Śmigłego, Obozu Zjednoczenia Narodowego (dalej: Ozon)¹², którego hasła Skiwski zdecydowanie poparł, jeszcze mocniej zdawało się potwierdzać ten wybór. Dla autora *Na przelaj*¹³ rozpoczął się okres negowania romantycznej wizji Polski jako „narodu-pomazańca” (Skiwski, 1938, s. 1) i głoszenia alternatywnej koncepcji dla jej społeczno-politycznego rozwoju. Według Skiwskiego rozwiązaniem polskich problemów ustrojowych miały być rządy autorytarnego przywódcy, na wzór rozwiązań włoskich i niemieckich. W połowie lat 30. XX w. w jego społeczno-politycznych szkicach coraz częściej zaczęły pojawiać się odwołania do faszyzmu oraz tezy o potrzebie zmian światowego porządku kulturowego (teorie globalizacji). Publicysta z zainteresowaniem śledził rodzących się w Europie Zachodniej ruch faszystowski, który wyraźnie go fascynował (por. Skiwski 1933c, s. 9–10). Utrzymywał też dobre relacje z Ferdynandem Goetlem, zaangażowanym w tworzenie Ozonu i nie krył uznania dla jego twórczości, także tej hołdującej faszyzmowi.

---

¹² Deklaracja prorządowego (sanacyjnego) stronnictwa Ozon zawierała hasła nacjonalistyczne i solidarystyczne, w tym nadrzędności interesu państwa i silnej władzy (Eckert, 1985, s. 160).

¹³ W 1935 roku ukazał się drugi tom esejów krytycznoliterackich Skiwskiego, pt. *Na przelaj*.

Skiwski nie porzucił w tym okresie boyowskich sympatii, choć powoli odcinał się od idei „życia ułatwionego”¹⁴. Podważał zasadność zainicjowanej przez Boya reformy obyczajowej i nie krył rozczarowania jego koncepcjami moralnymi. W styczniu 1934 roku ogłosił w „Pionie” szkic pt. *Jeszcze raz życie ułatwione*. Podtrzymywał w nim wyrażone trzy lata wcześniej stanowisko minimalizmu etycznego, ale w założeniach Boya-Żeleńskiego zauważał już istotne nadużycia. Kwestionował, m.in. dominację w życiu człowieka pierwiastka fizjologicznego i podkreślał:

[...] panującym dzisiaj człowiekiem jest człowiek realizator, a nie człowiek fizjologiczny, to musimy również uznać, że reforma obyczajów, którą proponują Boy i tow. potrzebom epoki nie odpowiada i szans realizacji nie ma (Skiwski, 1934b, s.1).

Skiwski próbował jeszcze pogodzić tradycyjne (katolickie) kanony etyczne z postulatami reformy obyczajowej, twierdząc: „Wyjście jest jedno: liberalne prawa i mocna dyscyplina obyczajowa” (Skiwski, 1934b, s.2). Jednak wyraźnie autorytet i filozofia życiowa Boya traciły w świadomości Skiwskiego na znaczeniu. Świadczyły o tym gorzkie słowa wypowiedziane w „Pionie”:

Wielkie też jest zdziwienie Boya, skoro spotyka się z młodzieżą, głoszącą hasła cnoty i wyrzeczenia. Kiwa głową, niedowierza — to chyba obłuda... (Skiwski, 1934b, s. 2).

Pomimo rozczarowania założeniami „reformy moralnej” niespełna rok później, w kontekście wydanego w 1933 roku *Beniaminka*, Skiwski nadal lojalnie bronił Boya (Skiwski, 1934d, s. 6) i podtrzymywał poparcie dla autora *Słówek* w demaskowaniu społecznej obłudy.

W latach współpracy z rządowym tygodnikiem literackim Skiwski z upodobaniem podważał poglądy także innych intelektualistów i literatów swojej epoki. Nie przysparzało mu to popularności w kręgach literackich. Obok Słonimskiego i Boya jego uwaga skierowana była na poważanego akademika Karola Irzykowskiego¹⁵. W 1934 roku doszło do wymiany zdań między Skiwskim a nestorem Irzykowskim, *nota bene* także ściśle związanym z „Pionem”. Wybrzmiewały w niej echa wzajemnych, acz nieco pobłażliwie wyrażanych, antagonizmów. Skiwski wprawdzie wyrażał uznanie dla talentu Irzykowskiego i jego pisarskich osiągnięć, w tym szczególnie dla *Beniaminka*, nie ukrywał jednak

---

¹⁴ W 1933 roku na łamach „Pionu” Skiwski określił T. Boya-Żeleńskiego jako człowieka obcego ideowo (Skiwski, 1933g, s. 8).

¹⁵ Karol Irzykowski został powołany do pierwszego składu Polskiej Akademii Literatury, utworzonej przez sanację w 1933 roku.

Mimo inteligencji, erudycji i niezwyklej bystrości umysłu mierzenie się Skiwskiego z intelektualizmem Irzykowskiego przypominało walkę zaczepną z olbrzymem. Z gąszczu zarzutów skierowanych bezpośrednio w Irzykowskiego, jako symptomu „ciężkiego niedomagania w strukturze kulturalnej” (Skiwski, 1934d, s. 6), wylaniał się obraz niepokornego krytyka, zbuntowanego przeciwnika niemal całemu środowisku literackiemu międzywojennej Warszawy. W jego ocenie świat literacki lat 30. XX w. cechowała degeneracja moralna i ideowa, stwierdzał:

A więc: tromtadranja endecka, komunistyczna, mesjanistyczna, humanitarnostyczna i wszelka inna. Nieartykułowany belkot frazesu, wściekłości, nienawiści, pogarda myśli dyskursywnej, dociąganie tez i poglądów do haselka – słowem „robota” pośpieszna, niechlujna, często obstalunkowa (Skiwski, 1934d, s.6).

Żywiolowo, miejscami wręcz agresywnie, komentujący poczynania politycznych i literackich konkurentów, z respektem pisał Skiwski w „Pionie” o zagadnieniach religijnych. Niemniej, w typowym dla siebie stylu, stał na pozycji rewizora doktryny katolickiej, a nawet zdeklarowanego heretyka. Wydobywał niespójności w katechizmowych interpretacjach dekalogu i powszechnym rozumieniu prawd wiary. Jego wystąpienie zatytułowane *Katechizm dyplomaty* (na temat *Katechizmu* kardynała Pietra Gasparriego) zainicjowało dyskusję na temat nieomyślności papieżstwa. Głos tej sprawie zabrał w „Pionie” Z. T. Krępski¹⁶.

Okolo 1935 roku Skiwski zaczął też głosić poglądy nawiązujące do pilsudczykowskiej ideologii „odrodzenia w duchu” (por. Siwik, 1926, s. 31–37). Postulował zaimplementowanie zasad katolicyzmu i wychowania religijnego do sanacyjnej koncepcji wychowania państwowego – tj. ukształtowania obywatela „gotowego, jeśli tego zajdzie potrzeba, poświęcić swoje życie dla państwa” (Skiwski, 1935b, s. 3)¹⁷.

---

¹⁶ Na temat wystąpień religijnych Skiwskiego na łamach „Pionu” napisał także M. Urbanowski w książce *Człowiek z głębszego podziemia*. Znalazło się w niej stwierdzenie, iż Skiwski objął w „Pionie” dział religijny. Tematyka ta, choć bez wątplenia stanowiła domenę Skiwskiego, była tylko jednym z wielu wątków, które krytyk podejmował w rządowym tygodniku (Urbanowski, 2003, s. 133–202).

¹⁷ Nie poruszam tu kwestii relacji między religią i kulturą, która zajmowała Skiwskiego. Temat ten został szeroko omówiony przez M. Urbanowskiego w biografii krytyka (Urbanowski, 2003, s. 133–202).

Przeciwko komunistom (1939–1945) – faszystowskie i proniemieckie sympatie

W 1933 roku Skiwski, przechodząc do redakcji „Pionu”, nie manifestował jeszcze otwartego poparcia dla idei faszystów, podkreślał jednak, że „nacjonalizm konsekwentny ideowo musi popierać wrogów swego narodu” (Skiwski, 1933d, s. 12). Autor *Człowieka wśród potworów*¹⁸ dostrzegał ich przede wszystkim na wschodniej flance Polski, co zapewne miało także swoje źródło w osobistych doświadczeniach – w młodości był naocznym świadkiem rewolucji bolszewickiej i uczestnikiem wojny 1920 roku. Po ukazaniu się w 1939 roku książki Ferdynanda Goetla *Pod znakiem faszystów*, Skiwski zamieścił w „Pionie” recenzję opatrzoną znamienym tytułem: *Książka wyjątkowa*. Wyrażał w niej śmiały pogląd o obecności faszystowskich pierwiastków w polskim życiu publicznym. Jednak była to raczej próba przeforsowania własnych poglądów niż obiektywna ocena ówczesnej sytuacji politycznej w Polsce. We wspomnianej recenzji zawarł następujące przemyślenia:

[...] Goetel w swojej książce jest nie tylko wyrazicielem aspiracji ujawnionych w narodzie w sposób mniej lub bardziej wyraźny; w większym jeszcze stopniu — i to właśnie jest ciekawe — wyraża te utajone pragnienia, które nie tylko w polityce oficjalnej, ale nawet w życiu potocznym pozostają w stanie mętnej płynności (Skiwski, 1939, s. 1).

Słowa te pisał kilka miesięcy przed wybuchem wojny i pozostał im wierny także po wrześniu 1939 roku. Podczas literackich spotkań organizowanych w okupowanej Warszawie Skiwski jako zagorzały przeciwnik komunizmu, głosił przekonanie o potrzebie wypracowania antidotum w postaci polskiego faszystów. Widział w nim jedyną szansę na uratowanie Polski. Powracał także, do sygnalizowanej kilka lat wcześniej idei zjednoczonej Europy. Stefan Kisielewski tak zapamiętał głoszone wówczas przez Skiwskiego hasła:

Polska, jeśli nie chce się znaleźć w skazanym na zagładę «gasnącym świecie», musi stworzyć swój własny faszystów [...] — musi przyłączyć się do «jedności europejskiej» pod kierunkiem Niemiec (za: Urbanowski, 1999a, s. 10).

W okresie okupacji nie ukrywał też swoich przekonań o konieczności kulturowego i politycznego przewodnictwa Niemiec na arenie międzynarodowej. Wyzywał do walki z komunizmem i głosił antysemityzm jako element tej walki. Bulwersował i oburzał. Ściągał na siebie krytykę otoczenia i prowokował reakcje dyscyplinujące ze strony polskich władz podziemnych. W 1941 roku Skiwski

---

¹⁸ Tytuł tomiku poetyckiego J.E. Skiwskiego, wydane w 1930 roku.

został skazany na karę infamii za współpracę z nadzorowanym przez Niemców Wydawnictwem Polskim. Wykonanie decyzji zawieszono po wycofaniu przez krytyka, złożonego do druku w niemieckiej oficynie maszynopisu powieści *Czad* (Urbanowski, 1999a, s. 10). Ostrzeżenie to bynajmniej nie osłabiło proniemieckich sympatii Skiwskiego. Co więcej, wkrótce wzmocniła je sprawa katyńska – publicysta wraz z Ferdynandem Goetlem wszedł w skład pierwszej polskiej delegacji, która dotarła do lasu katyńskiego 10 kwietnia 1943 roku¹⁹. Dokładnie rok później²⁰ Skiwski, wraz z Feliksem Burdeckim (związany przed wojną z „Kurierem Polskim”) i Jerzym de Nisau rozpoczął wydawanie dwutygodnika politycznego „Przełom”. Pismo, które rzekomo miało być niezależnym periodykiem politycznym, w rzeczywistości pozostawało pod kontrolą niemieckich władz (Woźniakowski, 2014, s. 448). W pseudokonspiracyjnym tygodniku, wydawanym w Krakowie²¹, Skiwski uparcie przekonywał, że tylko zwycięstwo Niemiec niesie szansę dla sprawy polskiej w powojennym układzie sił. Wydzźwięk tych proniemieckich argumentów wzmacniały odwołania do cynicznej polityki aliantów. W numerze pierwszym pisał:

«Nie wypad» [...] przyznać się, że zostaliśmy zdradzeni przez sojusznika. «Nie wypad» zastanawiać się na tym, czy słuszne jest, aby setki Polaków ginęło na ulicach Warszawy i innych miast dlatego tylko by zrobić przyjemność pary kalkulatorom politycznym z Londynu i zgrai moskiewskich lobużów (Skiwski, 1944a, s. 2).

Było to zaledwie preludium do kolejnych wystąpień negujących politykę rządu emigracyjnego oraz działań polskiego podziemia. W maju 1944 roku Skiwski napisał:

Co jest przedmiotem działania politycznych kół podziemia? Odbudowa Polski niepodległej opartej o sojusz z Anglią i Ameryką i rozporządzającej pełną suwerennością państwową. Czyli – to trzeba powiedzieć jasno – **sam przedmiot dążeń tego ruchu jest całkowicie fikcyjny** [podkr. oryg.] (Skiwski, 1944b, s.1).

Niezgoda na sojusz z Wielką Brytanią i Stanami Zjednoczonymi oraz nawiązanie ścisłej współpracy z Niemcami miały w przekonaniu Skiwskiego głębokie polityczne uzasadnienie – konieczność przeciwstawienia się potędze

---

¹⁹ Patrz opis tej wyprawy: (Goetel, 1949a; 1949b; 1949c; 1951; 2005).

²⁰ Pierwszy numer „Przełomu” ukazał się 17 kwietnia 1944 roku (Urbanowski, 2003, s. 80).

²¹ Redakcja podawała też inne miejsca wydania, m.in. Wieliczka, Warszawa, Raclawice (Urbanowski, 2003, s. 88).

sowieckiej Rosji. W tym też kontekście Skiwski głosił hasła o zjednoczonej Europie, z państwem niemieckim na czele. Z przekonaniem konstatował:

Aby jednak to zwycięstwo stało się faktem, na to potrzebna niezłomnej solidarnej woli narodów broniącej swej wolności wszystkimi siłami i skupienia wszystkich wysiłków w jedno uderzenie skierowane w samo serce sowieckiego potwora (Skiwski, 1944b. s.2)

50-letni już wtedy krytyk pozostawał wierny przedwojennym ideałom i sympatiom politycznym. Nie krył uznania dla osiągnięć politycznych Piłsudskiego i jego obozu, podtrzymywał antysemickie opinie. Czas intensywnych ewolucji ideowych miał już za sobą.

Ryc. 4. „Przełom” 1944, nr 2 z artykułem J.E. Skiwskiego

Źródło: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

W listopadzie 1944 roku Skiwski i Burdecki nawiązali współpracę z innym gadzinowym, prohitlerowskim pismem – „Wiadomościami Polskimi”, wydawanymi w Pluten (Saksonia) i adresowanym do polskich robotników w Niemczech (Woźniakowski, 2014, s. 448).

Ryc. 5. „Wiadomości Polskie” 1944, nr 1

Źródło: Woźniakowski, 2014, s. 449

Działania, które w przekonaniu Skiwskiego miały przynieść przełom w polskiej świadomości i uwrażliwić na sowieckie zagrożenie, stały się dla niego źródłem ostatecznej, osobistej klęski. Popierając władze niemieckie i uznając „terror” na okupancie za bezsensowny i bezużyteczny, niejako z premedytacją podpisywał na siebie bezwzględny wyrok.

W drodze do Wenezueli (1945–1956) – nowa tożsamość i огоłoczenie

Ostracyzm środowiska literackiego²², oskarżenia o kolaborację i przygotowany przez polskie podziemie wniosek o karę śmierci (Urbanowski, 2003, s. 92), wreszcie wkroczenie na teren Polski Armii Czerwonej zmusiły Skiwskiego, przebywającego od 1944 roku w Krakowie, do wyjazdu z kraju i zmiany

---

²² Stefan Kisielewski wspominał, że sprawa antykatolickiej powieści *Czad* i próba jej wydania w wydawnictwie koncesjonowanym przez Niemców stała się powodem zatargu Skiwskiego z wieloma literatami. Byli wśród nich Jerzy Andrzejewski i Maria Dąbrowska, którzy na znak bojkotu odmawiali podania Skiwskiemu ręki (Urbanowski, 2003, s. 68).

nazwiska na Rogalski. Po opuszczeniu (na początku 1945 roku) Polski wraz z rodziną trafił do obozu dla dipisów w Austrii, a następnie w Niemczech. W 1946 roku przedostał się do Włoch, z zamiarem zgłoszenia się do stacjonujących w Ankonie wojsk polskich. Po ujawnieniu tożsamości został skierowany do obozu dla jeńców niemieckich w Rimini, w którym przebywał do 1947 roku. Tu też rozpoczął prace nad rozrachunkowym dramatem *Droga mleczna*. W tym samym czasie w Rimini przebywał Jürgen Rausch, niemiecki literat i filozof, który tak scharakteryzował Skiwskiego w obozowym dzienniku:

Rogalski w ogóle nie ma nic. Jednak nie mówi o swoich stratach [...]. Jest opanowany – właściwość, którą wysoko cenię. I to tym bardziej, kiedy znać, że w gruncie rzeczy ma on namiętną, wojowniczą naturę. Jego spokój wzmacnia wrażenie siły i budzi zaufanie (za: Plechoński, 2004).

Nadto Rausch doceniał u Skiwskiego jego ojcowskie postawy i pisał o rozmowach prowadzonych ze starszym panem Rogalskim na tematy chrześcijaństwa i stosunków polsko-niemieckich.

Na początku 1948 roku Skiwski (jako Jan Rogalski, z zawodu bibliotekarz) razem z rodziną opuścił Europę i wyjechał do stolicy Wenezueli, Caracas. Tu znalazł zatrudnienie w Biblioteca Nacional – uzupełniał zbiory w dziale polskim i pracował w sekcji katalogów. W młodości niechętny pracy bibliotekarza²³, w nowych warunkach odnalazł w niej azyl i uspokojenie. Praca ta oraz lektura klasyków (m.in. Dostojewskiego) wypełniała Skiwskiemu większość czasu w ostatnich latach życia.

W okresie wenezuelskim Skiwski egzystował w bardzo skromnych warunkach, w domu przypominającym lepiankę, w nędznej dzielnicy Catia-Alta-Vista (Urbanowski, 2003, s. 112). Niewiele też w tym czasie publikował. Ogłosił zaledwie kilka szkiców w paryskiej „Kulturze”. Hasła solidaryzmu europejskiego (Europy zjednoczonej pod egidą Niemiec) i krytyka polityki USA wobec staro kontynentu, którą uparcie głosił, ostatecznie zamknęły mu drogę publicystycznej działalności w polskich pismach uchodźczych. Dodatkowo sytuację komplikował fakt, że w kraju nie zapomniano Skiwskiemu poczynań z okresu okupacji. W lipcu 1945 roku za nim, jak również za F. Goetlem został wysłany list gończy. Cztery lata później w zaocznym procesie krytyk został skazany przez władze PRL na karę dożywotniego więzienia. W uzasadnieniu wyroku

---

²³ W latach 20. XX w. Skiwski pracował w Bibliotece Wolnej Wszechnicy Polskiej i w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego (1924–1927). W „Pionie” w artykule *Przeprowadzka i książki* (10/1933) wspominał to zajęcie, jako nieprzystające do jego intelektualnych potrzeb (Urbanowski, 2003, s. 32).

podano współpracę z okupacyjną prasą niemiecką w języku polskim (Urbanowski, 1999a, s. 12).

Mimo braku możliwości drukowania w polskiej prasie emigracyjnej (odmowy Jerzego Giedroycia), Skiwski nie porzucił literackiej i publicystycznej aktywności. Kończył *Drogę mleczną*, nadal pisał eseje polityczno-społeczne a maszynopisy rozsyłał do znajomych. W Caracas utrzymywał też ścisłe kontakty z księdzem Franciszkiem Wołoszykiem, rektorem Polskiej Misji Katolickiej w Wenezueli i twórcą Domu Polskiego. Wynikiem tej współpracy było założenie miesięcznika „Polak w Wenezueli”, którego został redaktorem (Urbanowski, 2003, s. 126–128). Desperackie próby uczestnictwa w życiu emigracji (wchodził w skład Stowarzyszenia Polaków w Wenezueli i Centralnego Komitetu Uchodźców) nie przyniosły jednak wymiernych efektów. Ideowo i intelektualnie osamotniony, z piętnem zdraycy, umarł 2 marca 1956 i został pochowany na cmentarzu w Caracas.

Refleksje końcowe

Maciej Urbanowski za Marylą Stachelską widzi Skiwskiego z twarzą Mefi-
sta, naznaczonego Faustowską pychą artysty i intelektualisty (Urbanowski, 2003, s. 435–444). Czy jest to jednak cała prawda o Skiwskim – człowieku i Skiwskim – pisarzu, krytyku, eseiście? Pod różnymi maskami – religijnego sceptyka, głosiciela faszyzmu, radykalnego antysemitę, obrazoburczego krytyka – krył się człowiek wrażliwy, zagubiony, prowokacyjnie zaczepny, dający upust nieprzeciętnemu intelektualnemu głodowi życia, szukający potwierdzenia własnej nieprzeciętności i tożsamości. Jednym słowem – człowiek wadzący się nieustannie z Bogiem i ludźmi. Siłą napędową tych zmagania było przekonanie, które w 1936 roku wyraził następująco: „Człowiek pragnie zetrzeć się z najsilniejszym wrogiem, aby nad nim zatryumfować” (Skiwski, 1936c, s. 2).

Skiwski – pelen metafizycznych tęsknot i sprzeczności – bywał jednocześnie i obrońcą i przeciwnikiem chrześcijaństwa. Pisał w eseju *Religia czystego doświadczenia*: „Obce mi są intencje polemiczne – przeciwstawianie się chrześcijaństwu było tu koniecznością: chrześcijaństwo jest nasza najbliższą rzeczywistością religijną [...]” (Skiwski, 1936c, s. 2). Ideowo niestabilny, po 1939 roku tkwiący z pełną determinacją w ślepej uliczce, bez wyjścia, był *Skiwski nieodgadniony i poszukujący*. O poszukiwaniach tych sam mówił:

W życiu jesteśmy świadkami bezustannej defilady faktów rozmaitego gatunku i nasza wiedza o związkach między nimi jest skąpa. Zdobywamy ją dzięki własnym wysiłkom badawczym, a w większym bodaj stopniu dziedziczymy jako wiedze utrwaloną nieznanymi bliżej drogami nieświadomości (Skiwski, 1926, s. 213).

Metafizyczne tęsknoty, z którymi zdawał się mierzyć przez całe życie, kierowały zainteresowania Skiwskiego nie tylko w stronę religii, ale i filozofii, także tej spod znaku Nietzschego. Przejmujące są jego refleksje na marginesie dzieł niemieckiego filozofa:

Po raz pierwszy zrozumiałem, czytając te jego wynurzenia, jak tragiczne jest ciężenie geniuszu, którym los człowieka obarcza. Jak okropne jest widzenie rzeczy z tą niesłychaną ostrością, która wyodrębnia nas z tłumu i sprawia, że całe nasze życie duchowe przechodzi w strasznym, mroźnym osamotnieniu (Skiwski, 1936b, s. 4).

Niewątpliwie Skiwskiemu ciążyło znamię własnego geniuszu. Jego tragizm bycia „ponad” wszystkimi i wszystkim, oddają w pewnym stopniu słowa Stanisława Piaseckiego, który w latach 30. tak pisał o niepokornym krytyku:

Nie chce mieć żadnej przystani. Poczytuje to sobie za chlubę, że jej nie ma. Holender-tulacz z zamilowania. Zjawia się to w tym to w tamtym porcie, by wygłaszać swe widmo-bezosobowe obrony i oskarżenia [...] (Urbanowski, 1999, s. 14).

Autora *Poza wieszczbiarstwem i pedanterią* napiętnowała ideowa zmienność, profaszystowskie i proniemieckie sympatie, podważanie autorytetów moralnych i intelektualnych. Ideowo zmienny krytyk nie był jednak cynkiem. Wątpił, szukał, kwestionował. Nieustannie krążył wokół sfery ducha i religii. W działaniach tych kryło się gorączkowe poszukiwanie prawdy intelektualnej i duchowej oraz politycznych idealów, nieustanna gorączkowa reinterpretacja otaczającej rzeczywistości. Toteż niemożliwym wydaje się odnalezienie jednoznacznej odpowiedzi na pytanie: dlaczego do końca życia Skiwski pozostał wierny przekonaniu o politycznym i kulturowym znaczeniu Niemiec? Wiele tłumaczą jego powojenne zapiski (Skiwski, 2014), nie wyjaśniają one jednak wszystkiego. W 1950 roku napisał:

Nigdy wadą idei nie była odległość dzieląca ją od realizacji. [...] Służyć idei, w którą się wierzy – to jedno daje spokój (Skiwski 2014, s. 312).

U źródeł proniemieckich sympatii autora *Na przelaj* leżało zapewne, wykrystalizowane w latach 30. ubiegłego stulecia, przekonanie o sile zachodnio-europejskiego modelu władzy (w niemieckim wydaniu), jako antidotum na bolszewizm. Skiwski, antykomunista, nie przyjmował innego rozwiązania dla politycznego zabezpieczenia interesów Polski, jak tylko zwrócenie się w kierunku Zachodu. Był zwolennikiem federacyjnej Europy pod przewodnictwem Niemiec. Fascynował go faszyzm, ale z cezurą 1939 roku. W późniejszym

okresie utożsamiał go z nazizmem, a ten odrzucał bezwarunkowo jako ideologię nieludzką i antychrześcijańską (Skiwski, 2014, s. 116).

Dziś, ponad 60 lat po śmierci krytyka napiętnowanego tragicznymi wyborami, lektura jego dzieł zmusza do refleksji nad konsekwencjami ludzkich wyborów oraz nad powtarzalnością historii narodów i państw. Wizja zjednoczonej Europy, dominacji zachodnioeuropejskich systemów władzy i daleko posuniętej globalizacji, dziś się w pełni konkretyzuje. I można nazywać Skiwskiego prokiem czy wizjonerem (Urbanowski, 2014, s. 13), bardziej jednak przysługuje mu miano przenikliwego polityka, analitycznego stratega, który z doświadczeń dziejowych i obserwowanego układu sił politycznych antycypował wydarzenia przyszłości. Jakże mocno wybrzmiewają w XXI wieku²⁴ jego przewidywania – „Wojna wybuchnie w warunkach dzisiejszych z rozbitą Europą częściową wynajętą przez Amerykę, częściowo tumanioną przez wiewiórczo sprawną sow-dialektykę” (Skiwski, 2014, s. 311).

Trudno ferować ostateczne i autorytarne wyroki wobec Skiwskiego i jego kontrowersyjnych poglądów, choć tak wiele faktów świadczy jednoznacznie przeciwko krytykowi. Gdyby stanął (także dziś) przed sądem zapewne niewiele miałby na swoją obronę wobec niezaprzeczalnych faktów i wyborów. W jego historii dostrzegalny jest jednak pewien znamieny rys, który pozwala dostrzec, poza fasadą faszyzującego krytyka i kolaboranta, także zagubionego twórcę i człowieka pełnego wątpliwości. Jak ustalił M. Urbanowski rok przed śmiercią Skiwski napisał do kuzyna następujące słowa:

Moja praca literacka i jak ją oceniam? POMYJE – wybijam wielkimi literami, żeby nie było wątpliwości. Taki jest mój na nią pogląd. Wspominam ze wstrętem i ze wstydem, że wydałem w życiu dwie książki napchane tymi okropnymi «esejami». Nie mam najmniejszego przywiązania do tej pisaniny i myślę o niej ze wstrętem (Urbanowski, 1999a, s. 5–6).

Czy przed śmiercią Skiwski przewartościował także wizję politycznego modelu Polski, „zakleszczonej” między dwoma potężnymi mocarstwami? Tego nie wiemy²⁵. Być może jednak jego *wołanie w ciemnościach*²⁶ zostało wreszcie usłyszane...

²⁴ Poglądy Skiwskiego nabierają szczególnego brzmienia w kontekście inwazji Rosji na Ukrainę w 2022 roku.

²⁵ Jeszcze w 1955 roku Skiwski dokonał rekapitulacji swoich poglądów politycznych w memoriale *Problematyka polityczna Polski dzisiejszej* (Skiwski, 2014, s. 129).

²⁶ Taki tytuł nosi jeden z powojennych szkiców Skiwskiego, opublikowany w zbiorze *To o czym się nie mówi. Szkice polityczne z lat 1946–1956* (Skiwski, 2014, s. 287–312).

Bibliografia

- Bańkowska, Małgorzata (2022). *Prasa, książka i polityka. Sanacyjny tygodnik „Pion” na tle czasopism literacko-społecznych II Rzeczypospolitej*. Kalisz: Wydawnictwo Naukowe Akademii Kaliskiej.
- Birkenmajer, Józef (1930). Narodziny krytyka. *Wiadomości Literackie*, 2, s. 3.
- Eckert, Marian (1985). *Historia polityczna Polski lat 1918–1939*. Wyd. 2. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Goetel, Ferdynand (1949). Katyń. Po powrocie, *Wiadomości* [Londyn], 47, s. 2.
- Goetel, Ferdynand (1949a). Rok 1943 i pierwsze wieści. *Wiadomości* [Londyn], 43, s. 1.
- Goetel, Ferdynand (1949b). Katyń. Wizja lokalna, *Wiadomości* [Londyn], 45, s. 2.
- Goetel, Ferdynand (1949c). Katyń. Po powrocie, *Wiadomości* [Londyn], 47, s. 2.
- Goetel, Ferdynand (1951). Zachód i Katyń, *Wiadomości* [Londyn], 27, s. 1.
- Goetel, Ferdynand (2005). *Czas wojny*. Warszawa: Wydawnictwo Arcana.
- Górski, Konrad (1935). Na przelaj ze Skiwskim. *Pion*, 26, s. 5.
- Irzykowski, Karol (1934). Pasportyzm (Odpowiedź J.E. Skiwskiemu na artykuł „Polska choroba” w n-rze 41 „Pionu”). *Pion*, 43, s. 6.
- Kristanova, Evelina (2003). Ilustrowany tygodnik społeczno-kulturalny i literacki „Tęcza” (1927–1931). Wprowadzenie do monografii. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Librorum*, 11, s. 115–126.
- Kristanova, Evelina (2006). *Program społeczny i kulturalny „Tęcza” (1927–1939) na tle prasy katolickiej w II Rzeczypospolitej*. Łódź: Ibidem.
- Polechoński, Krzysztof (2004). Klerkowie w niewoli. Jan Emil Skiwski i Jürgen Rausch. *Orbis Linguarum*, 25, s. 305–309
- Siwik, Bronisław (1926). Społeczne podstawy odrodzenia w duchu. *Droga*, 5, s. 31–37.
- Skiwski, Jan E. (1926). Krytyka katolicka życia dzisiejszego. *Mysł Narodowa*, 40, s. 213–214
- Skiwski, Jan E. (1927). W obronie sanacji. *Mysł Narodowa*, 25, s. 12.
- Skiwski, Jan E. (1928). Z walk o religijny pogląd na świat. *Tęcza*, 32, s. 1.
- Skiwski, Jan E. (1929). Problemat Boya. *Wiadomości Literackie*, 11, s. 1.
- Skiwski, Jan E. (1931). Życie ułatwione. *Wiadomości Literackie*, 47, s. 2.
- Skiwski, Jan E. (1933a). Dlaczego bronić Boya? *Tygodnik Ilustrowany*, 15, s. 285–287.
- Skiwski, Jan E. (1933b). Introdukcja. *Pion*, 1, s. 10.
- Skiwski, Jan E. (1933c). Jeszcze projekt na Polskę. *Pion*, 1, s. 9–10
- Skiwski, Jan E. (1933d). Miód i piwo. *Pion*, 12, s. 12.
- Skiwski, Jan E. (1933e). Nie te czasy! *Pion*, 2, s. 10.
- Skiwski, Jan E. (1933f). Schizofrenia. *Pion*, 6, s. 10.
- Skiwski, Jan E. (1933g). Wakacje z pyrdumką. *Pion*, 8, s. 8.
- Skiwski, Jan E. (1933h). Wypożyczony panteon. *Pion*, 6, s. 5.
- Skiwski, Jan E. (1934a). Heretyk na ambonie. *Pion*, 7, s. 10.
- Skiwski, Jan E. (1934b). Jeszcze raz życie ułatwione. *Pion*, 7, s. 1–2.
- Skiwski, Jan E. (1934c). Na Berdyczów. *Pion*, 9, s. 11.
- Skiwski, Jan E. (1934d). Polska choroba. *Pion*, 41, s. 6.
- Skiwski, Jan E. (1934e). Poznań. *Pion*, 1, s. 11–12
- Skiwski, Jan E. (1934f). Wizja i paszport (Karolowi Irzykowskiemu). *Pion*, 45, s. 6.
- Skiwski, Jan E. (1935a). Katolicyzm a temperament. *Pion* 36, s. 8
- Skiwski, Jan E. (1935b). Wychowanie religijne a wychowanie państwowe. *Pion*, 2, s. 3–4.
- Skiwski, Jan E. (1936a). Kronika. Istniejący porządek. *Pion*, 26, s. 8.
- Skiwski, Jan E. (1936b). Nietzsche we wspomnieniu. *Pion*, 37, s. 3–4
- Skiwski, Jan E. (1936c). Religia czystego doświadczenia. *Pion*, 4, s. 2–3.

- Skiwski, Jan E. (1938). Pięknoduchostwo. *Pion*, 5, s. 1.
- Skiwski, Jan E. (1939). Książka wyjątkowa. *Pion* 4, s. 1–2.
- Skiwski, Jan E. (1944a). Cena krwi. *Przełom* 1, s. 2–3.
- Skiwski, Jan E. (1944b). Nasz głos. *Przełom*, 2. s. 1–2.
- Skiwski, Jan E. (1999). *Żeromski – pisarz i apostoł*. W: Skiwski J.E., Urbanowski M. (oprac.). *Na przelaj oraz inne szkice o literaturze i kulturze* (s. 39–80). Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Skiwski, Jan E. (2014). Urbanowski M. (oprac.) *To o czym się nie mówi. Szkice polityczne z lat 1946–1956*. Łomianki: Wydawnictwo LTW.
- Urbanowski, Maciej (1999a). *Jan Emil Skiwski jako krytyk literacki*. W: Skiwski J.E., Urbanowski M. (oprac.). *Na przelaj oraz inne szkice o literaturze i kulturze* (s. 5–27). Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Urbanowski, Maciej (1999b). *Zestawienie bibliograficzne prac Jana Emila Skiwskiego opublikowanych w latach 19919–1950*. W: Skiwski J.E., Urbanowski M. (oprac.). *Na przelaj oraz inne szkice o literaturze i kulturze* (s. 527–542). Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Urbanowski, Maciej (2003). *Człowiek z głębszego podziemia. Życie i twórczość Jana Emila Skiwskiego*. Kraków: Wydawnictwo Arcana.
- Urbanowski, Maciej (2020). *Posłowie*. W: Skiwski J.E., *Umierające miasto. Opowiadania i wspomnienia* (s. 225–230). Łomianki: Wydawnictwo LTW.
- Woźniakowski, Krzysztof (2001). *Polskojęzyczna prasa gadzinowa w tzw. Starej Rzeczy 1939–1945* (s. 57). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Woźniakowski, Krzysztof (2014). *Polskojęzyczna prasa gadzinowa czasów okupacji hitlerowskiej 1939–1945. Studia i szkice zebrane* (s. 449–450). Lublin: Wydawnictwo Scriptorium.
- Zięba, Jan (2000). Człowiek, który ryzykował (Jana Emila Skiwskiego droga od modernizmu do faszyzmu). *Teksty Drugie*, 6, s. 153–162.

Dodatek A

Bibliografia adnotowana publikacji Jana Emila Skińskiego opublikowanych w „Pionie”²⁷

„PION: tygodnik społeczno-literacki” (1933–1939)

1933

Akademia [Polska Akademia Literatury], nr 8, s. 10.

Galimatias [dot. „Gazety Literackiej”], nr 3, s. 10.

Introdukcja [zagadnienia społeczno-polityczne], nr 1, s. 10.

Jeszcze projekt na Polskę [rec.: J.N. Miller, *Na gruzach Grenady: studium krytyczne*, Warszawa 1933], nr 1, s. 9–10.

Kultura polemiczna [dot. publicystyki T. Boya-Żeleńskiego, A. Słonimskiego, K. Irzykowskiego], nr 5, s. 9.

Miód i пиво [program kulturalny sanacji], nr 12, s. 12.

Nie te czasy! [antysemityzm, prasa endecka], nr 2, s. 10.

Niedokładności [antysemityzm, „Myśl Narodowa”], nr 7, s. 12*

Notatki (niepodpisany) [przegląd prasy], nr 10, s. 15**

Notatki (niepodpisany) [przegląd prasy literackiej], nr 12, s. 10**

Nony tom Boya [rec.: T. Boy-Żeleński, *Wakacje z przydomką*, Warszawa 1933], nr 8, s. 8.

Podniesiony kamyczek [katolicyzm, „Myśl Narodowa”], nr 13, s. 10*

Porozmawiajmy [dot. artykułu T. Kudlińskiego w „Gazecie Literackiej”], nr 7, s. 8.

Przegląd prasy [dot. publicystki „ABC”, twórczości A. Struga, K. Irzykowskiego, A. Słonimskiego], nr 11, s. 10

Przeprowadzka i książki [bibliofilstwo, bibliotekarstwo], nr 10, s. 10.

Psychologia pogardy [dot. artykułu J. Rembienińskiego w „Myśli Narodowej”], nr 9, s. 8*.

Schizofrenia [Polska Akademia Literatury], nr 6, s. 10.

Tatry w poezji polskiej i słowackiej (niepodpisany) [dot. książki S. Mečiana, *Tatry o słowackiej a polskiej poezji*], nr 4, s. 5*.

Technologia pracy umysłowej (niepodpisany) [dot. książki S. Rudniańskiego, *Technologia pracy umysłowej*], nr 13, s. 10*.

Wypożyczony Panteon [literatura piękna, endecja], nr 6, s. 5.

Wyraźnie „tak” czy „nie” [dot. opinii redakcji „ABC” nt „Pionu”], nr 4, s. 10.

---

²⁷ Bibliografia opracowana została na podstawie analizy zawartości „Pionu” oraz materiałów opublikowanych przez M. Urbanowskiego (1999, s. 532–541). Skorygowane tytuły artykułów oraz pozycje nieujęte w bibliografii Urbanowskiego oznaczono gwiazdką (* nowa pozycja, ** pozycja skorygowana). Dodano numerację stron. Autorstwo artykułów niepodpisanych ustalono na podstawie informacji zamieszczonych w rocznych spisach treści „Pionu”.

1934

- Barbara [katolicyzm], nr 29, s. 7.
Czy heretyka wolno zabić? [katolicyzm], nr 20, s. 1–2.
Czy należy uczyć literatury [edukacja literacka], nr 43, s. 3.
Dyskusje [katolicyzm], nr 24, s. 9–10.
Heretyk na ambonie [dot. publicystyki A. Slonimskiego], nr 7, s. 10.
Higienistki [literatura kobieca], nr 39, s. 6.
Ideologia na „wynos” [dot. „Beniaminka” Irzykowskiego], nr 6, s. 9.
Inferioritąkompleks [rec.: J. Wiktor, *Wierzyby nad Sekwaną*, Warszawa 1933], nr 21, s. 9.
Jeszcze raz życie utatwione [dot. T. Boya-Żeleńskiego], nr 7, s. 1–2
Kabarety dwa, pornografia jedna [dot. instytucji kulturalnych Poznania], nr 18, s. 12.
Katechizm dyplomaty [katolicyzm], nr 9, s. 8.
Katolicyzm omylny i nieomylny [dot. dyskusji z Z.T. Kępskim o katolicyzmie], nr 14, s. 9–10.
Kompromis czy synteza [dot. programu „Pionu”], nr 10, s. 10.
Krajowe prolet-mity [literatura proletariacka], nr 23, s. 1–2.
Księga jubileuszowa ku czci prof. Zdźwiechowskiego [zagadnienia literackie], nr 25, s. 11.
Kupa słaków w środku marzenia [dot. powieści L.F. Céline’a, *Podróż do kresu nocy*], nr 4, s. 4–5.
Lampa Aladyna [reportaż z Rumunii], nr 36, s. 5–6.
Literatura narodowa w dniu dzisiejszym [zagadnienia społeczno-literackie], nr 19, s. 5–6.
Literatura ugłaskana [dot. nagrody literackiej PAL], nr 3, s. 9.
Magia z magla [dot. mentalności mieszkańców Poznania i Warszawy], nr 8, s. 11.
Moralizatorzy spod znaku Aszantki [zagadnienia moralno-obyczajowe], nr 12, s. 10.
Na Berdyczów [dot. polemiki z S. Piaseckim], nr 9, s. 11.
O ducha Wschodu [rec.: B. Jasinowski, *Wschodnie chrześcijaństwo*, Wilno 1933], nr 37, s. 1–2.
O typ współczesnej kultury [dot. polskiej kultury mieszczańskiej i szlacheckiej], nr 30, s. 6–7.
Obleżony pałac [dot. Związku Literatów Polskich w Poznaniu], nr 49, s. 3.
Odpowiedz [na art.: J. Ułaszyn, *Jeszcze raz: czy heretyka wolno zabić*], nr 49, s. 7.
Odpowiedzialność [katolicyzm], nr 44, s. 6.
Patos dystansu [dot. nagrody literackiej PAL], nr 5, s. 10*.
Petryfikacja [dot. art. J. Wasilewskiego w „Myśli Narodowej”], nr 11, s. 9.
Pochwała herezji (Dialog niezupełnie fikcyjny) [katolicyzm], nr 28, s. 5.
Polska choroba [dot. polemiki z K. Irzykowskim], nr 41, s. 6.
Porządkowanie antysemityzmu [dot. artykułu w „Buncie Młodych”], nr 18, s. 10.
Poznań [dot. okresu pobytu Skiwskiego w Poznaniu], nr 1, s. 11–12.
Proszę o sąd [prasa endecka], nr 11, s. 10.
Przemilczany najazd [literatura chłopska], nr 16, s. 2–3.
Religia kultury [dot. książki M. Berdjajewa, *Le problème du communisme*], nr 26, s. 4–5.
Reportaż z moralą [dot. życia literackiego Poznania], nr 27, s. 10.
Rozmowa w wagonie [religia], nr 42, s. 5.
Stan badań nad Przybyszewskim (niepodpisany) [dot. prac S. Sawickiego i S. Helstyńskiego], nr 4, s. 11*.
Stylizujemy się [Polska Akademia Literatury], nr 13, s. 10.
Śpiew drutów [rec.: B. Winawer, *Śpiew drutów*, Warszawa 1934], nr 23, s. 8.

- Święta* [dot. recepcji literatury], nr 2, s. 10.
To i owo [dot. „Buntu Młodych”], nr 31, s. 8.
„*Verbum*” [prasa katolicka], nr 6, s. 10.
Witaliści [zagadnienia językoznawstwa], nr 38, s. 4–5.
Wizja i paszport (Karolowi Irzykowskiemu) [dyskusja], nr 45, s. 6.
Zegadłowicz żyje [dot. twórczości E. Zegadłowicza], nr 15, s. 9.
Złudzenia hedonizmu [dot. „Verbum”], nr 17, s. 5.

1935

- Bogdan Suchodolski jako pisarz, redaktor i edytor* [socjologia polska, kultura, wychowanie], nr 43, s. 2.
Boy o teatrze [rec.: T. Boy-Żeleński, *Romanse cieniów*, Warszawa 1935], nr 37, s. 6.
„*Granica*” [rec.: Z. Nalkowska, *Granica*, Warszawa 1935], nr 40, s. 2.
Idea, której niema [katolicyzm], nr 34, s. 3–4.
Katolicyzm a temperament [polemika z S. Furmanikiem], nr 36, s. 8.
Kościół, państwo i zdrony rozsądek [katolicyzm, państwo], nr 17, s. 3–4.
Kronika. Boy kontra Boy [dot. publicystyki T. Boya-Żeleńskiego, Towarzystwa Krzewienia Kultury Teatralnej], nr 38, s. 8**.
O sprawiedliwość dla grafomanii [życie literackie], nr 52, s. 19–20.
Powieść [rec.: J. Bandrowski, *Pałac połamanych lalek*, Warszawa 1935], nr 18, s. 6–7*.
Powieść [rec.: Jerzy Bandrowski, *Pałac połamanych lalek*, Warszawa 1935], nr 18, s. 6–7.
Sztuka i antena. Hołd dźwięków (Audycja żalobna radia niemieckiego) [dot. słuchowska na cześć J. Piłsudskiego], nr 23, s. 10.
Sztuka i antena. Odbronzowanie [!] radia [Polskie Radio, sztuka radiowa], nr 25, s. 5.
Sztuka i antena. Wymyśliliście psa – wymyście kaganiec [sztuka radiowa], nr 40, s. 9.
Wychowanie religijne a wychowanie państwowe [katolicyzm, polityka państwa], nr 2, s. 3–4,
„*Zmory*” *trzeba złatwić* [dot. powieści E. Zegadłowicza, *Zmory*], nr 46, s. 4.

1936

- Antena i sztuka. Sądzą „Diabła”* [dot. słuchowiska J.E. Skińskiego „Diabeł”], nr 23, s. 6.
Jean Cocteau – pamiętnikarz [rec.: J. Cocteau, *Portraits souvenirs 1900–1914*, Paris 1935], nr 34, s. 6.
Kronika „Istniejący porządek” jako ideał [antysemityzm, komunizm, Stronnictwo Narodowe], nr 26, s. 8**.
Kronika radiowa [dot. słuchowiska M. Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej „Młodość biedna czy zuchwała?”], nr 17, s. 7*.
Literatura katolicka w Polsce i u obcych [dot. E. Zegadłowicza i twórczości katolickiej], nr 15, s. 5.
Mania szarżyzny [zagadnienia literackie], nr 28, s. 1.
Nietzsche we wspomnieniu [romantyzm polski, filozofia niemiecka], nr 37, s. 3–4**.
Notatki. „Pochodzić” nie zawsze jest trefne [regionalizm, gwarą], nr 41, s. 7**.
O poziom nienawiści. Reportaż melancholijny [sztuka], nr 12, s. 4.

- Od literatury do społeczeństwa— możliwości i złudzenia* [dot. społecznej funkcji literatury], nr 30, s. 1.
- Poeta zdrowego rozsądku* [dot. twórczości F. Goetla], nr 8, s. 2.
- Poprawialstwo* (dot. K. Irzykowskiego), nr 25, s. 5.
- Powieść* [rec.: J. Wiktor, *Orka na ugorze Jana Wiktora*, Warszawa 1935], nr 33, s. 7–8**.
- Przegląd prasy. Jak on to zrobił* [dot. art. w „Wiadomościach Literackich” o Zmorach E. Zegadłowicza], nr 14, s. 8.
- Przegląd prasy. Jednostronny humanitaryzm* [„Wiadomości Literackie”, wojna w Hiszpanii], nr 38, s. 6**.
- Przegląd prasy. Jeszcze mu mało* [dot. powieści E. Zegadłowicza, *Zmory*], nr 19, s. 7**.
- Religia czystego doświadczenia* [katolicyzm], nr 40, s. 2–3.
- Sprawy rosyjskie. André Gide o Sowietach* [rec.: A. Gide, *Retour de l'USSR*], nr 51–52**.
- Sprostowania, sprostowania...*, [dot. *Sklepów cynamonowych* B. Schulza i *Granicz* Z. Nalkowskiej], nr 3, s. 3**.
- Sztuka i antena. Blaski i cienie ostatnich tygodni* [dot. sluchowisk radiowych], nr 46, s. 5**.
- Sztuka i antena. Intonacja słowa radiowego* [dot. sluchowisk radiowych], nr 31, s. 3**.
- Sztuka i antena. Jak Paweł zabił Gawła i jak to można było zrobić* [dot. sluchowiska K. Irzykowskiego, „Paweł zabił Gawła”], nr 11, s. 5.
- Sztuka i antena. Sluchowiska bez dogmatu* [dot. sluchowiska E. Szemplińskiej „Potrójny ślad” i M. Johansena „Pod ziemią”], nr 51–52, s. 9**.
- Sztuka i antena. Z mikrofonem do żołądka* [dot. sluchowiska H. Knana „Nikotyńna”], nr 14, s. 6.
- Trzysta metrów pod ziemią* [Śląsk], nr 50, s. 4.
- Wspomnienie o Zygmuncie Waliszewskim* [sztuki plastyczne], nr 49, s. 3.
- Z lektury wakacyjnej* [czasopisma kulturalne, prasa katolicka], nr 36, s. 4**.
- Żalozne bogactwo* [zagadnienia językoznawstwa], nr 25, s. 3.

1937

- Autentyzm w literaturze* [zagadnienia teoretycznoliterackie], nr 31, s. 1–2; nr 32, s. 3.
- Polemika. Dwie odpowiedzi* [katolicyzm], nr 9, s. 10.
- Rodacy obmawiają Wisłę* [żegluga rzeczna], nr 41, s. 1–2.
- Sandomierz* [reportaż literacki], nr 47, s. 4–5.
- Sluchowiska nastrojowe* [dot. sluchowiska W. Hulewicza „Lament królewski”], nr 27, s. 5**.
- Sztuka i antena. Co słyszeliśmy ostatnio* [dot. sluchowiska A. Rybickiego „Zaczyna się dzień”], nr 7, s. 6**.
- Sztuka i antena. Debiut p. Nowickiego* [dot. skeczu radiowego A. Nowickiego „Syrena piekielna”], nr 19, s. 17.
- Sztuka i antena. Fantastyka i dzień powszedni* [dot. sluchowiska I.K. Galczyńskiego „Bal zakochanych”], nr 1, s. 8.
- Sztuka i antena. Prusiana radiowe* [dot. sluchowisk radiowych na kanwie utworów B. Prusa], nr 22, s. 7.
- Sztuka i antena. Staff przed mikrofonem* [dot. sluchowiska L. Staffa o św. Franciszku z Asyżu], nr 15, s. 7.

Świat książek [rec.: Z. Starowicyskiej-Morstinowej, Kamień i woda. Wrażenia z Jugosławii, Poznań 1937], nr 23, s. 7**.

Zagadnienie wolności literatury [Młoda Polska, literatura społeczna, literatura katolicka], nr 10, s. 1–2.

1938

„...*A kulturę zrobimy później*” [problematyka społeczno-polityczna, nacjonalizm], nr 13, s. 1–2.

Irzykowski beletrysta [dot. twórczości K. Irzykowskiego], nr 47, s. 4.

Krytyka rekolekcyjna [dot. pisarstwa F. Mauriaca], nr 50, s. 1–2.

Licytacyjniizm [polemika z K. Irzykowskim], nr 24–25, s. 4.

Pięknoduszostwo [rec.: A. Górskiego, *Niepokój naszego czasu*, Warszawa 1938], nr 5, s. 1–2.

Polska konta polskość [dot. wystąpienia A. Bocheńskiego na łamach „Polityki?”], nr 23, s. 4.

Prawdziwa zdobycz radiofonii [dot. słuchowiska A. Bohdziewicza „Powrót?”], nr 39, s. 4.

W Polsce i Błędmierzu [rec.: J. Iwaszkiewicz, *Pasje błędnierskie*, Warszawa 1938], nr 17, s. 1

1939

Człowiek, który nie dogonił prawdy [dot. dramatu L.H. Morstina „Obrona Ksantypy?”], nr 13, s. 3.

Katolicyzm, antysemityzm i zdrowy rozsądek [Kościół katolicki], nr 3, s. 3.

Książka wyjątkowa [rec.: F. Goetel, *Pod znakiem faszyzmu*, Warszawa 1939], nr 4, s. 1–2.

Nierzeczywiste, a jednak ważne [Kościół katolicki], nr 9, s. 2.

Sybilla jednooka [Kościół katolicki, antysemityzm], nr 14–15, s. 10–11.

Dodatek B

Wykaz artykułów opublikowanych przez J.E. Skiwskiego w prasie godzinowej – „Przełom: dwutygodnik polityczny” (1944–1945), „Wiadomości Polskie” (Pluten, 1944–1945), „Gazeta Ilustrowana” (1940–1945)²⁸

- Bimber w ciemnościach, *Przełom* 1944, nr 13.
Cena krwi, *Przełom* 1944, nr 1.
Gdzie byliście panowie, *Przełom* 1944, nr 12.
Gęby przegrali, *Przełom* 1944, nr 1.
Głupota czuwa – podłość też, *Przełom* 1945, nr 1–2.
Juliusz Kaden-Bandrowski, Z nekrologów literackich, *Gazeta Ilustrowana* 1945, nr 4.
Katedra w Reims, *Przełom* 1944, nr 7.
Kwestia żydowska, *Przełom* 1944, nr 11.
Nasz głos, *Przełom* 1944, nr 2.
Nie zginęła, *Przełom* 1944, nr 14.
O wyobraźnię polityczną, *Przełom* 1944, nr 3.
Patos i głupstwa, *Przełom* 1944, nr 14.
Po szczeblach złudzeń (o trzeciej wojnie światowej), *Przełom* 1944, nr 7–8.
Powody zmiany, *Wiadomości Polskie* 1944, nr 3.
Przegrana karta, *Przełom* 1945, nr 1–2.
Śp. Karol Irzykowski, *Gazeta Ilustrowana* 1945, nr 4.
Śp Karol Irzykowski, *Przełom* 1945, nr 1–2.
W poszukiwaniu elementów siły, *Przełom* 1944, nr 4.
Wyciągnijmy konsekwencje, *Wiadomości Polskie* 1944, nr 1.
Źródła proangielskich rozczarowań, *Przełom* 1944, nr 9.

Jan Emil Skiwski – a rebellious critic. (From the editors of “Pion” and “Przelom” to the Biblioteca Nacional in Caracas)

ABSTRACT: The article presents the profile and socio-political thought of one of the most prominent literary critics of the interwar period – Jan Emil Skiwski. Skiwski's fascination with fascist movements, pro-German views and cooperation with publishing houses supervised by the Nazi occupier caused him to be almost completely forgotten after World War II. Since the late 1990s, there has been a process of restoring the figure and works of the critic of Polish literary history. The present study is part of this effort and includes an analysis of Skiwski's views contained in his journalism from 1933–1945, along with an extensive bibliography of his publications from that period.

KEYWORDS: literary press, literary criticism, fascism, Skiwski Jan Emil, “Pion”, “Przelom”

---

²⁸ Źródło: Urbanowski 1999b, s. 527–542; Woźniakowski 2014, s. 449-450; Woźniakowski 2001, s. 57.

Michał Kimaczyński

Katedra Informatologii i Bibliologii

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Łódzkiego

e-mail: michalkimaczynski@gmail.com

[„Auto Motor i Sport”: analiza miesięcznika motoryzacyjnego w latach 2018–2020

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.06>

Abstrakt: Niniejszy artykuł otwiera planowany cykl publikacji na temat współczesnego rynku prasy motoryzacyjnej w Polsce. W tym inicjującym opracowaniu, skupiono się na analizie popularnego miesięcznika o ogólnomotoryzacyjnym charakterze, „Auto Motor i Sport”. Zasadniczym celem pracy było scharakteryzowanie oraz próba klasyfikacji wymienionego periodyku. Postawiono następujące pytania badawcze: czy i w jaki sposób analizowany periodyk realizuje funkcje przypisane tego rodzaju prasie? jak zaprojektowana jest jego makieta? jakie treści publikowane są na jego łamach i tym samym, co wyróżnia zawartość tego tytułu na tle innych? W jaki sposób przedstawiano testy samochodów na łamach wybranego periodyku? jakiego rodzaju i jakie marki pojazdów testowano? do jakiej z proponowanych grup zaklasyfikować można analizowany periodyk? Aby odpowiedzieć na tak postawione pytania, w badaniach skorzystano przede wszystkim z metody analizy zawartości prasy, ale także z metody analizy i krytyki piśmiennictwa, metody historycznej oraz statystycznej. Podstawą analizy było 36 numerów wydanych w latach 2018–2020 (po 12 numerów na rok).

Słowa kluczowe: „Auto Motor i Sport”, badania prasoznawcze, prasa motoryzacyjna, prasa hobbystyczna, prasa dla mężczyzn

Współczesny rynek prasy motoryzacyjnej w Polsce obfituje w znaczną liczbę tytułów nierzadko o różnym charakterze i profilu. Taki stan rzeczy jest szczególnie interesujący z punktu widzenia badacza. Mogłoby się bowiem wydawać, że tematyka motoryzacyjna stanowi pewną niszę, co w połączeniu z niskim poziomem czytelnictwa prasy drukowanej¹ powinno przełożyć się na zdecydowanie bardziej ograniczoną ofertę wydawniczą. Odpowiedzi wyjaśniających takie zjawisko dostarczyć mogą (przyszłe) osiągnięcia nauki o komunikowaniu i mediach.

W toku przeprowadzonej kwerendy ustalono jednak, że liczba publikacji naukowych poświęconych polskiej prasie motoryzacyjnej jest niewielka². Za jedno z najbardziej wartościowych na gruncie prasy polskiej uznać należy prace Adama Bańdo, który jako pierwszy opisał historię tego typu pism w Polsce. Niestety, jego badania kończą się na 1989 r. (Bańdo, 2015; 2019). Okres po transformacji ustrojowej w Polsce, który zmienił również kształt czasopiśmiennictwa motoryzacyjnego jest natomiast tylko w nikłym stopniu rozpoznany i opisany. W tym miejscu przywołać należy analizę „Motora” – najstarszego ze współczesnych periodyków motoryzacyjnych (Ślaski, 2018b) oraz ujęcie problematyki gatunków mowy charakterystycznych dla tego rodzaju pism (Wojtak, 2006). Warto wspomnieć również o odpowiadających tej tematyce pracach magisterskich, przygotowywanych w różnych ośrodkach akademickich³. Z uwagi na niewątpliwie bogatą ofertę, popularność i wyjątkowy charakter tego typu periodyków, a jednocześnie ze względu na niewielką liczbą opracowań z nimi związanych potrzeba dalszych analiz w tym zakresie wydaje się w pełni uzasadniona.

Prezentowany artykuł otwiera planowany cykl publikacji na temat współczesnego rynku prasy motoryzacyjnej w Polsce. Zasadniczym celem jest jego dogłębna charakterystyka oraz klasyfikacja występujących na nim tytułów, bowiem wstępna analiza wykazała, że różnorodność periodyków motoryzacyjnych umożliwia ich wyodrębnienie i klasyfikację. Potrzeba nowej systematyki w oparciu o kryteria odpowiadające współczesnej rzeczywistości medialnej jest tym bardziej zasadna, iż już na poziomie terminologicznym związanym z prasą motoryzacyjną pojawiały się wcześniej problemy (zob. dalej).

Głównym celem pierwszego z proponowanych opracowań jest charakterystyka oraz klasyfikacja miesięcznika motoryzacyjnego, „Auto Motor i Sport” [dalej: AMiS]. Taki wybór jest nieprzypadkowy; jest to popularny miesięcznik o charakterze ogólnomotoryzacyjnym, zatem cieszący się potencjalnie największą

---

¹ Więcej zob. Filas, 2020.

² W niniejszych ustaleniach posłużono się m.in. specjalistyczną wyszukiwarką publikacji naukowych Google Scholar oraz multiwyszukiwarką dostępną na stronie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego.

³ Np. Jaśkiewicz, 2013; Ślaski, 2018a; Sołtysik, 2010; Towarek, 2010.

a jednocześnie najbardziej zróżnicowaną grupą odbiorców⁴. Aby zrealizować tak postawiony cel, sformułowano następujące pytania badawcze: (1) czy i w jaki sposób analizowany periodyk realizuje funkcje przypisane tego rodzaju prasie? (2) jak zaprojektowana jest jego makietka? (3) jakie treści publikowane są na jego łamach i tym samym, co wyróżnia zawartość tego tytułu na tle innych? Jednocześnie, uznając słuszność stwierdzenia, iż to testy samochodów są najbardziej charakterystyczną cechą prasy motoryzacyjnej, za zasadniczą część badań w tym przypadku uznano analizę tej formy wypowiedzi dziennikarskiej, zamieszczanej na łamach AMiS. Postawiono w związku z tym dwa dodatkowe pytania badawcze: (4) w jaki sposób przedstawiano testy samochodów na łamach wybranego periodyku? (5) jakiego rodzaju i jakie marki pojazdów testowano? Ostatnie pytanie, wieńczące prowadzone badania w odniesieniu do pierwszego z analizowanych tytułów dotyczy tego, do jakiej z proponowanych grup zaklasyfikować można analizowany periodyk. Za podstawową metodę badawczą posłużyła analiza zawartości prasy. Zastosowano również metodę analizy i krytyki piśmiennictwa, metodę historyczną oraz statystyczną. Podstawą badawczą były wszystkie numery „Auto Motor i Sport” opublikowane w latach 2018–2020 (łącznie 36 wydań). Dogłębna kwerenda pozwoliła na zgromadzenie 1567 pozycji bibliograficznych, które posłużyły do opracowania zebranego materiału.

Problematyka natury typologicznej

Jeszcze do niedawna periodyki motoryzacyjne uznawano zwykle za część prasy sportowej lub hobbystycznej. Tę pierwszą klasyfikację przyjął między innymi Bogdan Tuszyński w odniesieniu do tytułów pism motoryzacyjnych w katalogu prasy sportowej (1981, s. 495–515). Z kolei jako prasę hobbystyczną skierowaną do mężczyzn uznano czasopisma motoryzacyjne w *Popularnej encyklopedii mass mediów* (1999, s. 426). Obecnie taka klasyfikacja wydaje się anachroniczna. Współcześnie w tej grupie znajdziemy przecież m.in. pisma fachowe dla przedstawicieli różnych zawodów i branż (np. mechaników, kierowców ciężarówek i busów), periodyki dedykowane miłośnikom sportów motorowych, motocykli, samochodów zabytkowych czy konkretnych marek. Szeroki zakres treści i przeznaczenia prasy motoryzacyjnej pozwala zatem na jej wyodrębnienie i potraktowanie jako samodzielnie funkcjonującego typu. A. Bańdo proponuje następującą definicję:

---

⁴ W porównaniu do pozostałych pism motoryzacyjnych o odmiennym charakterze np. dedykowane kierowcom ciężarówek czy konkretnym markom.

Czasopisma motoryzacyjne to kategoria obejmująca szeroką grupę periodyków o problematyce motoryzacyjnej. Pojęcie to nie ogranicza się do popularnej prasy motoryzacyjnej, tzw. kolorowych magazynów motoryzacyjnych. Obejmuje również związaną tematycznie z motoryzacją część tytułów prasy turystycznej i sportowej, np. dotyczącej sportów motorowych i samochodowych, w tym pisma towarzystw, klubów i kółek auto-motocyklowych, a także czasopisma hobbystyczne rozwijające zainteresowania motoryzacją i kolekcjonerstwem motoryzacyjnym. Do prasy motoryzacyjnej zaliczamy też periodyki techniczne – popularne poradniki dotyczące eksploatacji motocykli i samochodów oraz naukowe pisma techniczne omawiające problematykę konstrukcji pojazdów. Odrębną grupę czasopism motoryzacyjnych stanowią tytuły branżowe, w tym pisma związków i grup zawodowych, również tzw. pisma zakładowe oraz „pisma handlowe”, których zadaniem jest dostarczenie odbiorcy motoryzacyjnej informacji handlowej. Do tej ostatniej grupy zaliczamy m.in. katalogi giełdowe i oferty firm motoryzacyjnych (Bańdo, 2015, s. 6).

Stanowisko autora wprowadza porządek terminologiczny i jest rzetelnie uzasadnione. Gdyby bowiem potraktować wymienione typy prasy jako oddzielne grupy typologiczne, zamiast jednej byłoby ich kilka (czasopisma hobbystyczne, sportowe, techniczne), co wydaje się zbędne. Na ich łamach poruszane są zagadnienia motoryzacyjne, a jedyne różnice dotyczą wybranych aspektów podejmowanej tematyki. Ponadto traktowanie prasy motoryzacyjnej jako samodzielnie funkcjonującego typu wydaje się być przyjęte również w ogólnym dyskursie publicznym. Świadczy o tym chociażby obecność hasła „czasopismo motoryzacyjne” w polskojęzycznej wersji Wikipedii. Należy zwrócić uwagę, że autorzy określili tym terminem „rodzaj wydawnictwa poświęconego tematyce motoryzacyjnej, zawierające różnego rodzaju informacje, ciekawostki, nowości związane z przemysłem samochodowym” (Czasopismo motoryzacyjne. W: *Wikipedia. Wolna encyklopedia*). Konstrukcja także i tej definicji ponownie sugeruje wpisanie możliwie jak najbardziej szerokiego wachlarza pism (motoryzacyjnych) do omawianego typu prasy.

Rys historyczny współczesnej polskiej prasy motoryzacyjnej

Na współczesny stan rynku prasy motoryzacyjnej w Polsce szczególny wpływ miała transformacja ustrojowa, która dokonała się w Polsce w 1989 r. W czasach komunizmu wydawano bowiem niewiele pism poświęconych motoryzacji. Za najważniejsze (i właściwie jedyne ogólnomotoryzacyjne) należy uznać tygodnik „Motor” (Warszawa, 1952). Pozostałą ofertę stanowiły czasopisma branżowe, piśmka zakładowe czy biuletyny. Choć część z nich miała prawdopodobnie cenny wkład dydaktyczny w kształceniu generacji polskich inżynierów (Bańdo, 2015, s. 12), to rynek pism motoryzacyjnych (szczególnie

w kontekście tytułów o szerszym przeznaczeniu) pozostawał mocno ograniczony, a politycznie umotywowane inicjatywy wydawnicze służyły raczej wyłącznie praktycznym zastosowaniom i/lub celom propagandowym, wpisującym się w interesy partii. Na brak różnorodności tego typu periodyków w tamtym okresie z pewnością wpływ miał także stan samej motoryzacji w Polsce. I choć można twierdzić, że rozwój motoryzacji i tak przebiegał zaskakująco sprawnie, to jednak geopolityczny podział świata wpłynął na izolację Polski i w konsekwencji (przynajmniej częściowe) zacofanie branży motoryzacyjnej. Przemysł pozbawiony cennej myśli technicznej, wyrobów i osiągnięć Zachodu pozostawał znacznie uboższy, a samo rozpowszechnianie informacji na ich temat było nieprzychylnie postrzegane przez władzę. Okres po 1989 r. był niezwykle burzliwy i dynamiczny w dziejach czasopiśmiennictwa w Polsce. W wyniku przemian politycznych m.in. zniesiono cenzurę, nastąpiło otwarcie na Zachód, prywatyzacja mass mediów, a transfer informacji zaczął przebiegać znacznie swobodniej. Stare tytuły prasowe należące wcześniej do państwowego „RSW Prasa-Książka-Ruch” likwidowano, wykupywano i przekształcano, a liczne luki wydawnicze zostały niemal błyskawicznie zauważone i wypełnione. Na rynku zadebiutowało wiele pism nowego typu. Wymienione inicjatywy z sukcesem podejmowane były niemal wyłącznie przez duże zagraniczne koncerny medialne. Pomyślny rezultat ich działań był jednak z perspektywy czasu w pełni zrozumiały. Dopiero co utworzone polskie firmy wydawnicze nie były przecież w stanie skutecznie rywalizować z zagranicznymi potentatami, których zasoby materialne i doświadczenie w rywalizacji w ramach gospodarki wolnorynkowej było nieporównywalnie większe. Ponadto, znając panujące wówczas uprzedzenia wobec inwestycji kapitału niemieckiego, na rynek wchodziło rozważnie i niezwykle umiejętnie (np. wykupując udziały w polskich wydawnictwach czy wprowadzając edycje polskich kalek niemieckich czasopism). Nie byłoby przesadą stwierdzić, iż strategia ta przyniosła zamierzony skutek. Jedną z polskich firm o potencjalnie kluczowym znaczeniu w „przykryciu” ekspansji zagranicznych koncernów na polskim rynku prasowym był koncern Phoenix Intermedia. Jego ofertę stanowiły głównie wysokonakładowe czasopisma importowe. Wymienić należy w tym miejscu omawiany „Auto International” (później jako „Auto Motor i Sport”), ale także m.in. „Bravo” (na licencji Bauer’a), „Popcorn” i „Dziewczynę” (na licencji Jörge’a Marquarde’a). Skuteczność zagranicznych podmiotów była na tyle duża, że w relatywnie krótkim czasie przejęły one znaczną część rynku prasy w Polsce, a wpływ ten utrzymał się do dziś, co widoczne jest również w obszarze prasy motoryzacyjnej.

Kierunek Premium⁵: „Auto Motor i Sport”

W 1991 r. wydawnictwo Phoenix Intermedia wprowadziło na rynek „Auto International” – miesięcznik motoryzacyjny publikowany na licencji niemieckiego Motor-Press. W 1996 r. tytuł przekształcono w „Auto Motor i Sport”, a jego wydawaniem zajął się już polski oddział niemieckiego koncernu (utworzony w 1995 r.). Od początku koncern Motor-Press wyróżniał się na tle innych ofertą; jej znaczną część do dzisiaj stanowi prasa motoryzacyjna. Poza „Auto Motor i Sport”, koncern wydaje inne periodyki motoryzacyjne („Ciężarówka i Autobusy”, „Motocykl”) oraz czasopisma lifestyle’owe i fitness (np. „Men’s Health”). Warto nadmienić, że Motor-Press Polska działa również w obszarze nowych mediów: jest właścicielem portalu internetowego „Auto Motor i Sport”, w którym zamieszczane są m.in. wybrane porady i testy samochodów oraz serwisu mojeauto.pl, oferującego internautom konfigurator nowych samochodów (umożliwiający porównanie ofert finansowania na poszczególne pojazdy)⁶. Wydaje się, że duże doświadczenie wydawcy oraz niemal trzydziestoletnia historia tworzenia omawianego periodyku powinny przełożyć się na efektywne działania redakcji, a w konsekwencji ugruntowaną pozycję „Auto Motor i Sport” na rynku prasowym. Dalsza część pracy powinna zweryfikować tak postawioną hipotezę.

W pierwszych poddanych analizie numerach pisma redaktorem naczelnym był Adam Majcherek (4/2016–6/2018). Jak ustalono, w czerwcu 2018 r. został on redaktorem portalu internetowego autoblog.pl i prawdopodobnie z tego względu zrezygnował z pracy w czasopiśmie, w którym (od numeru 7/2018) rolę tę przejął Roman Popkiewicz, także będący znaną postacią w branży (juror europejskiej edycji prestiżowego konkursu Car of the Year⁷), od początku związany z omawianym pismem i dziennikarską branżą motoryzacyjną. Dyrektorem artystycznym periodyku w latach 2018–2020 był Maciej Glinka, a sekretarzem redakcji Roman Skąpski. Do pozostałych osób tworzących zespół redakcyjny należeli: Bogdan Czajkowski, Sebastian Kościółek (odszedł z redakcji w październiku 2018 r.), Lubomira Kuncik, Kacper Mucha i Szymon Piaskowski. Wśród stałych współpracowników magazynu w latach 2018–2020 byli: Stefan Myszkowski, Julian Obrocki, Marcin Rybak, Maciej Ziemek (z przerwą:

---

⁵ Tytuł jednej z publikacji, zob. „Auto Motor i Sport” 2018, nr 12, s. 74–75.

⁶ Nie można w tym miejscu pominąć faktu wykupienia wszystkich udziałów Motor-Press Polska przez Macieja Mizuro (pełniącego funkcję prezesa firmy) w 2018 r. Trzeba jednak zaznaczyć, iż w praktyce działania te nie miały jednak istotnego znaczenia w kontekście działalności wydawniczej firmy, bowiem współpraca ze spółką-matką (Motor-Press Stuttgart) oraz partnerstwo licencyjne nie uległy zmianom ([jk], 2018).

⁷ Car of the Year – nagroda dla najlepszego samochodu, przyznawana na następny rok kalendarzowy, w różnych konkursach m.in.: Europejski Samochód Roku, Światowy Samochód Roku czy Zielony Samochód Roku.

2/2018—7/2018). Za grafikę przez cały okres odpowiedzialni byli Paweł Hamelusz oraz Mirosław Łuckoś, za DTP – Krzysztof Zdunek, zaś za produkcję Katarzyna Czajkowska i Jacek Hanusz.

O rezultatach pracy zespołu redakcyjnego bezpośrednio świadczyć może pozycja wydawanego miesięcznika na rynku. Niestety, w tym przypadku nie sposób tej kwestii jednoznacznie rozsądzić, z uwagi na to, że aktualne wyniki nakładu i sprzedaży „Auto Motor i Sport” nie są dostępne. Wraz końcem 2016 r. wydawca wycofał omawiany miesięcznik z rejestracji Związku Kontroli i Dystrybucji Prasy (obecnie: Polskie Badania Czytelnictwa), tym samym był to rok, w którym ukazało się ostatnie takie zestawienie. W 2016 r. nakład wyniósł 48 230 egz., sprzedaż zaś 23 417 egz. (Komunikat polskich badań..., 2016). Warto zwrócić szczególną uwagę na fakt, że sprzedaż „Auto Motor i Sport” była w tym okresie niemal dwukrotnie niższa niż największego konkurenta, „Auto Moto” (45 543 egz., Komunikat polskich badań..., 2016), niewykluczone więc, że to potencjalnie niezbyt korzystne porównanie mogło być jednym z powodów wycofania omawianego pisma z kontroli ZKDP. Być może lepszym wytłumaczeniem jest jednak po prostu redukcja wydatków, skutek której wydawca uznał, że poniesione koszty (składka członkowska, koszty audytu) nie zwracają się lub nie przynoszą wymiernych korzyści. Należy nadmienić, że w ostatnich latach wielu innych (szczególnie mniejszych) wydawców zdecydowało się na podobne kroki⁸. Najbardziej oczywistym powodem niższej pozycji na rynku prasowym „Auto Motor i Sport” (w porównaniu do konkurenta, „Auto Moto”) może być jego cena. W istocie miesięcznik ten pozostawał zauważalnie droższy we wszystkich analizowanych latach⁹. Czy jego zawartość rekompensowała wyższą cenę?

Średnia liczba stron przypadająca na pojedyncze wydanie „Auto Motor i Sport” wynosiła 111, była ona zatem zbliżona do objętości miesięczników o podobnej formule. Zaletą prezentowanego periodyku było jego zróżnicowanie tematyczne, widoczne już na poziomie znaczącej liczby proponowanych działów oraz rubryk.

Wszystkie numery otwierał ten sam dział, *Pole position*¹⁰, którego tytuł, zaczerpnięty z motosportu, oznacza pierwszą pozycję startową w szeregu startujących w wyścigu. W jego ramach proponowano czytelnikom rubryki o zróżnicowanej tematyce. Ich obecność oraz kolejność była zmienna w zależności od numeru. I tak, informacje dotyczące premier nowych samochodów

---

⁸ Więcej zob. Filas, 2020.

⁹ W początkowym okresie analizy cena „Auto Motor i Sport” wynosiła 9,99 zł, od numeru 1/2020 wzrosła do 10,99 zł. W tym czasie czasopismo pozostawało więc o 30–40% droższe od „Auto Moto”, zob. Kimaczyński, 2022, s. 50.

¹⁰ Kolejność omawiania poszczególnych działów i rubryk odpowiada ich kolejności zamieszczenia w piśmie.

publikowano w rubryce *Nowe modele*, np. informując czytelników o długo wyczekiwanej następnej generacji BMW Serii 3 (6/2018) czy debiucie kolejnej odsłony Mercedesa GLS (6/2019). Z kolei w rubryce *Bezpieczeństwo* zamieszczano krótkie porady związane z przepisami drogowymi (np. kary za jazdę bez uprawnień, 10/2020), sposobami ochrony przed kradzieżą czy też zalecanymi sposobami transportu (np. jak kobiety w ciąży powinny zapinać pasy, 2/2020). W ramach tego działu funkcjonowała też rubryka *Finanse*, w której publikowano krótkie teksty o charakterze porad finansowych w odniesieniu do motoryzacji (pisano m.in. o wadach i zaletach carsharingu, zmianach w odliczeniach podatku VAT przy zakupie pojazdu czy dopłatach do samochodów elektrycznych). Jeszcze inną propozycją w obrębie działu *Pole position* była rubryka *Gadżet*, w której zamieszczano artykuły na temat rozmaitych akcesoriów (często w mniej ścisły sposób związanych z samą motoryzacją), np. *Dodge Charger z klocków Lego i japońskie zdalnie sterowane auta w skali 1:10* (7/2020) czy *Rowery sygnowane przez marki samochodowe* (9/2019). Szczególną uwagę zwraca również rubryka *Serwis*, w której czytelnikowi proponowano krótkie artykuły o charakterze poradniczym, dotyczące poprawnej eksploatacji i serwisowaniu samochodów (pisano m.in. o tym, czy należy wymieniać olej w skrzyni, o doborze rozmiaru obręczy do kół, jak uzupełniać płyn AdBlue). Z kolei rubryka *Technologia* poświęcona była najnowszym innowacjom w dziedzinie motoryzacji. Informowano czytelników na przykład o reflektorach wyświetlających ostrzeżenia na jezdni (5/2018) czy nowościach w dziedzinie rozwoju samochodów autonomicznych (8/2018).

Oprócz wyżej wymienionych, na łamach pisma sporadycznie powtarzały się jeszcze inne rubryki, jak *Motocykl* (dedykowany motocyklistom) oraz *Ekstra* (w którym publikowano dodatkowe materiały o zmieniającej się tematyce, np. jubileusze marek, nowe technologie czy ciekawostki związane z motoryzacją). Dalej czytelnik mógł zapoznać się z zawartością działu *Testy i jazdy*. Trzeba nadmienić, że proponowane umieszczenie testów ze wszystkich kategorii treściowych (pierwsze wrażenia, testy pojedynczych pojazdów, testy porównawcze i testy długodystansowe) w ramach tylko jednego działu nieco zaburza czytelność przekazu (zob. dalej). Artykuły i testy dotyczące technologicznych aspektów motoryzacji publikowano w dziale *Tech-lab* (w spisie treści także jako: *Technika*), opisując między innymi nowy napęd Mazdy 3 (1/2018) czy drukując test fotelików samochodowych (6/2018).

Nie zabrakło również propozycji dla czytelników zainteresowanych wtórnym rynkiem samochodów (dział *Autokomis*). W tym miejscu opisywano wybrane pojazdy, zwracając uwagę na ich mocne i słabe strony, w tym (co istotne) przestrzegając przed usterkami dotyczącymi danych modeli/wariantów, proponując sposoby ich rozwiązywania lub sugerując najmniej problematyczne wersje (np. napędu). Dla przykładu, tak radzono w kontekście wyboru silnika Opla Insignii pierwszej generacji:

Z benzynowych warte uwagi są jednostki 1.4T, 1.8 i 1.6T – wystarczająco dynamiczne i dość oszczędne. Godne polecenia są natomiast wszystkie diesle, ale tylko dwulitrowe zapewniające dynamikę („Auto Motor i Sport” 2020 nr 4, s. 91).

Zwraca uwagę skondensowana forma przywołanej wypowiedzi. Poza bardziej rozbudowanym wyjaśnieniem własnego stanowiska, autorzy dodatkowo streszczały najważniejsze dane w czytelnej tabeli. Takie podejście wydaje się rozsądne i dodatkowo umożliwia szybkie porównanie poszczególnych pojazdów opisanych w danym wydaniu. Z kolei do gamy silników Forda Mondeo odniesiono się w następujący sposób:

Z benzynowych najlepszy jest dynamiczny wolnossący silnik 2.0. Jeśli EcoBoost, to tylko 1.6 o małym przebiegu i po akcji serwisowej usprawniającej układ chłodzenia. Dwulitrowe diesle koncernu PSA to optymalny wybór – są trwałe, dynamiczne i oszczędne („Auto Motor i Sport” 2020 nr 4, s. 92).

Ponownie czytelnik otrzymał jasną informację: których jednostek napędowych należy unikać, a które są warte większej uwagi.

Następną propozycją, choć znacznie mniej pragmatyczną niż poprzednia, był dział *Fascynacje*. Publikowano tu artykuły o egzotycznych samochodach, np. *McLaren Senna* (10/2018), poświęcone jubileuszom marek, np. *100 lat Citroena* (5/2019) czy teksty o motosporcie (np. 7/2018 czy 8/2019).

Dodatkowe materiały, wzbogacające zawartość pisma, zamieszczano w dziale *Temat ekstra*¹¹; były to np. *Zwycięzcy konkursu «Auto motor i sport» wybierają adrenalinę za kierownicami Mercedesów-AMG* (6/2018) czy *Kryzys w sporcie: dyscypliny samochodowe tracą widzów*, w którym podkreślono spadek zainteresowania sportami samochodowymi. Warto zauważyć, że był to jeden z nielicznych tekstów traktujących o motosporcie. W pewnym stopniu czytelnik mógł czuć się zawiedziony takim stanem rzeczy, bowiem ostatni członek w tytule periodyku („Auto Motor i Sport”) sugeruje, że tego typu zagadnienia traktowane będą w podobny sposób, jak pozostała tematyka.

Na końcu numeru zamieszczano zazwyczaj stopkę redakcyjną oraz informacje zapowiadające zawartość następnego wydania. Ostatnim elementem była strona zatytułowana *AMiS w liczbach*, w której publikowano wybrane dane statystyczne i liczbowe dotyczące motoryzacji (np. statystyka dotycząca wypadków z udziałem kobiet i mężczyzn [6/2019] czy kilka wybranych faktów dotyczących użycia włókna węglowego w przemyśle motoryzacyjnym [5/2019]).

Najczęściej stosowanymi gatunkami dziennikarskimi na łamach magazynu były artykuł oraz recenzja (w postaci testów). Publikowano także wzmianki

---

¹¹ Ukazał się on zaledwie w pięciu numerach: „Auto Motor i Sport” 1/2018; 5/2018; 6/2018; 7/2018; 8/2020.

i newsy. Zakładając, że potrzeby odbiorców zostały w istocie trafnie rozpoznane przez autorów periodyku, można wysnuć tezę, iż czytelnicy oczekiwali od tytułu przede wszystkim pogłębionych testów samochodowych oraz profesjonalnych porad i rozbudowanych tekstów na temat szeroko pojętej motoryzacji.

Zawartość czasopisma sugeruje, że jest ono przeznaczone dla możliwie jak najszerszego grona odbiorców zainteresowanych motoryzacją. Nie dziwi więc, że stosowany na jego łamach język jest prosty i zrozumiały. Nierzadko pojawiają tu także zapożyczenia z języka potocznego. I choć samo zjawisko można rozpatrywać i oceniać w mniej lub bardziej przychylny sposób, to trudno nie zgodzić się, że taki styl wypowiedzi zwiększa jej zrozumiałość dla przeciętnego odbiorcy. Na potwierdzenie tego wniosku poniżej przytoczono wybrane przykłady:

[...] widać od razu, że Elantra siódmej generacji chce zerwać z przeszłością i z aut jednego z wielu zmienić się w samochód jedyny w swoim rodzaju. Stąd nowe proporcje nadwozia, które jest dłuższe, niższe i szersze. Ekspresyjna stylizacja to niejedyny magnes, który ma przyciągać kierowców. Wnętrze Elantry przeszło, że pozwolimy sobie nawiązać do opisów Hyundaia, „cyfrową rewolucję” – pożegnaliśmy np. klasyczne, analogowe zegary. To nie wszystko („Auto Motor i Sport” 2020 nr 5, s.13).

Większe „wow” ciśnie się na usta podczas prób elastyczności niż podczas sprintów (choć oczywiście 4,9 sekundy w przypadku ważącego 1900 kg auta musi robić wrażenie). Niezależnie od prędkości „ósemce” zawsze „się chce” i zapewnia świetną dynamikę („Auto Motor i Sport” 2019 nr 3, s. 37).

Zabawa zaczyna się, gdy wjeżdżamy do Niemiec. Reakcje silnika na gaz przy niskich obrotach są spokojne, ale przy wyższych stają się ostre jak brzytwa, a „V8” kręci się aż do 8500 obr/min. Każde wciśnięcie gazu powoduje gwałtowne przyspieszenie, ciało kierowcy zostaje wciśnięte w fotel, a ręce instynktownie zaciskają się na kierownicy („Auto Motor i Sport” 2020 nr 2, s. 96).

Jak zatem widać w przywołanych przykładach, język był przystępny w odbiorze. Wspomniane zapożyczenia z mowy potocznej były używane w takim stopniu i na tyle umiejętnie, że forma wypowiedzi nie straciła na profesjonalizmie oczekiwanym w tego typu magazynie. W oczy rzuca się jednak wpływ tabloidyzacji mediów – silne nacechowanie emocjonalne języka i duże uproszczenie przekazu: „(...) «ósemce» zawsze «się chce»”; „Zabawa zaczyna się, gdy wjeżdżamy do Niemiec”. Nie jest to jednak jednoznacznie pejoratywne zjawisko, ponieważ poza zaangażowaniem odbiorcy, wpływa na lepsze zrozumienie przez niego tekstu. Co istotne, nawet techniczne aspekty dotyczące dynamiki pojazdu sformułowano w taki sposób, by czytelnik bez większego trudu mógł wydobyć prawidłowy sens wypowiedzi. Redakcja proponowała swym czytelnikom nierzadko niebanalne tytuły: *Alfa Mia!*; *Brać i jeździć*; *Cisza przed*

*huraganem; Droga zabawka; Ekstra porcja pieprzu; Lifting bez skalpela; M dla dżentelmenów; Mistrzowie wagi piórkowej; Piekielny Dodge; Rockman z Wolfsburga; Rock'n'Rolls; Z krainy błotem płynącej*¹².

Przez cały analizowany okres czasopismo wydawano w standardowym formacie, 28x21 cm, który wydaje się optymalny i dostosowany do jego zawartości. Jakość papieru była satysfakcjonująca, zwłaszcza w odniesieniu do okładki (wykonano ją z błyszczącego papieru o wysokiej gramaturze, przywodzącego na myśl ekstrawaganckie i ekskluzywne tytuły prasowe). Nie bez znaczenia na taki odbiór miał także wpływ projektu graficznego okładki. W toku analizy nie odnotowano zmiany podejścia do jej ogólnego designu. Okładki prezentowały się nowocześnie oraz ekskluzywnie, cechując się wysokim stopniem minimalizmu i oszczędnością w doborze różnorodnych elementów graficznych takich jak ramki czy wycinki zdjęć. Redakcja stosowała zwykle jedno główne zdjęcie na całą okładkę.

Nieco odmienne podejście odnaleźć można było w kontekście architektury informacji wewnątrz magazynu. Duża liczba różnych ozdobników (np. kolorowych ramek czy wykresów) oraz brak powtarzalności w perspektywie ujęć (m.in. wnętrza pojazdów) niekorzystnie przekłada się na czytelność. Z drugiej strony, swoista dowolność oraz wysoki stopień artyzmu zamieszczanych fotografii z pewnością trafi w gusta części czytelników. Ponadto, takie podejście jest poniekąd spójne z bogactwem treści oraz niebanalną okładką, wspólnie tworząc obraz magazynu o ekskluzywnym charakterze, wyróżniającego się swoim „przepychem”.

Warto bliżej przyjrzeć się najbardziej charakterystycznemu dla prasy motoryzacyjnej gatunkowi dziennikarskiemu, czyli recenzjom wybranych pojazdów, tu sformułowanym w postaci testów.

【 „Auto Motor i Sport”: testy

Zgodnie z definicją, test to:

próbą, której poddaje się urządzenie, produkt, preparat itp. w celu sprawdzenia jego składu, właściwości i działania; też: to, co służy do przeprowadzenia takiej próby (Test, W: Słownik języka polskiego PWN).

W przypadku testu samochodu przedmiotem oceny będą więc jego wybrane właściwości i aspekty, takie jak między innymi osiągi, układ jezdny, układ hamulcowy, spalanie czy jakość wykonania wnętrza. Kryteria powyższej definicji spełniają nie tylko te najbardziej rozpowszechnione w obiegu medialnym

---

¹² Kolejno: „Auto Motor i Sport” 2018, nr 8, s. 32; 2020, nr 10, s. 60; 2020, nr 8, s. 56; 2019, nr 3, s. 65; 2018, nr 2, s. 44; 2019, nr 8, s. 36; 2020, nr 1, s. 50; 2020, nr 9, s. 14; 2018, nr 5, s. 28; 2018, nr 12, s. 22; 2019, nr 3, s. 30; 2018, nr 11, s. 56; 2019, nr 9, s. 80; 2019, nr 10, s. 50.

testy pojedynczych pojazdów, ale także inne ich formy (zwykle właśnie publikowane na łamach magazynów motoryzacyjnych), między innymi: testy porównawcze, raporty z testów długodystansowych czy te poświęcone wrażeniom z jazdy. Mnogość różnych kategorii treściowych testów daje podstawy do ich wyodrębnienia i oddzielnego opisanie, dodatkowo porządkując w ten sposób zebrane dane. W odniesieniu do działu *Testy i jazdy* w „Auto Motor i Sport” rozpoznano następujące kategorie, proponując takie ich nazewnictwo:

- **Pierwsze wrażenia** – test, w którym przytaczane są wybrane wrażenia z jazdy i użytkowania danego modelu. Tego typu opis nie spełnia jednak wymogów formalnych recenzji, jest artykułem.
- **Testy pojedynczych pojazdów** – materiał, w którym kompleksowo badano wybrane pojazdy, podając pomiary testowe, krótkie podsumowanie oraz ocenę końcową. Można je zaklasyfikować do gatunku spełniającego warunki recenzji.
- **Testy długodystansowe** – opis pojazdu w odniesieniu do jego długotrwałej eksploatacji (na określonym większym przebiegu, np. 50 tys. km). Jedynie część z tych tekstów można zaklasyfikować jako recenzję. Pozostałe noszą znamiona artykułu.
- **Testy porównawcze** (w tym podkategoria porównania) – testy, w których porównywane są dwa (lub więcej) różne modele pojazdów. Można je zaklasyfikować do gatunku recenzji.

Przechodząc do szerszego omówienia tego rodzaju treści, kluczowe wydaje się przyjrzenie temu, jak kształtował się rozkład liczbowy testów z poszczególnych kategorii:

Tabela 1. Kategorie oraz liczba publikowanych tekstów w ramach działu *Testy i jazdy* w „Auto Motor i Sport” w latach 2018–2020

Lp.	Kategoria testu	Liczba testów w danej kategorii (procent w odniesieniu do wszystkich testów)
1.	„Pierwsze wrażenia”	371 (69%)
2.	„Testy pojedynczych pojazdów”	71 (13%)
3.	„Testy długodystansowe”	18 (3%)
4.	„Testy porównawcze” w tym: podkategoria „Porównania”	77 (14%) 21
	Ogółem	537

Źródło: opracowanie własne

Przytłaczającą większość (bo aż 69%) tekstów publikowanych w dziale *Testy i jazdy* stanowią pierwsze wrażenia, a więc format zbliżony do testów pojedynczych pojazdów, znacznie jednak krótszy i o braku kompleksowego charakteru próby. Część czytelników oczekujących przede wszystkim wyczerpujących recenzji samochodów może czuć się rozczarowana takim stanem rzeczy. Mogłoby się przecież wydawać, że to testy stanowiące o pełnej ocenie danego pojazdu będą tym najważniejszym elementem w tego typu prasie, zasługując na najwyższą częstotliwość publikacji. Z drugiej strony, nie sposób pominąć, że ogólna liczba testów w tym czasopiśmie jest przy tym wciąż duża (537), a choć samych publikacji należących do pozostałych kategorii treściowych jest mniej względem pierwszych wrażeń, to liczby te nadal są niemałe. Aby jednak w pełni ocenić przytoczony rozkład liczbowy należałoby skonfrontować te dane z danymi dotyczącymi konkurencyjnych miesięczników.

W przypadku **pierwszych wrażeń** autorami lub współautorami byli najczęściej: Szymon Piaskowski (92), Kacper Mucha (90), Roman Skąpski (86), Roman Popkiewicz (redaktor naczelny, 34) i Maciej Ziemek (22, zazwyczaj jako współautor, m.in. z Jensem Dralle, Clemensem Hirschfeldem, Heinrichem Lingerem, co potwierdza istniejącą więź z pierwotnym koncernem, Motor-Press)¹³.

Choć teksty z kategorii pierwszych wrażeń spełniały kryteria testu (każdorazowo była to próba, w której sprawdzano pojazd pod kątem wybranych właściwości i działania), to jednak nie można ich zaliczyć do recenzji sensu stricto. Ich charakter był bowiem niepełny – brakowało oceny końcowej, podsumowania czy pomiarów testowych, a sam tekst odnosił się raczej do pewnych spostrzeżeń dotyczących wybranych elementów samochodu aniżeli do jego kompleksowej oceny. Bardziej wybiórczy charakter poświadcza również mniejsza objętość. Średnio „pierwsze wrażenia” liczyły 1,5 strony, przy czym duża część z nich (197; 53%) zajmowała zaledwie jedną stronę.

Mimo wspomnianych różnic pomiędzy pierwszymi wrażeniami a pełnymi testami (tu traktowanymi jako recenzje), w obrębie omawianej kategorii nie brakowało merytorycznej oceny wielu elementów składowych samochodu. I tak jak w pozostałych kategoriach testów, komentowano tu m.in. wrażenia dotyczące dynamiki, układu jezdnego, obsługi czy jakości wykonania wnętrza. Opis uzupełniano także zdjęciami, pod którymi zamieszczono krótkie komentarze na temat wybranych aspektów pojazdu. Element ten wystąpił we wszystkich tekstach z tej grupy.

---

¹³ W 2018 r. nastąpiło wykupienie 100% udziałów wydawnictwa Motor-Press Polska przez Macieja Mizuro (wówczas pełniącego funkcję prezesa). Współpraca oraz partnerstwo licencyjne nie uległo zmianom.

Należy zauważyć, że zdania kończące pierwsze wrażenia przypominały (choć nie zawsze) krótkie podsumowania zamieszczane w ramach testów pojedynczych pojazdów:

Jedyna wątpliwość, jaka się pojawiła, dotyczy ceny, która poważnie wzrosła – nawet o 9100 zł w wypadku najbogatszej wersji. Czy rynek zaakceptuje taką podwyżkę, jak zawsze pokaże przyszłość. Fakt jest taki, że tu i teraz Hyundai ma w ofercie jeden z najlepszych modeli segmentu mini („Auto Motor i Sport” 2020 nr 3, s. 43).

ID.3 to nie jest e-Golf, logiczne, dlaczego miałby być? To zupełnie nowy model, który może zmienić nasze przyzwyczajenia i oczekiwania wobec samochodów kompaktowych. Dla osób, którym współczesny Golf „ósemka” wydaje się rewolucyjnym autem, ID.3 może być nawet zbyt rewolucyjny. Ale jedno można powiedzieć o nim na pewno – całkowicie nadaje się do codziennej jazdy i jeszcze sprawia przy tym frajdę („Auto Motor i Sport” 2020 nr 10, s. 28).

Z przytoczonych cytatów wybrzmiewają dość stanowcze konkluzje dotyczące testowanych aut. Wciąż trzeba jednak pamiętać o ograniczeniach tekstów z tej grupy, tj. o braku kompleksowego charakteru próby (widocznej choćby poprzez mniejszą objętość czy brak pomiarów testowych). O potrzebie obecności pozostałych kategorii treściowych testów sygnalizują zresztą sami autorzy w ostatnim zdaniu jednego z testów:

Świetne stylizacja i wykończenie wnętrza, wygodne fotele, dość przestronne wnętrze i nowoczesne rozwiązania techniczne z jednej strony sprawiają, że Evoque należy do najciekawszych modeli w klasie, z drugiej jednak, niedopracowane multimedia, bardzo wysokie zużycie benzyny i daleka od ideału przekładnia sprawiają, że raczej nie dorówna Audi Q3 i BMW X2. Ale o tym przekonamy się, kiedy porównamy te auta w teście („Auto Motor i Sport” 2019 nr 6, s. 34).

Jak zatem widać, pierwsze wrażenia nie miały za cel zastąpić pozostałych kategorii treściowych testów, a stanowiły dodatkową część wzbogacającą wartość pisma. Pozostaje pytanie, czy czytelnicy ją docenili, zwłaszcza biorąc pod uwagę ogólną dysproporcję w liczbie tych testów do testów z pozostałych kategorii – o potencjalnie większym znaczeniu pod kątem przekazywanej wartości merytorycznej.

Przechodząc do ogólnie najbardziej znanego i powszechnie stosowanego (w całym obiegu medialnym, także uwzględniając np. materiały audio-video) formatu, czyli do **testów pojedynczych pojazdów**, ich liczba (71) w „Auto Motor i Sport” może nieco rozczarowywać. Z drugiej strony, być może redakcja zakładała, że to format „pierwszych wrażeń” jest lepiej dostosowany do wymagań

współczesnego czytelnika (krótszy, mniej wymagający uwagi tekst), tym samym rekompensując mniejszą liczbę testów o charakterze kompleksowym.

W testach pojedynczych pojazdów sprawdzano poszczególne samochody, dzieląc się z czytelnikami wrażeniami na ich temat, uzupełnionymi m.in. o liczne pomiary testowe, dane techniczne, podsumowanie i ocenę końcową. To właśnie komplementarne podejście w ocenie pojazdów daje podstawy do zaklasyfikowania omawianych testów pojedynczych pojazdów do gatunku recenzji. W tym miejscu, dla lepszego zrozumienia omawianych testów, warto przytoczyć cele recenzji¹⁴, zaproponowane przez Kazimierza Wolnego-Zmorzyńskiego i Andrzeja Kaliszewskiego: informowanie o nowych dziełach i ich prezentowanie; ocena; kształtowanie gustów odbiorców; refleksja krytyczna (badanie struktury danego dzieła, odniesienie go do prądów i procesów artystycznych, do filozofii, a także do wcześniejszego dorobku autora, do innych, w tym społecznych i politycznych, zjawisk) (Wolny-Zmorzyński, Kaliszewski, Snopek & Furman 2006, s. 98).

I choć wskazane cele odnoszą się do recenzji „dzieła”, to jednak pokrywają się z tymi, które reprezentują testy pojedynczych pojazdów, zamieszczane na łamach „Auto Motor i Sport”. Recenzowano tam bowiem prawie wyłącznie nowe samochody, oceniając ich rozmaite walory (np. dynamikę, układ jezdny, stylistykę czy jakość wykonania wnętrza), zaś same testy kształtowały gust czytelników poprzez zarówno subiektywne komentarze oraz oceny, jak i pojawiające się porównania z innymi modelami. Kluczowy jest tu aspekt „refleksji krytycznej”, bowiem w nim właśnie zawiera się komplementarny charakter owych testów.

Najczęściej publikującymi autorami w ramach testów pojedynczych pojazdów byli: Roman Popkiewicz (19), Szymon Piaskowski (15), oraz Kacper Mucha, Maciej Ziemek i Roman Skąpski (po 12). Co ciekawe, mimo współpracy z zagranicznymi dziennikarzami, w obydwu periodykach, wszyscy czołowi autorzy byli jednak narodowości polskiej. Ponownie warto także odnotować obecność redaktora naczelnego (R. Popkiewicza), tutaj jako najczęściej publikującego autora, co może podkreślać rolę i znaczenie tego typu materiałów.

Średnia objętość tekstów z omawianej grupy wyniosła 6 stron, a więc już w tym aspekcie widać znaczną różnicę w porównaniu z poprzednio omawianą kategorią. Dla przybliżenia budowy tej niewątpliwie ważnej, a być może dla

---

¹⁴ Mimo iż część definicji zdaje się nie uwzględniać testu danego produktu i/lub (ściślej) samochodu, takie podejście wydaje się jednak zasadne, wynika bowiem z charakteru i celów testów pojedynczych pojazdów. Przykład definicji: „Recenzja dziennikarska to omówienie i (lub) ocena dzieła artystycznego, naukowego lub innej publikacji, będącej przedmiotem działania prawa autorskiego, dokonanej w prasie lub innych środkach masowego przekazu” (Wolny-Zmorzyński, Kaliszewski, Furman 2006, s. 98).

części odbiorców kluczowej kategorii treściowej, poniżej zamieszczono skan pierwszych stron testu Kia XCeed:

Ryc. 1. Pierwsze strony testu Kia XCeed („Auto Motor i Sport” 11/2019, s. 36–37)

Źródło: archiwum autora (16.09.2022)

Zdjęcie, które zajmuje większą część powierzchni stron, wyraźnie dominuje nad tekstem. Trudno się temu dziwić, bowiem rola grafiki we współczesnych mediach jest w istocie nieoceniona. Warto zwrócić również uwagę na pozostałe elementy testu, takie jak ciekawie brzmiące tytuły (tu: *Potyczki rodzinne*), leady wprowadzające w tematykę i klimat tekstu, śródtytuły oddzielające opis wybranych aspektów pojazdu czy ramkę z wybranymi danymi technicznymi (wersja, silnik, cena, konkurenci). Na kolejnych stronach znaleźć można było liczne zdjęcia przedstawiające m.in. różne ujęcia nadwozia, widok wnętrza pojazdu czy też rozmaite szczegóły (zarówno elementów zewnętrznych, jak i wewnętrznych). Takie dla przykładu zawarto w teście Forda Focusa (Ryc. 2).

Publikowane zdjęcia stanowiły nieodłączny element samej recenzji. Poza tym, że zajmowały dużą część powierzchni testu, ukazując czytelnikowi, jak wygląda dany samochód (jego nadwozie oraz kabina), to dodatkowo redakcja łączyła ilustracje z krótkimi komentarzami na temat wybranych części samochodu. Na przykładzie powyższego testu Forda Focusa, skomentowano tu na przykład różnicę między zawieszeniem ST Line a zwykłym czy elementy

wyposażenia (nagłośnienie Bang&Olufsen, wyświetlacz na konsoli centralnej, opcja tempomatu). Połączenie zdjęcia z komentarzem wystąpiło we wszystkich testach z omawianej kategorii w latach 2018–2020.

Ryc. 2. Test Forda Focusa („Auto Motor i Sport” 11/2018, s. 36–37)

Źródło: archiwum autora (16.09.2022)

Jak już wcześniej wspomniano, na łamach **testów pojedynczych pojazdów** kompleksowo oceniano pojazdy. Choć część poruszanych zagadnień różniła się w zależności od testu danego pojazdu, to autorzy oceniali tu zwykle stylizykę, jakość wykonania wnętrza, systemy multimedialne, komfort podróży, dynamikę czy pracę zawieszenia i układu kierowniczego. Oto wybrany przykład z omawianej grupy testów, tu – Porsche Taycan:

Sylwetka i proporcje nadwozia podobne do linii nadwozia Panamery, duży rozstaw osi i ogromne obręcze kół oraz futurystyczna stylizacja robią znakomite wrażenie. Stosunkowo krótki i między reflektorami płaski przód nie pozostawia wątpliwości, że nie ma tu silnika spalinowego. Taycan ma konstrukcję, którą zwykle się już określać jako deskorolka, z dużym zestawem akumulatorów zajmującym całą przestrzeń między osiami („Auto Motor i Sport” 2020 nr 4, s. 29).

A tak pisano o dynamice Mercedesa GLB:

Silnik ten osiąga moc 150 KM, co jest absolutnym minimum, aby dynamicznie rozpędzić ważącego 1700 kg SUV-a. Pomiarów osiągnięć wykazały, że przyspiesza on do 100 km/h w 9,5 s – to wynik przeciętny, ale mimo to kierowca nie odczuwa braku dynamiki. Wynika to z wysokiego momentu obrotowego silnika (320 Nm) i rewelacyjnie zestrojonej przekładni, która nie tylko niezauważalnie zmienia biegi w górę, ale też błyskawicznie reaguje na mocne wciśnięcie gazu i płynnie redukuje o jeden lub kilka biegów.

W obydwu przypadkach trudno byłoby zarzucić brak profesjonalizmu dziennikarskiego autorom, bowiem nie tylko zajęli oni konkretne stanowisko, ale i szczegółowo je wyjaśnili (np. pisząc o szczegółach wyglądu Porsche Taycan czy uzasadniając swoje wrażenia z użytkowania jednostki napędowej Mercedesa GLB).

Na końcu testów zamieszczano tabelę końcową, w której zawierano najważniejsze dane fabryczne (m.in. wymiary i masę pojazdu, pojemność bagażnika, informacje o konstrukcji silnika, układzie jezdnym, zastosowanych hamulcach czy oponach), kwestie dotyczące finansowania (np. koszty przeglądu, ubezpieczenia, prognozowany spadek wartości), pomiary testowe, podsumowanie, ocenę końcową oraz wykaz zalet i wad. Dodatkowo, całość wzbogacano zwykle o atrakcyjne wykresy i wizualizacje (np. czasu ładowania, zużycia energii i zasięgu w relacji do skali mapy Polski). Tabela końcowa zajmowała zwykle całą stronę (92,9% testów).

Jednym z najważniejszych elementów testów samochodowych są pomiary testowe, uzupełniające materiał o obiektywne dane (przypomnijmy: większą część testów stanowi subiektywny opis wrażeń z użytkowania), zwiększające tym samym wiarygodność recenzji. Za ich pomocą autorzy weryfikowali także dane fabryczne podawane przez producentów. W toku analizy zawartości „Auto Motor i Sport” wyodrębniono następujące kategorie zamieszczanych pomiarów z określającą je średnią liczbą na jeden test: droga hamowania (2,1), elastyczność (2), odchylenie prędkościomierza (3,6), prędkość maksymalna (1), przyspieszenie (6,5), zużycie paliwa (3,2). Redakcja podeszła do realizacji tego aspektu w sposób profesjonalny. Czytelnik powinien być usatysfakcjonowany wybranymi kategoriami pomiarowymi i liczbą publikowanych pomiarów w omawianej grupie testów.

Testy pojedynczych pojazdów były obszerne (średnio 6 stron), rozbudowane o liczne informacje i wnioski na temat testowanych samochodów. Szczególną uwagę zwraca ambitne podejście redakcji do aspektu tabeli końcowej (zajmowała zwykle całą stronę), a w jej ramach do satysfakcjonującej liczby kategorii pomiarowych i pomiarów.

Kolejną, wartą odnotowania z perspektywy nabywców samochodów, propozycją były **testy długodystansowe**. Ich celem było sprawdzenie pojazdów

w dłuższym okresie eksploatacji, zarówno pod względem awaryjności, jak i wrażeń z użytkowania. Najczęstszymi autorami w tej kategorii testów byli: Szymon Piaskowski (10), Kacper Mucha (5), Sebastian Kościółek (2) i Adam Majcherek (1). Warto odnotować, że ani razu nie pojawiło się tu zagraniczne nazwisko, co świadczy o istotnym wkładzie polskiego oddziału Motor-Pressé w tworzone treści.

Choć mogłoby się wydawać, że w AMiS opublikowano niewiele testów długodystansowych (18), to trzeba wziąć pod uwagę specyfikę owej kategorii treściowej (sprawdzenie pojazdu pod względem długotrwałej eksploatacji), z której wynika, że wymagają one dłuższego czasu przygotowania. Co więcej, testy te publikowano wyłącznie wraz z początkiem oraz końcem próby danego pojazdu. W każdym z takich testów redakcja obrała za cel osiągnięcie pułapu 50 tys. km. Przez cały analizowany okres testom długodystansowym poddano 12 samochodów. Średnia objętość tych omówień wyniosła 4 strony. Co istotne, wraz z zakończeniem próby zamieszczano w tym przypadku tabelę końcową z pomiarami, ocenę końcową w formie przyznanych symbolicznie gwiazdek i podsumowanie, niemal identyczne jak w przypadku testów pojedynczych pojazdów. I tak jak w poprzednio omawianych kategoriach treściowych, w obrębie testów długodystansowych w zbliżony sposób dzielono się wrażeniami z użytkowania pojazdów:

Kompaktowa Toyota pozwala czerpać frajdę z jazdy, ale to przede wszystkim samochód praktyczny i komfortowy. Jej zawieszenie skutecznie tłumy nierówności, a we wnętrzu jest dość cicho. Na kanapie wygodnie będą podróżowały dwie osoby, a nawet trzecia zmieści się na niej bez większego problemu – tunel środkowy tylko nieznacznie wystaje z podłogi („Auto Motor i Sport” 2020 nr 6, s. 68).

Po spisanu notek i przeprowadzeniu wywiadu z kierowcami jedno jest pewne – T-Roc ma znacznie więcej zalet niż wad. Najczęściej chwalono go za to, że bardzo wygodnie się do niego wsiada, bo fotel zamontowano wyżej niż w autach kompaktowych; podobała się też wynikająca z tego dobra widoczność z wnętrza. Właśnie za te cechy cały świat pokochał crossovery („Auto Motor i Sport” 2020 nr 3, s. 69).

Zaobserwowane podobieństwo pomiędzy kategoriami treściowymi jednak nie dziwi – wszystkie testy łączy przecież to, że mają za zadanie możliwie najlepiej sprawdzić dany pojazd. Jednak jakkolwiek sam sposób narracji jest podobny, to wnioski mogą być różne. W przypadku długotrwałej eksploatacji samochodu podejście do wielu kwestii może się zmienić w porównaniu do krótkotrwałej próby. Aby lepiej oddać charakter omawianej kategorii testów, poniżej zamieszczono przykładowe fragmenty podsumowań z testów długodystansowych:

Najmocniejsza i najbogatsza odmiana Skody Superb potwierdziła, że jest samochodem uniwersalnym – sprawdzi się w roli biznesowej limuzyny, a po godzinach jest funkcjonalnym autem rodzinnym. Przykład 280-konnego, benzynowego silnika pokazuje, że można połączyć bardzo dobrą dynamikę i umiarkowany apetyt na paliwo („Auto Motor i Sport” 2018 nr 5, s. 66).

Poza przeciętnej jakości tworzywami we wnętrzu nie sposób znaleźć większych wad T-Roca. Test długodystansowy zakończył bez najmniejszej usterki, a większość kierowców tak go polubiła, że nie chciała z niego wysiadać. W mieście jest bardziej praktyczny i wygodny niż Golf, w trasie jednak w jego wnętrzu jest głośniejsze, a spalanie jest wyższe. T-Roc to crossover w stu procentach („Auto Motor i Sport” 2020 nr 3, s. 71).

Przywołane konkluzje, choć krótkie, zdają się zawierać skrót najważniejszych informacji podsumowujących wrażenia redakcji dotyczące testowanego pojazdu.

Wyniki analizy pozwalają stwierdzić, że sposób przedstawienia testów długodystansowych nie rozczarowuje. Były one obszerne, bogate w informacje, a liczba testowanych modeli – satysfakcjonująca. Na uznanie zasługuje fakt, że dystans próby (50 tys. km) był stały w przypadku wszystkich testowanych modeli. Właściwie jedyna wątpliwość dotyczyć może założonego dystansu, który może nie być wystarczający do pełnej oceny niezawodności pojazdu. Być może jednak, istniały praktyczne przeszkody utrudniające zwiększenie kilometrażu próby.

Ostatnią, niezbędną, jak się wydaje, z punktu widzenia nabywcy samochodu, kategorią treściową były **testy porównawcze**. Zestawiane w nich pojazdy poddawano próbom, sprawdzając, który z nich, według założonych przez redakcję kryteriów oceny, okaże się lepszy. Najczęściej pojawiający się autorzy w tej grupie testów to: Roman Skąpski (39), Heinrich Ligner (8), Maciej Ziemek (8), Sebastian Renz i Marcus Peters (po 7). Obecność trzech zagranicznych autorów w tym zestawieniu zwraca uwagę na międzynarodowy charakter pisma i wciąż istniejące powiązanie z koncernem Motor-Press.

Budowa testów porównawczych była zbliżona do testów pojedynczych pojazdów. W obrębie pierwszej grupy pojawiały się więc m.in. liczne zdjęcia, opisy wybranych aspektów pojazdu, pomiary testowe, podsumowania, ale przede wszystkim (co najbardziej dla tej kategorii charakterystyczne) oceny i tabele z punktacją. Tak jak w przypadku pozostałych grup, zamieszczano liczne opisy odnoszące się do napędu, układu jezdnego, komfortu czy działania multimedialnych. Tak przykładowo skomentowano działanie skrzyni biegów Opla Grandlanda X (w teście porównawczym z Hyundaiem Tucson) oraz pracę zawieszenia BMW 2 (w teście porównawczym z Mercedesem CLA):

8-biegowy automat Opla niezbyt sprawnie współpracuje z czterocylindrowym dieslem. Zmiana przełożenia nie zawsze następuje we właściwym momencie, czasami skrzynia uparcie trwa przy niższym biegu tylko po to, żeby po dodaniu przez kierowcę odrobiny gazu wreszcie raptownie zmienić przełożenie na wyższe („Auto Motor i Sport” 2020 nr 2, s. 64)

Co innego zestrojenie zawieszenia – BMW dopracowało się w ostatnich latach wysokiego poziomu komfortu. W Gran Coupé amortyzatory bardzo sprawnie dają sobie radę z nierównościami drogi, mimo że nie są to amortyzatory o zmiennej sile tłumienia. Wydają się dość sztywne, ale to z kolei zapobiega nieprzyjemnemu kołysaniu („Auto Motor i Sport” 2020 nr 12, s. 47).

Redakcja dzieliła się cennymi spostrzeżeniami, a w pierwszym cytacie zwracają uwagę także komentarze krytyczne. Poza naprzemiennym odnoszeniem się do zalet i wad danych modeli, wewnątrz tych testów odnaleźć można było wymowne, bezpośrednie porównania „jeden do jednego”. Oto przykłady:

Opla wyposażono w 1,2 litrowy benzynowy silnik o 20 KM słabszy niż silniki konkurentów. Trzycylindrowa jednostka jest co prawda dosyć głośna podczas rozruchu, ale – subiektywnie oceniając – w czasie przyspieszania ma temperament porównywalny z czterocylindrowymi silnikami Fiata i Seata („Auto Motor i Sport” 2020 nr 5, s. 76–77).

Podczas zwykłej jazdy już na pierwszej nierówności można odczuć niemal 2,4-tonową masę Porsche. Tłumienie jest szybkie i mniej sztywne, niż można by się spodziewać, jednak charakterystyczne ruchy nadwozia zdradzają, że mamy do czynienia z ciężkim autem. Zaskakujące jest natomiast to, że w codziennych warunkach komfort resorowania Mercedesa okazuje się wyczuwalnie niższy, jakby nie dość, że zawieszenie było zestrojone bardzo sztywno, to jeszcze GT miał zbyt mocno napompowane opony („Auto Motor i Sport” 2020 nr 7, s. 44).

Zróznicowane podejście do opisów oraz ciekawy sposób narracji powinny przykuć uwagę czytelników.

Średnia objętość testów porównawczych w „Auto Motor i Sport” wyniosła 7,5 strony. Wynik ten w istocie przewyższył poprzednio omawiane kategorie. Jest to jednak zrozumiałe – testuje się tu przecież więcej niż jeden model (średnia liczba zestawianych modeli wyniosła 2,5 na test). Rezultaty te wydają się być satysfakcjonujące. Najwięcej modeli (bo aż 8) przetestowano w numerze pierwszym (2018)¹⁵.

---

¹⁵ Były to następujące modele: Seata Arony, Kii Stonic, Mazdy CX-3, Nissana Juke, Opla Crossland X, Renault Captur, Peugeot 2008 i Citroen C3 Air-Cross.

Istotne znaczenie w obiektywnych zestawieniach pojazdów pełnią pomiary testowe. W 55 na 56 testów porównawczych¹⁶, redakcja zamieszczała je w formie graficznej (za pomocą słupków i „wirtualnych zegarów”). To niewątpliwie oryginalny sposób prezentacji danych, choć trzeba zaznaczyć, że ilość różnorodnej grafiki może przytłaczać i w efekcie niekorzystnie przekładać się na czytelność. W ramach testów porównawczych publikowano następujące kategorie pomiarowe z określoną średnią liczbą na test: droga hamowania (2,7), elastyczność (2), głośność (0,07), pomiary na torze testowym (0,02), przyspieszenie (5,4), zużycie paliwa (3,9). Rozczarowywać może znikoma liczba pomiarów głośności i pomiarów na torze testowym. Obie kategorie pojawiły się tylko w jednym teście¹⁷. O ile brak pomiarów na torze testowym mogą rekompensować pozostałe wskaźniki dynamiki (przyspieszenie i elastyczność), o tyle pomiary hałasu wewnątrz pojazdu są niezastąpione, szczególnie w przypadku próby samochodów wyższej klasy.

Na ostatnich stronach testów porównawczych zamieszczano punktację, oceny oraz podsumowania recenzowanych samochodów. Widoczna zazwyczaj po prawej stronie tabela z punktacją zawierała kategorie oceny (m.in. nadwozie, bezpieczeństwo, komfort jazdy, napęd, właściwości jezdne), a w jej ramach wyszczególniono liczne podkategorie (np. nadwozie – wymiary wnętrza, bezpieczeństwo – oświetlenie). W odpowiednich polach przyznawano za te elementy punkty, a z lewej strony w tabeli informowano o maksymalnie możliwej liczbie punktów do uzyskania. Punktację sumowano i na jej podstawie wskazywano zwycięzcę lub miejsce danego samochodu w rankingu testu (przypomnijmy: często testowano więcej niż 2 pojazdy). Analiza wykazała, że liczba poszczególnych kryteriów oceny wyniosła średnio aż 38 na test porównawczy. Uzupełnieniem liczbowej punktacji były komentarze podsumowujące każdy testowany pojazd oddzielnie (w ramce „Nasza ocena”).

Można stwierdzić, że do realizacji pełnych testów porównawczych redakcja przystępowała w sposób profesjonalny. Były one obszerne, bogate w treść, liczne pomiary testowe oraz przemyślaną i rzetelną metodykę (tabela końcowa z kryteriami oceny). Poważniejsze wątpliwości budzi jedynie niewystarczająca liczba pomiarów głośności oraz to, że część testów porównawczych stanowi specyficzna podkategoria treściowa tzw. porównań, która ze względu na swój charakter wymaga oddzielnego opisu.

Testy z podkategorii **porównań** stanowiły uproszczoną wersję zwykłych testów porównawczych. W latach 2018–2020 opublikowano je 21 razy (co stanowiło 27% wszystkich testów porównawczych). Autorami lub współautorami

---

¹⁶ Wyjątkiem było zestawienie siedmiu modeli crossoverów w numerze 1/2018; z wyłączeniem podgrupy „Porównań”.

¹⁷ Pomiary głośności, zob. „Auto Motor i Sport” 2018, nr 1, s. 43; pomiary na torze testowym, zob. „Auto Motor i Sport” 2018, nr 6, s. 65.

tych omówień byli najczęściej: Kacper Mucha (8), Roman Popkiewicz (4), Roman Skąpski i Szymon Piaskowski (po 3).

Choć porównania zawierały wrażenia z jazdy i konkretne opisy na temat wybranych aspektów wybranego pojazdu, to nie uwzględniano w nich zwykle pomiarów (86% tekstów), a podawane kryteria oceny były znacznie bardziej skromne (w porównaniu do pełnych testów porównawczych). Średnio brano pod uwagę jedynie 4 kryteria (przypomnijmy: w zwykłych testach porównawczych było to średnio 38 kryteriów). Zamiast liczbowej punktacji (w skali 1–10), przy uproszczonych kategoriach (osiągi i dynamika; wrażenia z jazdy; komfort i funkcjonalność; poczucie wyjątkowości; cena i ekonomia) przyznawano ocenę w formie gwiazdek (1–5).

Redakcja na ostatnich stronach porównań zamieszczała wybrane dane techniczne i cenę testowanego modelu. Znaleźć można było wspomniane kryteria oceny, a na końcu, podobnie jak w zwykłych testach porównawczych, podsumowanie każdego pojazdu z osobna. Co ciekawe, pomimo mniej kompleksowego charakteru testów z tej podkategorii, ich średnia objętość wyniosła rekordowe niemal 8 stron. Niewątpliwie, na ten fakt wpłynęła też duża liczba zestawianych modeli (średnio 3,7 na test). Porównania stanowiły interesującą i osobliwą podkategorię treściową testów. Choć duża część elementów pokrywała się z występującymi w testach porównawczych, to jednak mniej rozbudowana metodyka (kryteria oceny) i braki w pomiarach testowych świadczą o ich zdecydowanie mniej kompleksowym charakterze.

Wydzwięk wypowiedzi

Analizą wydzwięku wypowiedzi objęto teksty ze wszystkich kategorii oceniających dany samochód w sposób kompletny. Za kryterium ich wyodrębnienia posłużyła obecność oceny końcowej poddanego próbie pojazdu, wyrażona w formie liczby przyznanych „gwiazdek”, symbolizujących wynik testu. Przyjęto następującą klasyfikację: jedna do dwóch „gwiazdek” – wydzwięk negatywny, trzy oraz trzy i pół „gwiazdki” – wydzwięk neutralny, więcej niż trzy i pół „gwiazdki” – ocena pozytywna. Spośród 537 testów¹⁸ jedynie 80 spełniało wymagane kryterium (obecność oceny końcowej wyrażonej w formie liczby przyznanych „gwiazdek”). Nie stwierdzono ocen negatywnych, ocen neutralnych było siedemnaście (co stanowi 21% wszystkich not), zaś ocen pozytywnych odnotowano 63 (79%). Zaskakujące jest to, że w analizowanym okresie nie pojawił się ani jeden test o wydzwięku negatywnym. Znacząco przeważały oceny pozytywne. Taki stan rzeczy w pewnym stopniu tłumaczyć może wysoki poziom współczesnej motoryzacji; to, że nowe samochody, nawet te tanie,

¹⁸ Analizą wydzwięku można było objąć wszystkie testy pojedynczych pojazdów oraz część testów długodystansowych (kończących próbę na założonym dystansie).

reprezentują znacznie wyższą jakość niż dawniej. Z drugiej strony, być może redakcja powstrzymywała się od stanowczej krytyki, nie chcąc narażać się producentom samochodów, od których była przecież, w pewnym stopniu, zależna (parki prasowe, reklamy na łamach prasy).

Testowane marki

Aby lepiej dookreślić profil czasopisma „Auto Motor i Sport”, przeanalizowano wszystkie testy pojazdów pod względem marki oraz jej typu. Wykorzystano przy tym powszechnie przyjęty podział na marki premium oraz nie-premium¹⁹. Testowane marki oraz częstotliwość ich występowania przedstawiono w Tabeli 2.

Tabela 2. Marki testowane na łamach „Auto Moto” i „Auto Motor i Sport” w latach 2018–2020

Lp.	Nazwa marki	Liczba wystąpienia w testach
1.	Volkswagen	53
2.	Audi	51
3.	Skoda	48
4.	Mercedes	37
5.	BMW	36
6.	Porsche	31
7.	Seat	30
8.	Mazda	29
9.	Ford	28
10.	Renault	26
11.	Opel	22
12.	Peugeot	22
13.	Hyundai	20
14.	Kia	19
15.	Toyota	19
16.	Nissan	18
17.	Volvo	18
18.	Citroen	16
19.	Suzuki	16
20.	Mitsubishi	15
21.	DS	11
22.	Honda	11
23.	Jaguar	8
24.	Fiat	7

¹⁹ Zob. Szczypiński & Kuleta, 2020.

25.	Land Rover	7
26.	Mini	7
27.	Jeep	6
28.	Subaru	6
29.	Alpine	5
30.	Dacia	5
31.	Cupra	4
32.	Lexus	4
33.	Maserati	4
34.	Tesla	4
35.	Ferrari	3
36.	Rolls-Royce	3
37.	Ssangyong	3
38.	Aston Martin	2
39.	Chevrolet	2
40.	Infiniti	2
41.	Lamborghini	2
42.	Smart	2
43.	Abarth	1
44.	Alfa Romeo	1
45.	Lotus	1
46.	McLaren	1
47.	Polestar	1
48.	Radical	1
49.	RAM	1
	Ogółem	669

Źródło: opracowanie własne

W analizowanym okresie przetestowano samochody 49 różnych marek, co wydaje się być satysfakcjonującym wynikiem, świadczącym o swoistej różnorodności samochodów poddawanych testom. Najczęściej testowanymi markami były: Volkswagen (53), Audi (51), Skoda (48), Mercedes (37) i BMW (36). W zestawieniu pojawiają się więc trzy marki premium (Audi, Mercedes, BMW) oraz dwie marki nie-premium (Volkswagen, Skoda).

Ogół przetestowanych unikalnych modeli wyniósł 253, z czego 104 należało do marek premium (41%), a 149 do marek nie-premium (59%). Rozkład ten jest więc dość proporcjonalny, co potwierdza, że testowano różnorodne typy pojazdów; zarówno te mniej prestiżowe, jak i te uważane za bardziej ekskluzywne. Powyższe spostrzeżenie trafnie oddaje ogólnomotoryzacyjny charakter pisma. Zwraca również uwagę fakt, że w ramach testów na jeden numer „Auto Motor i Sport” przypadało średnio aż 7 modeli²⁰. To bardzo wysoki wynik,

²⁰ Liczba ta odnosi się wyłącznie do unikalnych modeli samochodów (np. Audi A4 czy Peugeot 508).

na który z pewnością przełożyła się jednak duża liczba tekstów ze specyficznej kategorii, jaką były pierwsze wrażenia.

Podsumowanie

Dogłębna analiza miesięcznika „Auto Motor i Sport” pozwoliła na przedstawienie szczegółowej charakterystyki tego tytułu. Potwierdzono, że realizuje on w pełni funkcje przypisane prasie motoryzacyjnej. Określono sposoby i narzędzia, za pomocą których redakcja wypełniała te zadania. Omówiono zarówno szatę graficzną magazynu, jak i jego zawartość, koncentrując się na dokładnym przedstawieniu testów samochodów, uznając, iż jest to element wyróżniający tego typu prasę. Uzasadniono, iż pismo oferowało czytelnikom dużą liczbę różnorodnych tekstów o tematyce motoryzacyjnej (m.in. newsy, teksty o charakterze poradniczym czy testy). Treści kierowano do możliwie najbardziej szerokiej grupy odbiorców, co widoczne jest choćby w wyborze pojazdów poddanych testom („równe” proporcje marek premium do nie-premium). Ogólna struktura magazynu była przemyślana, choć pewne wątpliwości budzić może niewielka liczba tekstów poświęconych motosportowi (biorąc pod uwagę ostatni człon nazwy w tytule periodyku) oraz wbudowanie wszystkich kategorii treściowych testów w ramach jednego działu (*Testy i jazdy*), co przekładało się na słabą czytelność przekazu. Podobnie jak w przypadku zawartości, także szatę graficzną odznaczał swoisty „przepych”, odnotowano w tym aspekcie dużą ilość różnorodnych ozdóbek i przykuwających uwagę zdjęć, nie tylko urozmaicających dany materiał, ale również potwierdzających zamieszczone oceny czy komentarze.

Bogactwo treści zaobserwowano także w obrębie samych testów, o czym świadczy najlepiej mnogość różnych kategorii treściowych. Podejście do ich realizacji wydaje się profesjonalne. Z punktu widzenia czytelnika, zawarte w nich opisy były wartościowe, a liczne zdjęcia, dane techniczne i pomiary stanowiły dodatkowy atut. Szczególnie ten ostatni element tworzono z dużym stopniem profesjonalizmu (za wyjątkiem braków w pomiarach głośności w testach porównawczych). Poważne zastrzeżenia dotyczyć mogą samego rozkładu liczbowego kategorii treściowych testów. Trudno bowiem stwierdzić, na ile czytelnicy doceniają proponowaną formułę pierwszych wrażeń (69% wszystkich testów w latach 2018–2020) nad pozostałymi kategoriami.

Kwestią zamykającą niniejsze opracowanie jest klasyfikacja omawianego miesięcznika do jednej z proponowanych kategorii. Jak wspomniano wcześniej, analiza rynku pism motoryzacyjnych pozwala podzielić je według przyjętych kryteriów na trzy postulowane przez autora grupy:

- półka wysoka, na której można umieścić periodyki wyróżniające się wyższą ceną, bardziej wyrafinowaną szatą graficzną i pogłębionymi

testami pojazdów (m.in. większą liczbą testów, kategorii treściowych i pomiarów).

- półka środkowa, na której odnaleźć można pisma charakteryzujące się niższą ceną, mniej finezyjną szatą graficzną i bardziej uproszczoną realizacją testów pojazdów (m.in. mniejszą liczbą testów, kategorii treściowych oraz pomiarów).

Jak wykazały badania, „Auto Motor i Sport” należy zaliczyć do kategorii, określonej jako półka wysoka. Magazyn wyróżnia się nie tylko stosunkowo wysoką ceną, ale również nieszablonością, efektowną szatą graficzną oraz dużą liczbą testów (537 w analizowanym okresie). Dodatkowo, te służące kompletnemu sprawdzeniu pojazdu w znacznym stopniu wyróżniały się rozbudowaniem treści (wyrażającym się m.in. objętością, dużą liczbą kategorii pomiarowych i samych pomiarów). Nieformalnym, acz istotnym, bo już na pierwszy rzut oka potwierdzającym zasadność takiej klasyfikacji wyróżnikiem może być ekskluzywny projekt okładki, którą wykonano z wysokiej jakości papieru.

Dalsze badania obejmujące pozostałe magazyny motoryzacyjne wydawane na polskim rynku prasowym, pozwolą nie tylko pogłębić podjęty temat, ale również wskazać, co wyróżnia zawartość „Auto Motor i Sport” na tle innych periodyków motoryzacyjnych.

Bibliografia

- „Auto Motor i Sport” (2018), nr 1–12, ISSN 1426-6385.
- „Auto Motor i Sport” (2019), nr 1–12, ISSN 1426-6385.
- „Auto Motor i Sport” (2020), nr 1–12, ISSN 1426-6385.
- Bańdo, Adam (2015). Polskie czasopisma motoryzacyjne do 1989 roku. *Gospodarka-Rynek-Edukacja* [online], 16, s. 5–14. Pobrano 13.08.2022, z: <http://ojs.edukacja.wroc.pl/index.php/GRE/article/view/113/118>.
- Bańdo, Adam (2019). The rise and evolution of Polish automotive magazines until 1989. *Rocznik historii prasy polskiej* [online], 4(12), s. 6–18. Pobrano 13.08.2022, z: <https://journals.pan.pl/Content/113713/PDF/RHPP%204-2019%201-A.Bando.pdf?handler=pdf>.
- Czasopismo motoryzacyjne. W: *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [online]. Pobrano 10.08.2022, z: https://pl.wikipedia.org/wiki/Czasopismo_motoryzacyjne.
- Dąbrowska-Cendrowska, Olga (2009). *Niemieckie koncerny prasowe w Polsce w latach 1989–2008*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Filas, Ryszard (1999). Dziesięć lat przemian mediów masowych w Polsce (1989–1999). *Zeszyty Prasoznawcze* [online], 1–2(42), s. 31–55. Pobrano 13.02.2021, z: <http://www.obp.pl/past/files/RF-10-lat-przemian.pdf>.
- Filas, Ryszard (2020). Co się stało z prasą drukowaną w Polsce? Bilans ostatniej dekady (2010–2019). *Naukowy Przegląd Dziennikarski* [online], 2(42), s. 49–82. Pobrano 13.02.2021, z: https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/272133/filas_co_sie_stalo_z_prasa_drukowana_w_polsce_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- History. W: *Motor Presse Stuttgart* [online]. Pobrano 13.08.2022, z: <https://www.motorpresse.de/en/history/>.

- Jaśkiewicz, Konrad (2013). Monografia czasopisma Auto Świat 1995–2001. [Niepublikowana praca magisterska]. <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/191717>
- [jk] (2018). Maciej Mizuro kupił Motor-Presse Polska, firma będzie dalej współpracować z Motor Presse Stuttgart. W: *Wirtualne Media* [online]. Pobrano 13.08.2022, z: <https://www.wirtualnemedi.pl/artukul/maciej-mizuro-kupil-motor-presse-polska-firma-bedzie-dalej-wspolpracowac-z-motor-presse-stuttgart>.
- Kimaczyński, Michał (2022). Analiza wybranych miesięczników motoryzacyjnych w latach 2018–2020 na przykładzie „Auto Moto” i „Auto Motor i Sport” [Niepublikowana praca magisterska].
- Komunikat polskich badań czytelnictwa o wysokości nakładów i dystrybucji tytułów kontrolowanych w 2016 roku (2016). W: *Związek Kontroli i Dystrybucji Prasy* [online]. Pobrano 10.12.2021, z: https://www.zkdp.pl/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=8&Itemid=4&lang=pl.
- Pisarek, Walery (1983). Analiza zawartości prasy. *Biblioteka Wiedzy o Prasie* [online], 16. Pobrano 4.03.2022, z: <https://pm.media.uj.edu.pl/documents/19112558/108702669/Pisarek%20-%20Analiza%20zawarto%C5%9Bci%20prasy.compressed.pdf>.
- Roman Popkiewicz jurorem konkursu Car of the Year. W: *Auto Motor i Sport* [online]. Pobrano 16.06.2021, z: <https://www.auto-motor-i-sport.pl/wydarzenia/Roman-Popkiewicz-jurorem-konkursu-Car-of-the-Year,36660,1>.
- Soltysik, Łukasz (2010). „TopGear” – analiza zawartości magazynu i jego miejsce na rynku prasy motoryzacyjnej. [Niepublikowana praca magisterska]. Dostęp: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/167756>
- Szczypiński, Michał & Kuleta, Katarzyna (2020). Marka premium. W: *Encyklopedia Zarządzania* [online]. Pobrano 13.08.2022, z: https://mfiles.pl/pl/index.php/Marka_premium
- Ślaski, Robert (2018a). „Motor” jako najstarsze współczesne polskie czasopismo motoryzacyjne: monografia za lata 1952–1991. [Niepublikowana praca magisterska]. Dostęp: <https://apd.uni.lodz.pl/diplomas/131691/>
- Ślaski, Robert (2018b). Tygodnik „Motor” jako najstarsze współczesne polskie czasopismo motoryzacyjne. Analiza za lata 1952–1991. *Acta Universitatis Lodzianensis: Folia Librorum*, 2(27), s. 87–107.
- Test. W: *Słownik języka polskiego PWN* [online]. Pobrano 13.09.2022, z: <https://sjp.pwn.pl/sjp/test;2578096>.
- Towarek, Arkadiusz (2010). Rynek polskiej prasy motoryzacyjnej [Niepublikowana praca magisterska]. Dostęp: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/164686>
- Tuszyński, Bogdan (1981). *Prasa i sport. Wydawnictwo z okazji 100-lecia prasy sportowej 1881–1981*. Warszawa: Sport i Turystyka.
- Wojtak, Maria (2006). Gatunki mowy charakterystyczne dla prasy motoryzacyjnej. *Prace Językoznawcze* [online], 8, s. 61–78. Pobrano 8.09.2022, z: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Prace_Językoznawcze/Prace_Językoznawcze-r2006-t8/Prace_Językoznawcze-r2006-t8-s61-77/Prace_Językoznawcze-r2006-t8-s61-77.pdf.
- Wolny-Zmorzyński, Kazimierz, Kaliszewski Andrzej, Snopek, Jerzy & Furman, Wojciech (2006). *Prasowe gatunki dziennikarskie*. Warszawa: Wydawnictwo Poltext.

„Auto Motor i Sport”: analysis of the automotive magazine in 2018–2020

ABSTRACT: This article opens the planned series of publications on the contemporary automotive press market in Poland. In this initiating study, the focus was on the analysis of the popular general-automotive monthly, “Auto Motor i Sport”. The main purpose of the work was to characterize and attempt to classify the periodical. The following research questions were posed: whether and how the analyzed periodical performs the functions assigned to this type of press? how is its mock-up designed? what content is published on its pages and thus what distinguishes the content of this title from others? How were car tests presented in the selected periodical? what kind and what brands of vehicles were tested? which of the proposed groups can the analyzed periodical be classified into? In order to answer these questions, the research used primarily the method of analyzing the content of the press, but also the method of analyzing and criticizing the literature, as well as the historical and statistical methods. The analysis was based on 36 issues published in 2018–2020 (12 issues per year).

KEYWORDS: “Auto Motor i Sport”, press research, automotive press, hobby press, press for men

Karin Anna Wawrzynek

Miejska Biblioteka Publiczna w Jaworznie

e-mail: wawrzynek.karin@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-5104-1561>

Die Kunst als Refugium der Selbstrettung und Selbstfindung. Das Lesen und Verstehen von Charlottes Salomon autobiographischen Werk *Leben? oder Theater?*

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.07>

Sztuka jako refugium ocalenia i odnalezienia samego siebie. Czytanie i rozumienie autobiograficznego dzieła Charlotte Salomon *Życie? czy teatr?*

Abstrakt: Celem poniższego artykułu jest zaprezentowanie sposobu w jaki sztuka może posłużyć jako skuteczny środek do przezwyciężenia, odnalezienia i ocalenia samego siebie, by nie ulec zapomnieniu. Sztuka potrafi tworzyć swoisty dystans, chroniący nas przed brutalnością i surowością rzeczywistości w czasach w których nam dano żyć.

Arcydzieło autobiograficzno-historyczne *Życie? czy teatr? Śpiewogra* pochodzącej z asymilowanej rodziny żydowskiej Charlotte Salomon, składa się z 1325 zamalowanych kartek, z których 769 są treści biograficznej. Dzieło, którego struktura przypomina sztukę teatralną w formie scenorysu w słowie i obrazie, opisuje krótkie życie autorki: jej dzieciństwo, młodość w Republice Weimarskiej, jej doświadczenia antysemityzmu w Akademii Sztuk Pięknych i machinę reżimu nazistowskiego. W latach 1940 do 1942, na przestrzeni 18 miesięcy, Charlotte Salomon stworzyła serię obrazów, które odzwierciedlają faktyczne szczegóły z jej historii rodzinnej, dzieciństwa, młodości i życia na wygnaniu z aktualnymi wydarzeniami historycznymi, których jest świadkiem. W ten sposób autorka pokazuje obie strony:

tragiczną historię rodzinną i historię aktualnych wydarzeń historycznych II wojny światowej, których jest świadkiem. Salomon łączy w swojej pracy w ekspresjonistyczny i modernistyczny sposób barwę, literaturę i muzykę, tworząc dzieło multimedialne. Używa takich technik malarskich jak van Gogh, Chagall, Munch czy Nolde, które służą wizualizacji. Obrazy o charakterze komiksu opatrzone są niejednokrotnie fragmentami muzycznymi od muzyki klasycznej do nowoczesnej. Jej dramat składa się z trzech części: z prologu, części głównej i epilogu.

Jej kompleksowe i wielowarstwowe dzieło jest niczym syntetyczny, szczegółowy opis życia, niespełnionej miłości, cierpienia i śmierci. Stworzone by przetrwać. Tą intencję potwierdza także postscriptum utrwalone na ostatnim gwaszu na jej plecach: „Życie? czy teatr?”

Słowa kluczowe: Charlotte Salomon, Niemcy, sztuka, gwasze, czytanie, autobiografia, *Życie? czy teatr?*, modernizm, Holokaust

Die Kunst als imaginäres Refugium zu gebrauchen, um sich von der grausamen und unverständlichen, verwirrenden Außenwelt und abzuschirmen, ist eigentlich keine besonders innovative Vorgehensweise, jedoch das aus dem künstlerischen Schaffensprozess von 1940 bis 1942 entstandene komplexe mit dem antagonistischem Titel *Leben oder Theater? Ein Singspiel*, versehene, Werk Charlotte Salomons durchaus. Es ist ein autobiographisches Musiktheater der Erinnerung und Zeitzeugnis der Geschichte des Zweiten Weltkrieges und des Holocausts, indem sich die Grenzen zwischen Fiktion und Faktum nahezu aufgelöst finden. Charlotte Salomon sucht mit Hilfe der Kunst auf ganz ihre eigene Art und Weise ihren Weg sich den tragischen Ereignissen ihrer Familie und ihres Lebens sowie den Ereignissen gelebter Geschichte, die unmittelbar ihr Leben als Jüdin unmittelbar betreffen und definieren zu stellen, auseinanderzusetzen und zu verstehen. Auf der Suche nach einer Antwort begibt sie sich auf eine retrospektive Reise und wagt durch das Wieder – Holen der Vergangenheit in Wort und Bild gefasst, eine radikale, jedoch mittels der Bilderfolge distanzierte Konfrontation mit den Traumata ihrer Familie, ihrem eigenen Trauma, dem Ungesagten, dem Unerfüllten, denn nur auf diesem Wege an der Schwelle der distanzierten, seelischen Entblößung ist ihre Selbststretzung und Selbstfindung gewährleistet.

Das Ziel des vorliegenden Artikels ist es nun, anhand der Analyse des biographischen Hintergrundes Charlotte Salomons, der historischen Ereignisse, dessen Opfer sie wurde sowie ihres komplexen Lebenswerkes, die Intention die Kunst als Fluchtort, die Schaffung einer parallelen Welt, die Erinnerung und Geschichte durch sie und die Narration fassbar zu machen. Im Weiteren gilt es hier die Kunst als Mittel der Selbststretzung – und Findung, den Drang und die Angst zu überwinden nicht vergessen zu werden, zu erörtern und zu verstehen.

Zwischen Todessehnsucht und Affirmation des Lebens

Charlotte Salomon wird am 16. April 1917 in Berlin-Charlottenburg geboren. Sie entstammt einer wohlhabenden, gebildeten und assimilierten jüdischen Familie mit liberaler Gesinnung. Charlotte ist das einzige Kind des renommierten Chirurgen, Pioniers der Mammographie (Schmetterling, 2017, S. 47) und Akademikers, Albert Salomon und der aus gehobenem Hause stammenden Sanitätskrankenschwester Franziska Grunwald (Schoene, 2020, S. 120). Ihre Namensgeberin ist ihre Tante Charlotte, die jüngere Schwester ihrer Mutter Franziska. Charlotte Grunwald beginnt 1913 im Alter von 18 Jahren Suizid, indem sie in den Berliner Schlachtensee geht und dort ertrinkt (Schoene, 2020, S. 120, Rottenberg, 2007, s. 38).

Gemäß der gesellschaftlichen Verantwortung ihrer Familie wächst Charlotte behütet von Kindermädchen, in einem Haus auf, das oft von Persönlichkeiten der höheren Gesellschaft besucht wird. In den Augenblicken, in denen sie mit ihrer Mutter zusammen ist, spielt sie hauptsächlich Kasperletheater. Sie spielt mit geschnitzten Holzpuppen aus dem Erzgebirge, das sie von ihren Großeltern mütterlicherseits zu ihrem siebten Geburtstag bekommen hatte. Aber nicht gemäß dem geregelten Verlauf der Geschichte, beginnend von der Prinzessin, des Prinzen, des Räubers, dem Kasperle und dem Seppel, die ein gutes Ende findet, sondern, da es ja nur ein Spiel, Theater ist und nicht in der Realität stattfindet, beschließt sie, die Trivialität des Kindertheaters, in dem ja alles ein gutes Ende hat, in Frage zu stellen und sich eigene Geschichten auszudenken und so deren Verlauf zu bestimmen. So setzt sie nicht nur ihre Fantasie frei, sondern entdeckt auch ihre Vorliebe für Dramaturgie. Manchmal aber lauschte sie nur dem Klavierspiel ihrer Mutter. Beides, die Art des Spielens, Geschichten beziehungsweise Geschehnisse mittels Holzpuppen zu inszenieren und zu erzählen sowie die Musik finden in ihrem späteren Lebenswerk ihren Niederschlag. Die, mit ihrer Mutter verbrachte Zeit erweist sich im Nachhinein für die sensible Charlotte als sehr wertvoll. Zumal Franziska an Depression leidet und sich von der „Schwarzen Walze“ wie sie ihre sie überkommenden melancholischen Zustände bezeichnet, völlig erdrückt fühlt. Um der besagten „Schwarzen Walze“ endgültig zu entkommen, stürzt sie sich am 22. Januar 1926 im Alter von 36 Jahren aus dem Fenster des dritten Stockes ihres Elternhauses in der Wielandstraße Nr. 15. Der damals 8-jährigen Charlotte wird mitgeteilt, dass ihre Mutter in Folge einer schweren Grippe verstarb. Die wahre Todesursache ihrer Mutter erfährt sie erst 1940 im Alter von 23 Jahren aus dem Munde ihres Großvaters, Ludwig Grunwald, der sie während eines Wutausbruches, laut herausschreit.

Nach Beendigung der Volksschule 1927 in Berlin, besucht Charlotte das Fürstin-Bismarck Gymnasium. Dieses Gymnasium ist eine Mittelschule für Mädchen aus der höheren Gesellschaft. 1930 heiratet ihr Vater Albert, die international bekannte klassische Sängerin Paula Levi, die aus beruflichen Gründen den Künstlernamen Lindberg angenommen hatte. In ihrem für den Leser/Betrachter szenisch illustrierten als Programm dargestellten autobiographischen Werk, nennt Charlotte ihre Stiefmutter, die sie verehrte, liebevoll „Paulinka Bimbam“. Paula Lindberg ist in ihrer Zeit eine renommierte Künstlerin und eine begnadete Interpretin der Oratorien Johann Sebastian Bachs. Die geliebte Stiefmutter wird nicht nur zum Motiv zahlreicher Zeichnungen ihrer jungen Stieftochter, sondern vermag wie Fräulein Hase Charlottes Kindermädchen in das Innenleben, der in sich gekehrten und sensiblen Charlotte vorzudringen. Gemeinsam mit Fräulein Marie Wildgruber, genannt Hase, bestärkt und unterstützt Paula, Charlotte in der Entfaltung ihrer künstlerischen Fähigkeiten und zeigt ihr Wege und Methoden ihre Gefühle durch Bilder auszudrücken und in ihnen ihr Seelenleben zu offenbaren.

Durch ihre Arbeit und ihren Ruhm ist Paulas Lindbergs Freundeskreis dementsprechend exquisit. Zu ihren Freunden zählen bekannte Persönlichkeiten aus der Welt der Musik, Kunst und Kultur. Im Hause Salomon–Lindberg spielt neben der Musik, im Hinblick auf die Allgemeinbildung, Etikette und das intensive kulturelle Leben die Sprache und Literatur eine relevante Rolle. Obwohl Charlotte sehr belesen ist, vor allem der Literatur der Romantik, insbesondere den lyrischen Werken Heinrich Heines, der mythisch angehauchten, unheimlichen Novelle *Der Schimmelreiter* Theodor Storms ist sie aufgrund ihrer Struktur und Interpretationsfreiraums besonders zugetan. Aber für die Kunst und ihre Geschichte brennt sie. Ihr Wissensdrang ist hinsichtlich der Kunst unersättlich. Er geht weit über das schulische Wissen hinaus. Zusätzlich sucht sie es zu vertiefen, indem sie Ausstellungen im Kronprinzenpalast besucht. Mehr noch sie liest zahlreiche Publikationen, die sich entweder in den Bibliotheken oder in der familiären Hausbibliothek befinden. (Schoene, 2020, S. 121). Besonders fasziniert ist sie von der Welt der Renaissance und von den Werken Michael Angelos, Vincent van Goghs, von den kubistischen Pablo Picassos, symbolischen Marc Chagalls sowie den expressionistischen Emil Noldes, Oskar Kokoschkas und Edvard Munchs (Grzywacz, 2017, s. 13).

Im Hause Salomon werden auch Musikabende in geselliger Atmosphäre veranstaltet. Zu diesen Abenden kommen oft bekannte Persönlichkeiten aus der Welt der Kultur und Wissenschaft der damaligen Weimarer Republik. Oft weilen Persönlichkeiten wie Kurt Singer (Doktor Singsang) (1885–1944) – Dirigent, Musikologe, Intendant der Städtischen Oper Berlin-Charlottenburg, der Neurologe, Gründer des „Kulturbundes Deutscher Juden“, Komponist und

Gründer des Chores der Berliner Philharmoniker und Verehrer Paulas Siegfried Ochs (Professor Klingklang), der Architekt Erich Mendelsohn, der Physiker Albert Einstein, die Brüder Rudolf (Cellist) und Paul Hindemith (Komponist) – Gründer des Streichquartetts Amar (auch: Hindemith-Amar Quartett) sowie Paulas Gesangslehrer – Alfred Wolfsohn (Amadeus Daberlohn)¹. Er erweist sich als eine sehr bedeutende Person in Charlottes Leben und zentralen Figuren in ihrem künstlerischen Lebenswerk. Es ist Wolfsohn, der ihr als erster sagt, dass ihre Zeichnungen eine unsagbare Kraft in sich haben. (Grzywacz, 2017, S. 13). Oft weilt im Hause Salomon auch der berühmte Arzt, Theologe, Philosoph, Organisten sowie Musikwissenschaftler, insbesondere bezüglich der Untersuchung des philosophischen Inhaltes in den Werken Johann Sebastian Bachs. Er ist ein enger Freund Albert Salomons sowie der Künstler: Max Liebermann Käthe Kollowitz oder Clara Zetkin (Unsel, 2004, S. 451; Schmetterling, 2017, S. 49). Alle diese Personen sind herausragende Persönlichkeiten, deren Wirken und Kunst die Kulturvielfalt der Weimarer Republik bedeutend beeinflussen und prägen (Schmetterling, 2017, S. 49). 1933 ist ein Jahr des Umbruchs für das gesamte Deutsche Volk, aber vor allem für die deutsche jüdische Gemeinschaft. Auch für die Familie Salomon ist es eine Zeit ernsthafter und in das Leben einschneidenden Veränderungen. Nach den gewonnenen Wahlen der NSDAP im März 1933, bekommt die Familie die politischen Folgen der neuen Regierung deutlich zu spüren. Albert Salomon wird seine akademische Lehrlaubnis entzogen und er wird von der renommierten Berliner Universitätsklinik der Charité entlassen. Seinen Arztberuf übt er seit 1936 nur noch als Leiter der Station für Chirurgie im Jüdischen Krankenhaus in Wedding aus. (Schoene, 2017, S. 50). Paula Lindberg-Salomon zwingt man nur vor jüdischem Publikum mit einem Repertoire jüdischer Komponisten, aufzutreten. (Schoene, 2017, S. 122). Charlottes Großeltern mütterlicherseits – Doktor Ludwig und Marianne Grunwald machen eine einjährige Europareise und finden ihren Zufluchtsort in Südfrankreich (Schmetterling, 2017, S. 54). Noch im selben Jahr, ein Jahr vor dem Abitur, verlässt Charlotte aufgrund des zunehmenden Antisemitismus das Fürstin-Bismarck Gymnasium. Bis 1935 bekommt sie Privatunterricht, den sie in ihrem Elternhaus absolviert. Zudem wird sie für die Aufnahmeprüfung für die Vereinigten Staatsschulen für Freie und Angewandte

---

¹ Alfred Wolfsohn ist ein Neurotiker mit traumatischen Kriegserfahrungen seiner Teilnahme im Ersten Weltkrieg. Beruflich ist er nicht nur Gesangslehrer, aber vor allem Gesangstheoretiker. Aus seinen Gesangstechniken resultiert später der Prototyp der Musiktherapie und die Theatertherapie nach deren Konzept der künstlerische Ausdruck eine seelische Projektion künstlerischer Prädispositionen ist. Der Forschungsgegenstand, um dieses Konzept zu beweisen, ist eigentlich Paula, aber es stellt sich heraus, dass die in ihn vernarrte Charlotte das geeignete Objekt seiner Studien ist.

Kunst (Kimmelman, 2009, S. 131) vorbereitet. Auf der Suche nach innerem Frieden und dem Sinn des Lebens, liest sie sehr viel. Vor allem die Werke von Hermann Hesse, Alfred Döblin, Thomas Mann, Erich Maria Remarque (Greiner, 2017, S. 132). Ihre Immatrikulation findet am 7. Februar 1937 statt. Sie gehört somit zum 1,5 % Kreis der privilegierten Studenten jüdischer Herkunft, die zum Studium zugelassen wurden. Das entscheidende Kriterium, aufgrund dessen sie aufgenommen und zugelassen wird, ist jedoch nicht ihr Talent, sondern die Verdienste ihres Vaters während des Ersten Weltkrieges und sein wohlgesinntes Wesen, das keine Gefahr für die arischen Studenten darstellt. (Kimmelman, 2009, S. 131). Nach dem ersten Semester, in dem sie Gebrauchsgraphik bei Ernst Böhm studiert, kommt sie in die Illustrationsklasse von Ludwig Bartning, geleitet wird, dort bekräftigt sich vermutlich die Grundlage für ihr Vorhaben, in ihrem Werk der modernen Kunst treu zu bleiben, in dem sie im Zusammenspiel von Wort und Bild, in dem sie ihren Gouachen comichafte Züge verleiht, um den Sachverhalt der Ereignisse ihres Leben und der durch sie erlebten Geschichte aussagekräftiger zu gestalten und dem Betrachter deren Bedeutung und Konsequenzen direkter vor Augen zu führen. Sie gestaltet ihre Bilder so damit er sie nicht nur sehen, aber auch zulesen vermag. Ferner versucht sie ihn zur Reflexion zu animieren. Zumal die Hauptthematik dieser Klasse, mit dem sich die Studenten befassen müssen zunächst Akte, Porträts, Stilleben, Blumen, Märchen, vor allem deutsche Märchen und Erzählungen waren. Wobei das Aktmalern in diesen Zeiten einen propagandistischen Unterton mit sich führt. Es handelt sich hier im Grunde um Vergleiche des Körperbaus verschiedener menschlicher Rassen, um so die „Schönheit für den arischen Menschen“ zu schärfen. Die Moderne Kunst hingegen, die nun als entartet gilt, wird aus allen Museen und Galerien verbannt. Dies betrifft auch die der Moderne verhaftete Professoren und Lehrkräfte jüdischer Herkunft. Diese werden einfach entlassen. Jedoch kann Charlotte noch einen Blick in Bücher über moderne Kunst in der Hochschulbibliothek werfen und sich noch einiges aneignen, da deren Bestände erst 1939 gesäubert werden. 1938 besucht sie ein letztes Mal eine Ausstellung unter dem Titel „Entartete Kunst“ im Berliner Haus der Künste, in der erstmals Werke der modernen Kunst mit Arbeiten der Patienten der Heidelberger Psychiatrischen Klinik konfrontiert werden. An der Hochschule bleibt sie nicht lange, denn auch holt sie der Antisemitismus ein. 1937 wird ihr aufgrund ihres jüdischen Namens der auf 100 Reichsmark dotierte Hermann Sandkuhl-Preis für die beste Arbeit aberkannt (Schmetterling, 2017, S. 53; Greiner, 2017, S. 185). Zunächst will sie das Motiv aus Robert Schuberts Lied *Der Tod und das Mädchen*, dessen entrückte Aura, die Angst und Atemlosigkeit, Gefühle die fassbar und aktuell sind, visuell einfangen. Doch davon wird ihr jedoch abgeraten. Sie malt anstatt ein Stilleben

nach Cézanne, eine Gouache. Ohne ihn zu kopieren, entsteht in der kontemplativen Stimmung seiner Bilder ein Stilleben mit feinsten Farbabstufungen. Das Resultat ihrer Arbeit ist ein Nachdenken mit dem Pinsel in der Hand, denn auch über Äpfel konnte man nachdenken. (Greiner, 2017, S. 185). Mit dem Wintersemester 1937/38 verlässt Charlotte die Hochschule und flüchtet sich in die Einsamkeit. Sie fängt an das Innere in Bildern nach außen zu kehren. So beginnt sie Worte zu visualisieren, Sie zeichnet die Szene nach der Strophe aus Schuberts Lied *Der Tod und das Mädchen*:

Gib deine Hand, du schön und zart Gebild!
Bin Freund, und komme nicht, zu strafen:
Sei guten Muts! Ich bin nicht wild,
Sollst sanft in meinen Armen schlafen. (Greiner, 2017, S. 184)

In der Szene holt der Tod das Mädchen zu sich. Sie malt in düsteren schlammigen Farben eine nahezu zärtliche Liebeszene ohne Worte, der Knochenmann wird zum vertraulichen Freund. Der lange Mantel hüllt die zerbrechliche Gestalt des jungen Mädchens fast vollständig ein. Die Köpfe der beiden Protagonisten sowie die weißen Hände des Todes sind weiß konturiert. Das Mädchen blickt fragend und zugleich vertrauensvoll in das Gesicht des sie anblickenden Skeletts. Ihre Hand ruht auf seinem Oberarm, als ob sie mit ihm tanzen wolle. Der Tod hingegen geht besitzergreifend auf diese Geste ein und lädt sie ein sich dem ruhigen Rhythmus hinzugeben und in seinen Armen einzuschlafen. Die Zeichnung offenbart nach den Worten Alfred Wolfsohns den Zusammenprall zweier Welten: *die hässliche und graue Wirklichkeit im Gegensatz zur geträumten inneren Schönheit [...]* (Greiner, 2017, S. 189). Die geballte, reine Schönheit offenbart sich in dem Augenblick, in dem der Tod seine Hand auf die Schulter des Mädchens legt. Denn durch den Tod erblickt der Mensch die Wahrheit und erfährt wahrhaftig, was es heißt sich von allem Irdischen loszusagen und wirklich frei zu sein.

1938, kurz nach der Kristallnacht (Reichskristallnacht) in der Nacht vom 9. zum 10. November, wird Albert Salomon festgenommen und in das Konzentrationslager Sachsenhausen interniert. In dieses Lager schickt man vorwiegend politische Gefangene, Homosexuelle, Sinti und Roma, aber auch Juden. Nur dank der Beziehungen und konspirativen Tätigkeit Paulas, kommt Albert unverseht wieder nach Hause. In dieser Zeit, um nicht über die Ereignisse, die vor der Haustür standfinden, eindringlich nachdenken zu müssen, überzeugt Alfred Wolfsohn Charlotte von der Illustration literarischer Werke, vor allem legt er ihr die Werke Rainer Maria Rilkes nahe, dessen Sprache ein Reich an in Wort gefassten Bildern bot. So verbringt Charlotte viele Stunden damit seine Worte in innere Bilder zu übersetzen. Immer wieder bestärkt von Wolfsohns

Worten und Vertrauen, dass es ihr gegeben sei, etwas Außerordentliches zu schaffen, vertieft sie sich mit ganzer Seele in die auszuführende Illustrationsarbeit. So entsteht hinter ihren geschlossen Augen, eine eigene, intime Welt, eine poetische Zeit die die Worte aus: *Aus dunklem Wein und tausend Rosen rinnt die Stunde rauschend in den Traum der Nacht* (Rilke, 2013, S. 157) aus *Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke*, in der impressionistischen lyrisch geprägten Erzählung Rilkes aus dem Jahr 1899. Den heldenhaften Tod des Protagonisten Christoph Rilke beschrieben in der vorletzten Szene der Erzählung verbildlichte Charlotte quasi in einem Selbstporträt. Es stellt sie ganz in den Farbtönen Beige und Gelb, nur mit blauen Konturen versehen, mit geschlossenen Augen dar. In ihren Händen hält sie ein aufgeschlagenes Buch aus dessen letzten Seite zum Kampfe bereites, aber Reiterloses, schwarzes Pferd springt. Im liliorot-farbenen Hintergrund, der die Unruhen der Außenwelt hinweisen soll und dessen Konturen wohlhmöglich auf ein Fenster hinweisen sind ein Indiz dafür, dass sich Charlotte, in dem sie sich in die Geschichte der inneren Welt träumt, einerseits vor Realität flüchtet und zu schützen versucht, jedoch den Bezug zu ihr behält, davon zeugen die von ihr sich auf dem lilioroten Hintergrund im blauen Druckbuchstaben verewigten paraphrasierten Worte der vorletzten Szene aus Rilkes Werk *...und Staub unter der langsam ver-lodernden FAHNE*, (Charlotte illustriert Rilkes „Cornet“ (JHM 4711)). Im Januar 1939 zwingen ihre Elternhinblickend auf die für die jüdische Bevölkerung zunehmende Gefahr Charlotte Deutschland zu verlassen und zu ihren Großeltern in das zunächst sicherere Südfrankreich nach Villefranche sur-Mer an der Côte d'Azur zu ziehen (Grzywacz, 2017, s. 13). Sie nimmt lediglich nur ihre Mal – und Zeichenutensilien und drei Vinylschallplatten mit. Diese sind für Charlotte besonders wichtig. Auf ihnen befinden sich Werke der Klassik, die von Paula Lindberg gesungen wurden. Davon zeugt Paulas Wortlaut:

Sie hatte nur eine Tasche mit etwas Zeichenmaterial. Nach dem suchte sie sich noch Vinylschallplatten, auf denen ich sang aus. Sie nahm Carmen, nach der sie ganz verrückt war. Dann nahm sie noch eine Aufnahme des Elias mit der Arie: Sei stille dem Herrn und die Platte mit dem Lied „Talismane“, das ich auch am Grabe Max Liebermanns sang (Fischer-Defoy, 1986, S. 117).

Als die Salomons in Alfred Wolfsohns Begleitung Charlotte zum Bahnhof bringen, wissen sie noch nicht, dass dieser Abschied, der letzte Abschied von ihr sein würde. Mehr die letzten Worte die Alfred ihr auf den Weg mitgibt: *Das du nie vergisst, dass ich an dich glaube* wurden nicht nur zu ihrem Lebensmotto, sondern der Antrieb der Entfaltung ihres Schaffens. (Rottenberg, 2007, s. 40). Einige Wochen später fliehen die Salomons aus Angst vor ihrer Festnahme mit Hilfe falsche Pässe nach Holland. (Schmetterling, 2017, S. 54). Charlotte dagegen genießt die Eindrücke der atemberaubenden Landschaft und nutzt den

Raum und die Zeit, die ihr in Frankreich gegeben wird, intensiv aus, die leuchtenden Farben, die warme Luft:

Hoch oben auf einem Felsen wachsen Pfefferbäume – leise bewegt der Wind die kleinen silbernen Blätter. Tief darunter zerfließen Schäume – im unendlich sich dehnenen Meer, Schäume, Träume – meine Träume auf blauem Grunde, was bildet ihr euch immer neu und hell aus so viel Leid und Schmerz (Salomon, 1981, S. 682).

Ihre Worte beschreiben nicht die sich an den Klippen zerschlagenden Wellen, von den dann nur noch der Meeresschaum bleibt. Sie hatte die Dunkelheit und mitschwingende Angst, die sie aus Deutschland mitbrachte und sich wie ein Schatten auf ihre Seele legte. So konnte auch die helle und Landschaft ihren inneren Schmerz nicht lindern und den Zustand der Perspektivlosigkeit, die aus der immerwährenden Angst resultiert, nichts ändern. Charlotte ist sich dessen bewusst, dass der Krieg seine Schatten bereits über Frankreich wirft. Es ist alles nur eine Frage der Zeit. Sie weiß, dass ihre Schonzeit bald zu Ende sein würde. Der Krieg brach am 1. September 1939 aus und kehrt in Frankreich am 14. Juni 1940 mit dem Einmarsch der Wehrmacht in Paris in Frankreich ein. (Schmetterling, 2017, S. 57).

Anfang des Jahres 1940 die unvermeidliche Gefahr ahnend, ziehen Marianne und Ludwig Grunwald mit Charlotte nach Nizza. Im März desselben Jahres nimmt sich Marianne das Leben, indem sie sich nachts aus dem Fenster stürzt (Grzywacz, 2017, s. 13). Seit dem Ausbruch des Zweiten Weltkrieges, leidet sie an Depressionen. Ständig wiederholt sie, dass die Welt in Flammen stehe und dass die Zeit gekommen wäre, sich ihren Töchtern anzuschließen. Charlotte versucht sie permanent zu erheitern, in dem sie Strophen *der Ode an Freude*, der 9. Sinfonie Ludwig van Beethovens nach den Worten des wohl berühmtesten Gedichts Friedrich Schillers. So sang die Hoffnung tragenden Strophen wie:

Tochter aus Elysium,
Wir betreten feuertrunken,
Himmlische, dein Heiligthum!
(Unsel, 2004, S. 452).

Mit Waffenstillstandsabkommen, dass die französische Regierung unter Marschall Pétain mit Hitler am 22. Juni 1940 schließt, überlässt sie Deutschland den größten Teil ihres Staatsgebietes, wodurch sie die Flüchtlinge, insbesondere Juden in Gefahr brachte, zumal sie nun auf Verlangen gemäß Artikel 19 des Abkommens an Deutschland ausgeliefert werden können. So liefert Frankreich binnen der folgenden Tage 200 Tausend Juden an Deutschland aus. Darunter auch Charlotte und ihren Großvater Ludwig. Sie kommen in das sich in den

Pyrenäen befindende Internierungslager Gurs und werden in Holzbaracken, umzäunt von Stacheldraht, untergebracht. Zu den Häftlingen in Gurs zählen außer Charlotte Salomon und ihr Großvater Ludwig Grunwald, auch die Philosophin Hanna Arendt, die politische Aktivistin Lisa Fittko, die Schriftstellerin Maria Leitner und die Sozialwissenschaftlerin Dora Benjamin, die Schwester des Schriftstellers Walter Benjamin. Im Weiteren werden beide jedoch aufgrund des hohen Alters Ludwig Grunwalds im Juli 1940 wieder freigelassen (Schmetterling, 2017, S. 57). Nach Tagen einer unermüdlichen Wanderung, kommen sie physisch und psychisch völlig erschöpft nach Südfrankreich zurück. Danach ziehen sie in das kleine Hotel „La Belle Aurore“ in St. Jean Cap Ferrat. Das Hotel, das sich hoch oben über dem Meer befindet, wird für Charlotte in den nächsten Jahren ihr persönliches Refugium, denn die Gefühle des Verlustes und Verzweiflung, die sie während des Lageraufenthaltes in sich trug und jetzt hochkommen, sind überwältigend, so dass sie Gott bittet nicht verrückt zu werden. So greift sie dort allein mit ihren Erlebnissen nach dem Pinsel und sieht sich vor die Frage gestellt, sich das Leben zu nehmen oder etwas ganz verrückt Besonderes zu unternehmen? (Salomon, 1981, S. 777).

Charlotte Salomon entscheidet sich für das Leben und Schaffen. Wieder umgeben von der Schönheit der Landschaft, Wärme der Sonne und Rauschen des Meeres sitzt sie am Klippenrand zwischen Himmel und Erde, außerhalb von Raum und Zeit, versunken in ihren Erinnerungen und Gedanken, verschwindet sie für eine Zeit von der menschlichen Oberfläche [...] um sich aus der Tiefe ihre Welt neu zu schaffen (Greiner, 2017, S. 258). Sie begibt sich imaginär auf eine Reise zurück in die Vergangenheit, zurück nach Berlin, zurück zu den Menschen, die ihr wichtig sind und waren. Sie beginnt nun ihr Werk zu schaffen und zu leben. Soentsteht im Laufe der nächsten zwei Jahre von 1940 bis 1942 ihr Lebenswerk *Leben oder Theater? Ein Singspiel*.

Leben? oder Theater? Lesen, sehen, verstehen

Erinnern als Trauerarbeit, als Zulassen des Schmerzes, als Redundanz des Verlustes. (Schmetterling, 2017, S. 59). Erinnern als Versuch der Überwindung. Aus den Brüchen und Rissen des Exils heraus soll nun etwas Ganzes entstehen, die Wiederausammensetzung der Identität, des eigenen Ichs und Selbst. Sie musste sich einen Namen finden, um nicht innerlich zu zerfallen und Opfer ihrer Alpträume zu werden, sondern fassbar zu bleiben. So wählte Charlotte trotz des Faktums ihrer tragischen Familiengeschichte, die Affirmation des Lebens, in dem sie auch auf Anraten des Arztes Georges Moridis und ihrer

Freundin Otilie Moore², ihr Leben und Erlebnisse in Wort und Bild festzuhalten suchte. So entstanden 769 Gouachen³ und Zeichnungen, ein Werk, das insgesamt 1325 Seiten zählt, dessen Entstehung folgendermaßen ihrer Zeit beschreibt:

Die Entstehung der vorliegenden Blätter ist sich folgendermaßen vorzustellen: Der Mensch sitzt am Meer. Er malt. Eine Melodie kommt ihm plötzlich in den Sinn. Indem er ihn zu summen beginnt, bemerkt er, dass die Melodie genau auf das, was er zu Papier bringen will, passt. Ein Text formt sich bei ihm, und nun beginnt er die Melodie mit dem von ihm gebildeten Text zu unzähligen Malen mit lauter Stimme so lange zu singen, bis das Blatt fertig scheint. Oftmals werden mehrere Texte gebildet geschieht es, dass mehrere Texte entstehen und es entsteht ein Doppelgesang – oder es passiert sogar, dass alle darzustellenden Personen einen verschiedenen Text zu singen haben, womit ein Chorgesang entsteht (Greiner, 2017, S. 260).

Schon der Titel *Leben? oder Theater?* weist bereits auf die Ambiguität, die das gesamte Werk Charlotte Salomons durchwebt, hin. Dies untermauert im Weiteren das Indiz, dass sie ihn in den Entstehungsverlauf des Werkes integriert, indem sie ihn nicht nur auf dem Papier, sondern ihn auf der finalen Gouache (Nummer 585⁴, JHM 4925⁵) auf ihrem Rücken in großen Lettern verewigt (Steinberg, 2006, p. 1). Die zeigt zum einen eine latente Selbstreflexivität, zum anderen, dass sie selbst sowohl Subjekt als auch Objekt ihres Werkes, dass alles in Frage stellt, ist. Sie ist sowohl Schöpfer als auch Opfer. Mit der Inschrift auf ihrem Rücken zeigt sie ihn ihrem Werk, dass sie gebrandmarkt ist, und dass das Urteil aufgrund ihrer Herkunft, bereits gefallen ist. Denn das Opfer liest nicht mit seinen Augen, sondern mit seinen Wunden. Charlotte Salomon weist hier auf ihre seelischen Wunden hin und, dass sie sich dem ihr nahenden Tod gewahr ist. Es ist die Bürde der ad absurdum geführten und gelebten Geschichte.

---

² Otilie Moore (1904–1974), deren Mädchenname Göbel lautete, war eine amerikanische Millionärin deutscher Herkunft. Sie war die Besitzerin der luxuriösen Villa L'Ermitage, die nicht nur Charlotte und ihren Großeltern, sondern auch jüdischen Kindern Schutz bot. Sie wurde Charlottes beste Freundin, die Frau, die sie verstand und als Künstlerin sah. (Greiner, 2017, S. 11).

³ Als Gouache bezeichnet man eigentlich ist ein wasserlösliches Farbmittel aus gröber vermahlene Pigmenten unter Zusatz von Kreide. Als Bindemittel wird Gummi arabicum verwendet. Die Gouache kann sowohl für deckende als auch für lasierende Maltechniken verwendet werden. Damit vereint sie Eigenschaften der Ölfarbe (pastos) und der Aquarellfarbe. Aufgrund dieser Eigenschaft wird sowohl die Gouachemalerei an sich als auch das in dieser Technik entstandene Bild auch als Gouache bezeichnet.

⁴ Charlotte Salomons eigene Nummerierung der Gouachen.

⁵ JHM – Joods Historisch Museum (Jüdisches Museum in Amsterdam ist ein Museum über die lokale Geschichte des Judentums) – und die Nummer des Exponats.

So öffnet die in sich gekehrte Künstlerin dem Betrachter/Leser die Pforte zu ihrem Innenleben, dass sich auf über tausend Seiten Papier multimedial in Wort und Bild einerseits neutral und doch andererseits durch künstlerische Stilmittel wie kinematographische in Blockschrift verfasste Kommentare, des jeweiligen Alter Egos eines jeden Protagonisten verstärkt, balancierend zwischen Faktum und Fiktion, persönlich vor ihm komplex, auf in den Primärfarben Rot⁶, Blau und Gelb gehaltenen, 769 Gouachen konstituiert, ausbreitet. Ihr Werk, das als Heilmittel für ihre Überwindung des Traumas und für ihr seelisches Überleben dient, ist ein synästhetisches Kunstprojekt zur Darstellung und Auslegung ihrer Biographie und Geschichte, deren Zeitzeugin sie ist. Es ist dramatisch und komikhaft visualisiertes autobiographisches und historisches Zeugnis, das teils nach ihrem der Moderne verschriebenen Malstil zu urteilen post-impressionistische, expressionistische sowie fauvistische Züge birgt. Es entsteht zwischen dem Frühling 1940 und Sommer 1942. Zusätzlich wird es, um die Aussagekraft noch zu verstärken von Texten/ Kommentaren, Dialogen begleitet, um das Dargestellte, auch manchmal mit musikalischen Elementen, zu veranschaulichen, um das Gesehene dem Betrachter ihr Innenleben näher zu bringen (Steinberg, 2009, p. 2). Ein Beispiel hierfür ist die Gouache „Kristallnacht“ (Nummer 384, JHM 4762), die Reichspogromnacht vom 9 auf den 10. November 1938 darstellt. Als Vorwand dieses schrecklichen Ereignisses und dessen, was noch auf die Juden zukommen sollte, diente die Ermordung des deutschen Diplomaten Ernst von Rath durch den Juden Herszel Grynszpan. Der oben links auf einem Wohnhaus in Dunkelblau gefasste Text: *Juda verrecke. Nehmt alles, was ihr nehmen könnt*, weist bereits auf die aussichtlose Situation, das bereits willkürlich gefällte Urteil über die jüdische Bevölkerung, hin. Die Textgebung in dieser Gouache ist eine Art von Zwischentext, der einem üblichen Verfahren bei Stummfilmen entspricht (Dauven-van Kippenberg, 2015, S.73). Hier zeigt sich besonders die Dialektik zwischen Wort und Bild. Die Gouache stellt eine Reihe von jüdischen Wohnhäusern mit zahlreichen Fenstern dar. Aus jedem winkt eine rote Flagge mit dem Hakenkreuz. Auf der Straße befindet sich aufgewühlte Menschenmenge, die mit voller Wucht mit einem harten Gegenstand, jedes einzelne Schaufenster jüdischer Läden, zerschlagen. Das Erzählen ihres eigenen Lebens im Kontext des Traumas ihrer Familie und den historischen Ereignissen – des Traumas Deutschlands und dem Schicksal der deutschen Juden als Folgen der Machtergreifung der Nazis, das in Salomons *Leben? oder Theater?*, seinen Niederschlag findet, ist ein komplexes, ästhetisches und

---

⁶ Die Farbe Rot ist den Hauptakteuren des Singspiels gewidmet. Alfred Wolfsohn – Amadeus Daberlohn, Paula Lindberg-Salomon und Charlotte Salomon – Charlotte Kann. Die Farbe Gelb wurde hauptsächlich dem Aufenthalt in Südfrankreich und die Farbe Blau, der Zeit in Berlin zugeschrieben. (Pollock, 2006, S. 35).

multimediales Meisterwerk seiner Zeit. Da es nicht nur den Sehsinn, sondern auch durch Tonsequenzen, Werke deutscher Komponisten wie die von Bach, Mozart, van Beethoven, Schubert, Mahler sowie von Weber oder Fragmente bekannter Lieder, die in ihrem Werk eingeflochten sind, den Hörsinn anspricht, daher nennt sie ihr Werk auch: *Leben? oder Theater? Ein Singspiel*. Dies betrifft allerdings nicht nur die menschlichen Sinne, sondern weist indirekt auch auf die Assimilation ihrer jüdischen Familie und ihre Kultivierung der deutschen Kultur hin (Rottenberg, 2007, S. 41).

Ihre retrospektiven Bilder des Erinnerns nummerierte und arrangierte sie wie es für den Aufbau eines Dramas im Operettenstil, in drei Teile, einem Prolog, in dem die Familiensaga von 1913 bis 1936 datierte und festlegte. Dieser beginnt in Berlin mit dem Suizid ihrer Tante Charlotte im Schlachtensee. Dieser Teil des Werkes ist generell in einem dunklen Ton gehalten und spiegelt die Erdrückung, Hoffnungslosigkeit und Resignation wider. So malt sie ihre in einem dunkelroten Kleid gekleidete und im Leichenschauhaus liegende Tante Charlotte und um sie trauernden und gebrochenen Großeltern Grunwald auf dem Hintergrund des dunkelblauen, tiefen Sees (JHM 4157⁷). Sie malt dieses Bild nach dem Vorbild John Everetts Millais' *Ophelia* (1851/1852). Sie kommentiert das Bild, indem sie inmitten des Sees den mit dem Bild interagierenden Text dieses Ereignisses aus der fiktiven Vossischen Zeitung mit der Überschrift: *Selbstmord einer Achtzehnjährigen! Charlotte sucht Tod im Schlachtensee*, platziert. Die erste Phase ihres Bilderzyklus endet mit dem Tod Franziskas Knarres (JHM 4289⁸) (Franziskas Salomons) 1936. Hier malt sie ihre melancholische, sich nach dem Tode sehnde Mutter, nach dem Vorbild Caspar David Friedrichs *Die Frau am Fenster* (1818–1822). Doch im Gegensatz zur Friedrichs Gemälde, in dem die aus dem Fenster in die Ferne blickende Frau, dem Betrachter mit dem Rücken zugewandt ist, ist Franziska, dem Betrachter in ihrer gesamten Gestalt zugewandt. Sie sieht aus dem Fenster blickend, die Hände auf dem Sims gestützt, dem Betrachter unmittelbar in die Augen. Ihr Mund ist leicht geöffnet, so als ob verzweifelt nach Worten sucht, jedoch am Ende resigniert verstummt. Der erste Teil widmet Charlotte ihrer Kindheit, der sich ihr ins Gedächtnis geprägten Erinnerungen wie den Ferien in Bayern oder der Reise nach Venedig, aber sie malt auch ein Bild von der Machtergreifung Hitlers am 30.01.1933 (JHM 4304⁹), aber allem voran den Frauen in ihrer Familie: ihrer Tante, ihrer Mutter, ihrer gebrochenen Großmutter Marianne Grunwald und ihrer von ihr verehrten Stiefmutter, schönen Opernsängerin Paula Lindberg (in Salomons Singspiel ist ihr Alter Ego Paulinka Bimbam), die

⁷ Die Nummer dieser Gouache ist nicht sichtbar.

⁸ Die Nummer dieser Gouache ist nicht sichtbar.

⁹ Die Nummer dieser Gouache ist nicht sichtbar.

ihr die geheime Welt und Mission der Musik erläutert. Der zweite Teil, der Hauptteil betrifft zwar nur die Jahre 1937–1938, ist aber, was die Anzahl der Bilder anbelangt, ist aber der umfangreichste, zumal er Paulas Gesangslehrer und ihrer ersten großen, aber unerfüllten Liebe und Mentors – Alfred Wolfsohn – Amadeus Daberlohn gewidmet ist. Dieser Lebensabschnitt Charlottes ist besonders expliziert dargestellt und erzählt. Er erzählt die Geschichte von Charlotte Kann, der Kunststudentin an der Berliner Akademie und wie sie den Teilnehmer des Ersten Weltkrieges und Gesangspädagogen Alfred Wolfsohn kennenlernt. Er animiert sie, nicht nur dazu endlich an sich und ihr Talent zu glauben, sondern machtsieunter anderem auch für seine Kunstauffassung und Theorienempfänglich. Zudem bringt er ihr den philosophischen Aspekt der Kunst der Renaissance wie Michelangelos Deckengemälde in der Sixtinischen Kapelle und auch die Lebensphilosophie und pluralistisches Weltbild Nietzsches näher. Seine Lehren verewigt Charlotte besonders auf zwei Gouachen, die erste stellt zahlreiche Köpfe dar, von denen einige Wolfsohn ähnlichsehen (Nummer 119, JHM 4488). Dabei umspielt jeden Kopf eine Textschleife, die den Wortlaut Wolfsohns wie eine Melodie wiedergeben soll. Die zweite Gouache mit liegenden Körpern weist auf eine Reflexion über Christoph Willibalds Glucks Oper *Orpheus und Eurydike* hin, seinen hypnotischen Gesang und seinen Gang in den Hades, um seine geliebte Frau Eurydike zu retten und letztendlich scheitert (Nummer 167, JHM 4537). Diese Gouache versinnbildlicht das Scheitern am Leben, an den Umständen der Realität. Die Ereignisse des dritten Teils, des Epilogs, umfassen den Zeitraum von 1939 bis Juli 1940 im Exil in Villefranche in Südfrankreich. Sie malt den verzweifelten Versuch ihre Großmutter vom Wunsch des Suizids abzubringen und von ihrem Willen mit ihren Töchtern in der anderen, friedlichen Welt wieder vereint zu sein, jedoch wird Charlotte am Ende ungewollt Zeugin ihrer Tat. In dieser Zeit verzweifelt sie auch selbst. Dies zeigen besonders drei Gouachen. Die erste zeigt die Umrisse einer verzweifelten Charlotte Kann, die mit einer Hand ihren Kopf stützt und mit einem Blatt Papier auf dem Schoss sich vor dem Wahnsinnig werden zu retten versucht. In großen Lettern verfasst, steht der Satz: *Lieber Gott, lass mich bloss nicht wahnsinnig werden* (Nummer 530, JHM 4907) Auf der zweiten, sitzt sie mit geschlossenen Augen am Bettrand, die Finger beider Hände sind auf den Mund gelegt. Es ist ein Bild völliger Resignation. Dies verstärkt der über ihren Kopf verlaufende sarkastischer Schriftzug: *Ich habe genug von diesem Leben – ich hab genug von dieser Zeit* (JHM 4790) (Schultz, Timms, 2009, p. 58). Die dritte Gouache, die diesen Gemütszustand Charlottes verbildlicht, ist eines ihrer letzten Bilder. Es zeigt die Umrisse einer vor dem Leben stehenden Charlotte, die das Leben bejaht und liebt: [...] *Dass ich das Leben liebe und dreifach bejabe. Um das Leben zu lieben, dazu muss man*

auch seine andere Seite den TOD begreifen und begreifen. Mögest du nie vergessen, dass ich an dich glaube (Nummer 403, JHM 4870) (Timms, Schultz, 2009, p. 49, Pollock, 2006, p. 34–36). Im letzten Teil ihres Werkes wird der Drahtseilakt zwischen der Affirmation des Lebens und des Todes besonders sichtbar. Sie kommt zu der Erkenntnis, dass sie Eins sind. Das Leben sowie der Tod sind ohne ihr jeweiliges Gegenteil unvollständig. So sucht sie durch die gesteigerte, sequenzielle

Ich musste noch weiter in die Einsamkeit, ganz fort von allen Menschen – dann konnte ich vielleicht finden – was ich finden musste: nämlich mich selbst – einen Namen für mich. So fing ich das Leben und Theater an [...] Und ich saß da am Meer und sah tief hinein in die Herzen der Menschen. Ich war meine Mutter, meine Großmutter, ja alle Personen, die vorkommen in meinem Stück, war ich selbst. Alle Wege lernte ich gehen und wurde ich selbst (Dauven-van Kippenberg, 2015, S. 81).

Mit der Idee durch Kunst und Wort sich in andere hineinzuversetzen, durch den anderen hindurch, in seine Kindheit zurück, die tiefsten Tiefen noch einmal durchleben zu müssen, um die Welt neu zu schaffen, knüpft Charlotte Salomon aufs engste an die Theorien des Gesangspädagogen Wolfsohn an. Sie kennt Wolfsohn seit ihrer Jugend kennt und für den sie angibt zu leben Das Theater, das gestattet eine andere Person nachzuahmen und sich auf dieses einfühlende Rollenspiel einzulassen, wäre hier also eine Art von Durchgangsstation, um zum eigenen Leben zu gelangen. So erhält das ästhetische Prinzip der Wiederholung zur Wieder-Holung der Vergangenheit eine doppelte Aussage: Es dient der Findung des Selbst, allerdings auf der Schwelle der Auflösung des Selbst (Dauven-van Kippenberg, 2015, S. 72). Dadurch dass Bild-, Ton- und Wortkunst ineinandergreifen, setzt Charlotte Salomon Bild, Text und Ton in einen inneren Zusammenhang, wobei die Bilder nicht immer den Text illustrieren und die Texte das Bild direkt erläutern, jedoch die gegebene Situation aus der Erinnerung heraus. Es sind ihre Gedankenflüge, Erinnerungen, Gefühle so wie sie hauptsächlich in einem Tagebuchniedergeschrieben werden. Obwohl Charlotte Salomon nur aus Selbsttherapie Zwecken anfertigte, kommt man nicht um den Umstand herum, dass die Form wie sie ihre Bilder gepaart mit aussagekräftigen Textsequenzen und musikalischem Rahmen verleiht sie ihrem Werk eine performative Qualität (Fohr, 2009, S. 341). Diese Intention bezeugt, außer der Schriftzug, *Leben? oder Theater?* auf ihrem Rücken auf der letzten Gouache, zudem der durchsichtige Zeichenblock, den sie mit blauem Meerwasser füllt, das ihr flüchtiges Leben symbolisiert. Dies wird durch den in einer Schweben gehaltenen Rahmen, in den sie es fasst, noch verstärkt. Dieses letzte Autoportrait wird zum Innbegriff ihres metaphysischen Dilemmas: *Leben? oder Theater?* Der Leser/Betrachter muss sich durch die Bilder lesen, um

die Zusammenhänge und deren Bedeutung zu erkennen. Letztendlich soll er selbst entscheiden wie er das Gesamtkunstwerk Charlotte Salomons sehen, verstehen und interpretieren will, entweder als Leben oder Theater?

Ihr selbst gelingt die Befreiung vom Trauma ihrer Vergangenheit, indem sie sich mit ihm künstlerisch in Form eines Storyboards (Szenenbuchs) mit sarkastischen Kommentaren, Dialogen, Liedtextfragmenten versehen, auseinandersetzt. Sie erfährt durch diese Form des Seelentheaters eine Erweiterung ihres Selbst. Denn gemäß den Worten Alfred Wolfsohns: muss man erst sterben, um das Leben lieben zu lernen. (Rottenberg, 2007, S. 41). Mehr noch, sie beschreibt den Krieg in einem letzten Brief an Wolfsohn als Theater der Menschheit:

Da war es mir – als ob mir eine Stimme zurief: Das Theater ist tot! Vielleicht Liebster ist es wirklich so, dass mit diesem Krieg auch das Theater, das die Menschheit sich gegenseitig vorgespielt hat zu Ende geht – dass die gesamte Menschheit durch schwerstes Leid und Erleben geprüft einem wahren lebendigeren Leben entgegen geht. (...) (Greiner, 2017, S. 281).

Ihr, Otilie Moore gewidmetes Werk, von 769 Gouachen in zeitlicher Reihenfolge geordnet und festgelegt, verschloss sie als nächstes in einen Koffer mit der Notiz: *Der Verfasser St. Jean August 1940/1942 Oder zwischen Himmel und Erde außerhalb von unserer Zeit im Jahre 1 des neuen Heiles* (Greiner, 2017, S. 275).

Endstation: Man muss sterben, um das Leben lieben zu lernen

Kurz nach der Finalisierung ihres Werkes wohl ahnend, dass es ein Schritt *austiefster Sonnenbelle in gräuliche Dunkelheit sei* (Greiner, 2017, S. 275–276), verlegen Charlotte und ihr Großvater ihren Wohnsitz vom Hotel Belle Aurore in die Villa Eugénie in Nizza, die sich zu der Zeit unter italienischer Besatzung befindet. Kurz nach ihrer Ankunft lernt sie Alexander Nagler kennen und lieben. Am 2. Dezember 1943 stirbt ihr Großvater Ludwig Grunwald. Nach seinem Tod zieht Charlotte zu Alexander Nagler in die Villa Ermitage in Villefranche. Dort packt sie alle ihre Werke, darunter auch ihr Lebenswerk *Leben? oder Theater?* im Koffer, in Kisten und schreibt darauf „Eigentum von Mrs. Moore“. Am 17. Juni 1943 heiraten Charlotte Salomon und Alexander Nagler auf dem Standesamt in Nizza. Nach der Hochzeit lässt sich das Paar auf Anraten Georges Moridis, im sichereren Monaco nieder. Am 8. September 1943 nach dem Waffenstillstand Italiens mit den Alliierten, besetzen deutsche Truppen die französische Mittelmeerküste. Unter der Leitung des Hauptsturmführers Alois Brunner, einem engen Mitarbeiter Adolf Eichmanns, werden die dort lebenden Juden verfolgt und deportiert.

Am 21. September 1943 werden Charlotte und Alexander Nagler verhaftet. Drei Tage später werden sie in das SS-Hauptquartier, dem Hotel Excelsior in Nizza gebracht. Als nächstes werden sie in das Durchgangslager Drancy überführt. Nach ihrer Ankunft in Drancy am 27. September 1943 (Foenkinos, 2015, S. 244), geht es weiter Richtung Osten. Mit dem Transport Nummer 60, der Passagiernummer 660 und der Berufsbezeichnung Zeichnerin (Pollock, 2006, S. 37) kommen die Naglers am 10. Oktober 1943 im Konzentrations- und Vernichtungslager Auschwitz-Birkenau an. Charlotte, die zu diesem Zeitpunkt sechsundzwanzig Jahre alt und im fünften Monat schwanger ist, wird sofort in den Tod geschickt. Alexander Nagler stirbt dort am 2. Januar 1944, an den Folgen völliger Ausmergelung. Charlottes Eltern hingegen, die den Krieg in den Niederlanden überlebt haben, fahren erst 1947 nach Villefranche um den Koffer mit Charlottes einzigartiges Erbe, aus den Händen Otilie Moores entgegenzunehmen und sehen, welches ein Werk sie hinterlassen hat, in dem sie ihr Inneres, ihr Seelenleben offenbart und verewigte. 1961 wird ihr Werk zum ersten Mal der Öffentlichkeit gezeigt (Foenkinos, 2015, S. 256). Seit 1971 befindet sich ihr Lebenswerk im Joods Historisch Museum (Charlotte Salomon Foundation) in Amsterdam.

Zusammenfassung

Lass Kunst und Natur Dir helfen, alle Schwierigkeiten zu überwinden (Greiner, 2017, S. 237). Diesen Wunsch schreibt Charlotte Salomon ihrer Großmutter Marianne Grunwald als Widmung auf die letzte Seite ihres Gedenkbuches für ihre Großeltern zur Goldenen Hochzeit am 30. Oktober 1939 (Greiner, 2017, S. 235). Diese Widmung und die folgenden Worte, die sie an ihre Großmutter richtet, um sie aufzumuntern:

Du hast doch eigentlich ein ganz schönes, reiches Leben hinter dir. Du hattest neben allem anderen viel Befriedigung, und es [dir] gelungen, in Gedichten, vieles auszudrücken, was anderen versagt blieb (...) Ich mache dir also folgenden Vorschlag: Anstatt dir auf solche grauenvolle Weise das Leben zu nehmen, verwendest du dieselbe Kraft und beschreibst dein eigenes Leben. Es wird da sicher einiges Interessante geben, was dich bedrückt, und indem du es niederschreibst, befreist du dich selbst und leistest der Welt noch einen Dienst. Es gibt ja nicht viele Bücher, die für allgemeine Wahrheiten gültig sind. Und dein Buch würde zu den letzteren gehören. Das weiß ich ganz gewiss. Du kannst jetzt gleich beginnen. Hier hast Papier und Bleistift. (...) (JHM 4876, Greiner 2017, S. 240–241).

Damals wusste Charlotte noch nicht, dass ihr orphischer Versuch, ihre Großmutter durch die Kunst zu retten, ihr eigener wird, sich selbst zu überwinden, zu finden und zu retten. Im Gegensatz zu ihrer Großmutter Marianne

Grunwald, gelingt es ihr, ihre Kraft, ihr Inneres, ihre Erinnerungen, ihr Selbst und ihr Seelenheil durch das Wieder – holen der Ereignisse ihrer Familie und ihres eigenen Lebens auf dem Hintergrund der schrecklichen Historie des Zweiten Weltkriegs und ihres genetischen Codes in den Zeiten des Genozids, Jüdin zu sein und dessen Opfer zu werden, in ihrem Gesamtwerk mit dem antagonistischen Titel: *Leben oder Theater?*, der im Ersten Augenblick wie eine rhetorische Frage dem Leser ins Auge fällt multimedial in Wort und Bild detailliert festzuhalten und zu verewigen, um so zu überleben und nicht vergessen zu werden. Charlotte Salomons *Leben oder Theater? Ein Singspiel* ist nicht nur ein Theaterstück der Erinnerung, es ist vor allem ein Theaterstück der Wahrheit und der Heilung, ein Zeugnis der Wahrheit über die Geschichte einer assimilierten jüdischen Familie mit suizidalem Hintergrund, die in der Zeit der Weimarer Republik der gehobenen Gesellschaft Berlins angehört und die deutsche Kultur dieser Zeit dementsprechend mitprägt sowie der Wahrheit über das schreckliche Wesen des Holocausts, vor dem es trotz jeglicher Versuche, für Charlotte Salomon selbst, kein Entrinnen gibt.

Bibliographie

- Dauven-van Kippenberg, Carla (2015). „Etwas verrückt Besonders“. Charlotte Salomons orphischer Versuch. In: Colin N., Dauven-van Kippenberg C., Nijhuis T. (Hrsg.) *Amsterdam German Studies. Forschungen – Berichte – Texte Wiederholen/Wiederholung*. (S. 71–108). Heidelberg: Synchron Wissenschaftsverlag der Autoren Synchron Publishers. Heruntergeladen von: <https://www.synchron-publishers.com/pdf/wiederInh.pdf> (abgerufen: 22.11.2022).
- Defoy-Fischer, Christine (Hrsg.) (1986). *Charlotte Salomon. Leben oder Theater? Das Lebensbild einer jüdischen Malerin aus Berlin 1917–1943*. Bilder und Spuren, Notizen, Gespräche, Dokumente. Zur „Charlotte-Salomon“-Ausstellung der Akademie der Künste Berlin und der Hochschule der Künste Berlin. Berlin: Arsenal.
- Foenkinos, David (2015). *Charlotte*. Katowice: Wydawnictwo Sonia Draga.
- Fohr, Simone (2009). Charlotte Salomons *Leben? oder Theater?* als musiktheatraler Bildertext gelesen. In: Mungen A., Hartung U. (Hrsg.) *Mitten im Leben. Musiktheater von der Oper zur Everyday Performance. Thurnauer Schriften zum Musiktheater*, Bd. 23. (S. 337–354). Würzburg: Königshausen und Neumann Verlag.
- Greiner, Margret (2017). *Charlotte Salomon: „Es ist mein ganzes Leben“*. Romanbiografie. München: Albert Knaus Verlag.
- Grzywacz, Marta (2017). Maluj, Charlotte, maluj. *Wysokie Obcasy*, 14, *Gazeta Wyborcza* 83, s. 10–13.
- Kimmelman, Michael (2009). *Alles für die Kunst*. Berlin: Berlin Verlag.
- Pollock, Griselda (2006). Theater of Memory. In: Steinberg M. P., Bohm-Duchen M. (Hrsg.) *Reading Charlotte Salomon* (pp. 34–72). New York: Cornell University Press.
- Rilke, Rainer M. (2013). Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke. In: Rilke R. M., *Gesammelte Werke* (S. 139–169). Köln: Anconda Verlag GmbH.
- Rottenberg, Anda (2007). Śmierć i dziewczyna. *Wysokie Obcasy*, 14, *Gazeta Wyborcza* 83, s. 36–41.

- Salomon, Charlotte (1981). *Leben oder Theater? Ein autobiographisches Singspiel in 769 Bildern*. Mit einem Vorwort von Judith C.E. Belinfante, einer Einleitung von Judith Herzberg und einer editorischen Notiz von Gary Schwartz. Köln und Maarssen: Kiepenheuer und Witsch Verlag.
- Schmetterling, Astrid (2017). *Charlotte Salomon. Bilder eines Lebens*. Berlin: Jüdischer Verlag im Suhrkamp Verlag.
- Schoene, Monika (2020). Erinnerung an Charlotte Salomon. In: Schoene M., *Leise Revolten von Frauen. Träume und Inspirationen vor dem blauen Grund*. Sechs biographische Essays. Mit Beiträgen von Margarete Eisener und Dieter Schoene (S. 119–132). Berlin: Vta Verlag Berlin.
- Schultz, Deborah & Timms, Edward, (2009). Charlotte Salomon: images, dialogues and silences. In: Schultz D., Timms E. (Hrsg.) *Pictorial narrative in the Nazi period Felix Nussbaum, Charlotte Salomon and Arnold Dagbani* (pp. 51–63). London: Routledge.
- Steinberg, Michael P. (2006). Reading Charlotte Salomon. History, Memory, Modernism. In: Steinberg M. P., Bohm-Duchen M. (Hrsg.) *Reading Charlotte Salomon* (pp. 1–20). New York: Cornell University Press.
- Timms, Edward & Schultz, Deborah (2009). Charlotte Salomon's *Life? or Theater?*: a multimedia response to the crisis of German culture. In: Schultz D., Timms E. (Hrsg.) *Pictorial narrative in the Nazi period Felix Nussbaum, Charlotte Salomon and Arnold Dagbani* (pp. 33–50). London: Routledge.
- Unsel, Melanie (2004). Die eigene Biographie als Singspiel – Zur Musik in Charlotte Salomons *Leben? oder Theater?* In: Heymann-Wentzel C., Laas J. (Hrsg.) *Musik und Biographie. Festschrift für Rainer Cadembach* (S. 443–461). Würzburg: Königshausen und Neumann Verlag.

Art as a refugium of self-rescue and self-finding. Reading and understanding of Charlotte Salomon's autobiographical work *Life? or Theatre?*

ABSTRACT: The aim of this article is to show, in which way art can be used as an instrument, of self-conquest, self-finding and self-rescue as not to be forgotten by creating the appropriate distance, saving us from brutality and severity of reality and given times in which we live.

The example of the Jewish artist Charlotte Salomon of approximately 1325 painted sheets, from which 769 represent her biographic-historical masterpiece *Life? or Theatre? A song play*. It illustrates like a play in the form of a storyboard in word and picture her quite short life, her childhood and adolescence in the times of Weimar Republic, her antisemitic experiences at the Academy of Art, the machinery of the Nazi regime. She created her series of paintings over the duration of approximately eighteen months between 1940 and 1942. Salomon intertwined factual details from the memory of her childhood and adolescence and exile life. It is a reenactment, a conflation that raises compelling questions about the formation and operation of memory, showing both sides: the traumatic memory of the tragic family history and the present historical events of the Second World War, which she experienced and witnessed by herself. Charlotte Salomon created a multimedia work by combining colour, literature and music in an expressionistic way, using techniques from painters like van Gogh,

Karin Anna Wawrzynek

Chagall, Munch and Nolde, to visualize in form of comics and musical settings, consisting of the chosen palette of music pieces from classical music to modern pop songs. Her complex drama is divided into three parts in a prologue; a main part and an epilogue like a theatre play.

Her work is nothing else as a synthetic depiction of life and unfulfilled love, suffering and death, created to survive. This intention of Charlotte Salomon confirms especially her own words, of the last gouache from the postscript on her back: *Life? or Theatre?*

KEYWORDS: Charlotte Salomon, Germany, art, gouaches, reading, autobiography, "Life? or theater?", modernism, Holocaust.

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

Recenzje

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

Maja Wojciechowska

Uniwersytet Gdański

e-mail: maja.wojciechowska@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-5340-3722>

Recenzja książki *Serwisy internetowe instytucji kultury w Polsce* – Mariusz Jarocki, Paweł Marzec. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2020, ss. 206. ISBN 978-83-231-4357-4

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.08>

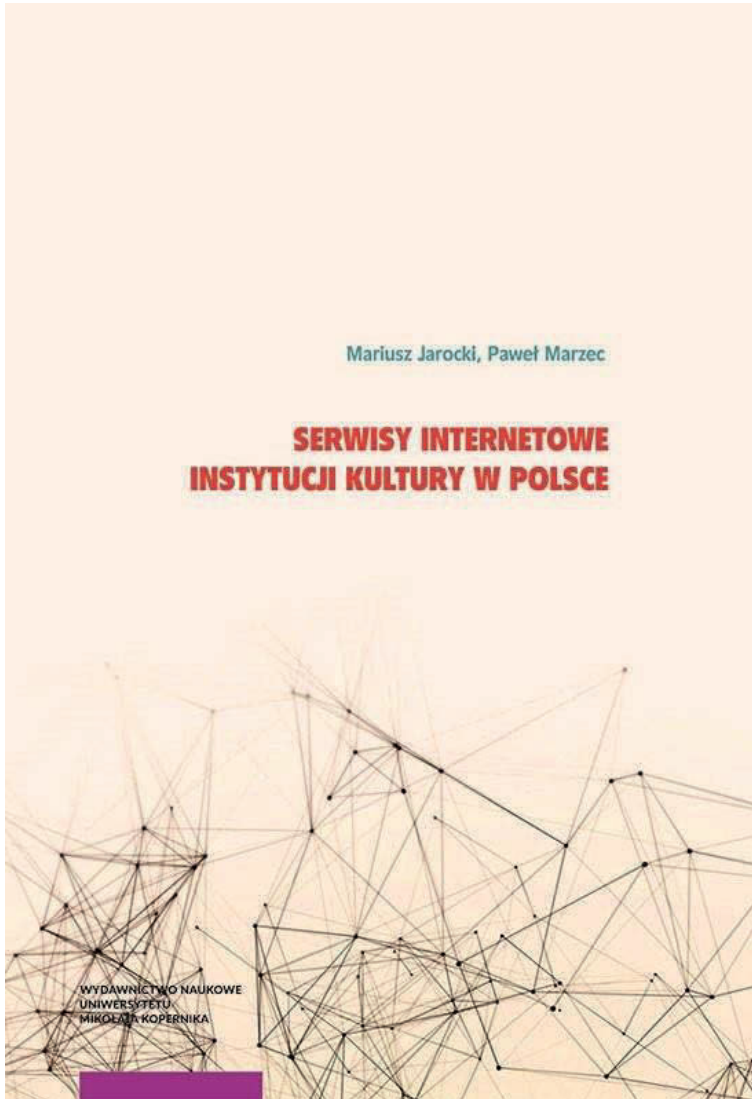
W ostatnich latach dużą uwagę przykuwają środki komunikacji elektronicznej, którymi posługują się biblioteki i inne instytucje kultury, które chcą nawiązywać i podtrzymywać kontakty z odbiorcami swoich usług. Instytucje, niegdyś bazujące na kontakcie bezpośrednim, dziś próbują aktywnie funkcjonować także w przestrzeni elektronicznej. Wydaje się, że pandemia tylko wzmocniła ten trend, który zaczął rozwijać się już wcześniej. Zatem badania dotyczące oceny i optymalizacji wykorzystania narzędzi elektronicznych wydają się konieczne i prawdopodobnie będą coraz częściej realizowane w różnych zakresach.

W 2020 r. Mariusz Jarocki oraz Paweł Marzec – pracownicy Instytutu Badań Informacji i Komunikacji UMK – wydali książkę poświęconą problematyce serwisów internetowych prowadzonych przez różne typy instytucji kultury w Polsce. W publikacji zatytułowanej *Serwisy internetowe instytucji kultury w Polsce* omówili wyniki badań przeprowadzonych w środowisku bibliotek, centrów kultury, filharmonii, oper, muzeów, galerii, teatrów oraz innych typów placówek kulturalnych. Autorzy serwisy internetowe uznali za swego rodzaju przestrzeń, która powinna umożliwiać nawiązywanie relacji z klientami, którą badać

Maja Wojciechowska

można w trzech wymiarach – użytkowników, zawartości oraz technologii. Każda z tych płaszczyzn musi funkcjonować sprawnie, aby doszło do aktu komunikacji stanowiącego podstawę do zaoferowania usługi i nawiązania relacji.

Ryc. 1. Okładka książki Mariusza Jarockiego i Pawła Marca
Serwisy internetowe instytucji kultury w Polsce

Źródło: <https://wydawnictwo.umk.pl/pl/products/5334/serwisy-internetowe-instytucji-kultury-w-polsce>

W książce skupiono się na aspekcie technologicznym, który jest podstawowym warunkiem tego, by użytkownik instytucji kultury mógł skutecznie skorzystać z treści i usług zawartych na stronie, przy czym warto zauważyć, że dla niektórych placówek serwis internetowy stanowi jedynie jedną z form komunikacji, natomiast dla innych platformę świadczenia usług (co coraz częściej ma miejsce w przypadku bibliotek, oferujących coraz więcej usług elektronicznych oraz hybrydowych). Niezależnie od tego Autorzy uznali, że serwisy internetowe są strategicznymi elementami budowania wizerunku instytucji kultury, a nierzadko także podstawowym kanałem informacyjnym dla klientów. W związku z tym odpowiednie zaprojektowanie, a następnie funkcjonowanie witryny nie jest już dla placówek kulturalnych dodatkowym atutem, lecz elementarnym wymogiem. Ponadto określone wymogi postawiono instytucjom kultury w Ustawie z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych.

W oparciu o autorski kwestionariusz badawczy Autorzy książki chcieli dokonać rozpoznania cech serwisów internetowych, związanych ze standardami sieciowymi i potrzebami ich użytkowników sieciowych wybranych polskich instytucji kultury. Jest to temat już od lat eksplorowany przez badaczy (zarówno w aspekcie technologicznym (Jarocki, 2016; Wojciechowska, 2008), jak i w ujęciu marketingowym (Stępień, 2021; Wojciechowska, 2010; Wojciechowska & Cyrklaff-Gorczyca, 2019)), jednak kompleksowość przeprowadzonego badania oraz możliwość porównania kondycji bibliotek z sytuacją pozostałych instytucji kultury są dodatkowym walorem książki. Przebadano bowiem 278 instytucji, w tym 19 bibliotek wpisanych do rejestru instytucji kultury, a więc bibliotek publicznych. Uwzględniono wszystkie biblioteki publiczne o statusie biblioteki wojewódzkiej oraz Bibliotekę Narodową. Pytania dotyczyły tego, które technologie internetowe są wykorzystywane do tworzenia, zarządzania i publikowania treści, jaka jest wydajność serwisów (m.in. szybkość ładowania stron, rozmiar plików pobieranych z serwera, poprawność kodu), jaki jest poziom dostosowania serwisów do potrzeb osób z różnego rodzaju niepełnosprawnościami, jak zaprojektowano interfejs, jak zorganizowano dostęp do informacji dla użytkowników zagranicznych, jaki jest poziom optymalizacji badanych serwisów pod kątem wyszukiwarek internetowych, i wreszcie jedno z kluczowych dla współczesnych użytkowników Internetu zagadnień – jakie są możliwości wyświetlania treści na urządzeniach mobilnych oraz jak serwisy współpracują z mediami społecznościowymi.

Szczególną uwagę zwrócono na: rozmiar strony, zastosowaną technologię, liczbę błędów, liczbę ostrzeżeń dotyczących strony, wydajność, dostępność, zoptymalizowanie pod kątem wyszukiwarek internetowych, mobilność, wielojęzyczność oraz połączenie z mediami społecznościowymi.

Jak zaobserwowali Autorzy, w polskich bibliotekach publicznych najczęściej stosowanymi systemami zarządzania treścią są systemy typu open source. Wyniki audytów pokazały pewne problemy z wydajnością stron, a zwłaszcza ze zbyt niskimi wskaźnikami szybkości ładowania.

Choć książka poświęcona jest wszystkim typom instytucji kultury, to niewątpliwie część opisująca kondycję bibliotek może okazać się interesująca dla bibliologów oraz kadry odpowiedzialnej za obszar komunikacji elektronicznej tych placówek. Interesujące byłoby również poszerzenie pola badawczego i przedstawienie zbliżonych analiz, lecz dotyczących wszystkich typów bibliotek. Analizy takie mogłyby zostać uzupełnione o ocenę zawartości treści oraz badanie opinii użytkowników. Wówczas można by uzyskać dane, które elementy techniczne są kluczowe w ocenie stron, które funkcjonalności decydują o satysfakcji klientów, a które nie mają dla nich większego znaczenia.

Bibliografia

- Jarocki, Mariusz (2016). Oczekiwania klientów bibliotek wobec rozwiązań mobilnych dostępnych w serwisach informacyjno-bibliotecznych. *Zarządzanie Biblioteką*, 8, s. 9–17.
- Stępień, Justyna (2021). Facebook, Instagram, a może blog? Gdzie promują się biblioteki? *Zarządzanie Biblioteką*, 13, s. 23–36.
- Wojciechowska, Maja (2010). Marketing elektroniczny biblioteki. *Zarządzanie Biblioteką*, 1, s. 43–45.
- Wojciechowska, Maja red. (2008). *Elektroniczny wizerunek biblioteki*. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej.
- Wojciechowska, Maja & Cyrklaff-Gorczyca, Magdalena (red.) (2019). *Mobilnie, interaktywnie, kompetentnie. Usługi, media i technologie informacyjno-komunikacyjne w nowoczesnej bibliotece*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Joanna Mikosz

Katedra Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej

Uniwersytet Łódzki

e-mail: joanna.mikosz@filologia.uni.lodz.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-8864-617X>

[Metody badania komunikacji i mediów. Perspektywa teoretyczna i analityczna – monografia metodologiczna, poświęcona analizie mediów i za pośrednictwem technologicznie komunikacji

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.09>

Abstrakt: recenzja prezentuje publikację *Metody badania komunikacji i mediów. Perspektywa teoretyczna i analityczna* pod redakcją Anny Barańskiej-Szmitko, która ukazała się w 2021 roku nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego. Jej celem jest przedstawienie zbioru metod badawczych dotyczących mediów i komunikacji opracowanych przez pracowników naukowych Katedry Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego.

Słowa kluczowe: dyskurs medialny, komunikacja społeczna, komunikatywność, analiza genologiczna

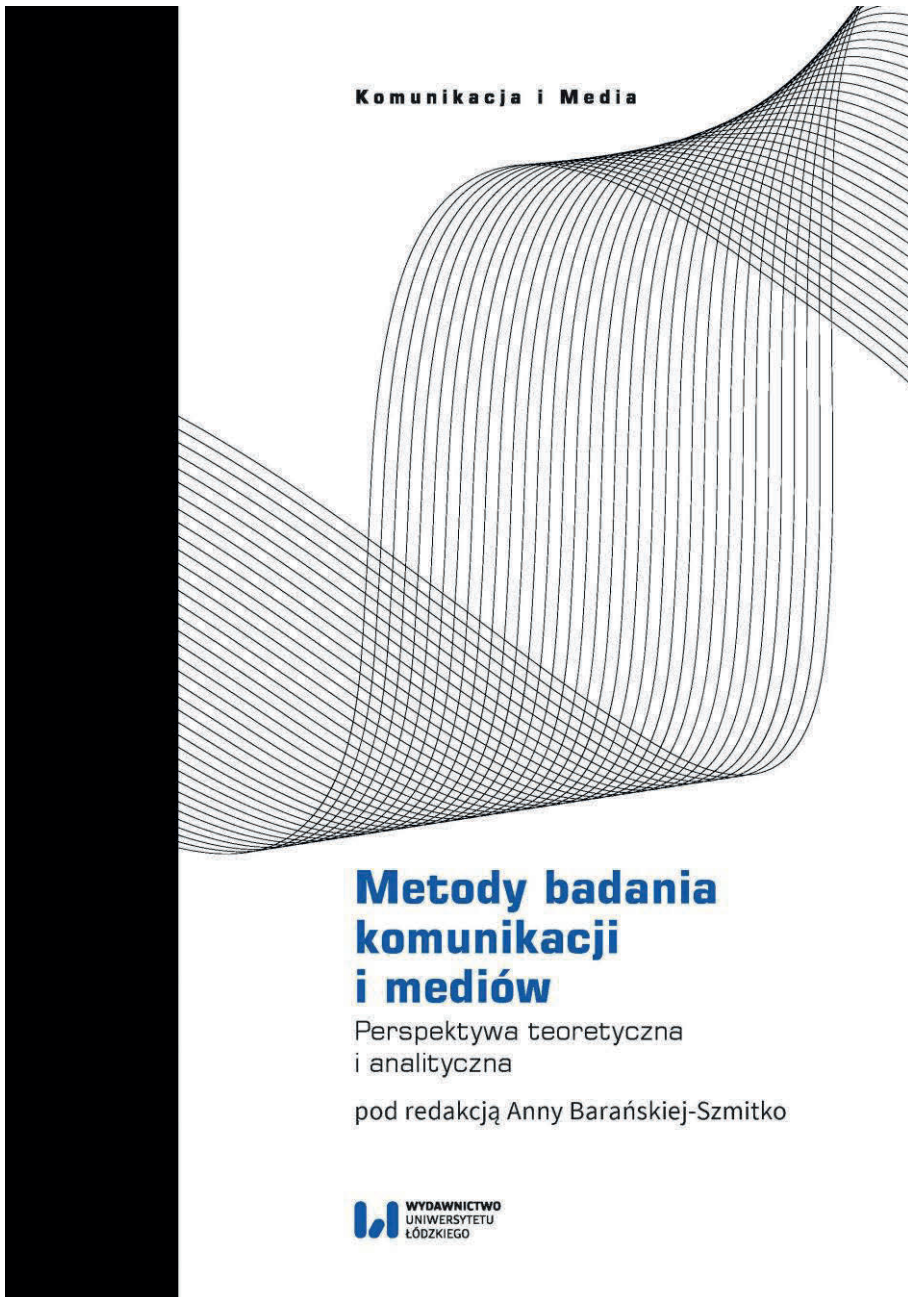

Książka tu recenzowana jest niezwykle, gdyż *Metody badania komunikacji i mediów. Perspektywa teoretyczna i analityczna* pod redakcją Anny Barańskiej-Szmitko z 2021 roku to pierwsza w Polsce publikacja naukowa, w której nie tylko obszernie omówiono wybrane metody nauk o komunikacji i mediach, ale też pokazano ich zastosowanie w praktyce badawczej. W charakterystyce każdej metody w rozdziale teoretycznym przedstawiono założenia i postulaty metodologiczne, a w rozdziale praktycznym zilustrowano je poprzez analizy materiałów z różnych mediów, jak i z szeroko rozumianego dyskursu publicznego. Jak podkreśla Anna Barańska-Szmitko: „My, autorzy, czyli grupa badaczy Katedry Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego, chcemy podzielić się propozycją swoich rozwiązań metodologicznych, dlatego zbiór metod, jakie tu przedstawiamy, z założenia nie jest zamknięty ani wyczerpujący, za to często autorski i w naszej ocenie przydatny do badania mediów i komunikacji. (2021, s. 8).

Tom, liczący 330 strony opublikowany został przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, a jego recenzentką była prof. dr hab. prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego Małgorzata Lisowska-Magdziarz.

Książka podzielona została na dwie części. Pierwsza z nich to „Badanie mediów tradycyjnych”. Składają się na nią dwa rozdziały zawarte w „Analizie retorycznej tekstu prasowego” opracowane przez Monikę Worsowicz. Przedstawiają one metody związane z nurtem badań retorycznych w tradycji neoklasycystycznej. Rozdział 1 to analiza retoryczna George’a Kennedy’ego w perspektywie medioznawczej opisany w rozdz. 1.1, a w rozdz. 1.2 dokonano egzemplifikacji założeń na przykładzie tekstu Jarosława Kurskiego z „Gazety Wyborczej” pt. *Prezydent Obywateli*. Autorka podkreśliła w swoich rozważaniach, że „zarówno metoda G.A. Kennedy’ego (mająca na celu opis formy oraz zrozumienie treści w sposób usystematyzowany i wielostronny), jak i zaproponowana jej modyfikacja oferują badaczowi szeroki krąg możliwości analityczno-interpretacyjnych realizowanych w perspektywie triady: autor – dzieło – odbiorca. Ich uniwersalność opiera się na uwzględnieniu trzech lub czterech „części” retoryki, postrzeganiu efektów perswazyjnych w odniesieniu do argumentacji racjonalnej, wolicjonalnej i emocjonalnej, a także wzajemnie się wspierającej analizie treści i formy (2021, s. 27). Natomiast w rozdziale 1.2 Monika Worsowicz wskazała, że badanie *Prezydenta Obywateli* metodą retoryczną przyniosło oczekiwane efekty. Sporządzono zwięzłą charakterystykę tekstu, która uwzględniała okoliczności jego powstania, wskazano powiązania między jego trzema płaszczyznami, czyli strukturą, treścią i formą językową z ukierunkowaniem na ich wartość perswazyjną.

Ryc. 1. Okładka *Metody badania komunikacji i mediów. Perspektywa teoretyczna i analityczna*

Źródło: <https://wydawnictwo.uni.lodz.pl/produkt/metody-badania-komunikacji-i-mediow/>

„Retoryczna analiza reportażu telewizyjnego”, składa się m.in. z rozdziału metodologicznego (2.1), przygotowanego przez Bogumiłę Fiolek-Lubczyńską. Autorka wskazuje czym jest reportaż telewizyjny (w niniejszym artykule rozumiany jako gatunek przynależny do rodzaju filmowego, jakim jest film dokumentalny) i omawia, jak badać go retorycznie. Służy temu wykorzystanie reguł neoklasycznej retoryki do tworzenia skutecznej wypowiedzi o cechach artystycznych. Realizację tej perspektywy badawczej przedstawił Krzysztof Grzegorzewski na przykładzie analizy filmu dokumentalnego Michała Fajbusiewicza i Waldemara Piaseckiego pt. „Moja Misja” (rozdz. 2.2). Autor wykazał, że analiza kompozycji przeprowadzona w trzech etapach – *inventio, dispositio, elocutio* świadczy o tym, że twórcy filmu wykonali wszystkie niezbędne prace, by ekranizacja stanowiła zamkniętą, dopracowaną i możliwie pełną pod względem informacyjnym formę filmową (2021, s. 87).

„Metoda komunikatywistyczna w analizie genologicznej” omówiona w rozdziale 3.1 przez Rafała Sikiere wskazuje zaś, że „proponowana nowa metoda prowadzenia badań genologicznych, odwołująca się do powstałej na gruncie językoznawstwa gramatyki komunikacyjnej, niesie ze sobą szereg interesujących możliwości. Jej główną zaletą jest mocne osadzenie w realiach komunikacyjnych, w których funkcjonują przecież wszystkie wypowiedzi, bez względu na to, jaki gatunek reprezentują. Odmienne od dotychczasowych spojrzenie na sam gatunek pozwala z kolei uniknąć problemów tradycyjnej genologii, mającej duże trudności z pogodzeniem sztywnej klasyfikacji gatunków z praktyką komunikacyjną” (2021, s. 122). Autor w rozdziale 3.2 przybliżył wykorzystanie metody na przykładzie badania telewizyjnych serwisów informacyjnych.

„Metodę krytyczną Edmunda Feldmana w badaniu dzieł radiowych” zaprezentowała Natalia Kowalska-Elkader. Autorka pokazała w rozdziale 4.1 zaplecze teoretyczno-metodologiczne pozwalające na wykorzystanie tej metody do badania artystycznych i eksperymentalnych audycji radiowych. W trakcie wywodu wskazała, że „reportaż radiowy, jak gatunek dokumentalny, powinien zostać zinterpretowany w kontekście dokumentacji historii, jej dokładności, punktów widzenia i perspektywy, z której ukazano historię. Inne znaczenie i wydźwięk będą miały dzieła autobiograficzne, historyczne czy reportaż śledczy” (2021, s. 165). W rozdziale 4.2 Natalia Kowalska-Elkader przedstawiła próbę analizy na przykładzie reportażu radiowego, słuchowiska eksperymentalnego i eksperymentu radiowego metodą krytyczną. Wskazana metoda pozwoliła badaczce na analizę dzieła zarówno pod względem treści, jak i jego formy.

Wyniki prac badawczych dotyczących „Techniki analizy artystycznych gatunków radiowych” przedstawione zostały przez Joannę Bachurę-Wojtasik i Kingę Sygizman. W części teoretyczno-metodologicznej (5.1) skoncentrowano

się na zagadnieniach techniki analizy montażu i sposobu opisu artystycznych gatunków radiowych, traktując montaż i stosunek autorów do faktów jako kluczowe kategorie analityczne. Badaniu poddano audialne narracje ukształtowane w różne formy radia artystycznego – reportaż, słuchowisko, ale też czerpiący z obu gatunków radiowy feature. W rozdziale 5.2 autorki wykorzystały wspomnianą technikę do ukazania dokument(alności) i kreatywności audycji Katarzyny Michalak i Marty Rebdy. Spojrzenie na artystyczne gatunki radiowe przez pryzmat idios stylu danego autora reprezentuje jeden ze współczesnych nurtów opisu i analizy reportażu radiowych oraz słuchowisk. Jak podkreśliły badaczki: „chodziło nam o to, by wskazać na silny kreatywny potencjał lokujący się na dwóch przeciwnych biegunach. Ów potencjał rozkwita i jest uruchamiany tylko wtedy, gdy radiowa sztuka dokumentalna i fabularna nie popada w odosobnienie i nie jest traktowana jako wzajemnie od siebie niezależna. Środki kreatywnego przetworzenia charakterystyczne dla obu tych sztuk odkrywają przed odbiorcą rzeczywistość na nowo, gdy wzajemnie na siebie oddziałują. Radiowi twórcy: reportażyści, scenarzyści, reżyserzy – co będziemy się starały pokazać w rozdziale analitycznym – używają rozmaitych, dostępnych środków wyrazu w celu odkrycia przed odbiorcą i przekazania z rozważą i wyczuciem prawdy opowieści” (2021, s. 185).

Drużga część książki, to „Badanie komunikacji – interdyscyplinarnie”. Rozdział 6.1 autorstwa Anity Filipczak-Białkowskiej prezentuje wyniki badań dotyczące konstruowania profilu ideologicznego jako metody badania dyskursu politycznego. Wybrana metoda badawcza pozwoliła zobrazować dyskurs ideologiczny. Za jej pomocą ustalono, jakie ideologie znajdują wyraz w działalności badanych podmiotów, a nawet z którymi obszarami tych ideologii podmioty te utożsamiają się najsilniej. W rozdziale 6.2 Anita Filipczak-Białkowska podjęła zagadnienie eklektyzmu ideologicznego partii politycznych starając się ustalić, czy istnieje różnorodność ideologiczna w polskim dyskursie parlamentarnym.

Na rozdział 7. składa się „Metoda triangulacji quasi-eksperymentu i analizy dyskursu w celu badania wizerunku komunikowanego werbalnie”. W rozdziale 7.1, czyli dyskursywnej analizie wizerunku realizowana na materiale empirycznym Anna Barańska-Szmitko wskazują, że dla analizy wizerunku na materiale empirycznym ograniczeniem może stać się dobór respondentów o słowniku pozwalającym na relatywnie swobodne wyrażanie myśli. Możliwości w badaniu wizerunku, ekspresji językowej, relacji między wizerunkiem a dyskursem, duży potencjał do modyfikowania metody pozwalają na jej udane stosowanie i rozwijanie. Egzemplifikację zastosowania powyższej metody badawczej w praktyce przedstawia Anna Barańska-Szmitko na przykładzie tekstów Wojciecha Drewniaka z książek cyklu Historia Bez Cenzury. Autorka zademonstrowała

teoretyczno-metodologiczne zaplecze dyskursywnej analizy wizerunku na materiale empirycznym.

Ostatni rozdział (8) poświęcony został metodzie studium przypadku w badaniach komunikacji. Błażej Filanowski w rozdziale 8.1 zajął się metodą badania procesów zachodzących w komunikacji społecznej. Autor udowodnił, że w badaniach nad szeroko rozumianą komunikacją studium przypadku wydaje się dobrym sposobem poznawania m.in. praktyki, relacji między komunikującymi oraz efektywności komunikatu. W rozdziale 8.2 przeprowadzono studium przypadku wybranego wydarzenia, w którym performance kulturowy stał się czynnikiem wpływającym na selekcję informacji przez media. Autor w toku badań wskazał, że performance przyczynił się do rozszerzenia ujęcia tematu, który ewoluował w kierunku ogólnej refleksji o relacjach w miejskiej przestrzeni. Pod wpływem nieformalnej akcji wydarzenie, które w inicjującym tekście zostało przedstawione jako incydent, jednostkowy przypadek, w kolejnych publikacjach stało się pretekstem do dyskusji nad tym, jak opresyjne praktyki w przestrzeni miejskiej negatywnie wpływają na turystykę, gospodarkę miasta i jego wizerunek, a także nad problemem prawa do miasta (2021, s. 325).

Pozycję wydawniczą zamyka Indeks rzeczowy oraz Noty o autorach.

Powyższe opracowanie jest bardzo cenne. Na polskim rynku wydawniczym brakuje bowiem monografii metodologicznych, które poświęcone są analizie mediów i zapośredniczonej technologicznie komunikacji mających charakter praktyczny ukazujący sposoby badania na materiale empirycznym. Podjęcie przez badaczy wyzwania, jakim jest zastosowanie metod wypracowanych w innych naukach społecznych i humanistycznych i zaadaptowanie ich do celów poznawczych nauk o komunikowaniu zasługuje na szczególną uwagę. Dzięki temu autorki i autorzy przyczynili się do metodologicznego rozkwitu tych nauk.

O wyróżniających się walorach recenzowanej książki stanowią głównie: ranga podjętej problematyki, poziom naukowy wszystkich zaprezentowanych rozdziałów oraz wpływ profesjonalnej redakcji naukowej na spójność opracowania. Uznanie budzi zarówno logiczna sekwencja rozważań, podział na części, a także zajmująca treść poszczególnych tekstów.

Metody badania komunikacji i mediów. Perspektywa teoretyczna i analityczna zostały uhonorowane na Uniwersytecie Łódzkim w 2022 roku Nagrodą Rektora II stopnia.

Bibliografia

Barańska-Szmitko, Anna (red.) (2021). *Metody badania komunikacji i mediów. Perspektywa teoretyczna i analityczna*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

***Methods of communication and media research. Theoretical and analytical perspective* – a methodological monograph devoted to media analysis and technologically mediated communication**

ABSTRACT: The article presents the publication *Methods of communication and media research. Theoretical and analytical perspective* edited by Anna Barańska-Szmitko, which was published in 2021 by the University of Lodz Publishing House. Its aim is to present a set of research methods on media and communication developed by academic staff of the Department of Journalism at the University of Lodz.

KEYWORDS: media discourse, social communication, communicative genealogical analysis

Folia Librorum

Folia Librorum

[

Zestawienia bibliograficzne

Folia Librorum

Folia Librorum

Folia Librorum

Folia Librorum

Paula Gamus

Sekcja Wolnego Dostępu

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

e-mail: paula.gamus@lib.uni.lodz.pl

[Biblioteki i media w czasie pandemii COVID-19 – bibliografia selektywna (od kwietnia 2022 do sierpnia 2022 roku)

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.10>

Zestawienie bibliograficzne pt. „Biblioteki i media w czasie pandemii COVID-19 – bibliografia selektywna” to spis drukowanych publikacji zwartych i artykułów z reprezentatywnych czasopism z zakresu informatologii i bibliologii oraz komunikacji społecznej i mediów, które ukazały się w Polsce od kwietnia 2022 do sierpnia 2022 roku. Zestawienie ma charakter selektywny. Opisy bibliograficzne przygotowano w oparciu o styl APA (American Psychological Association). Większość z nich sporządzono z autopsji.

[BIBLIOGRAFIA

- BOJANOWSKI I. (2022) Biblioteka naukowa w czasach pandemii na przykładzie bibliotek sieci Uniwersytetu Szczecińskiego. (W:) Gogiel-Kuźmicka A., Kierejczuk E. (red.) *Biblioteki naukowe - doświadczenia przeszłości, wyzwania jutra* (s. 97–106). Białystok: Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej.
- DĄBROWSKI A. (2022) Biblioteka 2020. *Bibliotekarz*, 4, 10–12.

- KOWALSKA-CHRZANOWSKA M. (red.). (2022) *Technologiczne aspekty działalności bibliotek w pandemii COVID-19: nowe zadania – nowe usługi - nowy wizerunek*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP
- PASIEKA A., IWANIAK J., SZPIK J. (2022) Biblioteki w czasie pandemii: doświadczenia Biblioteki Akademickiej im. prof. Jerzego Altkorna Akademii WSB = Libraries in the era of pandemics: experiences of Prof. Jerzy Altkorn Academic Library of WSB University. (W:) Szyszka M. (red.) *Socially: edukacja, pomoc i wsparcie w sytuacjach kryzysowych* (s. 67–78). Dąbrowa Górnicza: Wydawnictwo Naukowe Akademii WSB.
- PEŁDICH M. (2022) Wykluczenie biblioteczne przed i w trakcie pandemii. (W:) Gogiel-Kuźmicka A., Kierejczuk E. (red.) *Biblioteki naukowe – doświadczenia przeszłości, wyzwania jutra* (s. 85–96). Białystok: Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej.
- ŻMIGRODZKA-RYSZCZYK K. (2022) Odpowiedź bibliotek szkół wyższych na zdalny model nauczania: analiza rozwiązań w perspektywie ogólnopolskiej. (W:) Gogiel-Kuźmicka A., Kierejczuk E. (red.) *Biblioteki naukowe – doświadczenia przeszłości, wyzwania jutra* (s. 107–121). Białystok: Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej.

Oprac. Paula Gamus

Libraries and media during the COVID-19 pandemic. Selective bibliography

ABSTRACT: Selective bibliography of monographies and articles from representative scientific and professional journals in the field of information science and book science as well as social communication and media, which were published in Poland between April 2022 and August 2022.

Paula Gamus

Sekcja Wolnego Dostępu

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

e-mail: paula.gamus@lib.uni.lodz.pl

[Konferencje i szkolenia online zorganizowane w Polsce w czasie pandemii COVID-19 – wybór (od kwietnia 2022 do października 2022 roku)

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.11>

Zestawienie zawiera wybrane konferencje i szkolenia z zakresu informatologii i bibliologii oraz komunikacji społecznej i mediów, które odbyły się w Polsce online lub hybrydowo w czasie pandemii od kwietnia 2022 do października 2022. Zarejestrowane zostały wydarzenia mające charakter krajowy i międzynarodowy. Wykaz sporządzony został na podstawie serwisów bibliotekarskich: Elektronicznej Biblioteki EBIB: http://www.ebib.pl/?page_id=23850 i Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich: <http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/wydarzenia/>.

Opisy zawierają takie informacje, jak: temat konferencji lub szkolenia, datę, nazwę organizatora, rodzaj konferencji lub szkolenia oraz link do wersji internetowej wydarzenia. Rekordy ułożone zostały chronologicznie. Nie uwzględniono szkoleń komercyjnych, organizowanych przez firmy związane z bazami danych, serwisami e-książek i e-czasopism.

Konferencje w Polsce w 2022 r.

- Tytuł:** Udostępnić czy nie udostępnić? Rozważania w kontekście Ustawy o otwartych danych (2021)
Termin: 1 kwietnia 2022 r.
Organizator: Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu oraz Pełnomocnik Rektor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu ds. Otwartej Nauki.
Rodzaj wydarzenia: konferencja / hybrydowa
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<https://lib.amu.edu.pl/otwarte-dane-badawcze-seminarium/>
- Tytuł:** Bibliotekarz kreatorem
Termin: 13 kwietnia 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadiabibliotekarzy.sbp.pl/bibliotekarz-kreatorem/>
- Tytuł:** Bibliotekarz blogerem
Termin: 20 kwietnia 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadiabibliotekarzy.sbp.pl/bibliotekarz-blogerem/>
- Tytuł:** Deskryptory Biblioteki Narodowej – 2 edycja
Termin: 11 maja 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadiabibliotekarzy.sbp.pl/deskryptory-biblioteki-narodowej-kurs-online-2-edycja/>
- Tytuł:** Cyberbezpieczna biblioteka
Termin: 20 maja 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadiabibliotekarzy.sbp.pl/cyberbezpieczna-biblioteka/>
- Tytuł:** Media społecznościowe w życiu studenta
Termin: 2 czerwca 2022 r.
Organizator: Koło Naukowe Infologów UŚ
Rodzaj wydarzenia: konferencja / hybrydowa
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.kni.ibin.us.edu.pl/media-spolesznosciowe-w-zyciu-studenta/>

7. **Tytuł:** Społeczny potencjał bibliotek
Termin: 8 czerwca 2022 r.
Organizator: Państwowa Uczelnia Zawodowa we Wrocławku – Biblioteka Uczelniana wraz z Zakładem Zarządzania, Zakładem Pedagogiki oraz Instytutem Nauk o Zdrowiu
Rodzaj wydarzenia: konferencja / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<https://puz.wloclawek.pl/ogolnopolska-konferencja-naukowa-spo-leczny-potencjal-bibliotek/>
8. **Tytuł:** 4 lata RODO w bibliotekach
Termin: 20 czerwca 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/4-lata-rodo-w-bibliote-kach/>
9. **Tytuł:** Metody i formy animacji kultury w pracy z młodzieżą
Termin: 21 czerwca 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/metody-i-formy-anima-cji-kultury-w-pracy-z-mlodzieza/>
10. **Tytuł:** Zdalna promocja książek – narzędzia i pomysły
Termin: 22 czerwca 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/zdalna-promocja-ksia-zek-narzedzia-i-pomysly/>
11. **Tytuł:** II Interdyscyplinarna Konferencja Naukowa MEDIA w KSI@ŻCE – KSI@ŻKA W MEDIACH. RYNEK – TECHNOLOGIE – KON-SUMPCJA
Termin: 29–30 czerwca 2022 r.
Organizator: Katedra Informatologii, Bibliologii i Edukacji Medialnej. Instytut Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach UMCS w Lublinie
Rodzaj wydarzenia: konferencja / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<https://www.facebook.com/events/3387629424799456>

12. **Tytuł:** 39. Konferencja Problemowa Bibliotek Medycznych
Termin: 5-6 września 2022 r.
Organizator: Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu
Rodzaj wydarzenia: konferencja / hybrydowa
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<https://bg.umw.edu.pl/39-konferencja-problemowa/>
13. **Tytuł:** Piszę, a oni czytają – język korzyści w social media
Termin: 13 września 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/event/pisze-a-oni-czytaja-jezyk-korzysci-w-social-media/>
14. **Tytuł:** Bibliotekarz infobrokerem
Termin: 16 września 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/bibliotekarz-infobrokerem/>
15. **Tytuł:** Bibliokreacje 7, czyli muzyka w bibliotece
Termin: 22 września 2022 r.
Organizator: Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna „Biblioteka pod Atlantami”
Rodzaj wydarzenia: konferencja / hybrydowa
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.sbp.pl/artukul/?cid=24727&prev=383>
16. **Tytuł:** Personal Digital Archiving (PDA) czyli jak zarządzać zasobami osobistych archiwów cyfrowych
Termin: 23 września 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/personal-digital-archiving-pda-czyli-jak-zarzadzac-zasobami-osobistych-archiwow-cyfrowych/>
17. **Tytuł:** Design Thinking – od potrzeby do realizacji
Termin: 26 września 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/event/design-thinking-od-potrzeby-do-realizacji/>

18. **Tytuł:** Booktalking – magia i moc słów
Termin: 10 października 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/gaweda-o-ksiazkach-magia-i-moc-slow/>
19. **Tytuł:** Picturebooki – sztuka wywoływania emocji
Termin: 10 października 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/picturebooki-sztuka-wywolywania-emocji/>
20. **Tytuł:** Biblioterapia w pracy z seniorami (Seniorzy pełni zdrowia, mądrości i wigoru)
Termin: 11 października 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/biblioterapia-w-pracy-z-seniorami-seniorzy-pelni-zdrowia-madros-ci-i-wigoru/>
21. **Tytuł:** Bibliotekarz kreatorem
Termin: 12 października 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/bibliotekarz-kreatorem/>
22. **Tytuł:** Bibliotekarz terapeutą
Termin: 12 października 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/bibliotekarz-terapeuta/>
23. **Tytuł:** Kreatywne formy promocji książki i czytelnictwa w bibliotekach
Termin: 14 października 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/kreatywne-formy-promocji-ksiazki-i-czytelnictwa-w-bibliotekach/>

24. **Tytuł:** Bibliotekarz prawnikiem
Termin: 20 października 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/bibliotekarz-prawnikiem/>
25. **Tytuł:** Metody wspierania dobrostanu i sprężystości psychicznej czytelników i pracowników bibliotek
Termin: 24 października 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/metody-wspierania-dobrostanu-i-sprezystosci-psychicznej-czytelnikow-i-pracownikow-bibliotek/>
26. **Tytuł:** Bibliotekarz blogerem
Termin: 26 października 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/bibliotekarz-blogerem/>
27. **Tytuł:** Bądź czujny, zwiększ zasięgi – promocja biblioteki w social media
Termin: 31 października 2022 r.
Organizator: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Rodzaj wydarzenia: szkolenia / online
Link do wersji internetowej wydarzenia / informacji o wydarzeniu:
<http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/badz-czujny-zwieksz-zasięgi-promocja-biblioteki-w-social-media/>

Oprac. Paula Gamus

Online conferences and trainings organized in Poland during the COVID-19 pandemic – selection (from April 2022 to October 2022)

ABSTRACT: Selective list of conferences and trainings in the field of information and book science, as well as social communication and media, which were held online in Poland during the COVID-19 pandemic from April 2022 to October 2022.

Agata Walczak-Niewiadomska

Katedra Informatologii i Bibliologii

Uniwersytet Łódzki

e-mail: agata.walczak-niewiadomska@uni.lodz.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-9292-1805>

[Brokerstwo informacyjne w Polsce – przegląd publikacji z lat 2013–2021

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.12>

Abstrakt: W artykule zamieszczono spis tekstów dotyczących infobrokeringu wydanych w polskiej literaturze przedmiotu w latach 2013–2021. Publikacja stanowi kontynuację bibliografii, jaka pojawiła się w 2013 r. również na łamach „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum”. Podjęto próbę przeglądu materiałów opatrząc komentarzem najważniejsze zaobserwowane zmiany, jakie zaszły w ciągu dekady w obszarze postrzegania zagadnienia brokerstwa informacji w Polsce. Spis liczy 91 pozycji opublikowanych w języku polskim i angielskim, na które składają się monografie, artykuły z czasopism oraz rozdziały w monografiach.

Słowa kluczowe: broker informacji, pośrednictwo informacji, bibliografia

Wstęp

W 2013 r. w numerze 17. czasopisma „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Librorum” ukazała się bibliografia publikacji na temat infobrokeringu w Polsce, składająca się ze 128 pozycji bibliograficznych¹. Jej wysoka cytowalność udowodniła potrzebę tworzenia tego typu dokumentów, zwłaszcza dla tematów będących wciąż w naszym kraju traktowanych jako „rozwojowe” i „nowatorskie” (przynajmniej z punktu widzenia osób pozostających poza kręgiem informatologii). Od tamtego czasu w literaturze pojawiło się wiele nowych tekstów, częściowo poszerzających krąg zagadnień infobrokeringu, stąd też potrzeba aktualizacji i uzupełnienia tego wykazu.

Prezentowana poniżej bibliografia, podobnie jak jej poprzedniczka z 2013 r., zawiera teksty tylko takie, w których pojawia się termin „broker informacji (infobroker)”. Świadomie zrezygnowano z terminów pobocznych, również tych, które czasami traktowane są równoważnie w stosunku do infobrokeringu ze względu na bliskość znaczeniową obszarów (mowa o zagadnieniach związanych z informacją gospodarczą, biznesową, szeroko rozumianym wywiadem gospodarczym i konkurencyjnym). Każde z wymienionych pojęć powinno doczekać się własnej bibliografii tematycznej.

Kryteria doboru materiałów

Przy doborze materiałów kierowano się kilkoma kryteriami. Przede wszystkim pod uwagę wzięto teksty opublikowane po 2013 r. (dopuszczając wyjątek dla artykułów z 2013 r., które nie znalazły się w poprzednim wykazie – ostatecznie do wykazu dołączono 10 takich pozycji). Szukano tekstów polsko- i anglojęzycznych, które w jakiegokolwiek części (tytuł, słowa kluczowe, abstrakt, tekst właściwy) zawierały termin „broker informacji” / „infobroker” / „infobrokering” / „infobrokerstwo” (z wersjami anglojęzycznymi: „information broker/brokerage”, „information professional”), tekstów opublikowanych przez polskich autorów w różnych źródłach drukowanych i elektronicznych. Skupiono się na materiałach o charakterze naukowym, popularnonaukowym i fachowym. Szczególną uwagę zwrócono na monografie, artykuły z czasopism i wydawnictw zbiorowych, ale też dokumenty elektroniczne (np. artykuły na blogach, w serwisach internetowych i repozytoriach).

---

¹ Walczak-Niewiadomska, Agata & Czapnik, Grzegorz & Gruszka, Zbigniew (2013). Brokerstwo informacyjne w Polsce – przegląd publikacji. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Librorum*, 17, s. 217–232.

Źródła opisów bibliograficznych

Wyszukiwanie materiałów miało kilkustopniowy charakter – na początku przejrano międzynarodowe bazy danych – Academic Search Ultimate, Library, Information Science and Technology Abstracts (obie na platformie EBSCO), Scopus oraz Web of Science. Ze względu na niewielką liczbę pozyskanych rekordów akcję kontynuowano w Google Scholar. Wyszukiwanie uzupełniono o opisy bibliograficzne pochodzące z zasobów połączonych katalogów Biblioteki Narodowej (hasło wzorcowe: Infobrokerzy). Ostatnim krokiem była lokalizacja materiałów w postaci artykułów elektronicznych na blogach i w serwisach internetowych, co zrealizowano przy wykorzystaniu podstawowej wyszukiwarki Google.

Materiały odrzucone

Pominięto pozycje, w których poszukiwany termin pojawia się np. jednokrotnie, bez większego rozwinięcia zagadnienia – okazało się, że takich przypadków było sporo². „Broker informacji” w literaturze zwłaszcza z obszaru badań nad bibliotekami i informacją naukową często przywoływany był na zasadzie alternatywy dla zawodu bibliotekarza i pojawiał się w jednym miejscu, zbyt incydentalnie, aby można było dany tekst zaliczyć do wartościowych z punktu widzenia opracowywanej bibliografii³.

² Przykłady: Sepczyńska, Dorota (2016). Praca i obywatelstwo w koncepcji prekariatu Guya Standinga. W: Sepczyńska D., Jawor M., Stoiński A. (red.), *Etyka o współczesności, współczesność w etyce* (s. 187–206). Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego; Kubiński, Piotr & Ropuszyńska-Surma, Edyta (2017). Rola instytucji otoczenia biznesu w kreowaniu sieci współpracy i rozwoju przedsiębiorstw typu start-up. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie*, 103, s. 109–128; Maciejewska, Anna (2015). Dlaczego warto i trzeba filozofować? Głos teoretyki i praktyka. W: Michałowska D. A., Ryczek J., Suchanek L. (red.), *Filozofia i etyka w szkole: edukacja artystyczna – wyzwania* (s. 127–134). Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UAM; Musiol, Sebastian (2016). Niezależność dziennikarska w przedsiębiorstwie medialnym. *Zarządzanie Zasobami Ludzkimi*, 5, s. 9–28; Jerszka, Urszula (2019). Zawody związane z polityką społeczną w projekcie INFODORADCA+. *Edukacja Ustawiczna Dorosłych*, 2, s. 92–101.

³ Przykłady: Kasprzyk-Machata, Joanna (2013). Ewolucja, a może rewolucja? Bibliotekarz i jego środowisko pracy na przykładzie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. W: Wojciechowska M. (red.), *Fizyczna przestrzeń biblioteki* (s. 193–207). Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Edward Mitek; Pietruch-Reizes, Diana (2020). Dostęp do informacji i wiedzy naukowej w kontekście europejskiej przestrzeni badawczej (w świetle wybranych dokumentów Unii Europejskiej). W: Nowina-Konopka M., Świerczyńska-Głownia W., Hess A. (red.), *Komunikowanie interdyscyplinarne: praca zbiorowa* (s. 105–130). Kraków: Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego; Nowy Targ: Wydawnictwo ToC; Babik, Wiesław (2014). O konsumpcji informacji w e-społeczeństwie

Pokaźny zbiór rekordów odrzuconych stanowiły także zarejestrowane w repozytoriach uczelnianych prace licencjackie, magisterskie i doktorskie na temat infobrokeringu. Warto o tej grupie wspomnieć, ponieważ chociaż nie spełnia kryteriów doboru materiałów do niniejszej bibliografii, to stanowi ona dowód na wciąż żywe zainteresowanie zagadnieniem wśród studentów kształcących się najczęściej na kierunkach z zakresu bibliologii i informatologii⁴.

Warto wspomnieć o pracach, w których pojawił się termin „broker informacji”, ale został użyty w nieco innym znaczeniu niż tradycyjnie (z punktu widzenia specjalistów ds. zarządzania informacją). Przykładem może służyć publikacja Aleksandry Fedaczyńskiej pt. Tworzenie warunków sprawnej komunikacji

---

z punktu widzenia ekologii informacji. W: Taraszkiewicz B. (red.), *Ekologia informacji w e-społeczeństwie* (s. 7–25). Słupsk: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Zarząd Oddziału; Biblioteka Uczelniana Akademii Pomorskiej; Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka; Tokarska, Anna (2020). Książka literacka jako obiekt kultury w ofercie bibliotek. W: Tałuc K., Nadolna-Tluczykont M. (red.), *Między książką a literaturą: księga jubileuszowa dedykowana Profesor dr hab. Teresie Wilkoń z okazji 45-lecia pracy naukowej i dydaktycznej* (s. 80–108). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego; Klauze, Małgorzata (2017). Biblioteka Raczyńskich jako centrum działań kulturalno-społecznych w poznańskim środowisku lokalnym. Obecne projekty i strategie przyszłej działalności. W: Czyrek J., Wojtczak J. (red.), *Rola biblioteki w środowisku lokalnym* (s. 83–88). Wrocław: Korporacja Bibliotekarzy Wrocławskich, Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu; Bikowska, Katarzyna (2015). Bibliotekarz dziedzinowy: oczekiwania vs. rzeczywistość. W: Piestrzyński T., Jerzyk-Wojtecka J. (red.), *Biblioteka w społeczeństwie wiedzy: informacja, edukacja, profesjonalizm: konferencja naukowa Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego: materiały konferencyjne* (s. 291–305). Łódź: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego; Twardosz, Bogumila (2018). Nasze wczoraj, dziś a jutro?. *Biblioteka i Edukacja*, 13, s. 1–5; Tokarska, Anna (2016). Nauka o informacji a nauki humanistyczne w kontekście akademickiego kształcenia pracowników informacji. W: Babik W. (red.), *Nauka o informacji* (s. 655–664). Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich; Kraków: Instytut Książki.

⁴ Przykłady prac licencjackich: Baran, Bartłomiej (2017). *Infobrokering w Polsce w XXI wieku. Projekt serwisu WWW* (Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego); Kalinowska, Katarzyna (2016). *Rynek usług infobrokerskich w Polsce. Projekt bazy danych polskich firm infobrokerskich* (Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego); Matuszewski, Adam (2021). *Temat infobrokeringu w wybranych źródłach internetowych dla przedsiębiorcy* (Katedra Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego).

Przykłady prac magisterskich: Lampart, Sylwia (2019). *Ocena jakości stron internetowych firm infobrokerskich na przykładzie wybranych serwisów polskich i zagranicznych* (Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego); Rogala, Izabela (2017). *Brokering informacji w Polsce. Geneza, stan i perspektywy rozwoju* (Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego); Socha, Paulina (2017). *Polskie firmy infobrokerskie w latach 1999–2015* (Katedra Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego); Wawrzon, Paulina (2017). *Przygotowanie do wykonywania zawodu brokera informacji na studiach z zakresu zarządzania informacją i pokrewnych, prowadzonych w polskich uczelniach* (Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego).

Przykład pracy doktorskiej: Waligórska-Kotfas, Anna (2017). *Determinanty rozwoju usług infobrokerskich w Polsce* (Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług Uniwersytetu Szczecińskiego).

jako podstawa funkcjonowania polityki publicznej na przykładzie projektu EIPPEE, w której broker informacji występuje w roli osoby promującej i upowszechniającej wyniki badań usprawniając tym samym komunikację na linii legislatorzy-naukowcy⁵. W kilku przypadkach broker informacji oznacza bardziej pośrednika informacji traktowanego bezosobowo, pojawia się raczej w kontekście systemu/operatora niż przedstawiciela tego zawodu⁶. Pojawia się też termin „broker innowacji” i „broker wiedzy”⁷.

Do wykazu nie zostały ponadto włączone inne typy materiałów – np. prezentacje multimedialne dostępne chociażby w serwisie Slideshare, nieliczne blogi prowadzone przez profesjonalistów (np. Infobrokerka.pl, Infobrokerska.pl – marka Infomedia Group Sp. z o.o.), portal Stowarzyszenia Profesjonalistów Informacji (spi.org.pl), które jednak zasługują na odnotowanie ze względu na swój walor edukacyjny i informacyjny.

Materiały przyjęte

Pozycje w niniejszej bibliografii zostały ułożone w porządku alfabetycznym według nazwisk autorów. Lista składa się z dokumentów opublikowanych zarówno w formie tradycyjnej drukowanej, jak i elektronicznej. Lista znalezionych i spełniających kryteria wyszukiwania publikacji liczy łącznie 91 pozycji.

Wśród autorów są zarówno przedstawiciele ośrodków naukowych informatologii i bibliologii, jak i instytucji bibliotekarskich różnego typu, którzy są obecni w poprzednim wykazie na temat infobrokerstwa. Grupę tych osób uzupełnia spora liczba nazwisk aktywnych na polu innym niż informacja naukowa i bibliotekoznawstwo, co potwierdza „wychodzenie” zagadnienia brokerstwa informacyjnego poza tradycyjne przyporządkowanie do nauk o informacji. Wiadać to chociażby w tytułach periodyków, na łamach których pojawiły się teksty o infobrokeringu (m.in. „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i Praktyka”, „Studia Politologiczne”, „Konińskie Studia Społeczno-Ekonomiczne”, „Współczesne

⁵ Fedaczyńska, Aleksandra (2014). Tworzenie warunków sprawnej komunikacji jako podstawa funkcjonowania polityki publicznej na przykładzie projektu EIPPEE. *Zarządzanie Publiczne*, 1(25), s. 29–38.

⁶ Barczak, Beata & Cabala, Paweł (2014). Identyfikacja i pomiar pozycji podmiotów w sieciach organizacyjnych. *Organizacja i Zarządzanie*, 3, s. 23–40; Pawlicz, Adam (2019). *Ekonomia współdzielenia na rynku usług hotelarskich. Niedoskonałości – Pośrednicy – Regulacje*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego (*Rozprawy i Studia*, T. MCXLI; 1067).

⁷ Staszkiwicz, Marzena & Klimkiewicz, Katarzyna (2021). From Scientist to Broker, and How Brokers Use Their Social Capital to Develop Talents at Universities. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio H – Oeconomia*, 55(2), s. 107–123; Bartoszewicz, Renata et al. (2019), Czy gospodarce potrzebny jest broker innowacji, czyli o transferze technologii i wiedzy słów kilka. *Praktyka i Teoria Informacji Naukowo-Technicznej*, 1, s. 3–12.

Problemy Ekonomiczne”). Analizując typy dokumentów na temat infobrokeringu można szczególnie wyróżnić dwie monografie, bardzo wyczekiwane, wydane w tym samym roku (2015). Spośród pozostałych publikacji większość stanowią artykuły w czasopismach i wydawnictwach zbiorowych, są też hasła w wydawnictwach słownikowych i encyklopedycznych (Encyklopedia książki, Leksykon zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie). W wykazie nie brakuje tekstów skoncentrowanych na omawianym zagadnieniu, co widać jednoznacznie w tytule, ale są też takie, w których brokerstwo informacyjne jest jedną z części artykułu, a zarazem fragmentem szerszej ukazanej problematyki.

Przeprowadzając wstępne rozpoznanie baz bibliograficznych spodziewano się, że po upływie prawie dekady powstało wiele materiałów rozwijających temat brokerstwa o bardziej szczegółowe aspekty. Poniekąd tak się stało, ale nie w stopniu, jaki można by zakładać po tylu latach od pojawienia się tematyki infobrokerstwa w polskiej literaturze przedmiotu. Nadal mamy do czynienia z wieloma publikacjami, w których poruszana jest kwestia istoty zawodu bez większego uszczegółowienia. Z drugiej jednak strony obserwujemy przechodzenie terminu do innych dyscyplin naukowych, najczęściej pozostających w obszarze nauk społeczno-ekonomicznych, i adaptowanie go na ich potrzeby, a nawet swego rodzaju ewolucję funkcji brokera informacyjnego np. w stronę pośredniczenia w innowacjach i procesach edukacyjno-technologicznych.

Spis bibliograficzny

1. AUGUSTYN, Renata, KALIŃSKA, Olga. *Klient agencji infobrokerskiej: informacje praktyczne*. W: Zawód infobroker. Polski rynek informacji / red. S. Cisek, A. Januszko-Szakiel. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business, 2015, s. 109–124, ISBN 978-83-264-8181-9.
Również w wydaniu drugim publikacji z 2021 roku.
2. BABIK, Wiesław. *Broker informacji – komercyjny bibliotekarz?* W: „Archiwista cyfrowy” i infobroker: kształcenie, sylwetka, wyzwania / red. D. Drzewiecka, B. Drzewiecki. Kraków: Wydawnictwo Antykwa, 2016, s. 75–78, ISBN 978-83-60154-44-1.
3. BABIK, Wiesław. *O przydatności ekologii informacji w brokeringu informacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i Praktyka” 2019, nr 4, s. 125–132, ISSN 1731-0725.
4. BACZYŃSKA, Barbara, GRABARZ, Katarzyna, MACHŁOWSKI, Sebastian. *Jak zostać brokerem informacji?: wybrane aspekty praktyczne*. W: Zawód infobroker. Polski rynek informacji / red. S. Cisek,

A. Januszko-Szakiel. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business, 2015, s. 95–108, ISBN 978-83-264-8181-9.

Również w wydaniu drugim publikacji z 2021 roku.

5. BAŁOS, Iga. *Prawo w działalności infobrokerskiej*. W: Zawód infobroker. Polski rynek informacji / red. S. Cisek, A. Januszko-Szakiel. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business, 2015, s. 46–94, ISBN 978-83-264-8181-9.

Również w wydaniu drugim publikacji z 2021 roku.

6. BAŁOS, Iga, CISEK, Sabina, JANUSZKO-SZAKIEL, Aneta. *Wprowadzenie do infobrokeringu: wybrane aspekty*. W: Zawód infobroker. Polski rynek informacji / red. S. Cisek, A. Januszko-Szakiel. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business, 2015, s. 13–28, ISBN 978-83-264-8181-9.

Również w wydaniu drugim publikacji z 2021 roku.

7. BAŁOS, Iga, JANUSZKO-SZAKIEL, Aneta. *Sprawozdanie z międzynarodowego seminarium „Infobrokering. Profesjonaliści informacji i adepci zawodu”*, „Państwo i Społeczeństwo” 2015, nr 1, s. 273–275, ISSN 1643-8299.

8. BARAN, Katarzyna. *Jeszcze bibliotekarz czy już broker?: zmiany w zawodzie pracownika informacji w kontekście gospodarki opartej na wiedzy*, „Zarządzanie Biblioteką” 2013, nr 1, s. 9–18, ISSN 2081-1004.

9. BARAŃSKI, Michał. *Brokerstwo informacyjne w wybranych systemach prawnych*. W: Infobrokerstwo. Idee, koncepcje, rozwiązania praktyczne / pod red. M. Kowalskiej, T. Wojewódzkiego. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2015, s. 259–273, ISBN 978-83-61079-32-3.

10. BARAŃSKI, Michał. *Informacja jako przedmiot zobowiązania umownego*, „Studia Iuridica” 2017, T. LXXII, s. 41–69, ISSN 0137-4346.

11. BATOROWSKA, Hanna. *Analitik w środowisku walki o dominację i przetrwanie*. W: Walka informacyjna: uwarunkowania, incydenty, wyzwania / pod red. nauk. H. Batorowskiej. Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Instytut Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej, Katedra Kultury Informacyjnej i Zarządzania Informacją, 2017, s. 181–197, ISBN 978-83-8084-049-2.

12. BLIM, Marek. *Bezpieczeństwo informacji a infobrokerstwo (część 1). Broker informacji – jego rodowód i użyteczność zawodowa*, „Zabezpieczenia” 2017, nr 6 [online]. Tryb dostępu: <https://www.zabezpieczenia.com.pl/ochrona-informacji/bezpieczenstwo-informacji-infobrokerstwo-czesc-1-broker-informacji-jego-rodowod-i> [dostęp: 17.10.2022].

13. BLIM, Marek. *Bezpieczeństwo informacji a infobrokerstwo (część 2). Brokerzy innowacji oraz technologii i ich zadania*, „Zabezpieczenia” 2018, nr 1 [online]. Tryb dostępu: <https://www.zabezpieczenia.com.pl/ochrona-informacji/bezpieczenstwo-informacji-infobrokerstwo-czesc-2-brokerzy-innowacji-oraz> [dostęp: 17.10.2022].
14. BONECKI, Mateusz, MALITOWSKA, Anna. *Rola infobrokera w procesie podejmowania decyzji zarządczych*. W: Infobrokerstwo. Idee, koncepcje, rozwiązania praktyczne / pod red. M. Kowalskiej, T. Wojewódzkiego. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2015, s. 121–142, ISBN 978-83-61079-32-3.
15. BORUSZEWSKI, Jarosław. *Integracja, kwantyfikacja, optymalizacja: narzędzia konceptualne infobrokera systemowego*. W: Infobrokerstwo. Idee, koncepcje, rozwiązania praktyczne / pod red. M. Kowalskiej, T. Wojewódzkiego. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2015, s. 143–158, ISBN 978-83-61079-32-3.
16. BORUSZEWSKI, Jarosław. *Kwant wiedzy jako optymalny komunikat. Metodologiczna geneza infobrokerstwa systemowego*. W: Zawód infobroker. Polski rynek informacji / red. S. Cisek, A. Januszko-Szakiel. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business, 2015, s. 188–198, ISBN 978-83-264-8181-9.
Również w wydaniu drugim publikacji z 2021 roku.
17. CHORYŃSKA, Kornelia, MICHALSKA, Katarzyna. „*Nauka dla wszystkich*”. *Rola bibliotek pedagogicznych i naukowych w Polsce – zarys zagadnienia*. W: Mobilna biblioteka / pod red. M. Wojciechowskiej. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2021, s. 180–190, ISBN 978-83-65741-68-4.
18. CISEK, Sabina. *Broker informacji*. W: Encyklopedia książki / red. A. Żbikowska-Migoń, M. Skalska-Zlat. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2017, s. 405–406, ISBN 978-83-229-3543-9.
19. CISEK, Sabina, FAJFER, Aleksandra, IMIOŁEK-STACHURA, Karolina, WIERZBICKA, Jadwiga. *Podstawy poszukiwania informacji w Internecie: wybrane aspekty*. W: Zawód infobroker. Polski rynek informacji / red. S. Cisek, A. Januszko-Szakiel. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business, 2015, s. 299–310, ISBN 978-83-264-8181-9.
Również w wydaniu drugim publikacji z 2021 roku.
20. CISEK, Sabina, JANUSZKO-SZAKIEL, Aneta (red.). *Zawód infobroker. Polski rynek informacji*. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business, 2015, ISBN 978-83-264-8181-9.

21. CISEK, Sabina, JANUSZKO-SZAKIEL, Aneta (red.). *Zawód infobroker. Polski rynek informacji*. Wyd. 2. Warszawa: Wydawnictwo Nieoczywiste, 2021, ISBN 978-83-66402-69-0.
22. CZEKAJ, Janusz, KAFEL, Tomasz. *Role of information brokers in strategic management of a contemporary enterprise*. In: Knowledge, economy, society: business, finance and technology as protection and support for society / ed. by P. Ulman, P. Wołoszyn. Cracow: Foundation of the Cracow University of Economics, 2018, p. 101–113, ISBN 978-83-65907-387.
23. DEJA, MAREK. *Databrokering (databrokerage): information culture perspective*. W: Kultura informacyjna w ujęciu interdyscyplinarnym: teoria i praktyka / pod red. nauk. H. Batorowskiej, Z. Kwiasowskiego. Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Instytut Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej, Katedra Kultury Informacyjnej i Zarządzania Informacją, 2016, T. 2, s. 119–131, ISBN 978-83-7271-942-3.
24. DEREŃ, Aleksandra, JANUSZKO-SZAKIEL, Aneta, KORYCIŃSKA, Paloma. *Zarządzanie projektem infobrokerskim według teorii ograniczeń – studium przypadku*, „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2020, R. 116, nr 2, s. 64–80, ISSN 0324-8194.
25. DREWNIAK, Gabriela, WOLANIN, Monika. *Infobrokering jako sposób na pozyskiwanie informacji w dobie kryzysu*. W: Informacja biznesowa w dobie kryzysu / pod red. E. Śniezek. Łódź: Wydawnictwo SIZ, [T. 3], s. 99–105, ISBN 978-83-65766-762.
26. DRZEWIECKA, Dorota, DRZEWIECKI, Bartosz (red.). *„Archiwista cyfrowy” i infobroker: kształcenie, sylwetka, wyzwania*. Kraków: Wydawnictwo Antykwa, 2016, ISBN 978-83-60154-44-1.
27. DRZEWIECKI, Bartosz. *Konferencja „Kształcenie infobrokerów i archiwistów cyfrowych”, Kraków 15–16 IV 2015 r.* [online], „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2015, nr 6(8), s. 280–287. Tryb dostępu: <https://apcz.umk.pl/AKZ/article/view/AKZ.2015.014> [dostęp 17.10.2022].
28. DZIENKIEWICZ, Marta. *Infobroker w małej firmie: pozyskiwanie informacji dla sektora małych i średnich przedsiębiorstw*. W: „Archiwista cyfrowy” i infobroker: kształcenie, sylwetka, wyzwania / pod red. D. Drzewieckiej, B. Drzewieckiego. Kraków: Wydawnictwo Antykwa, 2016, s. 79–86, ISBN 978-83-60154-44-1.
29. DZIENKIEWICZ, Marta. *Raporty, analizy, bazy danych, prezentacje, czyli jak opakować informację*. W: Zawód infobroker. Polski rynek informacji / red. S. Cisek, A. Januszko-Szakiel. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business, 2015, s. 290–298, ISBN 978-83-264-8181-9.

Również w wydaniu drugim publikacji z 2021 roku.

30. GRUCHAŁA, Irena, STANULA, Małgorzata. *Kompetencje zawodowe a system praktyk w kształceniu studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa*, „Biblioteka” 2013, nr 17(26), s. 169–193, ISSN 2391-5838.
31. GURA, Izabela, FILIPCZYK, Angelika. *Kompetencje zawodowe archiwisty w profesjonalnym wyszukiwaniu informacji – infobrokeringu*. W: „Archiwista cyfrowy” i infobroker: kształcenie, sylwetka, wyzwania / pod red. D. Drzewieckiej i B. Drzewieckiego. Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Instytut Historii i Archiwistyki, 2016, s. 91–97, ISBN 978-83-60154-44-1.
32. GURDAK, Danuta. *Profesjonalizm, nowe narzędzia komunikacji i informacji w poszukiwaniu użytkowników bibliotek – czy to na pewno działa? Analiza funkcjonowania Biblioteki UPJPII w Krakowie*. W: Biblioteki bez użytkowników...? Diagnoza problemu, V Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Supraśl, 14–16 września 2015 / praca zbiorowa pod red. H. Brzezińskiej-Stec i J. Żochowskiej. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2015, s. 169–182, ISBN 978-83-7431-484-8.
33. HAS-TOKARZ, Anita, MALESA, Renata. *Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej w Lublinie – z perspektywy dziesięciu lat istnienia*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2013, nr 6/2, s. 145–159, ISSN 1899-5829.
34. HRABIEC-HOJDA, Patrycja. *Specyfika usług infobrokerskich a kompetencje informacyjne infobrokera*, „Bibliotheca Nostra” 2013, nr 1, s. 87–95, ISSN 2084-5464.
35. JACHIMCZYK, Adam. *Obowiązki i kompetencje przedstawicieli zawodów informacyjnych. Perspektywa pracodawcy*, „Przegląd Biblioteczny” 2013, R. 81, nr 2, s. 172–183, ISSN 0033-202X.
36. JAMROZIK, Katarzyna, ŁUBOCKI, Jakub Maciej, *Infobrokering w Polsce – pilotażowe badania rynku firm infobrokerskich na przykładzie województw: kujawsko-pomorskiego, pomorskiego i warmińsko-mazurskiego*, „Praktyka i Teoria Informacji Naukowo-Technicznej” 2019, nr 1, s. 41–49, ISSN 1230-5529.
37. JANISZEWSKI, Adam. *Types of models of activities of knowledge brokers*, „Zeszyty Naukowe – Politechnika Śląska. Organizacja i Zarządzanie” 2019, z. 136, s. 165–178, ISSN 1641-3466.
38. JANUSZKO-SZAKIEL, Aneta. *Funkcjonowanie infobrokeringu w Niemczech – wybrane zagadnienia*. W: Infobrokerstwo. Idee, koncepcje, rozwiązania praktyczne / red. M. Kowalska, T. Wojewódzki. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2015, s. 203–219, ISBN 978-83-61079-32-3.

39. JANUSZKO-SZAKIEL, Aneta. *Informacja tworzywem przekazów infobrokerskich: wybrane zagadnienia*. W: Zawód infobroker. Polski rynek informacji / red. S. Cisek, A. Januszko-Szakiel. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business, 2015, s. 276–289, ISBN 978-83-264-8181-9.
Również w wydaniu drugim publikacji z 2021 roku.
40. JARSKA, Lidia M. *Infobrokerstwo klasyczne i systemowe – rozważania interdyscyplinarne* [recenzja], „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2016, T. 9, nr 1(16), s. 253–267, ISSN 2392-1633.
41. KAMIŃSKA, Anna. *Co mogą zaoferować cyfrowej humanistyce biblioteki i ośrodki informacji?*, „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2017, R. 110, nr 2, s. 171–181, ISSN 0324-8194.
42. KARWOWSKI, Marcin. *Specjalista informacji w projektach unijnych*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2013, nr 1, s. 141–150, ISSN 2392-1633.
43. KARWOWSKI, Marcin. *Stres i patologie w zawodzie bibliotekarza*. W: Zarządzanie biblioteką / pod red. M. Wojciechowskiej. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2019, s. 446–458, ISBN 978-83-65741-26-4.
44. KONIECZNY-ROZENFELD, Bogumiła. *Sztuka włączania – biblioteka naukowa w przestrzeni edukacyjnej i rynku usług edukacyjnych*, „Studia i Materiały Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego” 2014, nr 2, s. 7–17, ISSN 2354-0435.
45. KORYCIŃSKA-HURAS, Agnieszka. *Mediacyjny wymiar dialogu infobrokera z klientem*. W: Zawód infobroker. Polski rynek informacji / red. S. Cisek, A. Januszko-Szakiel. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business, 2015, s. 125–146, ISBN 978-83-264-8181-9.
Również w wydaniu drugim publikacji z 2021 roku.
46. KOWALSKA, Małgorzata. *Infobroker: definicja misji, zadania, kompetencje*. W: Infobrokerstwo. Idee, koncepcje, rozwiązania praktyczne / red. M. Kowalska, T. Wojewódzki. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2015, s. 161–193, ISBN 978-83-61079-32-3.
47. KOWALSKA, Małgorzata, WOJEWÓDZKI, Tadeusz (red.). *Infobrokerstwo. Idee, koncepcje, rozwiązania praktyczne*. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2015, ISBN 978-83-61079-32-3.
48. KRASIŃSKA, Izabela. *Instytut Bibliotekoznawstwa i Dziennikarstwa Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Historia i dzień dzisiejszy*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2013, nr 2, s. 66–119, ISSN 1899-5829.
49. KRYSIŃSKI, Przemysław. *Ośrodki kształcenia infobrokerów w Polsce*. W: Infobrokerstwo. Idee, koncepcje, rozwiązania praktyczne / red. M. Kowalska, T. Wojewódzki. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2015, s. 195–202, ISBN 978-83-61079-32-3.

50. KRYSIŃSKI, Przemysław, KOWALSKA, Małgorzata, PAMUŁA-CIEŚLAK, Natalia. *Warsztat pracy infobrokera*. W: Infobrokerstwo. Idee, koncepcje, rozwiązania praktyczne / red. M. Kowalska, T. Wojewódzki. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2015, s. 277–314, ISBN 978-83-61079-32-3.
  51. KURCEWICZ, Urszula. *Znaczenie tradycyjnych źródeł informacji w działalności infobrokerskiej*, „Studia Politologiczne” 2019, t. 54, s. 96–115, ISSN 1731-2299.
  52. LEPKOWSKA, Emilia. *Jaki jest i gdzie jest współczesny czytelnik?* [online]. W: e-LiS. E-prints in library and information science, 2013. Tryb dostępu: <http://eprints.rclis.org/19569/1/Emilia%20Lepkowska%20czytelnik.pdf> [dostęp: 17.10.2022].
  53. MACHCIŃSKA, Katarzyna. *Bibliotekarz XXI wieku – broker, informatyk, menedżer czy psycholog?* W: Biblioteki i bibliotekarze XXI wieku: kształcenie, oczekiwania a rzeczywistość / red. J. Czyrek i B. Górna. Wrocław: Korporacja Bibliotekarzy Wrocławskich, Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna, 2013, s. 15–20, ISBN 978-83-61970-20-0.
  54. MELLER, Marcin. *Praktyczny OSINT z wykorzystaniem technologii internetowych*. W: Zawód infobroker. Polski rynek informacji / red. S. Cisek, A. Januszko-Szakiel. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business, 2015, s. 311–323, ISBN 978-83-264-8181-9.
- Również w wydaniu drugim publikacji z 2021 roku.
55. MICHNIEWICZ-WANIK, Krystyna. *Łączenie wykonywanego zawodu bibliotekarza z zawodem wyuczonym*. W: Bibliotekarz: przewodnik po księgozbiorniczej, wiedzy i informacji / pod red. M. Wojciechowskiej i J. Laskowskiej. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2013, s. 37–50, ISBN 978-83-61079-27-9.
  56. MIDER, Daniel. *Źródła informacji w wywiadzie gospodarczym*, „Studia Politologiczne” 2016, t. 42, s. 181–224, ISSN 1731-2299.
  57. MINCEWICZ, Wojciech. *Metadane – cichy zabójca prywatności*, „Studia Politologiczne” 2019, t. 54, s. 230–257, ISSN 1731-2299.
  58. ODLANICKA-POCZOBUTT, Monika, OLKO, Sławomir, KRAN-NICH, Marek. *Cyfrowe platformy biblioteczne jako instrument systemu zarządzania wiedzą w organizacji*. W: Systemy biblioteczne nowej generacji. Platformy usług / red. M. Odlanicka-Poczobutt. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2015, s. 11–19, ISBN 978-83-937876-47.

59. OLEKSA, Karolina. *Trendy i innowacje na rynku pracy a świadome przygotowanie się studentów do wyzwań zawodowych*. W: Człowiek na rynku pracy: wyzwania i zagrożenia / pod red. T. Chirkowskiej-Smolak, J. Grobelnego. Kraków: Wydawnictwo LIBRON – Filip Lohner, 2015, s. 33–43, ISBN 978-83-65148-63-6.
60. PENGAL-IRLIK, Anna. *Etyka w firmie infobrokerskiej*. W: Zawód infobroker. Polski rynek informacji / red. S. Cisek, A. Januszko-Szakiel. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business, 2015, s. 29–45, ISBN 978-83-264-8181-9.

Również w wydaniu drugim publikacji z 2021 roku.
61. PIECZKA, Anna. *Infobrokering w edukacji i informacji o ubezpieczeniach społecznych – możliwość czy konieczność?*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” 2019, nr 1, s. 71–88, ISSN 1731-0725.
62. PIETRUCH-REIZES, Diana. *Problematyka ochrony własności intelektualnej na studiach zarządzania informacją i kierunkach pokrewnych w Polsce*, „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2020, R. 115, nr 1, s. 99–120, ISSN 0324-8194.
63. POTOCKI, Przemysław. *Informacyjne determinanty rozwoju społeczno-ekonomicznego w XXI wieku: perspektywa infobrokeringu*, „Studia Politolologiczne” 2019, t. 54, s. 14–44, ISSN 1731-2299.
64. PYKA, Jan, JANISZEWSKI, Adam. *Brokerzy w przepływie wiedzy: kontekst regionalny*, „Studia Ekonomiczne” 2016, nr 280, s. 157–171, ISSN 2083-8611.
65. RACZKOWSKA, Joanna. *„Otwarta nauka” a promocja czytelnictwa. Studium przypadku Otwórz Książkę*. W: *Czytelnictwo w dobie informacji cyfrowej. Rozwój, bariery, technologie* / pod red. M. Wojciechowskiej. Warszawa, Gdańsk: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Uniwersytet Gdański, 2015, s. 75–90, ISBN: 978-83-64203-38-1.
66. RAK, Dorota. *Broker ubezpieczeń i broker informacji: ujęcie kompetencyjne*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i Praktyka” 2019, nr 4, s. 3–22, ISSN 1731-0725.
67. RUDNICKA, Ewa. *Zachowania moralne bibliotekarzy w świetle zapisów polskiego „Kodeksu etyki bibliotekarza i pracownika informacji”*, „Fides: biuletyn bibliotek kościelnych” 2019, R. 25, nr 1, s. 93–111, ISSN 1426-3777.
68. SAPA, Remigiusz. *What is an information agent?: looking for a new approach to the subject of information processes*, „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2020, t. 58, nr 1, s. 7–23, ISSN 0324-8194.

69. SKÓRKA, Stanisław. *Architektura informacji – krótki przewodnik*. W: Zawód infobroker. Polski rynek informacji / red. S. Cisek, A. Januszko-Szakiel. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business, 2015, s. 260–275, ISBN 978-83-264-8181-9.
Również w wydaniu drugim publikacji z 2021 roku.
70. SKÓRKA, Stanisław. *Informacja tworzywem przekazów infobrokerskich: wybrane zagadnienia*. W: Zawód infobroker. Polski rynek informacji / red. S. Cisek, A. Januszko-Szakiel. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business, 2015, s. 276–289, ISBN 978-83-264-8181-9.
Również w wydaniu drugim publikacji z 2021 roku.
71. SOCHA, Paulina. *Infobrokering w Niemczech – wybrane zagadnienia*, „Poradnik Bibliotekarza” 2017, nr 11, s. 14–17, ISSN 0032-4752.
72. SOSIŃSKA-KALATA, Barbara, HALASZ-CYSARZ, Monika. [Zawód infobroker – recenzja], „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2015, t. 53, nr 1, s. 113–120, ISSN 0324-8194.
73. SOSNOWSKI, Piotr. *Systematyzacja pojęć związanych z metodami i źródłami pozyskiwania informacji w kontekście infobrokeringu*, „Studia Politolologiczne” 2019, nr 54, s. 45–67, 1731-2299.
74. STANIS, Anna. „Archiwista cyfrowy” i infobroker – kształcenie, sylwetka, wyzwania [recenzja], „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2017, R. 110, nr 2, s. 193, ISSN 0324-8194.
75. STASZEWSKA, Hanna. *Konferencja „Kształcenie infobrokerów i archiwistów cyfrowych”* [sprawozdanie], Kraków 15–16 kwietnia 2015 r., „Przełęcz Archiwalno-Historyczny” 2016, t. 3, s. 317–322, ISSN 2391-890X.
76. SWOBODA, Izabela. *Jakość informacji*. W: Zawód infobroker. Polski rynek informacji / red. S. Cisek, A. Januszko-Szakiel. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business, 2015, s. 238–259, ISBN 978-83-264-8181-9.
Również w wydaniu drugim publikacji z 2021 roku.
77. SZABLEWSKI, Maciej, ZAKRZEWSKI, Witold. *Bibliotekarze XXI wieku: usługodawcy, radykalni katalogerzy i animatorzy kultury*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2015, T. XLVI, s. 341–398, ISSN 0083-7261.
78. TOMASIK, Agnieszka. *Kształcenie brokerów informacji w Polsce*, „Biblioteka i Edukacja” 2015, nr 7, ISSN 2299-565X [online]. Tryb dostępu: <https://bg.up.krakow.pl/newbie/index.php/bie/article/view/109/102> [dostęp: 17.10.2022].
79. TOMASIK, Agnieszka. *Nowoczesna biblioteka w społeczeństwie wiedzy*, „Bibliotheca Nostra” 2015, nr 2, s. 81–91, ISSN 2084-5464.

80. TOMASZEWSKA-MICHALAK, Magdalena. *Prawne aspekty pozyskiwania informacji w Internecie*, „Studia Politologiczne” 2019, t. 54, s. 116–134, ISSN 1731-2299.
81. TRZECIAKOWSKA, Justyna. *Infobroker – czy na pewno niezależny?* W: „Archiwista cyfrowy” i infobroker: kształcenie, sylwetka, wyzwania / pod red. D. Drzewieckiej i B. Drzewieckiego. Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Instytut Historii i Archiwistyki, 2016, s. 87–89, ISBN 978-83-60154-44-1.
82. WALIGÓRSKA-KOTFAS, Anna. *Etyczny wymiar usług infobrokerskich w gospodarce opartej na wiedzy*, „Konińskie Studia Społeczno-Ekonomiczne” 2016, nr 3, s. 229–241, ISSN 2391-8632.
83. WALIGÓRSKA-KOTFAS, Anna. *Infobrokering: an ethical challenge in the knowledge-based economy*, „Współczesne Problemy Ekonomiczne: globalizacja, liberalizacja, etyka” 2016, nr 12, s. 125–134, ISSN 2081-9579.
84. WALIGÓRSKA-KOTFAS, Anna. *Infobrokering services in Poland as an example of professional services in the knowledge-based economy*, „Współczesne Problemy Ekonomiczne: globalizacja, liberalizacja, etyka” 2016, nr 13, s. 157–166, ISSN 2081-9579.
85. WALIGÓRSKA-KOTFAS, Anna. *Istota świadczenia usług infobrokerskich i jej kontekst prawno-regulacyjny*. W: Wybrane problemy współczesnego społeczeństwa i gospodarki: bezpieczeństwo, edukacja, ekonomia / red. K. Zawieja-Zurowska, A. Waligórska-Kotfas. Konin: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2018, s. 285–299, ISBN 978-83-65038-319.
86. WALIGÓRSKA-KOTFAS, ANNA. *Supply on infobrokering services market in Poland in view of empirical studies*, „Współczesne Problemy Ekonomiczne: globalizacja, liberalizacja, etyka” 2018, nr 2, s. 19–30, ISSN 2081-9579.
87. WOJCIECHOWSKA, Maja [M.W.]. *Broker informacji*. W: Leksykon zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie / M. Wojciechowska, J. Kamińska, B. Żołędowska-Król przy współudziale B. Jaskowskiej. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2019, s. 36, ISBN 978-83-65741-17-2.
88. WOJCIECHOWSKI, Konrad. *Władcy danych schowanych*, „Dziennik Gazeta Prawna” 2017, nr 150, s. A18–A19, ISSN 2080-6744.
89. WOJEWÓDZKI, Tadeusz. *Infobrokerstwo systemowe: kontekst niezbędności infobrokerskiej roboty*. W: Zawód infobroker. Polski rynek informacji / red. S. Cisek, A. Januszko-Szakiel. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business, 2015, s. 147–187, ISBN 978-83-264-8181-9.

Również w wydaniu drugim publikacji z 2021 roku.

90. WOJEWÓDZKI, Tadeusz. *Komunikacja wiedzy*. W: Infobrokerstwo. Idee, koncepcje, rozwiązania praktyczne / red. M. Kowalska, T. Wojewódzki. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2015, s. 37–119, ISBN 978-83-61079-32-3.
91. ZWOLIŃSKA, Joanna. *Audyty Wstępny Zarządzania Wiedzą. Studium przypadku*. W: Zawód infobroker. Polski rynek informacji / red. S. Cišek, A. Januszko-Szakiel. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business, 2015, s. 199–237, ISBN 978-83-264-8181-9.

Również w wydaniu drugim publikacji z 2021 roku.

Infobrokering in Poland – a publications review in the years 2013–2021

ABSTRACT: The article contains a list of texts on infobrokering published in Polish subject literature in the years 2013–2021. It continues a bibliography that appeared in 2013 also on the pages of the periodical “Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum”. An attempt was made to review the materials, making comments on the most important changes observed over the decade in the field of information brokerage in Poland. The list includes 91 items published in Polish and English – monographs, journal articles and chapters.

KEYWORDS: information professional, information brokerage, bibliography

Marcin Mikołajczyk

Akademia Kaliska

im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego

e-mail: m.mikolajczyk@akademia.kalisz.pl

 <https://orcid.org/0000-0003-0397-7311>

[„Blżej Biblioteki. Pismo Bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” bibliografia za lata 2013–2021

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.13>

Abstrakt: Bibliografia obejmuje zawartość siedemnastu numerów fachowego czasopisma bibliotekarskiego. Stanowi uzupełnienie artykułu pt. „*Blżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej*” – próba charakterystyki, zamieszczonego w poprzednim numerze „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum”.

Słowa kluczowe: bibliografia, biblioteki, czasopisma bibliotekarskie, Kalisz, PBP Książnica Pedagogiczna im. A. Parczewskiego, „Blżej Biblioteki”

W latach 2013–2021 ukazało się 17 numerów „Blżej Biblioteki. Pisma bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej”. Czasopismo ukazuje się jako półrocznik. Pierwszy numer wyszedł w 2013 r., w latach 2014–2015 wychodziły dwa numery rocznie, a od roku 2016 czasopismo wychodzi jako jeden numer łączony. Wydawcą pisma bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej jest Publiczna Biblioteka Pedagogiczna Książnica Pedagogiczna im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu.

Przygotowana bibliografia obejmuje zawartość siedemnastu numerów fachowego czasopisma bibliotekarskiego – artykułów, sprawozdań i relacji, przeglądu wydawnictw o regionie oraz silva rerum. Stanowi uzupełnienie artykułu pt. „*Blżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej*” – próba charakterystyki zamieszczonego w poprzednim numerze „*Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Librorum*”¹.

W obrębie każdego działu opisy uszeregowano alfabetycznie według nazwisk autorów tekstów, tytułów, jeśli brak autora. Opis bibliograficzny obejmuje niezbędne elementy pozwalające na dotarcie do źródła, zawiera nazwisko autora i tytuł, rok, numer i stronę. Pominięty został tytuł czasopisma ponieważ uwzględniono tylko materiały z tego periodyku.

I. ARTYKUŁY

ANDRYSIAK EWA (2013). Alfons Parczewski – patron Książnicy Pedagogicznej, rektor Wszechnicy Wileńskiej. **1**, 4–9, il.

BARTOLIK JAKUB (2013). Odjazdowy Bibliotekarz. **1**, 30–34, fot., il.

BEDNAREK IWONA (2019). Maria Dąbrowska – patronka naszej szkoły. **1/2 (12/13)**, 22–23.

BEDNAREK IWONA, GRZESIAK ZOFIA (2019). Pomaganie – dobro, którym się dzielimy. **1/2 (12/13)**, 54–55.

16 lat Szkolnego Wolontariatu w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych nr 2 im. Marii Dąbrowskiej w Sieradzu.

BRODACKI GRZEGORZ (2018). 150 numerów „Kuriera Zamkowego” – pisma szkolnego ZSP Nr 2 w Sieradzu. Refleksje opiekuna gazetki szkolnej. **1/2 (10/11)**, 29–34, fot.

BUKOWSKA DOROTA (2020). Dziennik przyszłości w obliczu teraźniejszości. **1/2 (14/15)**, 68–69.

---

¹ Mikołajczyk, Marcin (2022). „Blżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” – próba charakterystyki. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Librorum*, 1(34), s. 79–101.

- BUKOWSKA DOROTA (2020). Nauczanie zdalne jako nowa rzeczywistość szkolna. Gminna współpraca nauczycieli i uczniów. **1/2 (14/15)**, 66–67, il.
Scenariusze zajęć na stronie Szkoły Podstawowej im. Polskich Noblistów w Nowych Skalmierzycach.
- CAŁKA MAŁGORZATA (2014). Najmłodsza spośród kaliskich bibliotek (Biblioteka Uczelniana Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego z okazji 15-lecia powstania). **2 (3)**, 21–25, fot.
- CELER BOGUMIŁA (2013). Sfera sacrum w przestrzeni bibliotecznej – obrazki święte w zbiorach Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. **1**, 13–17, fot., il.
- CELER BOGUMIŁA (2014). Pismo „Blżej Biblioteki” – narzędziem aktywizującym i integrującym lokalne środowisko bibliotekarskie (raport z badań). **1 (2)**, 2–5, il.
- CELER BOGUMIŁA (2015). O dwóch ekslibrisach Zbigniewa Osenkowskiego dla Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. **2 (5)**, 32–33, fot., il.
- CELER BOGUMIŁA (2016). Czasopisma pedagogiczne XIX i I połowy XX w. i ich wydawcy w świetle egzemplarzy ze zbiorów Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. **1/2 (6/7)**, 28–35, il.
- CELER BOGUMIŁA (2017). Ekslibrisy w darze dla Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. **1/2 (8/9)**, 36–37, il.
- CELER BOGUMIŁA (2017). O opracowaniu spuścizn w zbiorach specjalnych Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu słów kilka. **1/2 (8/9)**, 38–39, il.
- CELER BOGUMIŁA (2018). Kaliska kolekcja ekslibrisów Jerzego Jarnuszkiewicza. **1/2 (10/11)**, 44–48, il.
- CELER BOGUMIŁA (2018). Nieostrzeżony jubileusz. Adam Młodzianowski i jego prace w kaliskiej Książnicy. **1/2 (10/11)**, 49–53, il.
- CELER BOGUMIŁA (2019). Władysława Kościelniaka wspominki o Tadeuszu Kulisiewiczzu. **1/2 (12/13)**, 30–39, fot.
- CELER BOGUMIŁA (2020). Ocalić dla potomnych. Prace Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu w zakresie ochrony i popularyzacji zbiorów na przestrzeni 70 lat działalności biblioteki. **1/2 (14/15)**, 25–29, il.
- CELER BOGUMIŁA (2021). Kulczyk Piotr, Konserwacja „Biblii gdańskiej” z 1632 r. przechowywanej w zbiorach Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. **1/2 (16/17)**, 56–63, fot.
- DERA SŁAWOMIR, BIERNACKI BARTOSZ (2015). „Preferencje czytelnicze i kulturalne młodzieży powiatu pleszewskiego”. Raport Biblioteki Publicznej Miasta i Gminy w Pleszewie. Stan na rok 2015. **2 (5)**, 2–9.

- DĘGA SYLWIA BOGUMIŁA (2019). Teatr w szkole, teatr bliżej biblioteki... **1/2 (12/13)**, 56–64.
Amatorska Grupa Teatralna „ZAMKOWA” z Sieradza.
- DUDA JERZY (2015). Biblioteki – atrakcyjnym tematem dla kolekcjonera. **1 (4)**, 2–9, il.
- DUDA JERZY (2015). Biblioteki na widokówkach. **2 (5)**, 23–29, il.
- DUDA JERZY (2016). Wnętrza bibliotek na widokówkach. **1/2 (6/7)**, 20–27, il.
- DUDA JERZY (2017). Wnętrza bibliotek prywatnych i innych na widokówkach. **1/2 (8/9)**, 17–21, fot., il.
- DUDA JERZY (2018). Bliżej biblioteki – korespondencja instytucji związanych z książką. **1/2 (10/11)**, 17–21, il.
- GALANT MARCIN (2014). Edukacja transportowa – co to takiego?. **1 (2)**, 19–21, fot.
- GALANT MARCIN (2015). Czytelnictwo i turystyka. **1 (4)**, 34–37, fot.
- GALANT MARCIN (2017). Nowa strona internetowa Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Adama Asnyka w Kaliszu. **1/2 (8/9)**, 50–53, il.
- GALANT MARCIN (2018). Konkurs „Strona Internetowa bez Barier” i konferencja „Włączenie Cyfrowe – dostępna Polska”. **1/2 (10/11)**, 22–23, il.
- GALANT MARCIN (2020). Nowoczesność a działalność kulturalna filii bibliotecznych. **1/2 (14/15)**, 42–51, fot., il.
- GOŁDYN PIOTR (2014). Materiały do biografii Kazimierza Rakowskiego (nauczyciela i posła) w zbiorach Biblioteki Miejsko-Gminnej w Sompólnie filia w Mąkolnie. **1 (2)**, 22–25, fot., il.
- GOŁEMBIEWSKA MARTA (2021). Cymelia z gołuchowskiej biblioteki hrabiny Izabeli z książąt Czartoryskich Działyńskiej. **1/2 (16/17)**, 14–21, fot.
- HALAK MATEUSZ (2021). Bibliotekarze przed kamerą. **1/2 (16/17)**, 76–79, fot, il.
Produkcje filmowe, blogi wideo, podcasty, tutoriale w MBP im. A. Asnyka w Kaliszu.
- HAŁUSEK BARBARA (2020). Biblioteka z pasją. Miejska Biblioteka Publiczna im. Stanisława Grochowiaka w Lesznie. **1/2 (14/15)**, 4–13, fot., il.
- JOPEK JOANNA (2019). Deser lodowy czy książka? Czyli o czytaniu i wychowywaniu (Z doświadczeń rodzica-bibliotekarza). **1/2 (12/13)**, 43–44.
- JUDA-MIELOCH MAŁGORZATA (2015) Czytelnictwo dzieci i młodzieży. Cykl felietonów. **2 (5)**, 10–13, fot., il.

- JUDA-MIELOCH MAŁGORZATA (2016). Czytelnictwo dzieci i młodzieży. Cykl felietonów II. **1/2 (6/7)**, 4–8, il.
- JUDA-MIELOCH MAŁGORZATA (2017). Czytelnictwo dzieci i młodzieży. Cykl felietonów III. **1/2 (8/9)**, 22–25, fot., il.
- JUDA-MIELOCH MAŁGORZATA (2018). Zabawy literackie w służbie kompetencji przyszłości. **1/2 (10/11)**, 7–12.
- JUDA-MIELOCH MAŁGORZATA (2019). W poszukiwaniu pasjonujących i funkcjonalnych metodycznie lektur uzupełniających. O „Wojnie, która ocaliła mi życie” i „Wojnie, którą wreszcie wygrałam” Kimberly Brubaker Bradley. **1/2 (12/13)**, 40–42, il.
- JUDASZ MAŁGORZATA (2015). Podstawowa edukacja cyfrowa dorosłych w bibliotekach publicznych w Wielkopolsce. Badania ankietowe. **2 (5)**, 14–17, il.
- KAROLEWSKA HENRYKA (2015). O prawdziwej dacie urodzenia Bronisława Szczepankiewicza. **1 (4)**, s. 10–12, il.
- KAROLEWSKA HENRYKA (2018). Marian Lenk. Tropem pewnej fotografii. **1/2 (10/11)**, 62–67, fot., il.
- KĘDZIERSKA MAŁGORZATA (2019). Szkolnej ławy czar – przygoda z kaligrafią i książką. Innowacja pedagogiczna w Szkole Podstawowej nr 16 w Kaliszu – zwiastun współpracy z PBP Książnicą Pedagogiczną im. A. Parczewskiego w Kaliszu. **1/2 (12/13)**, 51–53, fot.
- KOBIERSKA MAGDALENA (2019). Zakładam czytanie, czyli krótka opowieść o zakładce do książki. **1/2 (12/13)**, 49–50, fot.
- KORKOSZ JOLANTA (2020). Dobre praktyki – opis działań podejmowanych w bibliotece szkolnej w Mycielinie. **1/2 (14/15)**, 70–73, fot.
- KRAJEWSKA ALICJA (2019). Historia w kamieniach zapisana. **1/2 (12/13)**, 75–80, fot.
Wędrówka uczniów z Brzezin koło Kalisza śladami powstańców wielkopolskich.
- KUBACKA-GORWECKA MARIA (2013). Działalność Działu Informacyjno-Bibliograficznego Biblioteki Głównej MBP im. Adama Asnyka w Kaliszu. **1**, 34.
- KUBACKA-GORWECKA MARIA (2014). Biblioteka im. Adama Mickiewicza w Kaliszu. **2 (3)**, 18–20, il.
- KUBACKA-GORWECKA MARIA (2015). Biblioteka Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich „Ognisko” w Kaliszu. **1 (4)**, 38–39, fot.
- KUBACKA-GORWECKA MARIA (2015). Cyfrowa Dziecięca Encyklopedia Wielkopolan. **1 (4)**, 16–17, fot.
- KUBACKA-GORWECKA MARIA (2016). Z kart historii. Miesiąc Książki w Kaliszu w przededniu II wojny światowej. **1/2 (6/7)**, 42–43, il.

- KUBACKA-GORWECKA MARIA (2017). Bronisław Wojciechowski. Miłośnik książek i ludzi, bibliotekarz Kaliskiego Towarzystwa Lekarskiego. **1/2 (8/9)**, 14–16, fot., il.
- KUBACKA-GORWECKA MARIA (2018). Stanisław Wasylewski w Kaliszu. **1/2 (10/11)**, 59–61, fot.
- KUBACKA-GORWECKA MARIA (2019). Zofia Kęczkowska – kaliska poetka, publicystka, społeczniczka, 2019. **1/2 (12/13)**, 24–29, fot., il.
- KRAJEWSKA ALICJA (2020). Geograficzna podróż na języku polskim (na podstawie powieści „W 80 dni dookoła świata”). **1/2 (14/15)**, 83–87.
- KUBACKA-GORWECKA MARIA (2021). Izba Pamięci Szczypiorna – reaktywacja. **1/2 (16/17)**, 72–75, fot.
- KUBIAK KATARZYNA (2014). Bibliografia bibliologiczna Kalisza za lata 1981–2010. Stan prac i zamierzenia. **2 (3)**, 8–11, il.
- KUBIAK KATARZYNA (2015). 70 lat studiów bibliotekoznawczych i informacyjnych Uniwersytetu Łódzkiego. **1 (4)**, 24–28, fot.
- KUJAWA KAMILA (2016). Więckowska Karolina, Głusi też czytają. **1/2 (6/7)**, 2–3, fot.
- KUREK BEATA (2014). Afisze kaliskie w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej. **2 (3)**, 12–13, il.
- KUREK BEATA (2015). Katalog Czytelni Jana Jenisza ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej. **2 (5)**, 30–31, il.
- KUREK BEATA (2015). Teatr im. Wojciecha Bogusławskiego na kartkach pocztowych w zbiorach biblioteki Jagiellońskiej. **1 (4)**, 18–19, il.
- KUREK BEATA (2017). Dar Adama Chodyńskiego dla Biblioteki Jagiellońskiej. **1/2 (8/9)**, 2–4, il.
- KUREK BEATA (2018). Pamiętniki mej młodości – dziennik młodego kaliszczanina. **1/2 (10/11)**, 35–43, fot., il.
- KUREK BEATA (2019). Maria Dąbrowska w sprawie zwierząt – okrucy z Biblioteki Jagiellońskiej. **1/2 (12/13)**, 15–21, fot.
- KUREK BEATA (2020). Autograf Adama Asnyka – okrucy z Biblioteki Jagiellońskiej. **1/2 (14/15)**, 33–41, fot.
- KUREK BEATA (2021). Karol Estreicher Senior o Adamie Asnyku – z dzienników i listów. Okrucy z Biblioteki Jagiellońskiej. **1/2 (16/17)**, 30–40, il., fot.
- KURZYŃSKI ANDRZEJ (2021). Uroczyste otwarcie nowego budynku Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. **1/2 (16/17)**, 4–7, fot.
- MARCINIAK MARIANNA (2014). Książnica Pedagogiczna w Kaliszu jako instytucja wspierająca pracę szkół i doskonalenia zawodowe nauczycieli. **1 (2)**, 6–9, il.

- MARCINIAK MARIANNA (2015). „Życia mała garć”. Bibliotekarzy reminiscencje z ul. Nowy Świat 13. **1 (4)**, 29–33, fot.
- MARCINIAK MARIANNA (2018). Jan Marcin Szancer (1902–1973) „Czarodziej wyobraźni”. W 115. Rocznice urodzin Artysty. **1/2 (10/11)**, 68–71, il.
- MARCINIAK MARIANNA (2020). Seria wydawnicza „Kaliszanie” i przykłady jej popularyzacji w Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. **1/2 (14/15)**, 61–65, il.
- MARCINIAK PAULINA (2019). Empatycznie w Bibliotece w Pleszewie. **1/2 (12/13)**, 68–71, fot.
Cykl spotkań dla dzieci i młodzieży w ramach projektu „Czerwiec z Empatią” w Bibliotece Publicznej Miasta i Gminy w Pleszewie.
- MARSZAŁEK-TRZEBIŃSKA ŻANETA (2020). Edukacja regionalna w bibliotece szkolnej – przykłady realizacji zadań projektowych. **1/2 (14/15)**, 74–80.
- MATYSIAK MAŁGORZATA (2017). Nie marnuj czasu na czekanie! Wykorzystaj na czytanie!. **1/2 (8/9)**, 26–27, fot.
Skrzynki z książkami w ośrodku zdrowia i centrum medycznym w Opatówku.
- MIKOŁAJCZYK MARCIN (2017). Księgarnia rodzeństwa Rajko-Grabowskich w Kaliszu. **1/2 (8/9)**, 8–13, fot., il.
- MIKOŁAJCZYK MARCIN (2018). Kaliski introligator Franciszek Dąbrowski we wspomnieniach wnuczki Anny Dobriak. **1/2 (10/11)**, 54–58, fot.
- MILUŚKA-STASIAK JADWIGA (2013). Bibliotekarze na straży dziedzictwa i tożsamości lokalnej. **1**, 10–12, fot., il.
- MILUŚKA-STASIAK JADWIGA (2015). Cyfrowe Archiwa Tradycji Lokalnej. **1 (4)**, 13–15, fot.
- MILUŚKA-STASIAK JADWIGA (2018). W 100. Rocznice odzyskania niepodległości przez Polskę – upamiętnienie żołnierzy sprzed 100 lat przez bibliotekarzy z Opatówka. **1/2 (10/11)**, 4–6, fot., il.
- MILUŚKA-STASIAK JADWIGA (2020). Z questami w Polskę. **1/2 (14/15)**, 52–56, fot., il.
Quest stworzony przez bibliotekarki z Opatówka.
- NOWICKA BOGUSŁAWA (2013). Analiza SWOT narzędziem do oceny stanu biblioteki szkolnej Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 2 w Kaliszu. **1**, 18–23, fot.
- NOWICKA BOGUSŁAWA (2015). Praktyki studenckie w bibliotece szkolnej ZSP nr 2 w Kaliszu. **1 (4)**, 20–23, fot.
- NOWICKA BOGUSŁAWA (2016). Stan handlu książką w II połowie XIX wieku w Królestwie Polskim. **1/2 (6/7)**, 36–41, il.

- NOWICKA BOGUSŁAWA (2017). Zbiory specjalne w bibliotece. Przypadek Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych nr 2 w Kaliszu. **1/2 (8/9)**, 47–49, il.
- NOWICKA BOGUSŁAWA (2021). Olaf Bielenstein – niemiecki pilot i maszynopisy jego listów do rodziny w zbiorach specjalnych Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. **1/2 (16/17)**, 48–55, fot.
- PILC-VINCI KATARZYNA (2019). 10 lat Towarzystwa Wspierania Inicjatyw „Zamkowa 15”!!!. **1/2 (12/13)**, 65–67.
- POMIECIŃSKA RÓŻA (2017). Gminna Biblioteka Publiczna w Gołuchowie i jej wkład w propagowanie regionalizmu (Zespół „Tursko”). **1/2 (8/9)**, 42–46, fot.
- POMIECIŃSKA RÓŻA (2018). Preferencje nauczycieli-bibliotekarzy odnośnie tematyki spotkań w ramach Sieci Współpracy i Samokształcenia Nauczycieli-bibliotekarzy w Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu – raport z badań. **1/2 (10/11)**, 13–16.
- POMIECIŃSKA RÓŻA (2019). TIK w pracy nauczyciela-bibliotekarza. **1/2 (12/13)**, 45–48, il.
- POMIECIŃSKA RÓŻA (2019). Wybrane pomniki książki w Polsce i na świecie. **1/2 (10/11)**, 24–28, il.
- POMIECIŃSKA RÓŻA (2020). Koch Romana, Kilka słów o bibliotece specjalistycznej Ośrodka Kultury Leśnej w Gołuchowie. **1/2 (14/15)**, 14–17, fot., il.
- POMIECIŃSKA RÓŻA (2020). Ekslibrisy Józefa Witkowskiego z motywem książki. **1/2 (14/15)**, 57–60, fot., il.
- POMIECIŃSKA RÓŻA (2021). Facebook narzędziem promocji czasopism ze zbiorów Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. **1/2 (16/17)**, 80–83, fot., il.
- SAS MARZENA (2019). Biblioteka – relikw przesłości? (esej). **1/2 (12/13)**, 72–74.
- SOBCZAK-WALIŚ MONIKA (2013). Kaliskie „Archiwa przelomu 1989–1991”. **1**, 24–26, il.
- SOBCZAK-WALIŚ MONIKA (2014). Oswajanie biblioteki, czyli edukacja czytelnicza na przykładzie działalności Biblioteki Głównej Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Adama Asnyka w Kaliszu. **2 (3)**, 2–4, fot.
- SOBCZAK-WALIŚ MONIKA (2015). Dwudziestolecie czasopisma „Filatelisty Kaliski” 1995–2015. **2 (5)**, 18–22, fot., il.
- SOBCZAK-WALIŚ MONIKA (2016). Z dziejów budynku przy Legionów 66 – reminiscencje przed jubileuszem... **1/2 (6/7)**, 13–19, il., fot.
- SOBCZAK-WALIŚ MONIKA (2017). Regionalna prasa zakładowa. Przypadek „Kaliskiego Włókniarza” (1973–1982). **1/2 (8/9)**, 28–35, fot., il.

- SOBCZAK-WALIŚ MONIKA (2019). Biblioteka kaliskiego więzienia (1918–1939) – przyczynek do badań. **1/2 (12/13)**, 8–14, fot.
- SOBCZAK-WALIŚ MONIKA (2021). Mieszkańskie historie – od daru do serialu. **1/2 (16/17)**, 64–71, fot., il.
Kolekcja XIX-wiecznych obrazów w Dziale Zbiorów Specjalnych MBP im. A. Asnyka w Kaliszu.
- SZECHOWSKA-FRĄCZYK DANUTA (2017). Maksymilian Hofmański księgarz kaliski. **1/2 (8/9)**, 5–7, fot., il.
- ŚMIECIŃSKA MARIOLA (2014). E-learning w bibliotekach pedagogicznych. **1 (2)**, 12–14, il.
- ŚMIECIŃSKA MARIOLA (2014). Wystawa formą promocji informacji o regionie. **2 (3)**, 5–7, fot.
- ŚMIECIŃSKA MARIOLA (2016). Henryk Sienkiewicz i Kalisz. **1/2 (6/7)**, 44–46, il.
- TUSZYŃSKA RENATA (2019). Wanda Koczorowska i Tajna Szkoła w Bruczkowie. **1/2 (12/13)**, 4–7, fot.
- WALCZAK KRZYSZTOF (2013). Bliżej Biblioteki nowe czasopismo bibliotecznego Kalisza. **1**, 2–3, il.
- WARDECKA-GOŚCIŃSKA ALICJA (2021). Kaliski epizod Witolda Frie-manna i jego nauczycielka fortepianu. **1/2 (16/17)**, 41–47, fot.
- WEGNER IZABELA (2014). Animacja czytelnictwa w Bibliotece Publicznej Miasta i gminy w Pleszewie – przegląd form. **1 (2)**, 15–18, fot.
- WOJTCZAK JAKUB (2021). Calisiana w zbiorach biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. **1/2 (16/17)**, 22–29, il., fot.
- WOJTYNKA ANNA (2013). „O nas, dla nas, z nami” – ogólnopolskie fora młodych bibliotekarzy. **1**, 27–29, fot., il.
- WOJTYNKA ANNA (2020). Płyty gramofonowe w zbiorach specjalnych Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. **1/2 (14/15)**, 30–32, fot.
- WOLF MARTA, CZELUSTA SYLWIA (2020). „Czytanie na ekranie” formą biblioterapii w zdalnym nauczaniu. **1/2 (14/15)**, 81–82, fot.
- WRÓBLEWSKA ANNA (2014). Czas zaistnieć w sieci – strona internetowa Książnicy Pedagogicznej, filia w Kępnie. **1 (2)**, 10–11, il.
- ZIMNA ALDONA (2014). Bogdan Kokodyński – kaliski księgarz. **2 (3)**, 14–17, fot.
- ZIMNA ALDONA (2017). Uniwersytet Trzeciego Wieku w Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. **1/2 (8/9)**, 40–41.
- ZIMNA ALDONA (2019). Projekty z książką w Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. **1/2 (12/13)**, 81–85, fot.

- ZIMNA ALDONA (2020). Działania Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu w pierwszych miesiącach ogłoszonej pandemii roku 2020. **1/2 (14/15)**, 18–24, fot., il.
- ZIMNA ALDONA (2021). Nowe przestrzenie kaliskiej Książnicy. **1/2 (16/17)**, 8–13, fot.
- ZUTEREK ELZBIETA (2016). Wyniki ewaluacji dotyczącej rozwijania zainteresowań czytelniczych wśród dzieci i rodziców w Przedszkolu Miejskim nr 81 w Łodzi w roku szkolnym 2015/2016 na podstawie kwestionariusza ankiety dla rodziców. **1/2 (6/7)**, 9–12, fot.

II. SPRAWOZDANIA I RELACJE

- ANDRYSIAK EWA (2014). I Ogólnopolskie Forum bibliotek Pedagogicznych. Miejsce biblioteki pedagogicznej w zmieniającej się przestrzeni edukacji i informacji. Kraków, 13–14 czerwca 2013 r. **1 (2)**, 37–39, fot.
- ANDRYSIAK EWA (2017). Nowe Ogólnopolskie Forum Bibliotek Pedagogicznych „Czytelnictwo – nowa jakość”. **1/2 (8/9)**, 54–57, fot.
- ANTCZAK MONIKA, KOŁODZIEJ MAŁGORZATA (2015). Na marginesie Jubileuszu Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu oraz Konferencji Szkoleniowej Dyrektorów i Kierowników Filii Bibliotek Pedagogicznych woj. wielkopolskiego, Kalisz 18–19 września 2014 r. **1 (4)**, 53, fot.
- BŁASZCZYK ARKADIUSZ (2021). Plenerowe wystawy wpisane w tkankę miasta. **1/2 (16/17)**, 101–105, fot.
Wystawy plenerowe MBP im. A. Asnyka w Kaliszu.
- BRZEZIŃSKA-MICHALSKA STEFANIA (2014). Rozwój kompetencji pracowników bibliotek pedagogicznych w zakresie wspomagania pracy szkół – relacja z konferencji. **1 (2)**, 32–33, il.
- BRZEZIŃSKA-MICHALSKA STEFANIA (2014). Wróblewska Anna, Przygarnij książkę – impreza czytelnicza w Kępnie. **2 (3)**, 26–27, fot.
- BRZEZIŃSKA-MICHALSKA STEFANIA (2015). Podsumowanie Powiatowego Konkursu Plastycznego pod patronatem Starosty Kępińskiego pt. „Jak nie być obojętnym wobec zła? Literatura jako świadectwo minionego czasu II wojny światowej. Projekt okładki do „Medalionów” Zofii Nalkowskiej”. **1 (4)**, 57–59, fot.
- CELER BOGUMIŁA (2013). „Biblioteki cyfrowe – organizacja – prawo – funkcjonowanie”. Sprawozdanie z konferencji. **1**, 36–37, il.
- CELER BOGUMIŁA (2013). Zimna Aldona, „Edukacja informacyjna i medialna w szkole” – relacje z warsztatów. **1**, 40–41, fot.

- CELER BOGUMIŁA (2015). Bezcenny dar Kiry Galczyńskiej. **1 (4)**, 56, fot.
- CELER BOGUMIŁA (2015). Czesław Woś znów w Kaliszu. Wystawa w Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. **2 (5)**, 56–57, fot., il.
- CELER BOGUMIŁA (2015). Z wizytą w Muzeum Oświaty Ziemi Łódzkiej – relacja. **1 (4)**, 50–52, fot.
- CELER BOGUMIŁA (2016). „Chrzest Mieszka – narodziny naszej ojczyzny” relacja z konferencji i konkursu „Chrzest Polski oczami naszej wyobraźni”. **1/2 (6/7)**, 50–51, fot.
- CELER BOGUMIŁA (2016). Spotkanie z córką „srebrnej Natalii” i „zielonego Konstantego”. Kira Galczyńska w kaliskiej Książnicy. **1/2 (6/7)**, 68–73, fot.
- CELER BOGUMIŁA (2018). Konferencja „200 lat Ossolineum (1817–2017)” – relacja. **1/2 (10/11)**, 72–74, il.
- CELER BOGUMIŁA (2018). Konferencja „Ekslibris: znak własnościowy – dzieło sztuki” – relacja. **1/2 (10/11)**, 75–77.
- CELER BOGUMIŁA (2018). Konferencja „Z Tradycją w Nowoczesność. Czytelnictwo Wczoraj, Dziś, Jutro”. **1/2 (10/11)**, 108–109, fot.
- CELER BOGUMIŁA (2019). Na marginesie jubileuszowych wystaw Książnicy. **1/2 (12/13)**, 125–127, il.
- CELER BOGUMIŁA (2019). O kolejnym spotkaniu kaliskich bibliotekarzy w Polskim Towarzystwie Bibliologicznym oddział we Wrocławiu. **1/2 (12/13)**, 90–91.
- CELER BOGUMIŁA (2019). Po co jeździć na konferencje? Kilka pokonferencyjnych reminiscencji. **1/2 (12/13)**, 100–103.
- CELER BOGUMIŁA (2020). Ciekawostki z życia bibliotekarza zbiorów specjalnych. Najnowsze zabytkowe nabytki Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. **1/2 (14/15)**, 108–117, fot.
- CELER BOGUMIŁA (2020). O warszawskiej konferencji „Zbiory specjalne polskich bibliotek naukowych w katalogu centralnym NUKAT”. **1/2 (14/15)**, 90–93, il.
- CELER BOGUMIŁA (2020). Z pracowni mistrza grafiki. O wystawie „Władysława Kościelniaka wędrówki wielkopolskim szlakiem”. **1/2 (14/15)**, 102–107, fot.
- CELER BOGUMIŁA (2020). Z wizytą w Muzeum Oświaty im. Prof. Mariana Falskiego w Kuźnicy Grabowskiej. **1/2 (14/15)**, 96–97, fot.
- CELER BOGUMIŁA (2021). I Wielkopolskie Forum Bibliotekarzy. **1/2 (16/17)**, 132–135, fot.

- CELER BOGUMIŁA, KAROLEWSKA HENRYKA (2014). Z bibliotekarskich wędrówek... Biblioteki uniwersyteckie północnej Francji – relacja z wyjazdu studyjnego. **1 (2)**, 44–47, fot.
- FIETKIEWICZ-PASZEK IZABELLA (2021). Wideoblogerzy w bibliotece. **1/2 (16/17)**, 97–100, il.
Wideoblogi (vlogi) w MBP im. A. Asnyka w Kaliszu.
- GALANT MARCIN (2018). Wyjazd szkoleniowy „Potencjał informacyjny bibliotek publicznych” oraz wystawa „Biblioteki w Polsce”. **1/2 (10/11)**, 92–93.
- GALANT MARCIN (2019). Kurs fotografii dla bibliotekarzy. **1/2 (12/13)**, 94–96.
- GALANT MARCIN (2021). Udział Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Adama Asnyka w Kaliszu w Świącie Ulicy Niecałej. **1/2 (16/17)**, 106–108, fot.
- KAROLEWSKA HENRYKA (2013). Jubileusz Towarzystwa Przyjaciół Książki w Kaliszu. **1**, 38–39, fot.
- KAROLEWSKA HENRYKA (2014). VIII Bałtycka Konferencja Zarządzanie i Organizacja Bibliotek „Czytelnictwo w dobie informacji cyfrowej. Rozwój, bariery, technologie” – sprawozdanie. **2 (3)**, 35–36, il.
- KAROLEWSKA HENRYKA (2014). Ze starego albumu. Wystawa fotograficzna w Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. **1 (2)**, 26–27, fot., il.
- KAROLEWSKA HENRYKA (2015). Podsumowanie konkursu na logo Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. **2 (5)**, 58, il.
- KAROLEWSKA HENRYKA (2017). Archiwa muzyczne i spuścizny kompozytorskie w zbiorach bibliotek polskich – relacja z konferencji. **1/2 (8/9)**, 58–59.
- KAROLEWSKA HENRYKA (2018). Wystawa prac Mariana Ozdowskiego – relacja z wernisażu. **1/2 (10/11)**, 96–97, il.
- KAROLEWSKA HENRYKA (2019). Cykl spotkań „Znani/nieznani Wielkopole – ocalić od zapomnienia”. **1/2 (12/13)**, 117–118, fot.
- KAROLEWSKA HENRYKA (2019). (Nie)zwykle kobiety Zaskakujące Odważne Wybitne Intrygujące – relacja z konferencji. **1/2 (12/13)**, 106–108.
- KAROLEWSKA HENRYKA (2021). Konferencja naukowa „Książka bez granic”. **1/2 (16/17)**, 91–96, il.
- KOBIERSKA MAGDALENA (2017). Warsztaty introligatorskie w Bibliotece Kórnickiej. **1/2 (8/9)**, 70, fot.
- KOBIERSKA MAGDALENA (2018). „Profilaktyka konserwatorska zbiorów bibliotecznych” – relacja ze szkolenia. **1/2 (10/11)**, 84–85, fot.
- KOŁODZIEJ MAŁGORZATA (2015). Czytelnicy oporni w bibliotece. Zjawisko – metody pracy – dobór literatury – relacja z konferencji w Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. **1 (4)**, 54, fot.

- KOŁODZIEJ MAŁGORZATA, MACIEJEWSKA IWONA (2013). Biblioteka Narodowa Katalonii – oczami kaliskich bibliotekarzy. **1**, 35, fot.
- KUBACKA-GORWECKA MARIA (2014). Czar minionych lat... Cykl wystaw w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Adama Asnyka w Kaliszu. **1 (2)**, 28–29, fot.
- KUBACKA-GORWECKA MARIA (2014). Wycieczka szkoleniowa bibliotekarzy z Tych w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Adama Asnyka w Kaliszu – fotoreportaż. **2 (3)**, 38–39, fot.
- KUBACKA-GORWECKA MARIA (2015). Dziedzictwo źródłem tożsamości. Obchody Europejskich Dni Dziedzictwa. **2 (5)**, 34–35, fot.
- KUBACKA-GORWECKA MARIA (2015). Święto Bibliotekarzy Wielkopolskich. **2 (5)**, 36–37, fot.
- KUBACKA-GORWECKA MARIA (2016). Wystawy w Bibliotece Głównej Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Adama Asnyka w Kaliszu w 2015 roku. **1/2 (6/7)**, 58–61, fot.
- KUBACKA-GORWECKA MARIA (2019). Wystawa „Fascynacje. Tadeusz Kościelniak – nieznanne rysunki i szkice”. **1/2 (12/13)**, 97–99, fot.
- KUBIAK KATARZYNA (2021). Akcja Żonkile 2021 w Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. **1/2 (16/17)**, 116–119, fot.
- LEŚNA BEATA (2019). Wspomnienie krakowskiej konferencji „Biblioteka w Przestrzeni Edukacyjnej. Książki w Plikach, Publikowanie, Udostępnianie i Użytkowanie”. **1/2 (12/13)**, 86–89, fot.
- LISIECKA ANNA (2021). Supermoc książek. Relacja z konferencji. **1/2 (16/17)**, 84–85, il.
Konferencja online z okazji premiery publikacji „Supermoc książek. Poradnik upowszechniania czytania” autorstwa Marii Deskur.
- MARCINIAK MARIANNA (2016). „Czytanie to najskuteczniejszy – i najtańszy – sposób budowania zasobów wewnętrznych dziecka”. **1/2 (6/7)**, 64–65, fot.
Ogólnopolski Konkurs „Wielka Liga Czytelników”.
- MARCINIAK MARIANNA (2019). „Za szybą dawnego kredensu”. O wystawie pocztówek wielkanocnych. **1/2 (12/13)**, 109.
- MARCINIAK MARIANNA (2021). „Galeria na fotelu”. Popularyzacja biblioteki, książki, czytelnictwa w dobie pandemii z wykorzystaniem narzędzi internetowych oraz mediów społecznościowych. **1/2 (16/17)**, 124–127, fot.
- MARCINIAK MARIANNA, KOŁODZIEJ MAŁGORZATA (2015). III Ogólnopolskie Forum Bibliotek Pedagogicznych. Sprawozdanie. **2 (5)**, 46–49, fot., il.

- MATYSIAK MAŁGORZATA (2017). Moda ślubna w fotografii – relacja z wernisażu wystawy. **1/2 (8/9)**, 63–64, fot.
Wystawa zorganizowana przez Gminną Bibliotekę Publiczną im. Braci Gillerów w Opatówku.
- MIKOŁAJCZYK MARCIN (2019). Relacja z cyklu „Spotkajmy się w bibliotece”. **1/2 (12/13)**, 115–116, fot.
- OBAŁA EWA (2015). „Ochrona zbiorów we współczesnej bibliotece” – warsztaty SBP. **1 (4)**, 47–49, fot.
- OBAŁA EWA (2018). Bibliotekarze z Kalisza w Polskim towarzystwie Bibliologicznym we Wrocławiu. **1/2 (10/11)**, 78–79, fot.
- PACYNA-DAWID PAULINA (2014). Konkurs na logo Dnia Patrona Szkoły. **2 (3)**, 37, fot.
- PACYNA-DAWID PAULINA (2016). Szkolne „Książkobranie”. **1/2 (6/7)**, 47, fot.
- PACYNA-DAWID PAULINA (2017). Sprawozdanie z realizacji drugiej edycji programu „Lubię październik – międzynarodowy miesiąc bibliotek szkolnych”. **1/2 (8/9)**, 68–69, fot.
- PACYNA-DAWID PAULINA (2018). Młodzież Liceum Ogólnokształcącego Nr 1 im. Mjra Henryka Sucharskiego w Kępnie czyta warszawskie legendy w przedszkolu. **1/2 (10/11)**, 88, fot.
- PACYNA-DAWID PAULINA (2018). Z Misiem Uszatkiem w przedszkolu! **1/2 (10/11)**, 86–87.
- PACYNA-DAWID PAULINA (2019). 14 przystojniaków na 14 lutego w bibliotece szkolnej. **1/2 (12/13)**, 93, fot.
- PACYNA-DAWID PAULINA (2019). Ogólnopolski Dzień Rozmów Twarzą w Twarz w Liceum Ogólnokształcącym nr 1 w Kępnie. **1/2 (12/13)**, 92, fot.
- PACYNA-DAWID PAULINA (2021). Uczennice Liceum Ogólnokształcącego Nr 1 im. Mjra Henryka Sucharskiego w Kępnie włączają się kolejny raz w ogólnopolską akcję „Cała Polska Czyta Dzieciom”. **1/2 (16/17)**, 109, fot.
- POMIECIŃSKA RÓŻA (2018). „Wielkopolsko, czy spadnie na nas wolność...?” Podsumowanie Konkursu na Projekt Multimedialny dotyczący Powstania Wielkopolskiego. **1/2 (10/11)**, 106–107, fot.
- POMIECIŃSKA RÓŻA (2020). Sieć współpracy i samokształcenia „Sposób na czytanie” – relacja ze spotkań w Dolnośląskiej Bibliotece Pedagogicznej. **1/2 (14/15)**, 94–95, il.
- POMIECIŃSKA RÓŻA (2021). Wiedza dobrze podana – raport z działalności Sieci Współpracy i Samokształcenia Nauczycieli – TIK-owy Nauczyciel. **1/2 (16/17)**, 110–115, il.

- SOBCZAK-WALIŚ MONIKA (2014). „Gwałtu co się dzieje” czyli Narodowe Czytanie Fredry w Kaliszu. **1 (2)**, 42–43, fot.
- SOBCZAK-WALIŚ MONIKA (2014). Wawrzyniec 2013. X Patronalne Święto Wielkopolskich Bibliotekarzy. **1 (2)**, 40–41, fot., il.
- SOBCZAK-WALIŚ MONIKA (2015). Biblioteka, Książka, Informacja, Internet 2014 – sprawozdanie z konferencji. **1 (4)**, 40–43, fot., il.
- SOBCZAK-WALIŚ MONIKA (2015). „Ku pokrzepieniu serc...” Narodowe Czytanie 2014. **1 (4)**, 44–46.
- SOBCZAK-WALIŚ MONIKA (2015). Warszawa Łęckiej i Wokulskiego. Narodowe Czytanie AD 2015. **2 (5)**, 50–52, fot.
- SOBCZAK-WALIŚ MONIKA (2015). XI Forum Wielkopolskich Konserwatorów Papieru i Skóry – relacja. **2 (5)**, 53–55, fot.
- SOBCZAK-WALIŚ MONIKA (2018). Pokój terapeutyczny w Filii nr 3 Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Adama Asnyka w Kaliszu. **1/2 (10/11)**, 94–95, fot.
- SOBCZAK-WALIŚ MONIKA (2018). XII Bałtycka Konferencja Zarządzanie i Organizacja Bibliotek „Mobilna biblioteka – mobilne technologie – mobilni bibliotekarze – mobilni czytelnicy”. **1/2 (10/11)**, 80–83, fot.
- WABNIC DANUTA, WRÓBLEWSKA ANNA (2014). VIII Krajowa Konferencja Nauczycieli Bibliotekarzy – relacja. **2 (3)**, 28–29, fot.
- WEGNER IZABELA (2014). „Biblioteka – Twój czas, Twoje miejsce” – relacja z VIII Forum Młodych Bibliotekarzy w Olsztynie. **1 (2)**, 34–36, fot.
- WOJTYNKA ANNA (2014). Post scriptum do wystaw w Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. **2 (3)**, 33–34, il.
- WOJTYNKA ANNA (2016). Noc Bibliotek w Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. **1/2 (6/7)**, 66–67, fot.
- WOJTYNKA ANNA (2016). „Wielokulturowa biblioteka” seminarium dla bibliotekarzy – sprawozdanie. **1/2 (6/7)**, 52–55, il.
- WOJTYNKA ANNA (2017). Final projektu „Mój Region – Moja Tożsamość”. **1/2 (8/9)**, 78–79, fot.
- WOJTYNKA ANNA (2017). Noc Bibliotek w Książnicy. **1/2 (8/9)**, 80–81, fot.
- WOJTYNKA ANNA (2017). Otwarcie pracowni artystycznej Władysława Kościelniaka w budynku Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. **1/2 (8/9)**, 76–77, fot.
- WOJTYNKA ANNA (2017). Relacja z wernisażu wystawy „Czeskie ekslibrisy ze zbiorów Mieczysława Bielenia”. **1/2 (8/9)**, 71–75, fot., il.
- WOJTYNKA ANNA (2018). Noc Bibliotek w Książnicy. **1/2 (10/11)**, 102–103, fot.

- WOJTYNKA ANNA (2018). Aktywna Biblioteka. Projekt współpracy Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu z bibliotekami szkolnymi. **1/2 (10/11)**, 104–105, fot.
- WOJTYNKA ANNA (2018). Tydzień bibliotek w Książnicy. **1/2 (10/11)**, 100–101, fot.
- WOJTYNKA ANNA (2018). Zimowa Akademia Zabawy. Ferie w Książnicy. **1/2 (10/11)**, 98–99, fot.
- WOJTYNKA ANNA (2019). Aktywna Biblioteka. II edycja projektu współpracy Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu z bibliotekami szkolnymi. **1/2 (12/13)**, 110–111, fot.
- WOJTYNKA ANNA (2019). Ferie z Książnicą. **1/2 (12/13)**, 104–105, fot.
- WOJTYNKA ANNA (2019). Książnica Pedagogiczna na Festiwalu Profesjonalistów. **1/2 (12/13)**, 112, fot.
- WOJTYNKA ANNA (2021). Wystawa „Tam, gdzie uczą jak drewno gra. Technikum Budowy Fortepianów im. Gustawa Arnolda Fibigera w świetle kolekcji ze zbiorów Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu”. **1/2 (16/17)**, 128–131, fot.
- ZIMNA ALDONA (2014). II Ogólnopolskie Forum Bibliotek Pedagogicznych „Kolekcje w zbiorach bibliotek pedagogicznych”. **2 (3)**, 30–32, fot.
- ZIMNA ALDONA (2014). VII Bałtycka Konferencja Zarządzanie i Organizacja Bibliotek „Sfera kultury, sfera nauki – współczesny obraz biblioteki” – sprawozdanie. **1 (2)**, 30–31, il.
- ZIMNA ALDONA (2015). „Kompetencje bibliotekarza wczoraj i dziś”. Sprawozdanie z konferencji. **2 (5)**, 38–41, fot., il.
- ZIMNA ALDONA (2015). „Strajki szkolne na ziemiach polskich w pierwszej dekadzie XX wieku”. Sprawozdanie z konferencji. **2 (5)**, 42–45, fot.
- ZIMNA ALDONA (2016). Debata „Rola bibliotek szkolnych i pedagogicznych w systemie oświaty” – relacja. **1/2 (6/7)**, 48–49, fot.
- ZIMNA ALDONA (2016). Druga edycja konferencji naukowej „O miejsce książki w historii sztuki – Państwo i Kościół. W rocznicę chrztu Polski” – sprawozdanie. **1/2 (6/7)**, 56–57, il.
- ZIMNA ALDONA (2016). Wystawa „Motyw sakralny w ekslibrisie z kolekcji Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego”. **1/2 (6/7)**, 62, fot.
- ZIMNA ALDONA (2017). Konferencja naukowa „Czytelnicy – zasoby informacji i wiedzy. Tradycja i przemiany w czasach kultury cyfrowej i Internetu” – sprawozdanie. **1/2 (8/9)**, 60–62.
- ZIMNA ALDONA (2017). Sprawozdanie „Kultura czytelnicza młodego pokolenia” – międzynarodowa konferencja naukowa. **1/2 (8/9)**, 65–67.
- ZIMNA ALDONA (2018). III Nowe Ogólnopolskie Forum Bibliotek Pedagogicznych – sprawozdanie. **1/2 (10/11)**, 89–91.

- ZIMNA ALDONA (2019). Biblioteczne rocznice. Kilka wspomnień z jubileuszowych obchodów 70-lecia Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. **1/2 (12/13)**, 119–124, fot.
- ZIMNA ALDONA (2020). Grudniowa konferencja Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu w 2019 roku. **1/2 (14/15)**, 98–99, fot.
- ZIMNA ALDONA (2020). Sprawozdanie z bibliotecznych konferencji w Bydgoszczy i Piotrkowie Trybunalskim. **1/2 (14/15)**, 88–89.
- ZIMNA ALDONA (2020). Wystawa „Bożena Woś In Memoriam” w kaliskiej Książnicy. **1/2 (14/15)**, 100–101, fot.
- ZIMNA ALDONA (2021). Kwiecień miesiącem książki w kaliskiej Książnicy. **1/2 (16/17)**, 120–123, il.
- ZIMNA ALDONA (2021). Na marginesie bibliotecznych konferencji z udziałem bibliotekarki Książnicy. **1/2 (16/17)**, 86–90, fot.
- ZIMNA ALDONA, POMIECIŃSKA RÓŻA (2019). Zespół do spraw wspomagania szkół i placówek oświatowych – sprawozdanie z pierwszego okresu działalności. **1/2 (12/13)**, 113–114, fot.

III. PRZEGLĄD WYDAWNICTW O REGIONIE

- CELER BOGUMIŁA (2018). Z wdzięczności za pracę i pasję. O księdze pamiątkowej dedykowanej prof. Krzysztofowi Walczakowi słów kilka... **1/2 (10/11)**, 116–119, fot.
- MIKOŁAJCZYK MARCIN, Książki regionalne w naszych bibliotekach. 2019, **1/2 (12/13)**, 128–135, il.; 2020, **1/2 (14/15)**, 118–127, il.; 2021, **1/2 (16/17)**, 136–145, il.
- OBAŁA EWA, Książki regionalne w naszych bibliotekach, 2013, **1**, 42–45, il.; 2014, **1 (2)**, 49–52, il.; 2014, **2 (3)**, 40–43, il.; 2015, **1 (4)**, 60–65, il.; 2015, **2 (5)**, 61–66, il.; 2016, **1/2 (6/7)**, 74–77, il.; 2017, **1/2 (8/9)**, 82–87, il.; 2018, **1/2 (10/11)**, 110–115, il.
- POTURAŁA WIOLETTA (2015). „Słońce w słonecznikach”, czyli o odkrywaniu tajemnic przeszłości z Koninem w tle – recenzja. **2 (5)**, 59–60, il.
- WOJTYNKA ANNA (2014). Merkury. Jednodniówka XII Zjazdu Absolwentów Szkół Handlowych i Ekonomicznych w Kaliszu, 1–2 czerwca 2013 – omówienie. **1 (2)**, 48, il.

IV. SILVA RERUM

- Bibliografia publikacji pracowników Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu, dotyczących jej działań i zasobów. 2014, **2 (3)**, 50–53.
- Budowa nowego skrzydła Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. O pracach inwestycyjnych w telegraficznym skrócie opowiada redakcji dyrektor Książnicy Jolanta Nowosielska / [rozmawia] Bogumiła Celer. 2020, **1/2 (14/15)**, 134–137, fot.
- CELER BOGUMIŁA (2015). Wspomnienie o dr. Zbigniewie Kledeckim. **1 (4)**, 66–67, fot.
- CELER BOGUMIŁA (2015). Wspomnienie o Ryszardzie Templewiczu. **2 (5)**, 67–68, fot.
- CELER BOGUMIŁA (2016). Wspomnienie o dr. Danucie Wańce. **1/2 (6/7)**, 83–84, fot.
- CELER BOGUMIŁA (2018). Wspomnienie o Bożenie Woś. **1/2 (10/11)**, 120–121, fot.
- Dlaczego Alfons Parczewski jest patronem Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu? W rozmowie z prof. Ewą Andrysiak i prof. Krzysztofem Walczakiem / [rozmawia] Bogumiła Celer. 2019, **1/2 (12/13)**, 136–141, fot.
- Dowcipny bibliotekarz. 2013, **1**, 48, il.
- Język migowy w bibliotece rozmowa z Jolantą Szymańską / [rozmawia] Bogumiła Celer. 2014, **1 (2)**, 53–55, il., fot.
- Kalendarium ważniejszych wydarzeń Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. 2014, **2 (3)**, 45–46.
- KUBACKA-GORWECKA MARIA (2014). Bibliotekarze z pasją. **1 (2)**, 56–57.
- MARSZAŁEK-TRZEBIŃSKA ŻANETA (2021). Kto napisał, ma słuszną rację? Przyjacielskie rady dla kobiet i dziewcząt z lat 20. XX w. zawarte w książce „Kobieta w rodzinie” Pelagii Restorffowej. **1/2 (16/17)**, 146–151, il.
- O zagrożeniach dla archiwaliów oraz trudnej sztuce konserwacji. Rozmowa z Anetą Burchard – Archiwum Państwowe w Kaliszu / [rozmawia] Monika Sobczak-Waliś. 2016, **1/2 (6/7)**, 78–82, fot.
- Oddany sprawie. Rozmowa z prof. Krzysztofem Walczakiem – dyrektorem Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu / [rozmawia] Bogumiła Celer. 2014, **2 (3)**, 47–49, fot.
- SOBCZAK-WALIŚ MONIKA (2017). Wspomnienie o Bożenie Kryst. **1/2 (8/9)**, 90–91, fot.

- SUCHAN ROKSANA (2021). Mobilny warsztat bibliotekarza. „Mobilna biblioteka”, pod redakcją Mai Wojciechowskiej, Warszawa 2021. **1/2 (16/17)**, 152–153, il.
- Szanuję tradycję i kocham nowoczesność – rozmowa z Robertem Kucińskim, dyrektorem Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Adama Asnyka w Kaliszu / [rozmawiał] Monika Sobczak-Waliś. 2020, **1/2 (14/15)**, 128–133, fot.
- SZCZUREK EWA (2021). Wspomnienie o Danucie Jachimowicz. **1/2 (16/17)**, 154–158, fot.
- SZYMAŃSKA JOLANTA (2017). Z szuflady pełnej wierszy... **1/2 (8/9)**, 88–89, fot.
- TABAKA ANNA (2020). Krystyna Skraburska (1949–2020). Ostatnia z wielkich altruistek. **1/2 (14/15)**, 138–143, il., fot.
- Wystawy 2013, 2013, **1**, 46–47, fot.; 2014, **1 (2)**, 58–59, il.
- ZIMNA ALDONA (2019). Grażyna Karczevska – bibliotekarz Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. Wspomnienie. **1/2 (12/13)**, 142–143, fot.

„Closer to the Library. Librarian’s magazine of south-eastern Wielkopolska” bibliography for the years 2013–2021

ABSTRACT: The bibliography includes the content of seventeen issues of a professional library journal. It is a supplement to the article entitled *„Closer to the Library. Librarian’s magazine of south-eastern Wielkopolska” – an attempt to characterize*, published in the previous issue of the *„Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum”*.

KEYWORDS: bibliography, libraries, library magazines, Kalisz, PBP Książnica Pedagogiczna im. A. Parczewskiego, „Closer to the Library”

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

Sprawozdania

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

Aldona Zimna

Książnica Pedagogiczna
im. A. Parczewskiego w Kaliszu
e-mail: a.zimna@kp.kalisz.pl

Teatr Kamishibai w PBP Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.14>

Abstrakt: W sprawozdaniu przedstawiono działania bibliotekarzy Książnicy Pedagogicznej w zakresie wspomaganie szkół, w tym edukacji czytelniczej za pomocą teatru Kamishibai. Opisano możliwości jego wykorzystania podczas zajęć i akcji bibliotecznych, projektów edukacyjnych oraz lokalnych imprez. Przedstawiono konkretne przykłady opowiadań i sposoby ich prezentacji na zajęciach. Omówiono możliwości wypożyczania Kamishibai, różnych opowiadań oraz tematycznej literatury przez zainteresowanych nauczycieli – czytelników biblioteki.

Słowa kluczowe: teatr Kamishibai, opowiadania, popularyzacja czytelnictwa, Książnica Pedagogiczna, wspomaganie szkół, nauczyciele, uczniowie, zajęcia biblioteczne

Kulturę czytelniczą wśród uczniów promować i kształtować można na różne sposoby. Jedną z ciekawych form tej promocji są zajęcia z wykorzystaniem teatru Kamishibai, które wpisują się w działania wspomagające przedszkola, szkoły i inne placówki oświatowe. W kaliskiej Książnicy Pedagogicznej zagościł on na dobre w 2017 roku. Autorka niniejszego tekstu, kierownik działu udostępniania zbiorów, w ramach doskonalenia zawodowego uczestniczyła w szkoleniu na powyższy temat, przenosząc doświadczenia Dolnośląskiej Biblioteki Pedagogicznej w mury kaliskiej książnicy. Od kilku lat stosując japońskie

techniki, z powodzeniem aktywizuje do czytania zarówno środowisko przedszkolne, jak i uczniów edukacji wczesnoszkolnej.

Teatr Kamishibai to doskonale narzędzie edukacyjne o szerokim zastosowaniu na różnych poziomach nauczania. Teatr ten wywodzi się z Japonii, „kami” oznacza papier, „shibai” to sztuka. Nazywany jest często teatrem obrazkowym, teatrem ilustracji, gdzie wykorzystywane są kartonowe plansze oraz drewniany teatrzyk w formie skrzynki „butai”. Kamishibai stanowi doskonałą pomoc dydaktyczną, która pomaga w nauce czytania, pisania i rysowania. Niewątpliwie doskonali takie umiejętności jak: słuchanie ze zrozumieniem, koncentrację uwagi, poprawne budowanie zdań i chęć wypowiedzania się na forum. Teatr Kamishibai to świetna forma zabawy z rówieśnikami oraz kreatywnego spędzania czasu wolnego w domu z najbliższymi. Uczeń uruchamiając swoją wyobraźnię, samodzielnie bądź w grupie wymyśla niesamowite opowiadania, tworzy ilustracje oraz przedstawia dalsze przygody bohaterów w teatrze Kamishibai. Zajęcia wzbogacane są o różnego typu rekwizyty, gry planszowe oraz przemyślane zabawy dydaktyczne.

Ryc. 1. Szkolenie w ramach spotkań Sieci współpracy i samokształcenia nauczycieli „Wokół Czytania”

Źródło: opracowanie własne

W marcu 2022 roku autorka w ramach spotkań Sieci współpracy i samokształcenia nauczycieli „Wokół Czytania”, przeprowadziła szkolenie zatytułowane „Teatr Kamishibai – technika zaliczana do aktywizujących metod edukacyjnych, wykorzystywana w pracy z dzieckiem w przedszkolu i szkole”. Podczas szkolenia omówiła historię teatru, wyjaśniła czym jest Kamishibai, zaprezentowała szeroką ofertę wydawniczą i rodzaje skrzynek. Następnie podała przykładowe tytuły opowiadań, poleciła literaturę oraz przydatne strony www. Zachęciła także do korzystania z zasobów biblioteki, w tym do wypożyczania całego pakietu Kamishibai. Na koniec spotkania przedstawiła nauczycielom praktyczne wskazówki wykorzystywania opisywanej pomocy dydaktycznej na zajęciach, w bibliotece szkolnej, czy w świetlicy.

Ryc. 2. Prezentacja opowiadania *O Panach Palcach* w teatrze Kamishibai

Źródło: opracowanie własne

W Książnicy Pedagogicznej spotkania biblioteczne z Kamishibai realizowane są w ramach zajęć zatytułowanych „Jak wyzwolić kreatywność uczniów wykorzystując teatrzyk Kamishibai?”. To niewątpliwie ciekawy sposób rozwijania kompetencji czytelniczych wśród dzieci. Stanowi doskonale narzędzie edukacyjne o szerokim zastosowaniu na różnych poziomach nauczania w szkole oraz w przedszkolu. Może być używany także w bibliotekach, księgarniach, świetlicach, dziecięcych oddziałach szpitalnych, czy po prostu w domu.

W Książnicy największą popularnością cieszą się dwa opowiadania *O Panach Palcach* oraz *Groszki*. Bardzo często prezentacji wymienionych opowiadań towarzyszą rekwizyty, które wzbogacają przekaz opowiadania. Obecnie dołączyła do nich *Historia o zwykłym kosmicie, który stał się niezwykłym uczniem* oraz opowiadanie *Pinokio*.

Ryc. 3. Prezentacja opowiadania „Historia o zwykłym kosmicie, który stał się niezwykłym uczniem” w teatrze Kamishibai

Źródło: opracowanie własne

W okresie pandemii, podczas nauki zdalnej, w Książnicy powstało opowiadanie o najpopularniejszych zajęciach bibliotecznych, czyli tajnikach pracy biblioteki zatytułowane *Małpka Poczytajka z Bibliomisiem przedstawia Książnicę Pedagogiczną*. Uczniowie oglądając opowiadanie w teatrzyku, zamieszczone na bibliotecznym Facebooku, wirtualnie zwiedzali poszczególne działy biblioteki, dowiadując się o pracy bibliotekarzy. Całym przedsięwzięciem zajęła się autorka niniejszego tekstu.

Bibliotekarze Książnicy tradycyjnie od kilku lat przeprowadzają zajęcia czytelnicze w ramach Ogólnopolskiego Tygodnia Czytania Dzieciom, który organizowany jest przez Fundację ABC XXI – Cała Polska Czyta Dzieciom. W 2020 roku tydzień ten obchodzono online pod hasłem „Cała Polska czyta

o zwierzętach”. Bibliotekarka księżnicy stworzyła kolejne opowiadanie, tym razem zatytułowane *Pluszowe misie, prawdziwe niedźwiadki*, które zaprezentowano na FB biblioteki oraz przesłano do zaprzyjaźnionych bibliotek szkolnych i przedszkoli. Opowiadanie powstało na podstawie strony internetowej www.niedzwiedzie.pl W tym samym czasie, w ramach współpracy z kaliskim Wydawnictwem MARTEL powstało opowiadanie na podstawie wiersza *Zebra* z publikacji *Rymowanki, rozbawianki* autorstwa Agnieszki Nożyńskiej. Ilustratorkami opowiadania zostały bibliotekarki Księżnicy: dr Bogumiła Celer oraz Aldona Zimna. Natomiast w 2022 roku, we współpracy z Uniwersytetem Trzeciego Wieku Calisia powstało opowiadanie na podstawie *Stefka Burczymuchy* Marii Konopnickiej. Ilustratorkami opowiadania są słuchaczki sekcji malarskiej UTW. Bajka powstała w ramach obchodów Roku Marii Konopnickiej. Podczas realizacji projektu edukacyjno-patriotycznego wśród przedszkoli „Ja, mały patriota”, prezentowana jest w teatrzyku Kamishibai *Bajka o Wiśle*.

Autorka niniejszego tekstu, inicjatorka opisywanych zajęć uczestniczy także w uroczystościach pasowania pierwszoklasistów na czytelników bibliotek szkolnych, prezentując w teatrzyku Kamishibai *Historię o znykłym kosmicie, który stał się nieznykłym uczniem* oraz bajkę *Pinokio*. Tutaj w pierwszej części prezentowane są różne wydania opowiadania *Pinokio*. Po przeczytaniu początkowego fragmentu książki, przedstawione jest opowiadanie w teatrzyku. Prezentacja wzbogacona jest rekwizytem – kawałkiem drewna, który być może stanie się prawdziwym chłopcem. Następnie dzieci grają w planszówkę „Pinokio”, ucząc się przy tym czytania ze zrozumieniem, tolerancji i zdrowego współzawodnictwa.

W zbiorach księżnicy posiadamy dwie publikacje, które niewątpliwie pomagają zainteresowanym nauczycielom wykorzystywać teatrzyk Kamishibai na zajęciach edukacyjnych w szkole. Polecamy także artykuły z czasopism, opisujące sposoby ich efektywnego wykorzystywania. Ponadto w bibliotecznych zasobach znajdziemy inne tytuły, opowiadań Kamishibai, np.: *Lew w Paryżu*, *W lustrzanej Sali*, *Bajka o żabach*, *Trzeba będzie*, *Bajka o Wiśle*, czy *Legenda o Poznaniu*. Warto zwrócić uwagę, że niektóre z. opowiadań, tak jak *Pinokio*, oprócz tekstu w języku polskim, mają również tekst w językach: angielskim, francuskim, niemieckim i hiszpańskim. Kamishibai stanowi więc pomoc dydaktyczną, która może być wykorzystywana również przez nauczycieli języków obcych.

Z teatrem Kamishibai, wychodząc za mury Księżnicy, gościmy między innymi: na szkolnych piknikach, lokalnych festynach, targach edukacyjnych oraz społecznych akcjach promujących czytelnictwo, typu „Zaczytani – zakochani z miłości do książek” – akcja współorganizowana z handlową Galerią Tęcza w Kaliszu.

Wymiernym efektem działań dotyczących Kamishibai w Książnicy jest obecnie coraz większe zainteresowanie środowiska szkolnego i przedszkolnego tą techniką, zaliczaną do aktywizujących metod dramowych. Nauczyciele chętnie uczestniczą z uczniami w zajęciach bibliotecznych zatytułowanych „Jak wyzwoić kreatywność uczniów wykorzystując teatrzyk Kamishibai?” Ponadto coraz częściej wypożyczają teatrzyk i opowiadania, uczestniczą w indywidualnych konsultacjach z koordynatorem opisywanych zajęć. Następnie samodzielnie wykorzystują Kamishibai, jako pomoc dydaktyczną w trakcie lekcji, twórcze działanie i świetną zabawę z dziećmi. Gości on coraz częściej w różnych placówkach zarówno na terenie miasta, jak i całego powiatu.

Reasumując, można stwierdzić, że zaprezentowana powyżej jedna z ofert edukacyjnych Książnicy Pedagogicznej – teatr Kamishibai niewątpliwie stanowi ciekawą formę wspomagania lokalnych szkół i przedszkoli z zakresu edukacji czytelniczej.

Bibliografia

- Edukacja i zabawa z Kamishibai. Wydawnictwo Tibum [online]. Pobrane 11 listopada 2022, z: <https://www.tibum.pl/shop/edukacja>
- Kosik, Edyta (2017). Teatrzyk Kamishibai w bibliotece szkolnej. *Poradnik Bibliotekarza*, 7–8, s. 39–40.
- Teatr Ilustracji Kamishibai. Stowarzyszenie Zielona Grupa [online]. Pobrane 11 listopada 2022, z: <http://zielonagrupa.pl/kamishibai-2/>
- Walska-Golowska, Anna (2017). Kamishibai jako narzędzie edukacyjne i alternatywna forma czytania. W: Janik B., Bukowczas W. (red.), *Czytelnictwo – nowa jakość*, (s. 85–90). Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Wilczewska, Maja (2021). Magia słowa i obrazu – rola papierowego teatru kamishibai w animacji czytelniczej. W: Wojciechowska M. (red.), *Mobilna biblioteka*, (s. 224–237). Warszawa: SBP.

Lodz Deposit Library as a result of merging district libraries

ABSTRACT: The aim of the article is to present the variety of activities organized by the Educational Library workers in terms of supporting schools, including reading education by means of Kamishibai theatre. The ways of using it during classes and library efforts as well as local events have been described. Particular examples of short stories and means of their presentation during classes has been presented. Opportunities of borrowing Kamishibai, various short stories, and topical literature by concerned teachers – the library readers has been discussed.

KEYWORDS: Kamishibai theatre, short stories, popularization of readership, Educational Library, supporting schools, teachers, students, library classes

Grażyna Piechota

Katedra Informatologii, Bibliologii i Edukacji Medialnej

Instytut Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach

Wydział Politologii i Dziennikarstwa UMCS

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

e-mail: grazyna.piechota@mail.umcs.pl

 <https://orcid.org/0000-0003-2137-6843>

[Konferencja „Ksi@zka w mediach – Media w ksi@zce: Rynek – Technologie – Konsumpcja” (Lublin, 29–30 czerwca 2022 r.)

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.15>

W epoce ekspansywnego rozwoju mediów i technologii cyfrowych znaczenia nabierają pytania o przekształcenia procesu komunikacji poprzez książkę, jej miejsce w kulturze zmediatyzowanej oraz charakter relacji pomiędzy słowem drukowanym a innymi mediami. Na przestrzeni ostatnich lat media w sposób znaczący wpłynęły na kształt rynku książki, jej społeczny obieg oraz praktyki lekturowe czytelników/konsumentów. Z jednej strony stanowią otoczenie konkurencyjne dla branży wydawniczej, z drugiej stały się jej istotną częścią. Z kolei książka, stanowiąc wzór i punkt odniesienia dla różnych mediów, jednocześnie przenika do nich, łączy się z nimi i zmienia wskutek ich wielorakich wpływów i oddziaływań.

Media transformują rynek książki w sposób totalny, w aspekcie organizacji, treści i formy. Są narzędziami wykorzystywanymi w komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej przez tradycyjne instytucje rynku książki, autonomicznymi instrumentami rozpowszechniania i promocji publikacji, a wreszcie heterogenicznymi przestrzeniami dla społecznego życia książki. Dzięki mediom i nowym

technologiom odbiorca otrzymuje niedostępne wcześniej formaty książki. Media tworzą nową płaszczyznę reprodukcji i prezentacji książki, będąc jednocześnie jej składnikiem tematycznym. Pozwalają także na upowszechnienie i wzmocnienie obecności książki w sferze życia społecznego, gdzie ma ona szansę zaistnienia w mainstreamie rozmaitych debat, co przyczynia się do jej popularyzacji. Zatem problem mediów na współczesnym rynku książki to nie tylko sprawa obiektywnej rzeczywistości rozwijającej się technologii oraz nowych potrzeb i praktyk czytelniczych, ale też nowych trendów produkcyjnych i dystrybucyjnych.

W dniach 29–30 czerwca 2022 roku Katedra Informatologii, Bibliologii i Edukacji Medialnej Instytutu Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach UMCS w Lublinie zorganizowała II Międzynarodową Konferencję Naukową pt. KSI@ŻKA W MEDIACH – MEDIA W KSI@ŻCE: RYNEK – TECHNOLOGIE – KONSUMPCJA wraz z partnerami z uczelni ukraińskich:

- Кафедра СКІД Львівської політехніки (Department of Social Communication and Information Activities, Lviv Polytechnic National University), Instytut Komunikacji Społecznej i Działalności Informacyjnej, Narodowego Uniwersytetu „Lwowska Politechnika” we Lwowie;
- Department of Social Communication, Волинський національний університет імені Лесі Українки (Lesya Ukrainka Volyn National University), Katedra Komunikacji Społecznej, Narodowego Uniwersytetu Wolyńskiego im. Łesi Ukrainki w Łucku;
- Department of Media Communications, Українська академія друкарства – Офіційна сторінка (Ukrainian Academy of Printing), Katedra Komunikacji Medialnej Ukraińskiej Akademii Drukarstwa we Lwowie.

W imieniu Komitetu Organizacyjnego konferencję otworzyła dr hab. Anita Has-Tokarz, prof. UMCS, kierownik Katedry Informatologii, Bibliologii i Edukacji Medialnej, następnie w części oficjalnej głos zabrali: profesor Iwona Hofman – Dyrektor Instytutu Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach UMCS w Lublinie, a także prodziekan Wydziału Politologii i Dziennikarstwa dr hab. Małgorzata Adamik-Szysiak oraz dr Wojciech Maguś, zastępca dyrektora INoKSiM UMCS. Zgromadzonych uczestników w siedzibie Wydziału Politologii i Dziennikarstwa UMCS w Lublinie oraz gości na łączach powitali również przedstawiciele ośrodków akademickich w Ukrainie, m.in. dr Oleksandr Markovets, kierownik Instytutu Komunikacji Społecznej i Działalności Informacyjnej Politechniki Lwowskiej, profesor Nadija Zelinska kierownik Komunikacji Medialnej Ukraińskiej Akademii Drukarstwa, profesor Olena Kosheliuk kierownik Katedry Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Wolyńskiego w Łucku oraz profesor Liudmyla Ponomarienko z Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Tarasa Szewczenki.

Ryc. 1. Plakat konferencji

Fot. Renata Malesa

Podczas dwóch dni obrad podjęto dyskusję dotyczącą natury wzajemnych wpływów książki i mediów oraz statusu książki we współczesnej kulturze medialnej. Badacze z kilkunastu krajowych i zagranicznych ośrodków akademickich oraz praktycy i eksperci, związani zawodowo z branżą wydawniczą wygłosili 58 referatów. Wśród referatów znalazło się także 13 studentów z Polski i Ukrainy. Młodzi badacze zaprezentowali referaty na temat najnowszych zjawisk związanych m.in. z cyfryzacją branży wydawniczej, innowacjami w komunikacji z czytelnikami, trendami marketingu i promocji książki.

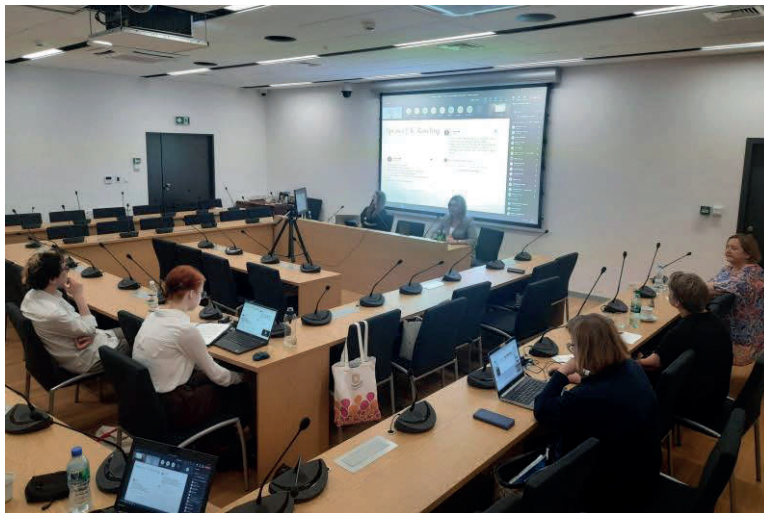
Konferencja miała charakter hybrydowy, obrady odbywały się stacjonarnie na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa UMCS, jak również online poprzez platformę MS Teams. Chcąc zagwarantować zarówno prelegentom, jak i słuchaczom komfort obrad, każdy panel prowadzony był przez 2 osoby, władające odpowiednio językiem polskim, ukraińskim, a także angielskim.

Obrady plenarne moderowane przez prof. dr hab. Jadwigę Woźniak-Kasperek oraz dr Halynę Lystvak rozpoczął referat dr hab. Magdaleny Przybysz-Stawskiej (Uniwersytet Łódzki) pt. *Informacja o książce na łamach współczesnych magazynów kobiecych. Zarys problematyki*. Prelegentka podkreśliła, iż prasa jako źródło informacji stanowi przedmiot badań przedstawicieli nie tylko nauk o komunikacji społecznej i mediach, ale również historyków, socjologów czy psychologów i pedagogów. Szczególnie interesujące są związki „czwartej władzy”

z kulturą, w tym książką. Na przestrzeni wieków przekaz o książce, zamieszczany na łamach gazet i czasopism przybierał różną postać, m.in. reklam księgarskich, recenzji, wywiadów, odcinków powieściowych czy relacji z ważnych dla świata literackiego wydarzeń.

Ryc. 2. Obrady plenarne

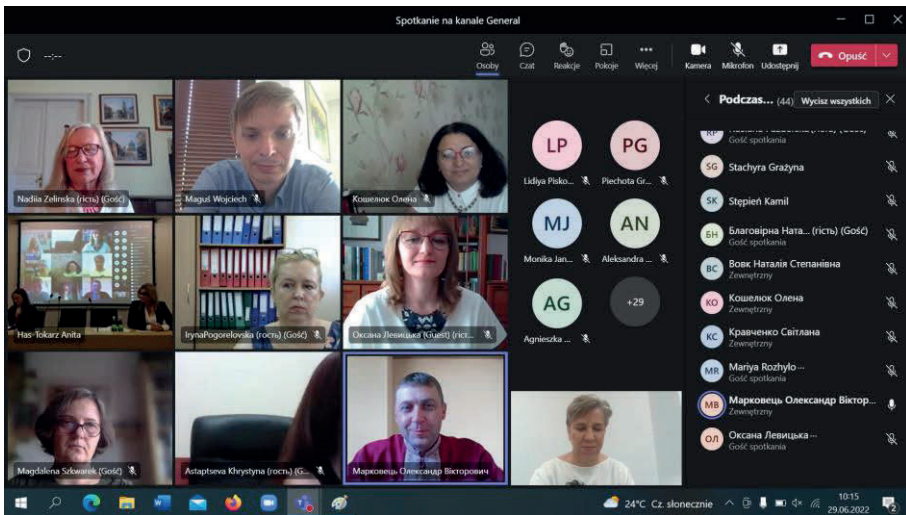
Fot. Renata Malesa

Profesor Nadija Zelinska (Ukraińska Akademia Drukarstwa we Lwowie) w wystąpieniu pt. „*Przeczcucie wojny*” w *Ukraińskiej mediapróżni międzywojennej Galicji: wydawniczy projekt, który nie traci aktualności* wskazała, iż przestrzeń medialna to wrażliwa membrana, która wychwytyjąc nastroje społeczne i retransmitując je różnymi kanałami, przynosi społeczeństwu wypracowany już produkt medialny. Potwierdzają to doświadczenia największego w Galicji koncernu wydawniczego „Prasa Ukraińska” (1923–1939, założyciel Iwan Tiktora), który łącząc publikację książek i komunikatów prasowych wykazał się fenomenalną wrażliwością na aktualne tematy, a także umiejętnością racjonalnego wykorzystania elementów własnej konstrukcji. W ramach koncernu ukazywały się gazety (Nowy Czas, Narodnia Sprawa itp.), czasopisma (Komar, Dźwinoczok itp.) oraz kalendarze (Złote Ucho, Złoty Kalendarz itp.), których cykliczność czyniła z nich naturalną platformę reprezentującą aktualne zagadnienia, w tym nasilenie zagrożenia militarnego. Niektóre czasopisma na swój sposób rozpowszechniają tematykę militarną, wzmacniając swego rodzaju „przeczcucie wojny”.

Kolejną prelegentką Iryna Pogoriellovska (Narodowe Centrum ISSN Ukrainy; Izba Książek Państwowego Instytutu Naukowego Ukrainy im. Iwana Fiodorowa) w referacie *Українська книга в міжнародному медіапросторі:*

проблеми, тенденції, перспективи розвитку / Książka ukraińska w międzynarodowej przestrzeni medialnej: problemy, tendencje, perspektywy rozwoju wskazała, iż państwowa polityka informacyjna Ukrainy powinna mieć na celu zachowanie jej „pamięci narodowej” i kształtowanie tożsamości narodowej. Praktyka światowa pokazuje, że jednym z głównych wskaźników poziomu kulturowego i intelektualnego każdego państwa jest liczba publikacji według tytułu i nakładu, publikowanych na jego terytorium, a także jakość ich treści, publikacji i druku. Wszystko to zależy przede wszystkim od ogólnego poziomu rozwoju nauki, kultury i edukacji w kraju, korzystnego obszaru legislacyjnego dla realizacji polityki państwa w sferze gospodarczej, informacyjnej i wydawniczej, zapewniającej skuteczność państwowej regulacji branży wydawniczej, dostępność podstawowej zgodności przemysłu z międzynarodowymi normami i standardami prawnymi.

Ryc. 3. Obrady plenarne na platformie MS Teams

Fot. Renata Malesa

Profesor Svitlana Kravchenko (Wolyński Narodowy Uniwersytet im. Lesi Ukrainki w Łucku) w referacie pt. *Nowe trendy współczesnego rynku książki dla dzieci* przeanalizowała najnowsze tendencje na rynku książki dla dzieci w Polsce, Ukrainie i w innych krajach, m.in. finansowanie, propozycje i nagrody na międzynarodowych targach i konkursach, nowoczesne technologie ilustracji, wpływ Internetu na działalność wydawnictw.

Pierwszą część obrad plenarnych zakończyło wystąpienie Jakuba Frolowa (Head of Libraries at Legimi S.A.) pt. *E-booki, audiobooki, synchrobooki – stracona szansa, zawiędzone nadzieje?*

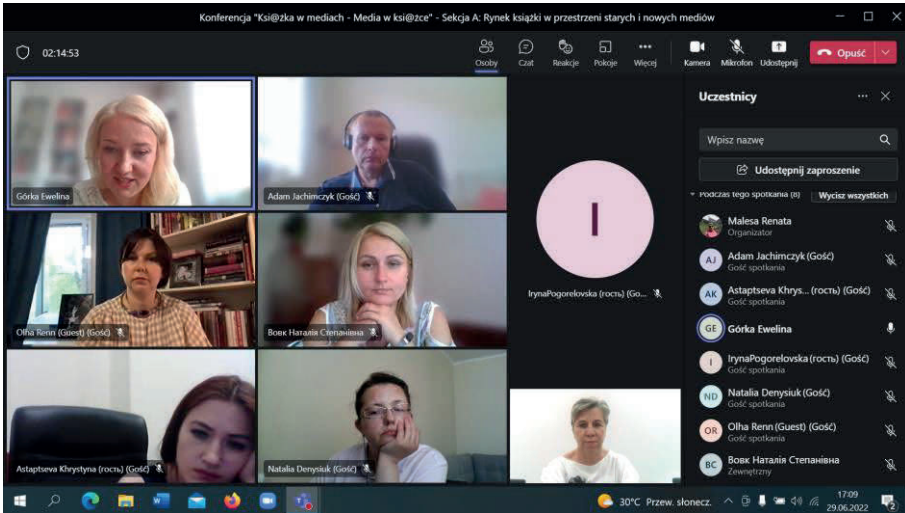
Drugą część obrad plenarnych prowadziły dr hab. Anita Has-Tokarz, prof. UMCS oraz profesor Nadija Zelinska. Sesję rozpoczęło wystąpienie dr hab. Stanisławy Kurek-Kokocińskiej (Uniwersytet Łódzki) pt. *Jak o książce informują portale znane dzieciom i młodzieży*. Punktem wyjścia prezentowanej wypowiedzi stał się artykuł pt. *Co o Sieci wiedzą dzieci – pomorska młodzież w cyberprzestrzeni* (M. Karwowski, w: *Ekologia informacji w życiu dzieci i młodzieży*, Słupsk 2018) i zamieszczona w nim tabela zatytułowana „Portale z książkami – wyniki badań”. Sporządzona lista (księgarnie, sklepy internetowe, portale recenzyjne, portale aukcyjne i in.) nasunęła pytanie o to, jak poszczególne portale informują o książce. W przeprowadzonym badaniu jakościowym na wybranych powtarzalnych przykładach sprawdzono i rozpatrzono kilka kwestii: zakres informacji (grupy zawartości), dobór informacji, autorstwo (źródło) informacji, przyporządkowanie działowo-adresowe. Zebrany w wystąpieniu materiał poddano analizie porównawczej oraz interpretacji krytycznej.

W swoim referacie *Materialna forma książki a przemiany mediów* mgr Aleksander Zbirański (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) skoncentrował się na zagadnieniu z pogranicza antropologii i filozofii kultury – do czego może być potrzebna książka w swej materialnej formie w czasach masowej digitalizacji zasobów kulturowych? Książka została potraktowana nie tylko jako nośnik treści, ale również artefakt spełniający pewną rolę w społeczeństwie. Archetypowym przykładem tak rozumianej książki są egzemplarze Tory, które posiadają określoną formę i związaną z nią symbolikę. Nasuwają się tu skojarzenia z sacrum, tabu i świętością, ale również z aurą w rozumieniu Waltera Benjamina. Jest to przyczynek do pytania o świecki ekwiwalent świętości w postaci dóbr kultury o szczególnym znaczeniu oraz o możliwości jego istnienia w czasach technicznej reprodukcji dzieła sztuki. Zwieńczeniem rozważań było rozważenie kwestii różnicy pomiędzy książką rękopiśmienną a drukowaną, więc również pomiędzy pismem ręcznym a drukiem. Pozwoliło to zbliżyć się do rozumienia wpływu mediów na przemiany kulturowe. Książka znajdowała się zawsze w ich centrum jako skuteczna metoda przekazywania treści intelektualnych w czasie i przestrzeni. Przyjrzenie się tym zagadnieniom wychodząc od Tory pozwoliło odsłonić istotową rolę książki w kulturze opartej na wzorcach judeochrześcijańskich.

Kolejne referaty zaprezentowane zostały przez: dr Beatę Jędrzejczak (Uniwersytet Gdański) *Zwiastun książkowy – reklama literatury w środowisku nowomediálním*; profesor Liudmyłę Ponomarienko (Kijowski Narodowy Uniwersytet im. Tarasa Szewczenki) *Українська книга на Фейсбукі/ Książka ukraińska na Facebooku* oraz Piotra Kolacza (Menedżer ds. Kluczowych Klientów IBUK Libra) *IBUK Libra – platforma wspierająca edukację i rozwój*.

Obrady popołudniowe odbywały się w czterech sekcjach. Sekcja A zatytułowana *Rynek książki w przestrzeni starych i nowych mediów* prowadzona była przez dr Renatę Malesę oraz dr Natalię Vovk.

Ryc. 4. Popołudniowe obrady Sekcji A na platformie MS Teams

Fot. Renata Malesa

Prelegentka mgr Magdalena Szkwarek (Biblioteka Publiczna w Dzielnicy Włochy m.st. Warszawy) poświęciła swój referat *(Nie)obecności literatury latynoamerykańskiej w prasie polskiej (na wybranych przykładach)*. Zaznaczyła, iż w latach 70. i 80. XX wieku literatura latynoamerykańska cieszyła się popularnością wśród polskich czytających. Do dziś pojedyncze egzemplarze serii z piktogramami na okładce, mającymi nawiązywać do mitologii indiańskich znaleźć można w bibliotekach publicznych w całym kraju. Badaczka na wybranych przykładach pokazała, co zostało z tego dziedzictwa w odbiorze literatury latynoamerykańskiej w Polsce, czy i jak jest przedstawiana w prasie. Spróbowała odpowiedzieć na pytanie czy literatura krajów Ameryki Łacińskiej ma szansę dorównać swojemu fenomenowi z ubiegłego wieku.

W kolejnym referacie mgr Renata Rokicka (Uniwersytet Warszawski) pt. *Rynek książki w przestrzeni medialnej. Analiza wybranych sposobów promocji książek z wykorzystaniem mediów społecznościowych* podkreśliła obecność książki w przestrzeni medialnej. Celem badania było wykazanie sposobów promocji literatury z wykorzystaniem nowych technologii oraz mediów społecznościowych. Materiał badawczy, na jakim się skupiono, to posty zamieszczone głównie na mediach społecznościowych wybranych bibliotek, wydawnictw, a także księgarń. Dzięki analizie jakościowej zgromadzonych materiałów przedstawiono

zalety oraz wady płynące z wykorzystania nowych mediów do promocji książek i czytelnictwa. Zwrócono uwagę na metody promocji literatury oraz scharakteryzowano funkcjonalności poszczególnych mediów jako kanałów komunikacji z czytelnikami. Wykazano różnice w sposobach promocji różnych typów literatury.

Doktor Nataliia Vovk (Narodowy Uniwersytet „Lwowska Politechnika”) wygłosiła referat *Directions of the book publishing house's marketing strategy according to the results information reconnaissance*. Badanie poświęciła opracowaniu strategii marketingowej wydawnictwa książkowego. Przedstawiła konkretne propozycje wydawców w celu zwiększenia grupy docelowej. Takie propozycje rozwoju marketingu opierają się na analizie otwartych informacji o konkurentach działających na rynku. Przedstawiona została analiza możliwości wykorzystania otwartych źródeł informacji (telewizja, prasa, Internet, portale społecznościowe, specjalistyczne zasoby informacyjne i bazy danych) do zbierania informacji o konkurentach oraz wpływ tych informacji na podejmowanie decyzji.

Kolejny prelegent – dr Adam Jachimczyk (Uniwersytet Warszawski) poświęcił swój referat *Znakowi towarowemu jako źródłu informacji o aktywności wydawniczej*. Przedstawił wyniki analizy poświęconej znakom towarowym zarejestrowanym lub zgłoszonym do rejestracji przez 50 największych wydawców działających w Polsce. Analizę oparł na rejestrze Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej. Na jego podstawie zidentyfikowano wydawców, którzy dokonywali zgłoszeń znaków towarowych. Ustalono także rok zgłoszenia, jego status (zgłoszony, zarejestrowany, wygasły), rodzaj (słowny, graficzny, słowno-graficzny), typ znaku (organizacyjny, produktowy). Podkreślił, iż liczba zgłoszonych znaków towarowych może pośrednio wskazywać na marketingową aktywność określonego przedsiębiorcy. Analiza zgłoszeń pozwala również na zidentyfikowanie kluczowych produktów i usług związanych z książką oferowanym klientom.

Następnie wystąpienia zaprezentowały dr Olha Renn (Ukraińska Akademia Drukarstwa we Lwowie) pt. *Ukrainian Book Publishing in a Wartime: between surviving, anticrisis management and successful solutions (The Old Lion Publishing House experience)* oraz dr Ewelina Górka (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) pt. *Czesław Straszewicz na falach Radia Wolna Europa i Polskiego Radia. Powieść w radiu*.

Referat *Projekty książkowe redakcji „Monitora Wołyńskiego” – dwujęzycznej gazety polskiej wspólnoty na Wołyniu* wygłosiła dr Natalia Denysiuk (Wołyński Narodowy Uniwersytet im. Łesi Ukrainki w Łucku). Na łamach „Monitora Wołyńskiego”, wydawanego w Łucku polsko-ukraińskiego dwutygodnika, od 2014 r. obecna jest rubryka „Ocaleni od zapomnienia” opowiadająca o obywatelach II Rzeczypospolitej, którzy doświadczyli represji ze strony radzieckich

organów ścigania w latach 1939–1941. Prowadzi ją dr Tetiana Samsoniuk z Równego. W oparciu na materiały archiwalne powstają szkice biograficzne o osobach represjonowanych.

W wystąpieniu dr Khrystyna Astartseva (Ukraińska Akademia Drukarstwa we Lwowie) *The problems with publishing in Eastern Galicia throughout the interwar period: men's and women's views & solutions* przedstawiła problematyczne aspekty rozwoju i funkcjonowania wydawnictwa w Galicji Wschodniej w okresie międzywojennym (1918–1939). Badanie obejmowało przegląd profesjonalnych publikacji w gazecie „Dilo”. Wśród aktualnych problemów branży wydawniczej zwrócono uwagę na: brak popytu na produkty wydawnicze, niewystarczającą jakość i wolumen działań promocyjnych oraz narzędzi promocji książki, brak komunikacji organizacyjnej pisarzy, zaniedbanie zasobów bibliotecznych do promocji książek wśród czytelników, brak inicjatywy i obojętność na obowiązki, trudności ekonomiczne potencjalnych konsumentów w okresie przedwojennym, brak profesjonalizmu wydawców i szerokie grono autorów amatorów, co doprowadziło do „bałaganu” wydawniczego rynek z produktami niskiej jakości. Jednocześnie analiza magazynu Nova Khata pozwoliła na zidentyfikowanie immanentnego kobiecego spojrzenia na nowe podejście do poprawy sytuacji na ukraińskim rynku wydawniczym. Najskuteczniejszą „kobiecą” metodą zachęcającą do kupowania i czytania książek był klub książki, w którym odbywały się comiesięczne prezentacje nowych książek, prelekcje i wykłady o literaturze i poezji. W dzisiejszych czasach bardzo ważne jest zapożyczenie udanych doświadczeń lwowskich feministek w celu udoskonalenia metod promocji książek.

Badanie mgr Oleny Pasternak ((Ukraińska Akademia Drukarstwa we Lwowie) *Книжкові рейтинги у світових медіа: вплив на книжковий ринок та читацькі запити /Rankingi książek w światowych mediach: wpływ na rynek książki i zapytania czytelników* koncentrowało się na liście bestsellerów opracowanej przez światowe media, w tym najstarszej i jednej z najpopularniejszych gazet w Stanach Zjednoczonych, The New York Times, brytyjskiego Guardian. Lista 200 najlepszych powieści według BBC (The Big Read), a także oceny innych światowych mediów. Rozważany był wpływ mediów na rynek książki, gdyż oceny kształtują preferencje czytelników, zwiększają zainteresowanie i popyt na określone publikacje. W wyniku badania zauważamy, że oceny książek popularnych gazet są jednym z najważniejszych narzędzi wpływania na potencjalnych czytelników, ponieważ wpływają bezpośrednio na sprzedaż i kształtują gust czytelnika. Badanie koncentrowało się również na rynku ukraińskich tłumaczeń publikacji, które weszły do światowych rankingów.

Sekcja B pt. *Rynek książki dla dzieci w dobie cyfryzacji* moderowana była przez dr hab. Anitę Has-Tokarz, prof. UMCS oraz dr Halynę Lystvak. Obrady rozpoczęto referatem mgr Moniki Janusz-Lorkowskiej (Uniwersytet

Warszawski) pt. *Wydawcy czy developerzy? Multi-medialne książki obrazkowe czy gry komputerowe? – przyczynek do rozważań nad picturebook apps* w uniwersum książek. Interaktywne aplikacje książek obrazkowych są obecnie najbardziej zaawansowanymi technologicznie i multimedialnie książkami elektronicznymi dla dzieci. Są to produkowane na urządzenia mobilne fabularyzowane gry komputerowe, a ich projektanci wykorzystują schemat organizacji treści obecny w książce obrazkowej, ponieważ produkty adresują do najmłodszych. Jednocześnie w sklepach wiodących pod kątem tego typu oferty – Google Play i App Store, produkty te dostępne są w działach „książki” (z ang. opatrywane są słowem „book”). Autorzy multimedialnych książek obrazkowych w języku profesjonalnym, branżowym (branża IT) nazywają się deweloperami, co oznacza, iż są programistami komputerowymi. Zadań związanych z tymi obszarami podejmują się jednak coraz częściej również wydawcy tradycyjnych książek obrazkowych (przykładem łódzkie wydawnictwo Ładne Halo) oferując opowieści zarówno w wersjach aplikacji cyfrowych, jak i w papierowych wydaniach kodeksowych. W referacie przedstawiono argumenty za tym, iż w przypadku aplikacji książek obrazkowych mamy do czynienia z obiektami z rodziny książek, z wielu powodów uprawnionych do tego, by rozważać je jako jedne z form książkowego uniwersum.

Ryc. 5. Obrady sekcji B

Fot. Renata Malesa

Punktem wyjścia do rozważań dr. Jacka Ladoruckiego (Uniwersytet Łódzki) były *Ruchome obrazy, pop-up, multimedialność i inne próby/ eksperymenty formalne. O jakości wydawniczej na przykładzie współczesnych książek dla dzieci.*

Autor referatu zaprezentował współczesne książki dla dzieci wydawane głównie w Polsce, ale także za granicą. Wszystkie je łączy oryginalna forma, która ma przyciągnąć uwagę młodego czytelnika wychowanego na multimedialnych.

Doktor Natalia Shulska (Wolyński Narodowy Uniwersytet im. Łesi Ukrainki w Łucku) w wystąpieniu pt. *Артбук як особливий різновид книжкового контенту/ Artbook jako szczególny rodzaj formy książki* przedstawiła ukraiński rynek wydawniczy, który stara się zaspokoić potrzeby najbardziej wymagających czytelników i autorów, stawiając przed wydawcą bardzo trudne zadania, zmuszając go do ciągłej gotowości do pracy z dziełami wszelkiego rodzaju, gatunku, tematyki, sposobu wykonania. Podkreśliła, iż projekty pilotażowe mające na celu przeciwdziałanie zastępowaniu mediów drukowanych urządzeniami cyfrowymi mają też na celu promocję książek poprzez modyfikację ich formy i treści. Jednym z najciekawszych zjawisk ilustrujących metamorfozę książki w ostatnich dziesięcioleciach jest pojawienie się artbooków – unikatowej formy realizacji każdej niestandardowej idei wydawniczej, która pod względem technik wykonania, formy ucieleśnienia i treści jest niepodobna do niczego w przeciwnym razie.

W referacie pt. *Problemy tworzenia podręczników Nowej Szkoły Ukrainkiej a doświadczenia polskie* dr Halyna Lystvak (Ukraińska Akademia Drukarstwa we Lwowie) ukazała podręczniki Nowej Szkoły Ukrainkiej (wprowadzonej w 2018 roku reformy ukraińskiej edukacji szkolnej), które są doskonałym wyznacznikiem tej reformy. Pomimo tego, że pewne aspekty w procesie ich przygotowania i napelniania ulegają zmianie, wiele niedociągnięć pozostaje. Są to momenty związane z naruszeniem logiki prezentacji, nieaktualnymi lub nierzetelnymi danymi naukowymi, stronniczymi pomysłami, niedoskonałym projektem itp. Takie wady lub pomyłki są często omawiane w sieciach społecznościowych i mediach – a to dodatkowo stwarza ogólne wrażenie nieudanej reformy, zwiększa niechęć do szkoły, odwraca uwagę czytelników od książek i czytania. Nie da się od razu przezwyciężyć tego systemowego problemu, ale można podjąć celowe działania na rzecz poprawy kultury wydawniczej podręcznika szkolnego, uproszczenia procedur selekcji i stworzenia pewnej konkurencji w tym non-profitowym segmencie wydawniczym. Pomocne w tym procesie może być wykorzystanie zagranicznych, w szczególności polskich, doświadczeń w zakresie reformy szkolnej oraz wydawniczych podejść do tworzenia i dystrybucji podręczników.

W wystąpieniu pt. *Медиаграмотність у дитячій книзі та цифрових медіапоємах/ Umiejętność korzystania z mediów w książkach dla dzieci i projektach związanych z mediami cyfrowymi* dr Maria Rozhylo (Wolyński Narodowy Uniwersytet im. Łesi Ukrainki w Łucku) systematyzuje i analizuje projekty mediów cyfrowych, które promują i upowszechniają podstawy umiejętności

korzystania z mediów, wyjaśnia udział takich projektów dla dzieci w każdym wieku. Referentka określiła wpływ technologii medialnych na tradycyjne drukowane formaty publikacji (książka, minimedia, multimedialny podręcznik online). Omówiła projekty cyfrowe do opanowania umiejętności korzystania z mediów w sposób interesujący dla dzieci: gry online, kursy nauczania na odległość, animowane filmy na YouTube itp.

Ciąg dalszy sekcji B: *Trendy w promocji i konsumpcji książki* rozpoczęła referatem dr Oksana Levytska (Ukraińska Akademia Drukarstwa we Lwowie) pt. *Літературна критика в сучасному медіапросторі України/ Krytyka literacka we współczesnej przestrzeni medialnej Ukrainy*. Recenzje książek, recenzje, artykuły krytyczne i inne gatunki literacko-krytyczne są ważnym czynnikiem rozwoju rynku książki i komunikacji o książkach w mediach, a współczesność pokazuje szybkie zmiany w zasięgu nowych książek i przemiany czytelników, prośby o informacje o publikacjach. Na Ukrainie w środowisku zawodowym krytyków literackich i mediów często pojawia się pytanie, jak powinna zmienić się krytyka literacka w kontekście schyłku czasopism i rozwoju nowych mediów, jak to ma miejsce w krajach europejskich. Referat poświęcono analizie aktualnych trendów krytyki literackiej w ukraińskiej przestrzeni medialnej, rozważaniu tekstowych typów krytyki literackiej oraz osobliwości jej funkcjonowania we współczesnym procesie literackim na przykładzie ukraińskiego rynku medialnego.

Prelegentka dr Nadiia Zubko (Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv) w wystąpieniu pt. *Видавничо-книгарська репрезентація й читачький фідбек як засоби активізації онлайн-продажів друкованої продукції/ Reprezentacja wydawniczo-księgarska i feedback czytelnicy jako sposób na aktywizację sprzedaży online produktów drukowanych* zaprezentowała raport, a w nim informacje, że branża wydawnicza ulega znacznym przeobrażeniom pod wpływem nowej rzeczywistości komunikacyjnej, w szczególności zwiększając jej potencjał cyfrowej dystrybucji. Internet zapewnił branży platformę i narzędzia do najbliższej (choć wirtualnej) interakcji między wydawcami/księgarzami a czytelnikami/nabywcami. Wydawcy mają możliwość pełnego reprezentowania produktów drukowanych w sklepie internetowym. Raport podkreślił, że nowoczesny opis (reprezentacja) książek w sklepach internetowych oraz recenzje poprzednich czytelników pomagają potencjalnym nabywcom w podjęciu świadomej decyzji o zakupie towarów i znacząco stymulują sprzedaż najwyższej jakości produktu kulturalnego, który najlepiej odpowiada na zapotrzebowanie konsumentów.

Doktor Olha Antonyk (Ukraińska Akademia Drukarstwa we Lwowie) w referacie pt. *Читання в умовах співіснування книжкової та електронної комунікацій: виклики і можливості/ Czytanie we współistnieniu komunikacji książkowej i elektronicznej: wyzwania i możliwości* omówiła najnowsze

technologie komunikacyjne, które poszerzyły dostęp do informacji, zmieniły motywację do czytania, status książki i czytanie. Pomimo wyraźnego zindywidualizowanego wymiaru, zjawisko czytania jest silne „zakorzenione” w pewnym kontekście historycznym i społeczno-kulturowym, jest rodzajem markera osobliwości komunikacji książkowej, okoliczności wyjścia. Współczesna kultura książki, uzupełniona o wirtualną tematykę książki, tworzy nowego czytelnika, zwłaszcza wśród młodzieży. Referentka zauważyła, iż młodzi ludzie nie ograniczają się do książek o konkretnym ukierunkowaniu, używają szerokiego wachlarza możliwości zapoznania się z różnymi źródłami informacji w dogodnym formacie – papierowym lub elektronicznym.

W referacie pt. *Просування читання як передумова розвитку книжкової індустрії в Україні/ Promocja czytelnictwa jako warunek rozwoju przemysłu księgarskiego w Ukrainie* mgr Olha Stadnyk (Ukraińska Akademia Drukarstwa we Lwowie) zobrazowała realia informacyjno-technologiczne, które zaktualizowały studia nad książką, formami i metodami jej dystrybucji i funkcjonowania w przestrzeni społeczno-kulturowej. W procesie komunikacji książkowej zmieniła się forma książki, dostosowana do treści i potrzeb czytelnika, a tym samym zmieniła warunki jej istnienia. Rozwój technologii informatycznych dał impuls nie tylko do pojawienia się e-booków, ale także otworzył nowe możliwości promocji książek i tworzenia nowych praktyk czytelniczych. Prelegentka podkreśliła, iż dzisiejsza aktywność społeczna ludzi, zwłaszcza młodych, przeniosła się w cyberprzestrzeń, więc drukowana książka zmuszona jest konkurować z tekstami elektronicznymi, co stwarza problem jakościowej lektury w przeciwieństwie do mechanicznego „czytania”. W 2020 roku na zlecenie instytucji państwowej „Ukraiński Instytut Książki” przeprowadzono ogólnoukraińskie badanie „Czytanie w kontekście konsumpcji mediów i życia”, które stało się podstawą do przygotowania projektu „Strategia rozwoju czytelnictwa” na lata 2021–2025”. Projekt Strategii ma charakter systemowy w promowaniu czytelnictwa we wszystkich sferach życia publicznego; szczegółowe cele strategiczne i operacyjne, starannie zaplanowane etapy realizacji koncentrowały się na konsolidacji narodowej, modernizacji i rozwoju przemysłu księgarskiego Ukrainy. Niestety w warunkach wojny rozpętanej przez Federację Rosyjską na Ukrainie realizacja Strategii została zawieszona.

Sekcję C zatytułowaną *Media i technologie cyfrowe w produkcji i dystrybucji książki* prowadziła dr Krystyna Kwapisiewicz-Hudzik. Jako pierwszy wystąpił w niej dr Bartłomiej Włodarczyk (Uniwersytet Warszawski) z referatem *Aktywność bibliotek akademickich Uniwersytetu w Wuhan, Uniwersytetu Tsinghua i Uniwersytetu Nauki i Technologii Chin na platformie WeChat*. WeChat jest jednym z istotnych narzędzi komunikacji z czytelnikami używanych przez biblioteki w Chińskiej Republice Ludowej. Celem wystąpienia było przedstawienie

charakterystyki wpisów zamieszczanych przez wybrane chińskie biblioteki akademickie na ich oficjalnych kontach w tym serwisie. Do analizy wybrano trzy biblioteki afiliowane przy najlepszych uniwersytetach w zakresie bibliotekoznawstwa i nauki o informacji według rankingu szanghajskiego z 2021 roku.

Polskie edycje cyfrowe na tle doświadczeń światowych. Stan i perspektywy rozwoju omówiła w wystąpieniu mgr Barbara Góra (Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II). Jak zauważa, już w latach 60. XX w., gdy w Ameryce i na Zachodzie Europy zaczęły upowszechniać się komputery, pojawiły się pierwsze dyskusje na temat publikacji książek w sposób cyfrowy i szans ich konkurowania z formą tradycyjną. W misję propagowania nowych wydań zaangażowały się Modern Language Association of America (MLA), a później Text Encoding Initiative (TEI). Od tamtych czasów powstało wiele edycji cyfrowych, zarówno o charakterze popularnym, jak i naukowym. Ciągłe jednak trwają prace nad zdefiniowaniem ich w sposób jednoznaczny, ustandaryzowaniem schematu i kryteriów ewaluacji. W Internecie znajdziemy kilka obszernych katalogów tych nowoczesnych wydań. Badaczka stawia i jednocześnie odpowiada na pytania – Jak na tle światowych doświadczeń wygląda sytuacja na naszym polskim „podwórku”? Czy inicjatywy takie jak Nowa Panorama Literatury Polskiej, w skład której wchodzi edycje cyfrowe „Prus Plus”, „Sienkiewicz ponowoczesny”, „Mistrzowie poezji współczesnej”, czy „Atlas polskiego Romantyzmu”, mogą konkurować ze światowymi produkcjami tego typu? Jakie inne wydania literatury polskiej zaistniały do tej pory w przestrzeni medialnej, a jakie są dopiero planowane? Co można powiedzieć o perspektywach rozwoju i problemach polskiego edytorstwa cyfrowego?

Doktor Dariusz Piotr Klimczak (Fundacja "Maximum". Instytut Wydawniczy. Centrum Kultury – Nauki – Edukacji w Krakowie) w wystąpieniu *Samopublikowanie/self-publishing poezji w „Mieście Literatury”. Od notatnika poetyckiego do książki poetyckiej, od poezjomanii do grafomanii* dokonał próby analizy i syntezy procesu twórczego, „procederu” samopublikowania poezji, a także faz powstawania dzieła, jego kolejnych wersji, wybranych poetów skupionych w dwóch organizacjach literackich: Stowarzyszeniu Pisarzy Polskich i Związku Literatów Polskich w Krakowie. Penetracji podlegała niereprezentatywna grupa społeczna odgrywająca rolę ikony, składającej się na różnobarwny „ikonostas” poetycki Miasta Literatury Krakowa. Jednak dzięki temu ułamkowi możliwe było wysunięcie pewnych wniosków, mających charakter ogólny i całościowy. Autor pokazując los literatów w okresie transformacji po 1989 roku, uzasadnił, że samopublikowanie poezji w dobie łatwości druku i możliwości cyfrowych nowych mediów jest niekiedy warunkiem sine qua non zaistnienia w świecie literackim. Autor śledził także proces powstawania antologii na wybranym przykładzie, obrazując postęp techniczny: od pióra, maszyny do pisania, fax do

komputera aż po współczesną cyfryzację. Jednocześnie na przykładach Zbigniewa Herberta, Bożeny Boby-Dygi, Marzeny Dąbrowy-Szatko pokazał jak ważne dla poety jest prowadzenie notatnika poetyckiego – jako podstawowego „dokumentu genezy”, który znajduje swoje ukonkretnienie w wydanym tomie. Notatnik zatem to swoisty rezerwuar myśli, niejako pierwsza przyczyna wiersza, genetyczne „porte-parole” autora, jego „kuchnia warsztatowa”, niekiedy intymny dziennik. Rozważania kończy autor zobrazowaniem faz powstawania dzieła literackiego, akcentując bardzo ważną fazę odłożenia i ponownej kontroli w „laboratorium pisarza” aż po finalne samopublikowanie. W konkluzji autor stwierdza, iż postulatem nie tylko genetycznym jest czytanie (J. Ortega y Gasset), ale i „lepsze czytanie” (de Biasi), co w procesie cyfryzacji zyskuje nowy walor i zachętę do głębszej analizy procesu wydawniczego, zauważając jednocześnie, iż samopublikowanie nierzadko jest dzieckiem grafomanii i chęci zaistnienia, co ułatwiają media społecznościowe, w których pleni się gombrowiczowska „tfu-r-czczość”.

Referentka dr Lidia Piskozub (Ukraińska Akademia Drukarstwa we Lwowie) w wystąpieniu pt. *Kultura treści stron internetowych z punktu widzenia redaktora* podkreśliła, iż szybki rozwój komunikacji, pojawianie się nowych sposobów interakcji przez Internet, pomimo pozytywnych trendów, w coraz większym stopniu prowadzi do utraty jakości informacji i przekształcenia sieci Internet na chaos. Z jednej strony, roczny wzrost czytelników Internetu, przeciążenie informacyjne (portale informacyjne, strony tematyczne i co najmniej 5 stron i messengerów na jedną osobę) znacząco przesunęły uwagę użytkowników na inne formy ucieleśniania informacji. Nie zwracają już tyle uwagi na samą informację – tekst, ile na sposób odtworzenia informacji – nietypową grafikę, multimedia, reklamę, które starają się podtrzymać zainteresowanie ludzi. Z drugiej strony, Internet coraz częściej staje się platformą dla biznesu, promocji towarów i usług, co ułatwia masową obsługę bezpłatnych programów specjalnych znanych firm. Dane, które wymagały miesięcy badań i znacznych pieniędzy, są teraz dostępne za minutę. Dlatego też próba szybkiego, bez odpowiedniego przeszkolenia, maksymalizacji zysków doprowadziła do znacznego obniżenia jakości treści serwisu i jego integralności. W związku z tym coraz bardziej profesjonalne źródła spotykają się z pojęciem kultury treści serwisu, którą rozumiemy jako poziom jej doskonałości, na którą składa się opracowanie koncepcji, integralność treści, projekt i marketing, poprawność informacji bibliograficznych oraz jakość publikacji jako specyficzny produkt przeznaczony do zaspokojenia różnych potrzeb czytelnika.

Kolejne referaty – mgr Aleksandry Nowak (Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe przy Instytucie Chemii Bioorganicznej PAN) prezentowały *zwiększenie dostępności cyfrowych zasobów nauki i kultury w Federacji*

*Bibliotek Cyfrowych poprzez pozyskiwanie reprezentacji tekstowej i nutowej, zaś mgr Ruslany Pazderskiej (Narodowy Uniwersytet „Lwowska Politechnika”) poruszały tematykę *formation of specialized thematic virtual communities*.*

W ostatnim wystąpieniu sekcji C o *Roli i znaczeniu książki w dydaktyce logistyki*, dr inż. Joanna Nowicka (Państwowa Uczelnia Angeliusa Silesiusa w Walbrzychu) definiuje rolę i znaczenie książki naukowej w procesie kształcenia logistyków. W części pierwszej dokonuje charakterystyki procesu kształcenia logistyków, zwraca uwagę na standardy kształcenia, wymagania rynku pracy a także cele dydaktyczne. W kolejnej części autorka poddała weryfikacji aktualną rolę i znaczenie książki naukowej w procesie kształcenia logistyków w oparciu o badania ankietowe przeprowadzone wśród studentów kierunku logistyka.

Sekcja D zatytułowana *Komunikacja wizualna i konsumpcja książki w mediach* moderowana była przez dr Grażynę Piechotę oraz dr Olenę Kosheliuk. W wystąpieniu „*De humani corporis fabrica... " Vesaliusza – dawna książka w nowych mediach* dr Grażyna Piechota (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) wskazała na inspiracje dziełem medycznym Vesaliusza w literaturze, sztuce i filmie. Dzieło *Fabrica* wydane w Bazylei w 1543 roku, bogato ilustrowane prezentuje szczegółowo anatomię człowieka. Autorka omówiła funkcjonowanie „*Traktatu o budowie ciała ludzkiego*” w literaturze: kryminał Jordi Llobregat, *Sekret Vesaliusza* oraz książka popularnonaukowa Mary Roach, *Sztywniak. Osobliwe życie nieboszczyków*. Inspiracje w sztuce odnajdujemy w obrazie „*Lekcja anatomii doktora Tulpa*” – dzieło barokowe Rembrandta z 1632 r., zaś w filmie reprezentantem jest serial *Kości* (ang. *Bones*), sezon 8, odc.12 (*Ciało w baldachimie*). Traktat odnajdujemy również w przestrzeni cyfrowej w postaci pop-up books (książki rozkładanki), kartki dźwiękowej – projekt PANkreator (dzieło Vesaliusza) oraz gifów z ilustracji do dzieła Vesaliusza dostępnych na tumbrze i pinterescie, a tworzonych przez internautów.

Profesor Anastasija Bessarab (Narodowa Akademia Chortycka w Zaporozżu) w referacie pt. *Ювілеї українських письменників у фокусі медійних проєктів / Rocznice ukraińskich pisarzy w centrum projektów medialnych* omawiała projekty z okazji rocznic ukraińskich pisarzy będące ważnym wkładem w podnoszenie poziomu kultury społeczeństwa i jego zainteresowania literaturą ojczystego kraju. Autorka zaznaczyła, iż potrzebna jest współpraca wszystkich działających w sferze informacyjnej i wsparcie państwa dla takich inicjatyw.

Jako kolejne prezentowały badania pracownice Wołyńskiego Narodowego Uniwersytetu im. Łesi Ukrainki w Łucku: dr Olena Kosheliuk pt. *Ukrainian books under the fire: back to war media news* oraz dr Nataliia Blahovirna pt. *The image of Ukraine in the conceptions of textbooks in New Ukrainian School*.

Виразальні можливості візуальної дитячої книжки на уроках української мови в школі / *Możliwości wykorzystania wizualnej książki dla dzieci na lekcjach*

języka ukraińskiego omówiła mgr Liudmyła Bondar (Gimnazjum nr 1 w Kiwercach). Podkreśliła, iż książki do zabawy są specjalną kategorią w ofercie książek dla dzieci. Co ważne, książeczka z zabawkami rozwija koordynację ruchów, mięśnie ramion i uczy dziecko koncentracji. Odgrywa bardzo ważną rolę we wczesnych fazach rozwoju dziecka. Książeczka-zabawka często zachęca i angażuje dzieci w kreatywność, myślenie i rozwijanie odpowiednich umiejętności umysłowych i praktycznych. Niestandardowe formy wydań gier dziecięcych, jako specyficzne sygnały semiotyczne, pozwalają nadać wydaniu informatywność, wzmocnić jego walory użytkowe. Wyobrażenia architektury książki, a zwłaszcza konstrukcja książki, mogą bardzo wpłynąć na dziecko, ponieważ myśli ono głównie o kształtach, kolorach, dźwiękach, uczuciach niezwykle emocjonalnie. Krótko mówiąc, dziecko nie może obejść się bez tej edycji gry w swoim dzieciństwie.

Rozwój społeczeństwa zmierza w kierunku największego rozpowszechniania informacji w formacie cyfrowym. Problem obciążenia informacyjnego człowieka na dużą skalę ma nieuniknione konsekwencje: niemożność pełnego przetworzenia wszystkich danych prowadzi do fragmentacji wiedzy, utraty związku między edukacją a nauką oraz wprowadzenia wiedzy naukowej do praktycznych działań projektowych. Doktor Olha Borysenko (Ukraińska Akademia Drukarnstwa we Lwowie) omówiła to zagadnienie w referacie pt. *The transdisciplinary approach to design as a method of solving social problems*. Generowanie przez człowieka ogromnych ilości danych wymaga specjalnych umiejętności w zakresie ich asymilacji, przetwarzania, wyświetlania, analizy i kreatywnej interpretacji w projektowaniu. Punktem wyjścia badań transdyscyplinarnych są obszary problemowe związane ze społeczeństwem. Są to wojny, przemoc, głód, bieda, choroby i problemy środowiskowe. Aby skutecznie rozwiązywać problemy projektowe, edukacja projektowa musi być zaprojektowana tak, aby rozwiązywać problem i być narzędziem rozwiązywania globalnych problemów przyszłości. Design nie jest dziedziną jednej dyscypliny. Obecnie design wchodzi w interakcje z coraz bardziej złożonymi elementami kulturowymi, technologicznymi.

Prelegentka – mgr Gabriela Zawada (Karpaska Państwowa Uczelnia w Krośnie/ Urząd Miasta Krosna) w referacie pt. *Dziecko i media – wpływ mediów masowych na odbiorców* omówiła środki masowego przekazu, a także kierunki rozwoju mediów. Autorka zwróciła uwagę oraz szeroko omówiła jakie funkcje posiadają media. Zaznaczyła, iż ważnym aspektem, na który należy zwrócić uwagę jest edukacja medialna – to, czym jest i czym się charakteryzuje. Ponadto autorka ukazała czym jest siła przekazu, a dodatkowo udowodniła jak ważną rolę odgrywa w naszym życiu kreowany obraz rzeczywistości.

Kolejna referentka – dr hab. Oksana Kosiuk (Wołyński Narodowy Uniwersytet im. Łesi Ukrainki w Łucku) omówiła *Пауцифізм та аполітичність*

Лесі Українки у сфері публіцистики/ Pacyzizm i apolityczność Łesi Ukrainki w dziedzinie dziennikarstwa.

Ostatni referat sekcji D o *promocji książek naukowych w mediach społecznościowych po wybuchu pandemii* zaprezentowała mgr Katarzyna Jarzyńska (Uniwersytet Warszawski). Okres pandemii sprawił, iż media społecznościowe zaczęły odgrywać ważną rolę w zakresie skutecznej promocji książek. W tak trudnym okresie ułatwiały wydawcom dotarcie z ich ofertą do wyselekcjonowanego grona czytelników. Podobną strategię działania przyjęły polskie wydawnictwa specjalizujące się w książkach naukowych i specjalistycznych przeznaczonych dla wąskiego grona odbiorców. Umożliwiało to im podtrzymanie kontaktu z dotychczasowymi klientami, a także zainteresowanie swoją ofertą nowych osób. Celem wystąpienia było prześledzenie strategii obejmowanych podczas pandemii przez wydawnictwa naukowe w najważniejszych na rynku mediach społecznościowych: Instagramie, Facebooku i Tik Toku. Analizie poddane zostały materiały dotyczące naukowych nowości wydawniczych wychodzących w okresie pandemii. Zwrócono uwagę na różnicę w sposobie działalności wydawnictw naukowych w mediach społecznościowych przed pandemią i po jej wybuchu.

W drugim dniu obrad zaplanowano sesję *Studenci mają głos...*, obejmującą 3 panele tematyczne podczas, których wystąpiło 13 studentów z Polski i Ukrainy. Młodzi badacze zaprezentowali referaty na temat najnowszych zjawisk związanych m.in. z cyfryzacją branży wydawniczej, innowacjami w komunikacji z czytelnikami, trendami marketingu i promocji książki oraz życiem literackim w sieci.

Sekcja A: *Czytanie i literatura w dobie cyfrowej transmisji kultury pisma* prowadzona przez dr Krystynę Kwapisiewicz-Hudzik oraz dr Halynę Lystvak objęła wystąpienia: Julii Siekańskiej (Uniwersytet Jagielloński) pt. *Why We Forget Books We've Read*, Danuty Greding (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) pt. *Nośnik tragedii czy świat na dłoni? Obraz mediów w literaturze współczesnej na przykładzie "Jedno z nas kłamie" Karen McManus, "Rok 1984" George'a Orwella, "Earl i ja, i umierająca dziewczyna" Jesse Andrews oraz cyklu "Market of Monsters" Rebeci Schaefer*, Anny Wójtowicz, Julia Łysakowska (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Kolo Naukowe Architektów Informacji) pt. *Literatura w przestrzeni cyfrowej – o powieściach hipertekstowych* oraz Dagmary Kottke (Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II) zatytułowane *The Transformation of Genres from Literature into Video Games. The Cases of Horror and Detective Fiction*.

Tematyką sekcji B moderowanej przez dr hab. Anitę Has-Tokarz, prof. UMCS oraz dr Halynę Lystvak były *social media jako przestrzeń życia książki*. Z referatami wystąpili: Julia Sobiesiek (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej) *Cancel culture a nizerunek pisarza – wybrane przykłady globalnego rynku książki*,

Aleksandra Kulbacka (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) *Życie książki w mediach społecznościowych – analiza sposobów wykorzystywania social mediów do promowania książek*, Krystyna Protsyshyn (Ukraińska Akademia Drukarstwa we Lwowie) *Instagram-сторінка видавництва: до і після війни (на прикладі «Видавництва Старого Лева»)/ Strona instagramowa wydawnictwa: przed i po wojnie (na przykładzie „Wydawnictwa Starego Lwa”)* oraz Marta Kolaśńska i Weronika Mackiewicz (Collegium Da Vinci Poznań) *Książki w mediach na przykładzie bookstagrama i booktoka*.

Prowadzenie sekcji C pt. *Technologie cyfrowe w komunikacji marketingowej na rynku książki* objęły dr Renata Malesa i dr Olena Kosheliuk. Prelegenci, którzy wygłosili swoje referaty to: Polina Zabolotna (Wolyński Uniwersytet Narodowy im. Łesi Ukrainki w Łucku) *Традиційні та новітні способи популяризації книжкової продукції в добу цифрових технологій/ Tradycyjne i nowe sposoby popularyzacji produktów książkowych w dobie technologii cyfrowych*, Oliwia Gancarz (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej) *Rola celebryty w marketingu wydawniczym i promocji książki*, Anastasia Basalka (Wolyński Uniwersytet Narodowy im. Łesi Ukrainki w Łucku) *Книжка-іграшка як особливий різновид видань для дітей/ Książka-zabawka jako szczególny rodzaj publikacji dla dzieci*, Roman Marczuk (Wolyński Uniwersytet Narodowy im. Łesi Ukrainki w Łucku) *Популяризація книги через фільми/ Popularyzacja książek przez filmy*, a także Piotr Falat (Uniwersytet Warszawski) *Wpływ realizacji filmowych i gier wideo na kształt okładki książki*.

Dla Organizatorów konferencji kluczowe stały się pytania o przekształcenia procesu komunikacji poprzez książkę, jej miejsce we współczesnej kulturze zmediatyzowanej oraz charakter relacji pomiędzy tekstem drukowanym a innymi mediami. Niewątpliwie na przestrzeni ostatnich lat media i technologie cyfrowe w sposób znaczący wpłynęły na kształt rynku wydawniczego, społeczny obieg książki oraz praktyki lekturowe czytelników/konsumentów. Podczas konferencji podjęto dyskusję dotyczącą natury wzajemnych wpływów książki i mediów oraz statusu książki we współczesnej kulturze medialnej.

Konferencję wspierali Studenci z Koła Naukowego Public Relations UMCS. Zainteresowanie wydarzeniem przekroczyło oczekiwania organizatorów, wzięło w nim udział ponad 200 osób reprezentujących ośrodki akademickie oraz związane z edukacją, informacją i mediami. Uczestniczyli w nim przedstawiciele placówek z całej Polski oraz instytucji partnerskich z terenu Ukrainy (Instytut Komunikacji Społecznej i Działalności Informacyjnej, Narodowego Uniwersytetu „Lwowska Politechnika” we Lwowie; Katedra Komunikacji Medialnej Ukraińskiej Akademii Drukarstwa we Lwowie; Katedra Komunikacji Społecznej, Narodowego Uniwersytetu Wolyńskiego im. Łesi Ukrainki w Łucku). Wszystkie wystąpienia referentów oraz dyskusja cieszyły się dużym

Grażyna Piechota

zainteresowaniem i popularnością wśród uczestników. O sukcesie konferencji zdecydował zarówno aktualny temat wydarzenia, trafny dobór referatów, jak i duże zainteresowanie partnerów Instytutu Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach UMCS.

Julia Margol

Koło Naukowe Infologów

Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: juliamargol02@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-1092-3637>

[Prawo własności intelektualnej Polska – Europa – świat (Konferencja online – MS Teams, 30 lipca 2022 r.)

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.16>

30 lipca 2022 r. na platformie Microsoft Teams odbyła się II Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Prawo własności intelektualnej. Polska – Europa – świat”, przygotowana przez dwie organizacje – Center For American Studies oraz Center For European Studies działające we współpracy z Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Głównym założeniem konferencji stała się dyskusja na temat prawa własności intelektualnej w relacjach powszechnie obowiązującego prawa krajowego (polskiego), zagranicznych praktyk i porządków prawnych oraz ich regulacji międzynarodowych.

Konferencja składała się z dwóch paneli poświęconych tematyce prawa własności intelektualnej. Podczas części pierwszej rozpatrywano zagadnienia teoretyczne związane z własnością intelektualną i charakteryzowano jej rozmaite aspekty prawne. Drugi panel poświęcono natomiast rozważaniom dotyczącym funkcjonowania i wykorzystania prawa w różnych dziedzinach biznesu. Moderatorem konferencji był Antolii Tymchenko.

Z powodu problemów technicznych nastąpiły niewielkie zmiany w programie wydarzenia i pierwszą występującą była Michalina Tomanek (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie) z referatem pod tytułem *Karnoprawne aspekty przestrzegania plagiatu*. Prelegentka zainicjowała wystąpienie wyjaśnieniem pojęcia plagiatu jako przywłaszczenia cudzego autorstwa lub też jako wprowadzenia w błąd co do autorstwa dzieła. Opowiedziała ponadto o egzekwowaniu prawa w zakresie wykrycia plagiatu oraz uświadomiła słuchaczy, że proceder ten był już penalizowany dzięki ustawie z dnia 29 marca 1926 r. Jednocześnie zwróciła uwagę, iż przestępstwo plagiatu nie zostało obecnie uregulowane w definicji normatywnej, ale jego specyfika została przedstawiona w art. 115 *Ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych*. W kolejnych częściach przemówienia badaczka przytoczyła definicje plagiatu pozwalające wyodrębnić plagiat jako kradzież intelektualną, artystyczną oraz wykorzystanie bez zezwolenia cudzego wysiłku twórczego. Referentka omówiła również przypadek twórców piszących kontynuacje swoich dzieł oraz zjawisko ghostwritingu.

Jako następny został poproszony o zabranie głosu Piotr Czczot (Uniwersytet w Białymstoku), który wygłosił referat o tytule *Zagadnienie integralności utworu na przykładzie utworu architektonicznego*. Prelekcja została rozpoczęta dyskusją na temat braku uregulowanej prawnie definicji pojęcia „utwór architektoniczny”. Podczas krótkiej dysputy omówiono też kwestię uznania dzieła, tj. budowli, planu zagospodarowania terenu etc., jako utworu architektonicznego w sytuacji, gdy jego autor nie wykazał się kreatywnym podejściem do problemu lub w utworze nie widać przejawów twórczości indywidualnej. W momencie orzekania, czy dzieło architektoniczne ma prawo nosić miano utworu, rozważa się, czy poza technicznym zastosowaniem spełnia ono warunek estetyczny, który definiuje istnienie indywidualnej twórczości autora. Odwołując się do art. 16 *Ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, prelegent wyjaśnił też pojęcie „integralności utworu”, wysuwając sugestie, iż jest to stosunek autora do utworu – czyli rzecz wyjątkowo ulotna. W trakcie wystąpienia P. Czczota dyskusji poddano również problem wprowadzania do utworu zmian mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa korzystającym z utworu architektonicznego. Podczas prezentacji prelegent omówił ponadto zabiegi, które powinny zostać uznane za naruszające ochronę prawną dzieła oraz przypadki stanowiące wyjątek. Znaczna ingerencja w przypadku utworu architektonicznego może prowadzić do powstania nowego, inspirowanego dziełem modyfikowanym. Mówca opisał przykład sporu pomiędzy twórcami a korzystającymi z utworu. W 2001 r. na placu św. Marii Magdaleny w Krakowie postawiono pomnik ks. Piotra Skargi (zaprojektowany w 1995 r.). Zdaniem artystów usytuowanie monumentu w centrum miasta naruszyło ascetyczny

charakter nadany mu przez autorów, wypaczyło ich koncepcję i zaburzyło funkcjonalność przedsięwzięcia. Sąd tylko częściowo zgodził się z podejściem autorów – pomnik po dziś dzień znajduje się na placu św. Marii Magdaleny.

Kolejne dwie prelegentki opowiedziały o związkach psychologii z prawem autorskim jako strukturą opisującą funkcjonowanie społeczeństwa oraz wyznaczającą granice, w jakich jednostki mogą się poruszać, aby tworzyć zbilansowane, pełnowartościowe społeczeństwo. Karina Marciniak (Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego) w wystąpieniu zatytułowanym *Psychologia praw autorskich* przybliżyła słuchaczom aspekt psychologiczny „zderzenia się” jednostki z istnieniem zasad, a także opowiedziała o tworzeniu prawa w taki sposób, aby jego zasady były skonstruowane zgodnie z ograniczonymi możliwościami poznawczymi człowieka. Podczas wystąpienia poruszyła takie zagadnienia, jak: występowanie zamierzonego plagiatu w środowisku naukowym, zjawisko nieświadomego plagiatu, nieadekwatne poczucie zmniejszenia wartości kradzieży przedmiotu własności intelektualnej związane z brakiem namacalności przywłaszczonego artefaktu. Przeprowadziła też dyskusję na temat tego, co stanowi większą blokadę psychiczną przed łamaniem przepisów prawa – świadomość wysokości czy nieuchronności kary. Referat kontynuowała Zuzanna Szczypińska (Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego), która z kolei wymieniła psychologiczne skutki plagiatu, przedstawiła konsekwencje karne i cywilne oraz ukazała, w jakich przypadkach stosowanie prawa cytatu jest uzasadnione. Jednocześnie w tej części prelekcji miała miejsce debata poświęcona monopolizacji praw autorskich oraz udzielaniu licencji na wykorzystanie dzieła.

W następnym wystąpieniu, noszącym tytuł *Kilka uwag na temat projektu ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, przygotowanym przez adwokat Karolinę Wilamowską (WASP Wilamowscy Adwokaci Spółka Prawnicza), uczestnicy konferencji zapoznali się ze zmianami, które miała przynieść długo wyczekiwana nowelizacja ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (projekt z dnia 20 czerwca 2021 r.). Równocześnie prelegentka przybliżyła zebranym charakterystykę dyrektywy „Digital Single Market”, którą nakłada ustawa. Zdaniem referentki zmiany ograniczyły się *de facto* do kwestii wdrożenia regulacji dyrektywy i są wprowadzone tylko w wąskim stopniu, wymuszonym przez dyrektywę.

Tematem rozważań Natalii Wrońskiej (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) w wystąpieniu *Znaki towarowe jako prawo własności intelektualnej w Polsce, Europie i na świecie* była analiza różnic w funkcjonowaniu znaków towarowych ze względu na bariery geograficzne. Arbitralną sprawą w prawie amerykańskim (The Lanham Act) jest niewystępujący w Polsce podział na znaki zarejestrowane i niezarejestrowane. Zgodnie z The Lanham Act znaki

niezarejestrowane w sądach federalnych posiadają niższy stopień ochrony. Przy podziale znaków towarowych (uwzględniając ich systematykę) wyróżnia się wówczas znaki: arbitralne i fantazyjne, sugestywne, opisowe i ogólne. W Polsce można dochodzić swoich roszczeń w przypadku naruszenia prawa własności intelektualnej wobec znaku towarowego na drodze prywatnych procesów sądowych, ale także na drodze karnej i celnej. Zgodnie z The Lanham Act:

- ochrona zależy od wykorzystania znaku w handlu, a nie od rejestracji;
- prawa do znaku towarowego wygasają tylko wtedy, gdy właściciel przestaje używać znaku w handlu;
- ochrona znaków towarowych jest prawie w całości egzekwowana na drodze prywatnych procesów sądowych, czyli na drodze cywilnej.

Podczas wystąpienia omówiono także skutki prawne dla krajów Unii Europejskiej, spowodowane opuszczeniem przez dane państwo wspólnoty. Po wyjściu z Unii Europejskiej niezbędne było osobiste zgłoszenie w Urzędzie ds. Własności Intelektualnej Wielkiej Brytanii w celu ochrony znaku towarowego na terenie Zjednoczonego Królestwa. Podobnie w prawie polskim najsilniejszym środkiem ochrony znaku towarowego jest jego zarejestrowanie. Ponadto w prawie Wielkiej Brytanii konieczne jest odnawianie znaku co 10 lat w urzędzie patentowym. W trakcie wystąpienia wywiązała się dyskusja na temat zalet zastrzeżenia znaku towarowego. Za najistotniejsze uznano: zwiększenie wartości przedsiębiorstwa, które wpływa na pogłębienie zaufania klientów, stworzenie narzędzia do walki z nieuczciwą konkurencją, a także wyłączne prawo używania określonego znaku w sposób zarobkowy lub zawodowy na określonym terytorium. Wystąpienie N. Wrońskiej zakończyło pierwszą część konferencji.

Drugi segment spotkania rozpoczął wykład Agaty Marczewskiej (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie) na temat *Niekonwencjonalne znaki towarowe w świetle orzecznictwa unijnego*. W prelekcji pokazano, że ze względu na implementację dyrektywy unijnej z 2015 r., powstałej na skutek zaistnienia grupy przedsiębiorców poszukujących nowych możliwości wyróżnienia swoich marek, nastąpiła liberalizacja przepisów odnoszących się do oznaczeń, co otworzyło drogę do rejestracji niekonwencjonalnych znaków towarowych. Regulacja ta pozwoliła na powstanie katalogu oznaczeń, który znosi wcześniejszy wymóg graficzności przedstawianego znaku. Prelegentka opowiedziała o zmianach, które ustawa wprowadziła względem nowego rodzaju obiektów, tj. multimedialnych, dźwiękowych, zapachowych, smakowych etc. oraz przytoczyła przykłady najpopularniejszych nietypowych oznaczeń zgłoszonych do biura patentowego.

Następnie słuchacze mogli zapoznać się z procesem rejestracji wzoru wspólnotowego w urzędzie Unii Europejskiej ds. Własności Intelektualnej (EUIPO). Warsztaty nazwane „Proces rejestracji wzoru wspólnotowego w urzędzie Unii Europejskiej ds. własności intelektualnej”, przygotowane przez Igora Olecha (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie) i Ewę Szczucką (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie), poruszały następujące zagadnienia: kompetencje EUIPO, narzędzia pozwalające zapoznać się z już zarejestrowanymi znakami towarowymi, przedmiot własności intelektualnej tj. wzór przemysłowy, wygląd produktu lub jego części. Przeanalizowano ponadto elementy podlegające ochronie w przypadku wzorów wspólnotowych. Uczestników zapoznano z konsekwencjami niezarejestrowania wzoru wspólnotowego, danymi statystycznymi dotyczącymi liczby aplikacji, składanych wniosków oraz sposobów ich ewidencji. Od roku 2020 wszystkie wnioski zostały złożone przez portal internetowy. Prelegenci zaprezentowali zatem proces rejestracji wzoru wspólnotowego (na podstawie własnego szkicu fotela w kształcie banana) przy wykorzystaniu wyszukiwarki DESIGNview. Udowodnili, że podobny wzór nie został jeszcze zgłoszony oraz ujawnili opłaty związane z zarejestrowaniem wzoru. Warsztaty z procesu rejestracji zostały zakończone prostym quizem, w którym słuchacze mogli udzielić odpowiedzi na pytania przygotowane przez prowadzących.

Zofia Masłowska (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) podczas wystąpienia pod tytułem *Ściąganie i plagiat, czyli brak poszanowania dla własności intelektualnej* zapoznała uczestników ze statystykami nawiązującymi do tego proceduru i odniosła się do badań Krzysztofa Dudki z 2009 r. na temat podwójnego rozumienia własności intelektualnej (podział na zewnętrzny oraz wewnętrzny). Badania K. Dudki wykazały również istnienie dwóch sposobów oceny własności intelektualnej – moralnego i pragmatycznego. Autorka prezentacji spróbowała też zapoznać słuchaczy ze sposobami reagowania na proceder plagiatu w środowisku szkolnym.

Kolejne warsztaty zatytułowane były „Prawo własności intelektualnej w social mediach”. Anna Pawłowska (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) osadziła pojęcie własności intelektualnej w odniesieniu do zbiorczego terminu, jakim są social media. Omówiła dozwolone zabiegi, które mogą podejmować właściciele kont, pragnący użyć materiałów stworzonych przez kogoś innego, a nie posiadający bezpośredniej zgody ich autora. Prelegentka opowiedziała również o zgodności regulaminów najpopularniejszych platform społecznościowych, tj. Facebooka i Instagramu, z ustawą odnoszącą się do ochrony praw własności intelektualnej. Towarzysząca jej Paulina Obremowska (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) opowiedziała

z kolei o sposobach reagowania na naruszenie naszych praw przez innych użytkowników mediów społecznościowych.

Następnie uczestnicy mogli wysłuchać wystąpienia Wiktorii Gibały (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), która w referacie *Ochrona projektów mody na gruncie prawa własności intelektualnej* poinformowała o ochronie własności intelektualnej na przykładzie mody. Referentka wymieniła możliwe zabiegi, którym mogą poddać się marki odzieżowe oraz osoby publiczne, aby zapewnić ochronę swoim wzorom, produktom oraz stylizacjom.

Po wypowiedzi W. Gibały Maksymilian Smykliński (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) w prezentacji pod tytułem *Zbrodnie w modzie – skutki naruszenia prawa własności intelektualnej w przemyśle mody* odniósł się do statystycznych aspektów podrabiania elementów odzieży, negatywnych skutków tego procederu dla gospodarki oraz wywołanych nim zmian społecznych.

W trakcie trwania drugiego panelu słuchacze mogli wysłuchać także wystąpienia Jakuba Borowiaka (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) o problemach zrodzonych przez najnowsze akty prawne obejmujące kraje Unii Europejskiej w odniesieniu do rynku cyfrowego – *Prawo własności intelektualnej na jednolitym rynku cyfrowym. Prawnoporównawcze ujęcie na podstawie najnowszych aktów prawa Unii Europejskiej i prawa polskiego*. Podczas referatu autor zanalizował dylematy ustawodawców dotyczące platform, na których nagrania publikowane są przez użytkowników tych narzędzi oraz odniósł się do cieszących się rosnącą popularnością mediów streamingowych, pozwalających na korzystanie z filmów i muzyki na żądanie. Jednocześnie prelegent poruszył kwestie ogłaszania materiałów prasowych w mediach społecznościowych, tj. na Facebooku lub Twitterze, a także „naginania” prawa własności intelektualnej podczas dzielenia się informacjami o charakterze sensacyjnym.

Kolejny występ ponownie odnosił się do integralności utworu, lecz tym razem fundamentem rozważań stał się utwór fotograficzny osadzony w środkach masowego przekazu. Adrian Ciężki (Uniwersytet Opolski), będący fotografem prasowym w agencji fotograficznej, opowiedział o orzecznictwie w przypadkach naruszenia prawa. Podczas warsztatów o tytule „Prawo do integralności utworu fotograficznego w środkach masowego przekazu” zanalizował przypadek zdjęcia, które zostało podarowane portalowi internetowemu. Portal, o którym była mowa, wykorzystując fotografię, skadrował ją w sposób odmienny od oryginału i nie podał danych autora. Pomimo że fotografia nie została odpowiednio opisana, sądy okręgowy oraz apelacyjny w Krakowie zgodziły się z argumentami pozwanego portalu i doszło do umorzenia procesu. Prowadzący warsztat odniósł się w tym miejscu do komentarza Ryszarda Markiewicza, prawnik i specjalisty prawa autorskiego, który podkreślił krzywdzący charakter tego werdyktu. Podczas warsztatów A. Ciężki zanalizował

również przykłady bezpośredniego i pośredniego naruszenia prawa na podstawie zdjęć własnego autorstwa.

Dzięki jednemu z ostatnich referatów uczestnicy konferencji mogli zapoznać się z kolei z problematyką uznania niewymienialnego tokena (NFT) za utwór w świetle prawa autorskiego. Anita Morańska (Uniwersytet Śląski w Katowicach) w wypowiedzi *Czy możemy powiedzieć, że NFT jest utworem w świetle prawa autorskiego* wymieniła charakterystyczne elementy NFT oraz wyjaśniła jakie elementy odróżniają go od kryptowalut. W trakcie praktycznej części wystąpienia eksplorowane były poszczególne przepisy prawa autorskiego odnoszące się do udostępniania oryginalnego utworu oraz jego licencjonowania. NFT będąc unikatowym kluczem kryptograficznym, nie jest plikiem treści, co powoduje, że nie można go uznać za utwór. Jest on niejako hiperłączem prowadzącym do oryginalnego pliku. Rozpatrywany w kontekście prawa autorskiego sam token nie jest utworem, a jego ochrona prawna będzie zależała od zawartości pliku właściwego.

Ostatnie wystąpienie zostało przygotowane przez Laurę Ruszel (Uniwersytet Warszawski) i nosiło tytuł *Rozwój prawa własności intelektualnej w Chińskiej Republice Ludowej*. Pozwoliło gościom konferencji na dogłębne zapoznanie się z historią wdrażania, egzekwowania oraz skuteczności prawa w państwie azjatyckim.

Spotkanie zostało zakończone częścią dyskusyjną, podczas której publiczność wydarzenia miała sposobność zadawania pytań powstałych podczas słuchania referatów i uczestnictwa w warsztatach (największe poruszenie wywołała tematyka niewymienialnych tokenów). Trzeba przyznać, że choć problematyka wystąpień była dosyć wąska, to każdy z prelegentów, wykorzystując swoją wiedzę, osobiste zainteresowania i pasję, stworzył występ godny zapamiętania oraz podzielił się ze słuchaczami wiedzą trudną do zdobycia dla osoby niewtajemniczonej w daną dziedzinę.

Ewa Obala

Biblioteka Akademii Kaliskiej
im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego
Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk
e-mail: e.obala@akademia.kalisz.pl

I Konferencja Stowarzyszenia Introligatorów Polskich (Poznań, 8–9 września 2022 r.)

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.17>

W dniach 8–9 września 2022 r. w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu spotkali się na I Konferencji Stowarzyszenia Introligatorów Polskich introligatorzy, konserwatorzy, miłośnicy książki i bibliotekarze. Wydarzeniu temu towarzyszyła zorganizowana wystawa prac oraz narzędzi introligatorskich, którą można było oglądać do końca września. Organizatorem konferencji były Pracownia Restauracji Książki Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu oraz Stowarzyszenie Introligatorów Polskich (działające od 19 sierpnia 2022 r.). Patronat nad tym wydarzeniem objął Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, natomiast patronat medialny organizacje bibliofilskie, takie jak: Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Warszawie, Łódzkie Towarzystwo Przyjaciół Książki, Towarzystwo Przyjaciół Książki w Kaliszu, Rycerski Zakon Bibliofilski w Krakowie, Wielkopolskie Towarzystwo Przyjaciół Książki oraz Biblioteka Instytutu Kultury Europejskiej w Gnieźnie i Świat Druku.

Ceremonii powitania dokonali dr Małgorzata Dąbrowicz (dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu), Leszek Knyrek (przedstawiciel Stowarzyszenia Introligatorów Polskich) oraz kierownik Pracowni Restauracji Książki w BUP Katarzyna Kubiś. Obrady zainauguowała Laura Drygalska-Santiago z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie referatem pt. „Postulat odnowy rzemiosła. Działalność «Polskiej Gazety Introligatorskiej»”. Prelegentka pokazała

przykłady idei pięknej książki, czyli syntezę piękna intelektualnego i piękna materialnego, a także omówiła estetykę oprawy, edytorstwo, teorię barw, harmonię kolorów, efekty wizualne, kontrasty symultaniczne, złudzenia optyczne, symbolikę kolorów, harmonię oprawy i treści, zwracając też uwagę na kształcenie smaku artystycznego. Wiele rozwiązań i pomysłów, jak stwierdziła, można znaleźć w „Polskiej Gazecie Introligatorskiej” ukazującej się od 1928 r.

Ryc. 1. Uczestnicy konferencji

Źródło: Strona Stowarzyszenia Introligatorów Polskich
<https://introligatorzypolscy.org.pl/konferencja-sip-2022/>

Jako druga swój wykład zatytułowany „Drukowane i niepublikowane podręczniki introligatorstwa” przedstawiła dr Elżbieta Pokorzyńska z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Prelegentka zajęła się zapiskami mówiącymi o niepublikowanych książkach na temat oprawiania zabytkowych woluminów, a także wymieniła wiele fachowych podręczników z opisami techniki introligatorskiej. Wśród nich wspomniała m.in. takie jak: *Domowa nauka oprawiania książek* M. Radomczyka (Mosiołka) z 1899, 1908 i 1922 r., *Rękodzielnik amator. Ilustrowana szkoła robót domowych* [B. Londyńskiego] z 1901 r., *O zdobieniu skóry* H. Sadowskiej z 1927 r., *Wkładka przy prasie introligatorskiej* S. Wojtowa z 1928 r., *Introligatorstwo z krótkim zarysem historii zdobnictwa opraw* A. Sekowicza z 1948 r. oraz wiele innych publikacji, które można było obejrzeć podczas przerwy, ponieważ referentka przywiozła ze sobą swoją prywatną kolekcję omawianych książek.

Kolejny referat wygłosiła Magdalena Dalke z Pracowni Renowacji Książki BUP. Dała w nim przykłady różnorodności opraw będących w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Referentka zaprezentowała najstarsze okładki książek z uwzględnieniem techniki wykonania, używanego papieru, podłoża i metod wytłaczania. Opowiedziała o użytkowaniu m.in. papierów reliefowych metalicznych, atrakcyjnych pod względem efektu fakturalnego, które można było zobaczyć na pokazie multimedialnym. Dawne księgi były również oprawiane w płótna haftowane lub ozdabiane koralikami. dominowała w tej dziedzinie skóra – wklejano w nią drzeworyt – lub ceramiczne ozdobne płytki, które umieszczano w środku okładki. Produkcja masowa ulegała modyfikacji i gdy wkroczyło tworzywo sztuczne i wynaleziono celuloid (najstarsze tworzywo termoplastyczne), oprawa książek stała się tańsza.

Ryc. 2. Uczestnicy konferencji

Fot. Ewa Obala

Intrygujący tytuł, sygnalizowany w programie konferencji – „Czy książkę można zjeść i wypić?” – miało wystąpienie Agnieszki Rybarczyk z Oddziału Gromadzenia i Uzupelniania Zbiorów BUP. Prelegentka przedstawiła na konferencji Kolekcję Liberatura w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu”. Pokazała nowy gatunek literacki, w którym tekst i forma mają z siebie wynikać, jak również nie mogą bez siebie istnieć, stanowiąc integralną całość. Różne też są kształty dzieł liberackich, np.: butelki z tekstem literackim, pudełko z luźnymi składkami, karty do gry, opłatki, leporella (harmonijki), trójksięgi, mapy, lustra, a także wiersze wypisane na maseczkach, skarpetki

z tekstem, deski do krojenia, zaslonki pod prysznic itp. Omawiana literatura nie jest równa książce artystycznej, bliżej jej jest do sztuk plastycznych i innych form niż literatura, dlatego ten nowy trend nasuwa wątpliwości, czy jego wytwory można traktować jako książki w tradycyjnym rozumieniu tego słowa.

Podsumowaniem obrad była dyskusja, w której wzięli udział: dr E. Pokożczyńska, M. Dalke, L. Drygalska-Santiago, prof. E. Andrysiak, A. Rybarczyk. Na koniec dr Kazimierz Krawiarz, prezes Wielkopolskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki, wspominał o znanym Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi, założonym przez Jadwigę i Janusza Tryznów, artystów tworzących piękne i wyjątkowe edycje i obecnie, po śmierci pana Janusza, nieznanymi dalszymi losami tej instytucji.

W przerwie otwarta została wystawa prac i narzędzi introligatorskich członków Stowarzyszenia Introligatorów Polskich. Prace współcześnie działających introligatorów oraz zestawy różnych narzędzi tego rzemiosła, tych z przełomu wieków oraz zupełnie nowych, którymi na co dzień posługuje się introligator-rzemieślnik prezentowali: Przemysław Bielawski, Jerzy Budnik, Magdalena Bulanda, Krzysztof Cofalik, Piotr Czolczyński, Katarzyna Hertmanowska, Tomasz Jurek, Magdalena Jurkiewicz, Leszek Knyrek, Katarzyna Kubiś, Kinga Lewandowska-Pewna, Marcin Praski, Sabina Mozga, Urszula Pietrusiewicz, Daniel Szlachtowski, Leonard Rosadziński, Jacek Tylkowski, Kateryna Zubakhina.

Ryc. 3. Otwarcie wystawy

Fot. Ewa Obala

Sesję drugą prowadził przedstawiciel Stowarzyszenia Introligatorów Polskich Tomasz Jurek. Wystąpienia rozpoczął właściciel firmy rodzinnej z siedzibą w Komornikach (Wielkopolska) Introligatornia Tylkowski, który wygłosił prelekcję pt. „BRADEL w pięciu odsłonach. Przedstawienie różnych konstrukcji tej popularnej techniki na przykładach”. Jacek Tylkowski omówił jedną z najbardziej znanych obecnie technik introligatorskich, której nazwa pochodzi od jej twórcy – francuskiego introligatora oraz pokazał przykłady wielu ciekawych opraw wykonanych w swojej pracowni przy użyciu tej techniki. Wspomnił również o organizowanych warsztatach, na których można poznać arkana tego rzemiosła.

Pracownię w Śremie zaprezentowała Katarzyna Hertmanowska w wykładzie pt. „Papiery marmurkowe do celów introligatorskich i konserwatorskich – technika wykonywania, materiały i narzędzia”. Ten wyjątkowy papier jest ręcznie malowany na powierzchni wody przy pomocy pędzelków i grzebieni. Farby są własnoręcznie przygotowywane techniką bez użycia alunu, na karaginie, ucieranymi farbami z pigmentów naturalnych, wody źródlanej i oxgall. Obecnie papiery marmurkowe spotykamy głównie w oprawach książek, czyli stosowane są na okładkach książek i wewnątrz nich, jako wyklejki. Prelegentka w swojej pracowni prowadzi również zajęcia dla dzieci i młodzieży, które cieszą się wielkim powodzeniem, a na temat powstawania tych niezwykłych papierów przedstawiła krótki film.

Ostatnim mówcą był Jan Grochocki prowadzący blog introligatorski w internecie. Wystąpił on z tematem „Nie wszystko złoto, co się świeci. Zdobienia brzegów książek”. Referent dał przykłady najstarszych dekoracji książek, uzyskiwanych poprzez malowanie, skrapianie i ozdabianie woluminów. Później stosowano złocenia i cyzelowania, czyli wbijano tłokiem faktury lub wzory na pozłacanej powierzchni. Kolejną techniką stało się tłoczenie obrazów na złoceniach w żłobku książki, czyli *fore-edge painting*. Współcześnie stosuje się technikę acrografu, druku fleksograficznego, złocenia folią i rolką, zdobienie folią holograficzną, frezowanie oraz używa się natrysku farby z opilkami.

Konferencja zakończyła się dyskusją, przeniesioną do kularów. Można było także przy specjalnie przygotowanych stoiskach porozmawiać z twórcami materiałów introligatorskich oraz z przedstawicielami firm oferujących takie materiały. Po części referatowej odbyło się Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia Introligatorów Polskich.

W drugim dniu konferencji organizatorzy zaplanowali zwiedzanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, w czasie którego można było zobaczyć katalogi, czytelnie, magazyny oraz uczestniczyć w warsztatach w Dziale Zbiorów Specjalnych i Pracowni Restauracji Książki, gdzie można było zapoznać się m.in. z liberaturą w zbiorach bibliotecznych.

Zbigniew Gruszka

Katedra Informatologii i Bibliologii

Wydział Filologiczny

Uniwersytet Łódzki

e-mail: zbigniew.gruszka@uni.lodz.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-7834-3893>

[Sprawozdanie z Kongresu Profesjonalistów i Profesjonalistek Informacji (Montréal, 2–4 listopada 2022)

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.35.18>

W dniach od 2 do 4 listopada 2022 w Montréalu (Québec, Kanada) odbyła się siódma edycja Kongresu Profesjonalistów i Profesjonalistek Informacji (Congrès des professionnel.le.s de l'information) zorganizowana przez federację środowisk dokumentacyjnych (Fédération des milieux documentaires, FMD) zrzeszającą 9 działających w kanadyjskiej prowincji Québec i za granicą stowarzyszeń bibliotekarskich, dokumentacyjnych i pokrewnych.

Konferencję otworzył Prezydent FMD Tristan Müller, głos zabrali również Marie Grégoire, Prezydentka-Dyrektorka Generalna BANQ oraz obecna na sali Masureen Cleperton reprezentująca kanadyjską Bibliothèque. Wystąpienie otwierające konferencję wygłosiła senatorka francuska Sylvie Robert, która opowiedziała o zmianie w prawodawstwie francuskim odnoszącym się do bibliotek.

Następnie obrady odbywały się w sekcjach, co zostało rozwiązane tak, że sala obrad plenarnych została w trakcie przerwy podzielona na dwa pomieszczenia (Salle BAnQ i Salle OCLC).

W Sali OCLC zostały wygłoszone referaty w części tematycznej poświęconej technikom dokumentacji. W drugiej sekcji równoległej (Sala BAnQ) obrady

toczyły się na temat usług bibliotek publicznych, których autorzy przedstawiali konkretne działania, zastosowania i rozwiązania związane z obsługą różnych rodzajów użytkowników oraz prezentowali dobre praktyki w tym zakresie.

Drugi dzień konferencji został zaplanowany w kilku blokach, które były jeszcze bardziej zróżnicowane tematycznie. Podejmowano tematy zarządzania informacją, komunikowania, nowych ujęć w środowisku dokumentacyjnym, informacji zdrowotnej, dostępu do informacji.

Drugiego dnia konferencji nader często pojawiały się prezentowane w różnych aspektach wątki współpracy, zwłaszcza w kontekście zarządzania informacją. Osobny, obszerny blok prezentacji stanowiły te dotyczące bibliotek akademickich i tematów okołookademyckich. W programie konferencji blok został podzielony na aż 4 części (łącznie 10 referatów naukowych) oraz został zatytułowany „Symposium bibliotek szkół wyższych”. Dalsze prezentacje tego dnia przyjęły w znacznej mierze charakter indywidualnych studiów przypadku, poprzedzonych szerokim wprowadzeniem definicyjnym i metodologicznym.

Obrady trzeciego dnia ponownie realizowane były w blokach tematycznych dotyczących innowacji w bibliotekach uniwersyteckich, zarządzania danymi, współpracy międzystowarzyszeniowej (w formie obrad okrągłego stołu), lepszych usług bibliotecznych, grupy zawodowej bibliotek w prowincji québeckiej. Tego dnia odbył się także panel dyskusyjny przedstawicieli różnych stowarzyszeń bibliotekarskich funkcjonujących w Prowincji Québec, np. Stowarzyszenia Studentów Szkoły Bibliotekoznawstwa i Informacji Uniwersytetu w Montréal (AEEEEBSI), Stowarzyszenia Profesjonalistów Informacji i Dokumentacji (ADBS), Stowarzyszenia Profesjonalistów Informacji i Dokumentacji w Atlantycie (ADBS), czy Międzynarodowego Frankofońskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy i Dokumentalistów (AIFBD). Dyskutanci rozmawiali o tym, czego Kongres w ogólności i szczegółach dotyczył – współpracy, poprawie usług bibliotecznych, trudności (po)pandemicznych.

Konferencję zakończyło spotkanie z dyrektorką regionalną Radia Canada-Québec Julie Lemieux. Na stronie Kongresu możemy przeczytać, że jej lokalnym osiągnięciem było to, że „potrafiła zaszczepić wizję, która przyczyniła się do rozwoju kultury, planowania, dziedzictwa i komunikacji. Dało to początek m.in. rewitalizacji bibliotek gminnych oraz tworzeniu przyjaznych użytkownikom ulic i przestrzeni publicznych”¹.

Doskonale zorganizowany Kongres pozwolił mi zapoznać się z organizacją bibliotek we francuskojęzycznej części Kanady oraz uzmysłowił, że do skutecznego zarządzania bibliotekami oraz do oferowania społeczności lepszych usług bibliotecznych niezbędne są nie tylko właściwe nakłady finansowe, ale również przychylność władz lokalnych.

---

¹ <https://cpi.fmdoc.org/speaker/julie-lemieux/>